

VOJTĚCH MARTÍNEK KAMENNÝ ŘÁD

Toto elektronické vydání vychází z textu Vojtěcha Martínka **Kamenný řád: kus lidské historie**, který byl vydán nakladatelstvím Evropský literární klub v Praze v roce 1942.

Kamenný řád je prvním dílem stejnojmenné románové trilogie.

ISBN 978-80-7054-289-7 (pdf)

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě
2020

Text díla je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno autorským zákonem č.121/2000 Sb.

Elektronické vydání (typografická a grafická úprava) je poskytováno pod licencí Creative Commons.

Pod dusnou oblohou zamávaly mraky tmavohnědými křídly a naostřený poryv větru zahvízdal nad plochami polí. Letěl jako poslušný pes před pánem; ten byl ještě daleko, až za ostravskými komíny a rozlehlými haldami, ale pes už ohlašoval, že si za ním mílovými kroky vykračuje veliký lovec s ohnivými střelami a s praskajícím bičem.

Bude bít do posledních zbytků ječmene na polích, rozhází kopky sena, roztančí se mezi brázdami a po mezích. A potom jako skoro každý den toho smutného léta budou těžké přívaly padat na půdu, která nemá ani pokdy, aby se trochu vzpamatovala z včerejšího a předvčerejšího bičování.

Zachraňte před nemilosrdným rozmarem zlobného nepřítele, co jenom uchytíte! Nedbejte, že seno je ještě provlhlé; vždyť vidíte, že je už postříkáno temnými skvrnami, jak černá opětovnými dešti. Co s ním potom, když ještě dnes je kzemi přitlačí. Lijavcový útok a potom do něho jako obyčejně zadýchne sluneční žár? Nezbývalo by nic jiného, než abyste vyvezli všechny zčernalé hromady tam k Odře, která se nedaleko valí v svítivých zákrutech; ať nadobro pohltní dravá řeka, co vám zničily lijáky a zase náhlé parno!

Ale ovšem: pak by se vám hlava schýlila na prsa a na skrář by zabušilo smutné počítání. Řekli byste si domácí řečí, řečí měkkou i tesknou: co včil zrobimy? Ano, co si počnete nyní, když letošní úroda byla bídná, rež sypala málo a ječmeny z velké části pohnily a místo vonného sena vozíte domů zapařené chuchvalce?

Vzdálené dědiny, nakupené domky i stromová hráz, která se vztyčila na břehu Odry, najednou se mocně pozdvihly pod mračnou plachtou. Na nich leželo ještě světlo, ale nad nimi přitékalo do oblaků z neznámých zdrojů stále více kalného bahna. A na druhé straně těžké pásy kouře, které se valily z komínů od Vítkovic, Ostravy, Přívozu, přitlačily se k mračnům v přátelském splývání. Patří k sobě, jsou stejného rodu.

Na samém okraji černé země, kde vládne železo, uhlí, saze a stroj, ještě v dědinách se bije sedlák se zemí, aby mu dala živobyť. Rok za rokem odplavuje selské grunty vítězný příval průmyslové síly, rok za rokem je živobyť těžší. Děti bývalých sedláků, chalupníků, hoferů i čeledínů opustily už navždycky pole i pluh; obklopilo je rachocení mašin a výheň vysokých pecí, sestupují do uhelných jam, dýchají plyny v chemických fabrikách. A ten útěk byl zvlášť silný, když nyní, dva nebo tři roky po velké vojně, pomalu se vraceli domů ti, které před lety válečná smršť rozehnala do všech světa stran; mezi starým životem a dneškem je čára stále patrnější. Kdo by se lopotil v hlíně, kdo by si dobrovolně nabral na hřbet nesvobodu, nad kterou nelze zvítězit pravidelným rozvrhem hodin?

Sedlák, pokud ještě zůstal věren zemi, musí se silně rozpráhnout. Hledej si čeledína až někde pod horami! A proč by se měl čeledín lopotit za pár korun, když i vlastní synové selští zrazují práci otcovskou?

Ale co horšího: i nemilosrdné deště i náhlé slunce, těžké vlhko a dusivé parno, všecko to, co páni v městech a ve školách jmenují přírodou, zaútočí si na selské dílo. S člověkem se můžeš bít, člověku se můžeš vyhnout, ale lijavce neodvrátíš, prudké slunce nezažehnáš. Dobří jsou to tvoji přátelé, ale letos přicházejí tenkrát, když si jich nejméně přeješ, uhnízdili se výsměšně na polích, mezi snopy narychlo narovnanými, mezi senem, jež se musí stále rozhazovat, obklopili je špinavými kalužinami, pohráli si s nimi v bujné hře na honěnou. Potom, za několik hodin jenom, chechtavě se dívali, jak z obilí a sena stoupá mlžný oblak, krutý sloup z oběti neobětované. A zatím cifry rostou, do výpočtů se hlava zatáčí jako do bodlinatého pláště, co všecko třeba zaplatit a zakoupit... postačí domácí žito a rež, aby se nemuselo přikupovat?... nebude se muset odprodat ve stáji dobytek, že není dost krmiva?

Pod dusnou oblohou vyskakují palčivé jiskry. Roztřepená mračna, která se valí od severu, od ostravských komínů, a padáte jako balvany na hlavu, smilujte se aspoň dnes na chvíli... nestřílejte ještě plamennými střelami, nevztekejte se divokými potopami... jenom ještě hodinu posečkejte, jenom půl hodiny ukroťte svůj vztek a rozmar... vždyť fůra se senem je už skoro narovnána, ještě tam těch deset nebo dvanáct kopek u hraničních mezí a bude všecko zachráněno... vždyť letos čekáme na to seno jak na Boží smilování... ještě tu čtvrt hodinku a pak druhou půl hodinku, než vůz zajede do dědiny a dostane se domů do stodoly... vždyť jsme už poznali až k zbláznění dost, jak úrody ubývá, jak se zrní vysypává a na zemi klíčí, jak seno černá –

Na poli sedláka Cyrila Poštulky vůz stojí na mezi a lidé pospíchají. Jsou tři: hospodář, silná děvucha a drobné děvčátko. Čím hlouběji se nad zemi mračno nachýlí a čím si posměšněji vítr zahvízdá, tím kvapnější je pohyb rukou a otočení těla. Už jsou všichni tři jako stroj, který musí zvyšovat počet obrátek. Rychleji, rychleji, než se po polích roztančí posměšný kvapík! Hrábě se kmitají, obnažené ruce se třesou jako neklidné skvrny, ale na voze už zase přibývá další vrstva. Zas o dva dny, tři, o týden v zimě je méně starostí! Jenom ještě čtvrt hodinku! Koně se na mezi vzpínají, odfrkují, kopyta do hlinité trávy vrývají, vůz zaskřípá, jak neklidně škusají opratěmi: v koňských chřípích už se rozlézá předzvěst bouře a lijavce.

Děvčátko, nejmenší pracovnice, jistě nezcela desetileté, křehké, s krátkými plavými cůpky, se najednou zastavilo a chytilo se za bok.

„Karolinko... ja už němožu... mě už pcha v boku –“ řeklo polohlasitě silné děvče.

Ta jenom lehce otočila hlavou za drobnou sestrou, ale práci nezpomalila ani jediným pohybem. Snědé rameno se napjalo, když vyzdvihovala plné náručí sena. Byla rozložitá, zdravá, opálená. Měla kulatou tvář a světlé vlasy, zřejmě dědictví po otci.

„Buděmy už brzo hotovi, Blažo –“ ukázala v rychlé řeči silné zuby, jako by se i proud řeči musel přizpůsobit tempu práce, „už nam zbyva enem hen ten kusek. Včil se už zastavit' nemožemy. Buřka je nam ve řbetě a každú chvílu se može nebe otevřet.“

A její ruce se znovu rozmáchly, aby přitáhly k sobě drahocenný trs trávy.

Ani hospodář se nezastavil v práci, ale když se dostal do blízkosti děvčátka, obrátil k němu kulatou, vyholenou tvář, ve vráskách všecku zrosenou potem, otřel si kvapně čelo a pravil měkce, přerývaně:

„A šak my už, Blaženko, ten kusek dodělamy sami! Pravda, honi nas dněs robota a všeci smy se zadychali! Včil se na chvílku spočni, sedni se na mezu a pořikaj očenašek, aby nam mračno na hlavu něspadlo! Už se bez tebe obejděmy, bo takovy maly robotniček se musi šanovat!“

Řeč jeho měla přízvuk až mazlivý a ani ve spěchu nepozbyla úsměvné smířlivosti. Vlastně se usmíval celým obličejem, úsměvně se zachvívaly vějířky vrásek kolem silného nosu i v záhybech rtů, a jistě mu bylo nejlíp, mohl-li se smát a zešíroka šprýmovat. Nespouštěl oči s děvčátkem, které klátivě přecházelo pole a rukama pohazovalo, až se mu světlé cůpky na krku třásly.

„A šak my tež, Karolinko, pole opustimy!“ trochu udýchaně se obrátil k starší dceři. „Enem Pambu daj, aby čas na chvílku vydržel! Vidiš, koně už to čuju, že se bliží buřka a povicher! Bo kuň spěše pozna, jak se hruza na svět chysta, ež člověk! Kuň je hrubě mudre zviřa!“

Karolina mlčela a teprve po chvílce řekla kvapně, se zlobným potrhováním: „Ani se te děvúše nědivim, že už dale nemože! Bo už i po mě se pot leje a jazyk se mi k dasňam lepi! A ešče němamy vyhrane – to mračno citim u same hlavy! Tak to bylo už letosť pětrazy lebo šestrazy – a nakoněc hromy a dešč! Eh – mamy to čas zatrace –“

Nedořekla své zaklení, neboť otcův pohled na ní spočinul ve vyčítavém okamžiku. „Jaké má ten náš táta velké, divné oči –“ napadlo jí v bleskovém přeletu a zazdalo se jí, že ještě nikdy si tolik otcova pohledu nepovšimla, „takové modré, jako malý synek –“

„Ale, Karolinko –“ mluvil sedlák už spíše do hromádky sena než k osmahlé tváři dceřině, „to přec nic něpomože, jak člověk do roboty hřeši – No, vidiš... už ai vuz smy pěkně narovnali a včil pojeděmy... Koničky, počkajtě... pojeděmy, už pojeděmy –“

„Neni divu, že člověk ai zahřeši, dyž letosť každa robota na polu je jak dyby pod bičem,“ zamračila se děvucha a naklonila hlavu.

A právě v té chvíli se stala ta hrozná věc.

Sedlák se zastavil v práci a pokročil k vozu. Tvář měl úplně zrudlou a proměněnou; pramínky potu stékaly od čela po lících.

Utřel si vlasy, nad čelem prořidlé a na spáncích znatelně prošedivělé, vypjal se, jako by se chtěl po svízelném shonu protáhnout, udělal malátné dva kroky, zapotácel se – a potom se bez jediného hlesnutí sesunul na zem k poslední hromádce rozhozeného sena.

Karolina přiskočila k němu:

„Tati – tatinku... hlava se vam zamotala?“

Ale vytřeštěné oči se dívaly ještě rozšířeněji ke kovovému mračnu.

Vzala otcovu ruku a pozdvihla ji; prsty se neopřely o její dlaň, ale poklesly jako pod velikou tíhou.

Okamžik stála nerozhodně, otcovo zápěstí ve svých prstech, a nechápavě se dívala na rudou otcovu tvář, na pootevřená ústa, na modré oči.

Cítila se něčím neznámým udeřena.

Sklonila se nad ním, mnula mu skráně, zatřepala víčky, pohybovala rukou, snažila se jej pozdvihnout – ale těžké tělo sedlákovy zůstávalo bez hnutí.

Zadýchala se a brada se jí zatřásla. „Blažo –“ zavolala trhaně, „honem... tatinek zustali bez sebe –“

A už běžela napříč mezí, zástěru v běhu odvazovala. Vody, trochu vody! K Odře by nedoběhla, ale na konci meze pod hraničním kamenem zbývala proláklá kalužina od posledního lijavce (blesklo jí v zostřené představě, jak prorážela zježenou travu).

Ve žlutavé vodě smočila zástěru a už zase utíkala zpět s tou trochou vzácné bahnité vláhy. Hlavu otci omotala do mokré zástěry a potom vlhkým uzlíčkem mu třela spánky.

Ale její úsilí zůstávalo bez výsledku: oči nezamžikaly, rty sebou nezaškubly.

Drobná Blažena, která se schoulila u otcových nohou a vytřeštěně hleděla, jak Karolina otírá otcovu tvář a marně hlavu pozdvihuje, najednou vyjekla ostrým úlekem.

„Ticho!“ sestřino okřiknutí se vydralo chraptivě.

Ale Karolina sama, jako by dětský výkřik ji roztřásl, podlomila se v kolenou mrazivým úděsem.

„Ježiši, Ježiši –“ odpadlo jí se rtů bezbarvé zašeptání.

A potom vykřikla, zcela tak, jako by mocným hlasem chtěla spícího probudit:

„Tati – tatinku – stavajtě – musimy už jeť – buřka –“

Do očí už opravdu bila rychlá blýskavice a mručivé dunění se táhlo dolinou; to černý had s blýskavými šupinami se rozvínoval od zamlžených komínů oderským korytem a províjel se mezi stromovím. Bylo vidět, jak se jeho táhlé tělo smršťuje, kupředu letí, rozeklaným jazykem švihá, rozlehlé pruhy polí v povodí přeskakuje, jak jeho šupiny svítí pod černým nebem.

Karolina vyskočila k vozu, skok na oje, zlobné potrhnutí opratěmi a okřiknutí koní, neklidných, vzpínajících se. V natlačené vrstvě sena vytrhávala dlouhou brázdu a křečovitě ji utloukala rukama.

Potom otce zdvihla se země. Nebylo to snadné, tělo bylo těžké a nyní jako by nabylo dvojnásobné tíhy.

Sevřela rty, zhluboka si oddychla a odnášela otce k vozu. Snědá její tvář potemněla námahou. Trhaným zavoláním poručila Blaženě, aby pomohla otcovy nohy přidržovat.

A nyní na vůz do vytlačené brázdy v seně! Vůz se klátil, jak koňská těla nedočkavě chtěla zabrat a rozjet se k dědině; jednu chvíli byla by Karolina sama spadla pod kola.

Přece –! Karolina se ještě nachýlila nad otcem a bezděčně zavolala: „Tatinku, jak se vám –“ Ale nedokončila otázku, narovнала otcovu hlavu a stočenou zástěru mu podložila jako podušku. Vtlačila Blaženu do dolíku k otcovu boku, pevně chytila opratě a zakřičela na koně.

Vůz se rozjel. Jel klopýtavě, naložen vrchovatě. A k tomu to břemeno, to břemeno v seně těžce uchváceném!

Kola se zarývala do hlíny a bylo třeba koně zadržovat; na nerovné ploše vůz se nakláněl na stranu. Opatrně, koníčky... a jak je daleko k dědině!

Svítvé nože rozřezávají hustou závoru mračen, veliké šelmy se honí po polích, mezi stromy, nad vodou, a řvou hladově.

Vítr buší do vozu a s vysokým pískáním se províjí mezi příčkami kol.

Dnes zase bude divoký rej; pochodně se budou třást černým vzduchem, svět se bude lámat v základech, neukrocení muzikanti naladí dnes takové instrumenty, jaké neznáte ani o nejbujnějším krmáši!

Ach, jak jsi ubohý, člověče, ty směšný lidský věchýtku!

Z vozu, ze senného dolíku, se ozývá vysoké vzlykání; to Blažena, ten polekanec od narození, chvěje se v sevření hromových ran a těžké hrůzy.

Ale i Karolina by se nejraději tvrdě rozkřičela; chytila by otcovu hlavu do ruky, dívala by se do modrých očí a hrozně volala: „Co se to stalo, pro Boha živeho, co se vám stalo, tatinku?“

Neobrátil by se otec, neroztáhly by se jeho rty zase tak chlácholivě, jak to vždycky uměl? Jistě by promluvil jako tenkrát, když odzbrojoval prudké výčitky matčiny a všecku zlobu světskou: „Něnadavajtě, lude, a někřičtě – křikem se ešče nic na světě něspravilo –“

Nemůže se zastavit Karolina, ten tvrdý dřích na gruntě, s duší snad víc chlopskou než ženskou, nemůže se podívat, jak se otci odpočívá: vichr ji žene, hromové šelmy na ni štěkají, světelné biče ji mrskají.

Koně se plaší – teď by se byl vůz málem zvrátil. „Zat –“ rozdrtila mezi zuby. Ale tatínek by se jistě podíval velkýma modrýma očima, co vypadají jako pohled synkův, a řekl by domlouvavě: „Něpomože, jak člověk do roboty hřeši –“

Nyní se pojede bezpečněji; vůz vyjel z hrbolatých brázd na širokou a ujetou polní cestu. A už se ukázaly první chalupy dědiny, to je Dlabola, to je Škovran, to je Jurásek. Všechny se krčí k zemi, všechny přijímají poddanství rozhněvaných mračen, kolem všech pošvihují fialové bičíky.

Země se chvěje v kruté hře předčasné tmy a divokého ohňostroje. Je už večer? Jak by též tam – nenapočítal bys víc než pět šest hodin.

Konečně se proryla do soumrakové hradby světlá zeď gruntovního štítu. To je poštulkovský grunt, starobylé stavení, staré ve svých základech víc než století, bezpečná ochrana lidí a všeho živoucího, to jsou doma. I spřežení ucítilo dech stájí a blízkou bezpečnost stropu; vůz div že nevyvrátil pilíř u vchodu a nerozbil pootevřená vrata.

Kůlna trochu ochrání před tlakem mračen a vzteklým štěkáním bouřky, ale Karolina se nestará už o vůz, o seno, o koně.

Bičem tluče na okenní rám u kuchyně, kde jistě matka vaří večeři. „Mami – mami –“ chroptí do zakaleného skla.

Ve výseku dveří se zdvíhá do šera vysoká ženská postava. Je jako nezřetelný stín.

„Mami –“ vrývá se přeškrčený hlas do dutého rachocení. „Mami –“

„Jeděťě něskoro“, padají úsečná slova z těžkého obdélníku dveří, „myslela sem, že vas buřka na polu chytně. Aspoň že utikatě před nejhorším.“

Náhle se vzepne od okna výkřik až skučivý, doprovázený pozdvižením ruky a bezmocným třepáním prstů: „Ale tatinek – tatinek –“

„Co je –?“ kostnatý stín se pohybuje ze dveří na dvůr.

„Tatinek su, myslim, mrtvi!“ vyrve se věta od zdi, jak se k ní Karolina nachýleně přitiskne.

„Eh – co by,“ odpověď je příkrá i rozpačitá, ale selka přece pospíchá k vozu.

Blažena se zatím vydrala ze sena, stojí u zadních kol, ruce pozdvihuje a vykřikuje zajímavým pláčem.

Prstíky ukazuje do sena, jako by tam byla největší hrůza na světě.

Selka si jí nevšímá, nic se neptá, nachýlí se nad vůz a ponoří ruce do sena.

Ucítí pod rukou tvář, vláčnou a ne studenou.

Ale už přiskakuje Karolina, dere se do senných vrstev a pomáhá vyzdvihovat otce z vozu.

Ruce vynášeného těla se bezvládně klátí při každém pohybu.

Tvář chvílemi je nadobro smytá, je to jen jasnější skvrna pod černými mračny, modravě vztyčená při rychlém blýskání.

„Do kuchyně,“ poroučí matka rychlými slabikami.

Blažena předbíhá, je slyšet, jak tenký hlásek, přerývaný vzlykavým nářkem, uvnitř něco svolává, potom se ve dveřích objevil jiný stín, děvče s pravicí malátně nakřivenou. Kvapně hodí otázku, ustupuje nesenému tělu, slyší jen dechnuté slovo Karolinino: „Něščesti!“ a ztrácí se ve tmě síňky.

V kuchyni je uložen sedlák Cyril Poštulka na lavici, ruce, jež stále jenom k podlaze směřují, jsou uloženy na prsou, nohy se narovnají. Ale nehýbe se, neodporuje ani nejmenším záchvěvem, nevydechne spokojeně, že přece přivezl vzácný náklad před největším vztekem bouřky.

Selka mu rozpíná košili, ale přitom poroučí hlasem úderným a řezavým, jenž jistě nikdy nepřipouští odmluv: „Maryčo – ty honem zhlavek z jizby přiněs pod hlavu! A ty,

Blažo, zalez kajsi do kuta, abys něžavadzala! Karolino, koně třeba odstrojít a nakrmit'... ale ni, enem jednoho... druhého zapřahaj do bryčky, pro doctora zajed'... a huňu něžapomeň na koňa a plachtu na sebe!“

Na stole, na němž jsou jenom nějaké mísy, třepetá se žlutavý plamen svíčky a háže kmitavé záblesky na sedlákovu tvář. Oči se zdají ještě větší a vystouplejší, ale podivno, kolem rtů je úsměšek skoro šprýmařský. Nic nechybí, než aby se posměšek proměnil v dobráckou větu, že už je dosti hry a že nyní vstane, podívá se ke koňům, ovsa jim nasype a vody přichystá. Neříká taková slova, nevstává; oči jsou stále obráceny v sloup a průlinou rtů je vidět zuby.

Dcera Maryča, ta s ochromenou pravicí, opatrně, jako by se bála otci i jen dotekem ublížit, narovnává mu levicí polštář pod hlavu, vybuchává v pláč, třese se, bezradně otáčí pohledem na všechny strany a potom se kříví k rozložitým kuchyňským kamnům. Pod nimi se krčí v koutečku Blažena, má hlavu na kolenou a pěsti na očích, nedívá se na nikoho a tělo se jí zachvívá šubavým vzlykáním.

V ten čas na dvoře kola zaskřípala, dva tři výkřiky, kůň se rozřehtal, neboť zřejmě už toužil do stáje a nijak se mu nechtělo na novou cestu, do bouřlivé temnoty. Pohyb vozu rychlý a lehký, bryčka vyjela ze vrat. A za několik okamžiků nato tvrdý lijavec udeřil na zemi a bičoval ji zlobnými údery.

Selka nepřestávala muže třít, pak mu rukama třásla a hlavu pozdvihovala; kladla dlaň na mlčící srdce a hned zase poslouchala, nerozvlní-li se prsa náhlým výdechem.

Ale pod tíhou hlomozících živlů, pod rozeřvanou bouřkou a urputným přívalem vod, leželo na kuchyňské lavici tělo utichlé a pokojné. Poddávalo se každému doteku a jenom se dobromyslně pošklebovalo tuhnoucím úsměvem.

Po marné námaze se selka od těla pozdvihla. Zhluboka vydechla a sevřela rty. Natyčila se v matném přísvitu roztřeseného plamene a beze slov spojila prsty v kostrbaté vyvýšeniny.

Světlo svíčky podtrhovalo její tvrdé rysy. Byla kostnatá a vypadala jako osekáný strom. Hlavou dosahovala až skoro k nízkému začernalému stropu. K hubeným spánkům se přilepily šedivé vlasy, jež dodávaly zdání, že obličej je ještě protáhlejší. Nos tvořil drsný stín, brada byla zdůrazněna ostrým úhlem.

Její pohled byl chvíli zakalen, když se ztrnule dívala do okna, na drnčivé údery deště, na bleskové zášlehy. Hlava její se zvrátila, spodní ret se vysunul. Ale najednou sebou trhla, našedlé obočí přitlačila těsněji na víčka a poroučela pevně:

„Zaněsemy tatinka do jizby... honem, děvuchy!“

Maryča se probudila jako z křečovitého snu, Blažena vyskočila z koutka, ale nepřestávala potrhávat hlavou.

Jak se Maryča naklonila k otcovu boku, aby se chopila těla zdravou levicí, byla až nápadná její podobnost s ležícím otcem. Měla stejně kulatou tvář, stejný odstín světlých vlasů, stejně rozevřené modré oči, stejný nádech shovívavé smířlivosti v obličeji. Pravá její ruka se hroutila jako uschlá větev na stromě, která pozbyla mízy, ale bylo zřejmo, že děvče už dlouho si zvyklo užívat ke každé práci jen levé ruky a že nabylo v tom hodně obratnosti, i když ne síly.

V sínce před kuchyní byla čirá tma, jen chvílemi roztrhovaná ohnivými blesky. Déšť bil na dveře, které vedly do zahrádky, a vítr narážel na veřeje.

Ve velkém pokoji leželo nasládlé dusno. Byl to zvláštní pach: trochu jako plísňový nádech, trochu jako vůně uschlých květín, trochu slavnostnost málo obývaných světnic. Pokrývky na postelích se matně leskly v temnu.

Selka přidržovala jednou rukou mužovo tělo na svá prsa a druhou silně odhodila pokrývku i peřinu. Tělo těžce dopadlo na postel. Ostře poručila dcerám, aby jedna zula zablácené boty a druhá přinesla svíčku.

Už leží sedlák Cyril Poštulka v poctivé, starosvětské posteli, která pamatovala víc než čtvrtstoletí jeho manželského života, narovnanou hlavu ponořenu do podušky, ukryt pod těžkou peřinou. Uložil se jenom k spánku, unavil se, musí si odpočinout.

Selka stojí nad ním nehnutě. Ale ona není z těch, kdož ztrácejí hlavu a vlasy si trhají. Už mnoho bolestí se dotklo jejích kostnatých skrání a život lidský není vlastně nic než jediné pásmo utrpení. A což teprve život ženy! Obrátila se, podívala se na Maryču, přikrčenou ke skříni, a z kalného šera vytáhla pronikavýma očima i Blaženu, zmatenou a s pěstmi na očích. A už rozkazy dává, neboť ani nyní se nesmí na selském gruntě život zastavit:

„Maryčo, podivaj se do chliva, esli kravam nic něchybi, a potem zajdi na huru, či se dešč nědostal na poval! A ty, Blaženo, na husi dohledni a kury pořadně zavři! Za takove buřky a za nečasů nejrači se zloději světem smykaju!“

A nyní je sama s ním, ležícím na posteli, umdleným, mlčícím. I ona mlčí, ani ruce nespíná.

Ale její mlčení přetrhává zatroubení auta na dvoře: zřejmě doktor se nechtěl trmácet v lijavci na selské bryčce a předjel Karolinu.

Selka Poštulková rozsvěcuje lampu a vychází na dvůr do deště vstříc doktorovi. Rychlý stín vyskakuje z auta, proráží proudy vod, přeběhne síňkou, selka mu mlčky rukou ukazuje do dveří.

A když doktor plášť na židli odhazuje, praví mu selka tvrdě:

„Myslim, pane dochtor, že už idětě něskoro, že už je každa pomoc marna –“

„Tak?“ vyrazí ze sebe doktor zcela nepřípadně a sklání se nad tělem. Trhaně se vyptává... ano, před bouřkou byl muž na poli a tam to náhle přišlo... ne, nemocný nebýval, vždycky býval veselý, kratochvilný... pravda, na srdce si někdy naříkal, že cítí svírání, ale to všecko bylo jen na chvíli a brzo přešlo... a vždyť se na něho pan doktor pamatuje, když k nám chodil před lety, tenkrát, když nejmladší, Blažena, chorovala...

Doktor vstává, na tvář klade účastnou masku a do hlasu soustrastný přízvuk, je mladý a elegantní, ale zlhostejněly opakovanými případy:

„Pravdu máte, paní Poštulková, každá pomoc je marná... není pochyby, mrtvice udeřila a zbavila pana manžela všeho trápení... mohu vás jen, paní Poštulková, politovat a přát vám hodně síly, hodně statečnosti... ovšem, takové neštěstí se dosti často stává, zvláště když srdce je unaveno a organismus není úplně v pořádku... vždyť bylo celý den dusno až vražedné a sám jsem chodil jako v mátohách... ale vlastně třeba panu manželovi jen závidět, je to nejkrásnější, nejrychlejší smrt, které bychom si všichni měli přát, bez bolesti, bez naříkání, bez dlouhého usychání... jen pohleďte, ani nejmenší potuchy neměl, že se blíží už jeho poslední hodina, a tak mu zůstal spokojený úsměv na tváři... ano, chápu, paní Poštulková, je to vždycky veliká rána, která odchodem hospodářovým zasáhne selskou usedlost –“

Doktor přitlumeně mluví, slova jeho jsou zdvořilá a hladká, padají jako po naolejované stružce, je na nich něco z té voňavky, kterou voní, i z divných medicin, které lehkým obláčkem stoupají z jeho šatů. A selka se tyčí nad ním, je skoro o hlavu vyšší, hlavou jenom nehlasně pokyvuje a ostrou bradu vysunuje, pak si ruku láme a prsty si do klubka splétá.

Potom se doktor vyptává na rodinu. Ano, pravda, už se pamatuje, nejstarší syn, ten voják, umřel před návratem někde v Haliči. Na tyfus? Bezpochyby. Už ví, dva roky je tomu, slyšel o tom a srdečně tenkrát rodinu Poštulkovu litoval. A že mají ještě jednoho syna? Ano, Antonín, ví už, je úředníkem v kamenouhelných dolech, ale až na druhé straně, až za Ostravicí. Jistě nemá nejmenšího tušení, jaká veliká ztráta ho dnes potkala. A jak se daří té nejmladší dcerušce, té, kterou kdysi léčil? Ovšem, už si vzpomíná, nebožtík pan Poštulka jí šprýmovně vždycky přezdíval, že je poškrabeček, že přišla za mnoho let po dcerce předešlé. A ta slečna... jak že se jmenuje... ano, Marie, ta s ochromenou pravou rukou... ale to je nesmírně zajímavý medicinský případ, takové ochrnutí nervů, ačkoli není vyloučeno, že by mohlo někdy později nastat ještě nějaké zlepšení, třebaže bohužel jistě ne úplné... Pravda, nervové poruchy jsou vždycky svízelné a léčí se velmi obtížně... Jeden takový případ že má právě mezi pacienty, ale podle všeho je to historie beznadějná... Ano, paní

Poštulková, úkol lékařův není vlastně nic jiného než stále vidět lidské utrpení... ještě jednoho nemocného na zpáteční cestě navštíví, třebaže dnes za lijavce a bouřky není cesta dvakrát příjemná... ale lékař si nesmí příliš vybírat a na počasí se vymlouvat... Zatím se ta slečna, která pro něho přijela s bryčkou, také vrátí, ovšem trochu unavená a promoklá –

Doktor se poroučí, ještě jednou ruku tiskne a opravdovou soustrast vyslovuje, déšť udeří do tváří, auto se ozývá táhlým troubením, vrata se otřásají, kužel světla rozbíjí kalnou tmu a lijavcový útok, tma potom znovu bouřlivěji dolehne a postaví vysoké hráze –

Selka Poštulková stojí ve velké světnici u postele s mrtvým... už není pochyby: s mrtvým, ne toliko s omdlelým, malátným... jistě s mrtvým, doktor tak řekl... stojí, mlčí, prsty křiví, ani plakat nemůže, ale vždyť ona vždycky byla tvrdší než kdokoli v domě a slzy vždycky zadržovat uměla... A potom se plíží do světnice obě děvčata, Maryča s ochromenou rukou a křehká Blažena s drobnými cůpky.

Světelné pablesky si hrají na sedlákově tváři a ponechávají mu stále jeho šprýmovný úsměv.

A veliké modré oči se stále dívají –

Selka Poštulková se otočí k dcerám (šedivé vlasy se jí na spáncích lesknou) a praví pomalu, důrazně, tvrdě:

„Tatínek se už něobuďa, tatínek su mrtvi –“

II

Sedlák Cyril Poštulka už se nebude bratřit s živými; už je stěsnán do rakve a za půl druhého dne navždycky opustí svůj grunt.

Oči se už nerozvírají modrým posměškem; přiklopená víčka jsou jako těžké pečeti.

Vypadá nezvykle v černé obřadnosti; šosatý kabát, který mu zbyl ještě od svatby a který nosíval jen za nejhonosnějších příležitostí, svírá jej a jeho rysy přísně podtrhuje. Proč jste ho tak vystrojili, jako by se měl ubírat k největší slavnosti? Vždyť se mu smávalo nejvolněji, když mohl odložit i kabát a na silné tělo napnout modravou košili. Tu jste mu zapomněli dát: má košili bílou, snad také nějakou sváteční, úzký pásek kolem krku, svítivé astry a růže u nohou.

Je nevlídné ráno, bouřka se vysílila nedlouho před úsvitem a lijavec zastavil útočné údery, ale mračna, šedavá jako spálená země, rozpřahují se oblohou.

Jejich stín zakaluje okenní skla. Ale ve veliké selské jizbě netřeba slunce: místo něho svítí tlusté svíce, svítí slavnostně a přísně, vytryskují krvavými zášlehy a modlí se plápolavou modlitbou za mrtvého.

Ve vedlejší světničce, úzké a s jediným oknem, jenom kvapně upravené, sedí Maryča a připravuje úmrtní telegramy pro příbuzné. Z donucení je levačka a je podivno, jak se naučila psát levicí. Uvadlou a pokroucenou pravicí si přidržuje papír, ale levá ruka obratně píše veliká, kulatá písmena.

Na to se dobře hodí, na každou úlohu, ke které není třeba selské síly a tvrdého napětí. Učila se dobře ve škole, nejlíp ze všech tří děvčat, čte jasně a příjemně zpívá. Kdyby nebyla tak směšně ostýchavá – a zůstalo jí to z dětských let, od náhlého onemocnění – byla by mohla pěkně přednášet o slavnostních besedách, když je pořádá čtenářský spolek v obecním hostinci, nebo by mohla zpívat v kostelním zpěváckém kroužku. Ale Maryča se stydí a před lidmi utíká.

Do jizbičky vchází matka. Je oblečena černě, v šatech, které si pořizovala před dvěma roky, tenkrát, když přišla ta zpráva o smrti nejstaršího syna, vojáka. Nosila ty šaty rok do kostela... neboť kam jinam by vycházela? A nyní je po roce znovu musela vytáhnout, neboť znovu je mrtvý v rodině... už ne daleko někde v cizím světě, ale na dosah ruky v úzké rakvi, mezi květinami, v krvavém plápolání svíc.

Poněkud se naklonila nad Maryčiny papíry; její oči zůstávaly chladné.

„Pujdu ešče na faru“ řekla jednotvárně, „myslim, že se za hodinu vrátim. A ty za ten čas obstaraj telegramy.“

„Jindě v takove připadnosti posilaju umrtni oznameni a tisknuť jich davaju,“ připomněla Maryča.

„Telko znamych němamy a listy by přišly něskoro,“ namítala matka.

Potom kývla rukou na rozhozené papíry: „Všeckym pišeš – na žadneho si nězapoměla?“

Maryča bere list za listem a počítá: „Strykovi Hanysovi davam věděť... a strykovi Ferdynandovi... tětce Julce a tětce Štefce pod hory –“

Selka Poštulková se opře o stůl, kostnaté její prsty jsou jako žlutavé a začernalé kolíky, dívá se přes papíry a přes stůl do temného kouta a oči přimhuřuje.

„Tonkovi si ešče telegram něpsala?“ ptá se najednou úsečně.

„Tonkovi –?“ vydechne nesměle Maryča a na matku se ani nedívá.

„Pravda – ublížil tatinkovi i nam všeckym, na rodinu i na svoje povinosti zapoměl, cuzi lude mu byli milejší ež vlasni krev,“ kupí selka výčitku na výčitku.

Pak ostře vyrazí: „Tonkovi –“ Ale odmlčí se a z očí vytvoří jenom úzkou štěrbinu.

„Tonkovi –? Možu –?“ otázka Maryčina je uhýbavá.

„A či un neni vaš vlasni brater? A či to neumřel jeho vlasni tatik?“ ostře zavýčítala matka, jako by se sama před sebou omlouvala.

„Hned mu napišu, hned mu s ostatními telegram pošlu,“ spěšně se chystala Maryča a už vybírala papírovou čtvrtku.

„Věděť musi, že už tatika něma, co ho dycky chrnil,“ za okamžik pevně rozhodovala matka. „Šak největším trestem pro ňho budě, že už živeho tatika něuvidi, že už před nim pokleknut' němože, aby se odpuščení vyprosil za všecy hořkosti, co nam přichystal! Do posledního dňa života ho paliť musi, že se vzepřel otcovym přikazum a že se s nim něsmiřil!“

„Ale, maminko... tatinek na ňho nikdy ve zlym nězpominali,“ odvážíla se Maryča tiše namítnout.

„Tatinek byli hrubě dobři, hněvat' se něuměli a každemu odpuščali,“ příkře odmítla matka její přímluvu. „Ale pravda to zustaně, že se Tonek nězachoval jako syn, že se zproněvěřil svojimu povolau, že nědbal na poslušnost' synovsku! Ať klekně před truhlu, ať na krchově každa hruda mu do hlavy bucha, že tatinkovi paru rokuv života otravil! A to ešče tenkrať, dyž smy měli velky zarmutek nad smrťu Petrovu tam kajsi v galicyjske dūře!“

Řeč její se už rozhořivala chladným nepřátelstvím; nekřičela, ale její prsty poklepávaly na stůl rychlými údery.

Maryča hlavu nezdvíhala za jejího horlení, chromou ruku nakřivila a přidržovala list papíru, na kterém vyrůstaly zřetelné litery: Antonín Poštulka, úředník na jámě –

„A maminko –“ Maryča promluvila nesmělou otázkou do papíru a přetrženého řádku, „měla bysem připsat', aby i Vojtěška přijela?“

„Ni,“ udeřila selka ostře. „Ni – enem Tonkovi se oznameni posila! Ona... ona... (v řeči se zastavila, jako by už jméno bylo protivné) „je pro nas cuzi roba! Co je nam po tym, že je před světem Tonkova žena, že je s nim zezdana... my smy ju něuznali a do svoji rodiny něpřijali! A dybystě se všeci smilovali, ja něvim, že muj syn stal před oltařem s jakusi... s jakusi... slečnu“... (a slovo vyrazila až štítivě).

Rysy v kostnaté tváři jí utuhly a na líci se ukázala zarůžovělá skvrna.

A potom dále kladla větu za větou, jako by přibíjela na stůl s Maryčinými papíry žalobu za žalobou, bez vzrušeného přízvuku, s nesmířlivou zlobou:

„Šak ty, Maryčo, i Karolina už z teho rozum matě a poznali stě, kdo nam nejvěči něščesti připravil! Ona, ona! Jak se na Tonka zasmjala, un tym razem zapoměl, jake zamysly smy s nim měli a co smy se od něho slubovali! Že enem temu smy ho na študyje dali, aby naš rod pozdvihnul a dal mu novu česť! Ale tu... slečna jakasi... jakživi smyju v životě něviděli ani něslyšeli... haliřa něměla a všecy její handerky by se do maleho uzelka zvažať mohly... hlupeho synka chytla, študentka něrozumneho, jak se kole něho točila a šmajchlovala... A už byl její, na rodiče nic nědal, bohoslovi už bylo pro ňho těžke študyrovani... a chuti pry k němu něma ani naklonosti... ale k slečně naklonosť měl i chuť, bo se namalovať uměla a na voňavky posledni korunu vyhodila... A ze študyji pry už žadne vyhlidky neni, rači pisařička děla za paru stuvek... a to všecko enem temu, že něměl sily, aby se od ni odtrhnul... enem aby už s ňu byl na všecy časy, poslušny muž a hrubě ubohy syn –“

Závěr zaskřípal, už to byl jen posměšek, podceňující politování. A jak házela svá vyčítavá slova, přestala být její posluchačkou Maryča, nakřivená nad nedopsaným kusem papíru, ale našedlá, vysoká selka vrhala žaloby oknem daleko do světa, kamsi do uhelného revíru, kde jsou vysoké těžní věže, červené zdi a drobné kanceláře, kamsi na hlavu synovi, jenž rozbil její mateřské sny, kamsi do hrudi ženy, která jí odcizila syna. A bylo zřejmo, že to byly výkřiky, které se ozývaly v hlavě za bezesných nocí po dlouhé měsíce, že všecy stesky se zaostřily už v zlobný odsudek a že by ani nesnesla omlouvavé vysvětlení. Ale kdo by mohl usmířit její chladnou nenávisť? Mužův úsměv navždycky utuhl ve vězení rakve, Maryča ustupuje před její řečí – Karolina, mohla by ta obhajovat navoněnou paničku?

Náhle se selka zase pomračila, jak už bylo jejím zvykem, když nechtěla o nějaké věci mluvit, a úsečně se ptala:

„Jak si napsala ten telegram?“

Maryča poslušně čte: „Tatínek náhle zemřel – pohřeb zítra odpoledne – přijed’ jistě.“

Selka jenom kývla hlavou a beze slova vyšla ze dveří.

Maryča zbytečně dlouho rovnala připravované papíry a když oknem viděla, že matka už vychází ze dvora, opustila jizbičku. Přešla velkou světnicí, zastavila se u rakve... u srdce jí náhle píchlo a hrdlo se jí sevřelo... Panebože, jak má tatínek i ve smrti mírný pohled... a kdyby tak ještě oči otevřel a promluvil... jistě by řekl: „Maryčko, děvucho, jak si se vyspala?“... a snad by také řekl: „Tonek, Tonek, pravda, pro Tonka se zkazať musi, bo un je tež muj syn... už enem jeden, dyž Peter po vojně ve světě zahynul... zkažtě mu, jisto mu zkažtě... dyť un něbyl zly synek, ani tvrdeho srca něbyl, enem byl tak trochu poblazněny... ale dyť každý člověk na světě nosi v sobě kusek blaznovstvja a něvimy, esli to byl dojistu smrtelny hřich –“

Tak by tatínek promluvil a v očích by měl plno světla.

Ne, světla zhasla, oči jsou zavřeny, ústa nemluví. Jenom veliké svíce kostelně plápolají a úzká rakev se mračí slavnostní černí.

Maryča sklonila hlavu a zaplakala tichými slzami. Pokřižovala se, setřela svíci, urovnala květiny. Opatrně přivírala dveře, aby zavržení nevyrušilo otce (ne, měla představu živého, odpočívajícího, ne mrtvého) a kradla se na dvůr.

Karolinu našla u chlévů. Kývla na ni a tlumeně oznamovala:

„Maminka poručili, aby se i Tonkovi telegram poslal –“

Karolina se opřela o zeď, silná, opálená, upracovaná.

„Ani před světem bysmy obstat' němohli, dybysmy mu nězkazali!“ řekla zachmuřeně.

„Ale ež sem se třasla, že se to nakoněc mamince přece rozvaži a oni nědovola, aby se telegram posílal! Dyť viš, jaky hněv měli na Tonka, dyž študyji něchal a jak se s Vojtěšku oženil... ani mluviť smy přece o nim něsměli, ani jeho meno vysloviť –“

„A či bylo malo mrzutky kvuli němu a ešče věce kvuli ni?“ pohodila Karolina rukou. „A šak se maminka měli na co hněvat'! Jaka to byla dycky jejich pycha... Tonek, enem Tonek! Švarny študent, co pěkně vysvěčeni domu nosiva a panačkem měl byť... a dyby ni panačkem, baj doctorem! Ale myslim, že se ani proti němu jejich hněv něobracal jako proti Vojtěšce... proti mlade pani Poštulkove –“

Nelaskavá její řeč se vyzdvihla posměškem.

„Maminka ani včil o ni slyšet' něchcu a proti ni mluvili... jisto ji odpustiť němožu –“ plaše potvrzovala Maryča.

„Jake odpuščani?“ řekla Maryča tvrdě. „To je jiny svět ež naš. Ten ani odpuščaňa něpotřebuje. Ona se krutiť umi a komedyje hrať, ale naša cesta je z chliva na pole! Eh co... roboty mam ešče dněska, že se mi kříže lamu, a na odechnuti chvíle nězbyva.“

Pevnými kroky zašla ke studni, aby nabrala vody pro dobytek.

Když se šla Maryča ustrojít, aby mohla telegramy odeslat, pocítila znovu, jako už tolikrát, lítost, že nemůže Karolině pomáhat. Neudrží v ochromené ruce putynku, neudrží kosu, neudrží vidle. Jak málo je platná na gruntě! Všecka starost je na Karolině a na matce, ona stěží zastane trochu práce při vaření a trochu při přípravě dobytka... a to ještě aby vždycky volala pomoc, když má zdvihnout těžký hrnec s plotny!

Chleba si nezaslouží, je méně užitečná než drobná Blažena, která se sice také hned unaví, ale která aspoň krávy může pást a má obě ruce zdravé. A hned se zase zdvíhá obhajobný hlas: Což zavinila to sama? Jaký zlobný nepřítel pošťval proti ní

rozzuřeného psa, když byla ještě dítětem? Pes tenkrát na ni skočil, povalil ji na zem, pokousal ji (však má z toho podnes jizvy na skrání) a z těžkého leknutí zůstala jí pravice navždycky uvadlá. K doktorům se s ní tenkrát jezdilo, i do Frýdku se zavezla k tomu starému moudrému doktoru, který prý lidi zázračně vyzdvihoval z úmrtní postele, i pod hory jeli k zaříkávačům a moudrým starým babám, co všelijaké divotvorné masti znají a v noci hojivé zeliny sbírají... ale nepomohly ani medicínské recepty ani kejkle hadaček, do ruky síla už neproudila, prsty se obratně narovnávat nemohly. Z her zůstávala vyloučena a když dědinské děti na vysoké stromy vylézaly, aby se podívaly na ptačí hnízda nebo otrhaly napolo zralé hrušky, ona musila čekat pod stromem a nanejvýš odložené šaty hlídat. „Maryčka Poštulkova je borak –“ litovaly ji děti, ale jí při takových slovech slzy stály v očích. Jenomže tatínek ji vždycky po vlasech pohladil, za copy potahal (a když maminka z domu odešla, i na kolena vzal a už odrostlou děvuchu trochu potěšil... ale to maminka nesměla vidět, neboť se hned mračila, že se z dětí nesmějí dělat rozkynuté placky)... a tatínek vždycky ujišťoval: „Šak se ty, Maryčko, na našich gruntě nēztratiš a pro tebe se dycky krajíček chleba najde...“ Bože, tatínek!

Ale třeba pospíchat, práce je dnes mnoho. Lidé se dnes obejdou všelijak, jídlo se ani vařit nemusí, vezme se hrníček mléka a kousek chleba, ale dobytek musí mít svůj pořádek i v takový den, kdy lidem těžké kameny leží na hlavě a řeč se v hrdle zadržuje.

Potom odpoledne se začali trousit lidé z dědiny. Tichý okamžik před rakví, rozmáchlé kříže nad hlavou mrtvého, potom šeptané vyptávání. Že tak náhle, že tak náhle –! Vždyť nelze mluvit o stáří – ještě bylo tolik zdraví, tolik síly!

Lidé šeptají a svíce pláčí krvavými slzami. Svíce se nestarají o lidské otázky, co bude s gruntem a kdo převezme všecku robotu; plamen svíc je stále klidný a slavnostní.

Večer přijdou známé ženy, které se budou modlit za spásu nebožtíkovy duše. Matka s nimi klečí a ostrou bradu tiskne do sevřené dlaně. Maryčina mdlá pravice se chvěje, Blažena se usedavě rozvzlykává, Karolina zamračeně hlavu kloní. Do mdlého temna, prosáklého pachem voskovic a vůní vadnoucích květín, monotonně dopadají opakované prosby růžence: „který jsi pro nás těžký kříž nésti ráčil...“ Znovu a znovu se zdvíhá vlna modlitby, rozlítostňuje duše a měkce je ukolébává.

Na dvoře v zamračeném temnu čeká na Karolinu její milý. Snoubenec, jak sám říká. Chlapec z dědiny, příručí v ostravském železářském obchodě. Chodí za Karolinou už přes dva roky, ale znají se od dětství a jejich zaslíbení (bez slavnostních formalit) vyrostlo pozvolna z hlučného kamarádství, z doprovázení, z tanečních zábav. Naučil se chodit k Poštulkům jako domů, trochu nesmělý a trochu pyšný na veliký krám, v němž prodává stroje, kamna, železné pláty. Rád se nosí čistě, v krámě se arcí umaže, ale přichází-li domů a k Poštulkům, vypne se v nastrojeném šviháctví. I domácí nářečí už odhodil a přivykl si z obchodu zdvořilé, panské řeči spisovné.

Kam by také přišel, kdyby i v městě udržoval krátkou řeč dědinskou? Karolina si mu zvykla vlastně jako předmětu, který máme stále kolem sebe a který nám není nepříjemný, ale sama by asi řekla, že si ho oblíbila. To proto, že úzkostně peníze šetřil, že nepil, po hospodách nebouřil, že se úhledně nosil, že se k ní choval s přátelskou zdrženlivostí. A snad také proto, že ráda poslouchala jeho trochu bláznivé sny o velkém obchodu s železem, který si zařídí, a v němž bude lze dostat všecko, čeho jenom je potřetí do domácnosti, do hospodářství... a ona, Karlička, jak jí lichotně říkal, bude čistě u kasy sedět a nebude už to takový úmorný život, jako když třeba vstávat za tmy a uléhat za pozdního večera...

Za ruku ji chytil a přerývaně mluvil: „Ani nevíš, Karličko, jak mě ta těžká novina dojala. Celé odpoledne jsem jenom na tebe myslel, jak ty to neštěstí snášíš. Před polednem totiž přišel k nám do obchodu zdejší člověk, však ho znáš, ten pokřivený Šimerka z chalupy nad křoviskem. A hned se ke mně žene – a prý, víte, pane Rajmund, jaká nečekaná příhoda. Hned vykládá o tatínkovi, o poli, o tom horku, o slabém srdci. Bože, tatínek se mi postavil jak živý před očima! Tak přátelsky si se mnou vždycky pomluvil! O obchodě mluvil, na ceny se vyptával, veselým špásem pobavil, ale nikdy nikoho neurazil. Ne, to ne! Kdo by ho neměl rád?“

Hladil jí mozolnatou, udřenou ruku a jeho řeč měla měkký, chlapecký přízvuk.

Karolině bylo milé, že přišel, že ji tak hladí, že rozdychtěně mluví. Jeho slova ji bolestně dojímal, ale že nebyla nikdy zvyklá, aby lichotně mluvila, řekla toliko tiše:

„To je od tebe, Rajmunde, moc pěkně, že si večer važil cestu ež z Ostravy –“

„Noc by mi byla dlouhá jak moře, kdybych se nebyl k tobě vypravil,“ opravdově ujišťoval. „Zítra na pohřeb jistě přijdu, třebas je u nás hodně shonu a šéf nerad dovoluje ani na hodinku – ale přec mi to nedalo, abych se ještě dnes nepodíval na tebe, Karličko, a na tatínka. Na tatínka – vždyť já jsem vždycky myslel, že též mu budu povídat ‚tatínku‘, a hodně brzy...“

„Všeci smy včerejším dnem hodně pozbyli,“ zajíkala se Karolina.

„Já vím, celá rodina, děvuchy i Tonek. Tatínek bral každého do záštity, pro každého měl dobré slovo, v každé věci našel dobrou stránku. I největší trápení se prý dá spravit a unést – že, tak často povídal... A to se na něm vždycky nejvíc líbilo a proto byl mi skoro milejší než tatík vlastní.“

„Pravda, nėslyšela sem ho nadavať, ani nēpamatuju kdy. Raz... za vojny to bylo... smy měli čeledina, tenkrať, jak tatinka trapilo dřeni v nohach a každý krok jim dělал bolest'. Tuž v ten čas přišel jakysi smyk odřeny a hlasil se o robotu, že je v selske praci obeznamený a s koňami že se rady vi. Ja, věděl, ale koně mlatil, ež to hřich byl. A tatínek ho raz natrefili, jak do koni bil. Tak se ešče nikdy nēroztěkili jak v tu chvíli, zčervenali jak pentla, chytili bič – a hrubším koncem čeledina přes hlavu a po řbetě.“

A nadávali, ež se dveři třasly, jakési uherske či polske slova, už sem po druhé to nėslyšela, vymlatili čeledina ež na cestu, že ani utikať něpostarčil, jeho handry vyhodili za nim přes plot... a baj hned zapoměli, že se pořadně na nohy postavit němožu... Bo naš tatinek měli koně hrubě radi.“

„To bylo poznat na první pohled, že váš tatínek je moc silný, i když to nijak neukazoval.“

„Ešče jak byli mladi,“ tlumeně prozrazovala Karolina, „pry radi tež nijeden slavný kusek provedli a v hospodě se uměli do krvje pobiť. Z takove divoke krvje měl po nich cosi Peter, ten vojak, co umřel. A jisto by i un potem byl takovy dobry, takovy lutostivy jako tatinek, co se enem pamatuju.“

Ale jako by si uvědomila, že nemá prozrazovat dnešního večera nic z dávných otcových slabostí, jen rukou mávla. A hned se vzrušila: „A viš, Rajmunde, co mi na tym polu, paru chvilek před smrtu, ešče povidali? Robota byla těžka, pospichali smy se, ež z nas lalo, řbet se nam přelamoval, bo buřka ležela nad hlavami a sěno smy skludit musěli. A tuž sem zasakrovala do takeho koňskeho pospichaňa. Takove řeči tatinek radi něměli. A jak se na mě podivali... Rajmunde, oni ti měli modre oči jak něvine diťa... povidaju mi pomaly: To přec nic něpomože, jak člověk do roboty hřeši –“

„To bylo pěkné slovo,“ kýval mladý muž hlavou a hladil jí účastně po ruce a po tváři.

Zavedla ho ještě k rakvi, ruce selce podával i Maryče, něco nezřetelně mluvil o nebožtíku, chvíli postál, velikým křížem znamenal sebe i mrtvého.

A když všichni odešli, když vrata byla pevně zavřena, když se Karolina a Maryča přesvědčily, že nikde není zapomenuté světlo, že o dobytek i koně je dobře postaráno, že dveře do stájí jsou zamčeny, teprve bylo možno opustit také sedláka Cyrila Poštulku.

Děvčata si šla lehnout jak obyčejně za teplých měsíců na půdu, dole zůstala jenom selka.

Měla postláno v kuchyni, ale na spaní nemůže být ani pomyšlení.

Dnes je přece poslední noc, kdy odpočívá na svém gruntě její muž; teprve nyní, když celý grunt dlouze utichá, může si ukrást hodinku, kdy s ním bude zcela sama.

Tak jako za prvních let manželství před čtvrtstoletím; výminkáři, Cyrilovi rodiče, nevraživě se dívali na každé důvěrnější slovo, na každý milostnější stisk, a on, Cyril, měl rád takové noční chvilky, kdy se bylo možno pomazlit a bláznivá slova povídat. Ale ona nikdy takových věcí nemilovala, styděla se za to, vždycky byla chladná, rozehřát se nemohla a před lidmi by si nebyla dovolila důvěrnější přilnutí a lichotnější slovíčko za nic na světě. Nezbyvalo nic jiného než vyčkávat, až se staří výminkáři

uchýlí do svého přístěnku, až utichnou poslední kroky... a potom teprve snesla, že k ní vklouzl jako nedočkávaný dědinský chasník, když jde k děvuše na zálety. Ale jinak nesmělo být než ticho a tma, komůrka jako ostrov potopený do černých vod, ani hvězdy nepronikají tlustými záclonkami, ani stromy neslyší mužovo šeptání. A přece nakonec vydechovala do půlnočních minut rozbolestněnou otázku: musí to všecko být?

Snášela jeho výčitky i podrážděnou rozmrzelost, když v noci přecházel jizbičkou a náhle se zlostně rozesmával. Tak se smával jenom v noci, jenom u ní, jenom po takovém jejím trpělivém mlčení nebo konečné vydechnuté otázce; ovšem za dne se smával jinak, vesele, pronikavě, šprýmy házel přes plot na chalupníky i na robotníky, kteří pospíchali do verků, i na mladé robky, které se kmitly po cestě.

Proč vyčítal, proč rukama neklidně potřásal on, který se nad žádnou starostí dlouho netrudil? Pravda, nikdy nadávkového slova neřekl, nikdy ruku nenapřáhl, byl v tom jiný než chlopi z gruntů a chalup, sedláci i robotníci, kteří si každou zlost na robách zchlazovali. Ale proč se díval, jako by byl o něco okraden? Vždyť se dřela od úsvitu... úporněji, schýleněji než on sám. Jistě tvrdší pilíř postavila pod poštulkovský grunt než on svými šprýmy a širokým usmíváním. Když rodiče obou se kdysi uradili, že dva mladí lidé se vezmou, neboť bude dobře, když její peníze ucpou tíživé dluhy a na grunt přibudou vycvičené ruce, přijala to jako samozřejmou povinnost. Neznala ho předtím, ale neváhala. Tak je přece určeno dávnými zákony lidskými i božskými, že se z gruntu má nejspravedlivěji přicházet zase na grunt, z roboty na robotu, že se země mocnou rukou drží, že nesmí ani jeden den projít v zahálce a hravých zbytečnostech. Rodiče jí takové naučení dali, viděla a slyšela to u strýce, u sousedů, její kamarádky prošly stejným příkázáním. Věděla, že jiné cesty není; kdo by chtěl ohradu přelomit, hřeší.

Všecko poctivě zastala na gruntě – proč ještě potom vyčítal modrýma očima, když už přestal vyčítat slovy?

Útržky dávných příhod se vynořují, polozapomenutá slova setřásají popel. Jednou, když vstávali po mrzuté noci, podíval se na ni modrým zábleskem a řekl vyčítavě:

„Eh, tys, mamó, jak zem, co nad ňu slunko něsviti –“

Tak se dívá bláznivý synek, co ještě na vážné věci myslet nemusí – ale má mluvit takové zbytečné řeči hospodář, na kterého čeká povinnost z každého koutu? Grunt je sešlý, staří hospodáři mohli spravovat jenom nejnutnější potřeby, aby se zdi nezhroutily a střechy neprohnily, úroda bývala často bídna, když země nasákla dlouhým vlhkem, pole u vody nejednou bylo spláchnuto povodněmi, dvakrát dokonce s celou úrodou už pro stodolu připravenou... Těžký byl život na poštulkovském gruntě – a ty bys ještě mohl vyčítat, Cyrile Poštulko?

...Selka stojí před rakví, světlo svíc má v očích, prsty křečovitě svírá. Chtěla by se nyní pomodlit, horoucně, zhluboka, ale hlavu má těžkou a všelijaké poplašené myšlenky přeskakují jako poplašené jiskry, jenom ne slova modlitby.

Neotevře Cyril oči a neřekne výčitku jako kdysi za bláznivých let: „Tys, mamó, jak zem, co nad ňu slunko něsviti...“?

Nepadne zase křivda na její hlavu?

Kdyby ses mohl, ty mrtvý, z těsné rakve pozdvihnout a usednout, kdybys mohl ústa otevřít a mluvit, bylo by třeba, aby se to čtvrtstoletí společného života rozložilo nyní v nočním tichu, ve velké selské jizbě, v plápolání svíc. Nemohl by ses smát a šprýmovat, ale musil bys na každou otázku uvážlivě a spravedlivě odpovědět.

Kmitavé stíny jsou na tváři mrtvého.

Řekni, Cyrile Poštulko, a poctivé svědectví vydej: nebyla tvoje žena vždycky taková, jak přikazuje boží přikázání?

Z těžké lopoty jednoho gruntu přišla k tobě, kde bylo třeba o tolik věcí se starat, přišla k mručivému podezírání výminkářů, přišla k tvým synkovským očím, které po všechna léta byly trochu lehkomyšlné, přišla k tvým dychtivým rukám, které se třásly na noční objetí. Ale noc je určena na odpočinek po tvrdém napínání... a víš, Cyrile, že té roboty bylo na gruntě vždycky vrchovatá míra... šprýmy a laskání nechej potřeštěncům, co se bezstarostně na svět dívají a co si v jedné košili a v jednom kabátě budou opakovat kostelní výklad o ptactvu nebeském a kvítí polním. Ale ty máš grunt, který třeba hojit z nejedné rány, máš starý grunt, který prý pamatuje Marii Terezi... a právě proto je už vetchý, zestaralý jako nakřivený stařík. A řekni, Cyrile, nepodepřela tvoje žena ten tvůj grunt? Nedala mu knížku z ostravské šporkasy, knížku s pěknými zápisy, nedala mu svoje prsty, které jsou nyní kostnaté, žlutavé, začernalé? Ale tys je nikdy dobře neviděl, Cyrile, poněvadž ony se nikdy mazlivě dotýkat neuměly...

A děti ti rodila, jak sis přál, i když Maryču a Blaženu, ty dvě děti nejubožší, skoro by byla životem zaplatila. Jiné selky a chalupnice – a ještě více roby hameráků a havířů, kterých přibývá rok od roku – našly si už často pomoc, když mělo přijít čtvrté a někdy teprve třetí dítě – ale tvoje žena věděla, že taková věc je těžký hřích, o kterém se ani vědět nemá... Dala ti pět dětí, někdy ke své radosti a ještě více k soužení.

Děti rostly, ale ve tvé měkké ruce se spíše lámaly a křivily, než aby v nich byla podpora pro každou starost a protivenství. Když Pánbůh zkouší člověka v dětech, když jim zdraví nedá nebo ochromit je dopustí, nezbyvá než hlavu pokorně sklonit; když Maryča se stala mrzákem a když Blažena jenom jako zázrakem vyšla z dlouhé nemoci, nesmí se všetečné lidské slovo vzepřít proti božským úradkům. Ale zdravé děti, to je tvůj dluh. Petr měl hodně z tvé krve, Cyrile, a málo uměl poslouchat, ale

když Pánbůh zasáhl, člověk reptat nesmí. Zato Tonek –! Řekni, Cyrile, nevyrostl nakřivo tvou vinou? Žes mu nadržoval a odpouštěl! Žes na něho tvrdě neudeřil, žes neporučil, když se mu bohosloví zprotivilo! Z Olomouce do Prahy jsi ho pustil, aby tam našel své neštěstí! Prý každý člověk musí pobloudit, než na pravou cestičku přijde! Takové škodlivé řeči jsi mluvil. Vždycky jsi dělal, Cyrile, podle svého rozumu... smál ses, šprýmy utrušoval, ale hlavu jsi pod dobrou radu nepochýlil!

A selka sepaté ruce k rakvi pozdvihuje, k tváři mrtvého, jenž je napolo ve stínu a napolo ve světle... hlavou letí bodavá myšlenka, že stejně tak nyní po svém rozumu udělal, stejně odešel z pole, když je ho nejvíc potřeba... grunt se zatřásl, jako by největší pilíř praskl v základech... Na ni všecko padá, na ni, jenom na ni... A selka Poštulková už si ani neuvědomuje, co dělá, ale polohlasitě volá do mdlobného ticha:

„Cos mi to, Cyrile, enem zrobil?“

Ale hned se hlava kloní, jako když se provinilec před rozsudkem uhýbá.

Smí člověk soudit mrtvého, když duši je přichystán slavný a spravedlivý soud?

Selka mlčí, snad by měla nyní mrtvého za ruku chytit: „Něhněvaj se, Cyrile!“

Možná, že by v té chvíli řekl: „Enem na grunt nězapominaj, aby škody něvzal!“ Jistě by tak promluvil a tak poručil!

Selka Poštulková šeptá: „Ja, Cyrile, nědam gruntu zahynuť! Podepřu ho ešče raz. Něměj starosti!“

Slib dává a uklidňuje se. Mlhy se jí v hlavě vyjasňují. Mrtvý se nebude dívat vyčítavou modří!

Ted' teprve je možno odříkávat modlitbu, aby se prosby nelámaly, ale aby plápolaly přísně, slavnostně, jako světlo voskovic.

III

Nedlouho před polednem přijel na pohřeb Antonín Poštulka, úředník kamenouhelných dolů. Přijel s ženou Vojtěškou nájemným autem.

Pohyby jeho byly rozpačité a příliš spěšné, když na cestě před gruntem vyřizoval nějaké nedorozumění se šoférem a platil mu za jízdu. Veliký věnec, zelený a pestrý, který vytáhl z auta, pohládl několikrát bez příčiny a urovnával široké stuhy. Když potom vcházel do uličky k těžkým dřevěným vratům, jeho gesto zneklidnělo ještě víc: volnou rukou mířil k oknům a ke stromům nevelké zahrady... ukazoval ženě ten kout a jistě byl v tom přerývaný výklad: ano, ovšem, za těmi okny se narodil, v té zahradě

pobíhal, tam v besídce u plotu se učil úkolům... ale o tom někdy později, jindy si všecko prohlédneme... a tam ve velké světnici, Bože, tatínek je uložen...

Selka Poštulková stála na prahu, napřímená, mlčící. Vyšla, jakmile uslyšela zatroubení auta. První dojem byl nepříjemný; probudila se v ní zakořeněná selská šetrnost: to přece je plýtvání peněz a panské velikášství, brát si na cestu auto, když za kousek cesty žádají šoféři hříšné peníze.

Dívala se na dvůr, už umetený, urovnaný, šedivě hladký. Oči měla přimhouřené, ale když se v jejím zorném poli ukázala postava synova, bezděčněji zaškubalo v kostnatém obličejí a rty se zřetelně sevřely.

Antonín Poštulka byl zřejmě z poštulkovského rodu: měl jako otec selskou ulehlost, široká ramena, kulatou tvář, silný nos, světlé vlasy. Nezapřel ani jakousi těžkopádnost, která pozvolna padne na rod, chodící mezi brázdami a pod vysokou oblohou.

Jenom jeho tvář se neusmívala tak jistě, tak vyrovnaně jako otcova. Byly v ní rozpaky člověka, jenž stále musí poslouchat příkazy cizích lidí. Byla v ní uhýbavost toho, kdo nemůže z plna hrdla zavolat a jednat podle vlastního rozumu.

A vlastně ani jeho krok nic neukazoval na to, že přichází na domovskou cestu, kde by měl znát každou skrýš a každou trhlínu ve zdi; mnohem spíše to vypadalo, že se octl v končinách, v nichž už nebyl aspoň dvacet let.

Na chvilku zakolísal, ale pak zrychleně proběhl dvůr, smekl klobouk a naklonil se nad matčinou rukou.

„Maminko... a co tak tatínek, co tak tatínek,“ zajíkal se.

I matka zjihla. Stiskla suchými prsty nachýlenou synovu hlavu a z hrdla se jí vydral neurčitý sténavý zvuk.

„Něuvídiš už, Tonku, tatinka živeho,“ chtěla říci přísně, ale věta se nalomila.

Pomalu pohladila syna po vlasech a řekla pomalu:

„Němaš už, Tonku, tatinka –“

Ale rázem byl roztržen tento oblak, utkaný z lítosti a drsné něhy. Tonek sebou škubl, vztyčil hlavu a rukou mávl dozadu, ani se tam nedívaje:

„Maminko, podívejte se, to je moje žena, Vojtěška –“

Selka Poštulková zase se narovnala a hubená její tvář se potáhla chladným mrakem. Před ní stála mladá žena, nevysoká, trochu přtloustlá, hezká, s rozmazleným obličejíčkem. Všecko na ní selku podráždilo, jak ji přelétla jediným prudkým

pohledem: strojená elegance černých šatů, závojíček na klobouku, rukavičky, hleděná tvář, nápadný účes.

Mladá žena trochu divadelně přistoupila k Poštulkové a řekla nepřírozeně zdviženým hlasem, jako by se představovala na šlechtickém zámku:

„Maminko, já jsem ještě neměla příležitost –“

Měla příjemné zabarvení hlasu, hebké, lichotivé.

Sklonila se nad její rukou a chtěla ji políbit jako Tonek, ale Poštulková ruku nevlídně utrhla a řekla krátké slabiky:

„Ni, to nětřa, už je dobře, je dobře –“

A ustoupila, aby oba mohli vejít do síňky a do velké světnice.

Mladá žena se kousla do rtu, dotčena a zřejmě nepříjemně překvapena, ale šla beze slova za mužem.

Když se postavil Tonek před rakví, v těžkém příšeří, v kalném výdechu svíc a vadnoucích květin, zachvácen byl silným otřesem.

Zcela nemotorně položil věnec k otcovým nohám.

Vytřeštil oči (hle, měl je tak veliké a tak modré jako otec), jako by nechápal, že ubledlý stín v chmurném zarámování rakve nikdy nepromluví a nepovstane, chvěl se, víčka mu křečovitě mžikala, rty se pohybovaly. A potom padl na kolena, přitlačen náhlým rozlítostněním, ruce přitiskl na oči a zaplakal trhaným, chlapeckým pláčem, až se mu ramena silně prohýbala. Neřekl přitom jediného slova. Byla to lítost drobného hochy, který se za večera vrátil z toulek a našel vrata zavřena, a k tomu ještě postřehuje, že v hravém skotačení ztratil nákup a všechny peníze –

Mladá žena udělala ozdobný kříž a sepjala ruce v rukavičkách. Zadívala se pozorně na nebožtíkův obličej a vnutila svému pohledu soustředěnou účast. Ale když viděla, že muž stále se země nevstává a zachvívá se neutišujícím pláčem, dotkla se lehce jeho světlých vlasů a řekla přidušeně:

„Ale Tondo, Toníku... tak se přece nesmíš poddávat!“

Tu se teprve Antonín Poštulka vzchopil s podlahy, ale jeho tělo bylo nakřiveno a hlava jako by se vrazila mezi ramena.

Do světnice vešla Karolina s Maryčou, za nimi se pak potichu vkradla i Blažena. Sestry se vítaly s Tonkem nejdříve rozpačitě (nestojí vysoká mlžná hráz mezi nimi?), ale za okamžik všechny tři byly k němu mocně přitaženy. Slzy jim vyrazily z očí, Karolina se mračila a opětovně brala Tonkovu ruku do své, Maryča levou zdravou

rukou ho po ramenou hladila a ustavičně opakovala: „To je dobře, Tonku, žes přišel, tak dluho si s nami něbyl, každou minutu smy už na tebe čekaly –“ a Blažena se nepozorovaně vetřela kamsi pod jeho loket. Přitiskly se k němu a všichni čtyři utvořily nyní spjatý celek. Tonek jako ve snění se dotýkal Karolininy ruky a hned zase tápal po vlasech mladších sester.

Nyní poznala Vojtěška Poštulková, že nemůže déle váhat a musí se děvčatům ohlásit. Proč tak neudělá Tonek? Proč ji děvčatům nepředstaví? Ale ten obyčejně hlavu ztratí, když se ho lítost dotkne.

„Nenadála jsem se, že se po prvé poznáme v tak smutné hodině,“ řekla měkce, usmála se a podávala děvčatům ruku.

Karolina ji přijala beze slova, Maryča se musela obrátit, aby mohla svou levici vložit do hladké rukavičky a plaše se omlouvala: „Dyž mi ta něščasna prava ruka děla takove těžkosti... Vitam vas k nam, pani švagrova –“

„Vždyť přece nejsme cizinky a nejsou sedmeré hory mezi námi,“ namítla Vojtěška zpěvavě a s povýšenou laskavostí, „nemůžeme si přece vykat a cize se k sobě chovat!“

A hned ještě jednou tiskla Maryčinu ruku a řekla pohotově: „Vid', pozdravíme se jako sestry. Ty jsi Mařenka, já vím... já vás všecky znám z Tonkova vypravování. A ty jsi Blaženka, ovšem, takové milé děvčátko – i o tobě vím, že tě nemoc dlouho sužovala a že jsi byla zvláštní miláček tatínekův... A jak bych o tobě nevěděla, Karolinko, že jsi nejlepší opora na statku, skvělá hospodyně a neúnavná pomocnice... Bože, vždyť já jsem vás všecky viděla jasně před očima, dříve než jsem první krok udělala na váš dvůr!

Řeč její se nesla příjemnými vlnami, byla jemná a ozdobná; zněla jinak, než Poštulkovy dcery byly zvyklé: přízvuk byl sladší, zpěvavější, zdvižení slov mazlivější. Nezněla ta slova, jako když v kostele mladý kaplan předčítá epištolu? Anebo ještě spíše: Karolina s Maryčou si několikrát zašly do Ostravy, do divadla... nepadaly s jeviště do ztemnělých řad podobně vykroužené, podobně lichotné věty?

Blaženě se taková řeč rázem zalíbila... jak ta nová paní je vznešená, je pohádková! Začervenala se a hlavu sklopila. Ale Maryča přišla do rozpaků... snad jí ještě nikdo v životě neřekl mazlivě ‚Mařenko‘ a to oslovení se jí zdálo cizokrajné, ale přece jenom laskavé. Jenom Karolina se pomračila ještě víc, představu hry za peníze, vycvičené a opakované, cítila v té chvíli přímo palčivě, že se v ní probudil až odpor proti mladé ženě. A potom jak je ošklivé hrát takovou komedii zrovna před tváří mrtvého otce, kde na každé slovo má padat bázlivý stín! Nemusila jsi, paničko, přijít před jeho rakev, abys rozdávala mazlivá a navoněná slovíčka!

Řekla tlumeně a odměřeně: „A včil se oba trochu po cestě odpočiňte... tu vedle do jizbečky bystě se mohli sednuť... jisto stě i zahladnuli –“

Ale Tonek odmítavě pohodil rukou: „Ne, já bych si sedl do zahrady na lávku pod hrušku, to bylo moje oblíbené místečko.“

Vypadal v té chvíli unavený a sklíčený.

Zahrada nebyla prostorná a jen kus vpředu byl ovocný sad, kde dozrávaly namodralé slívy a jablka se zardívala mezi haluzemi. První nádech nedalekého podzimu přešel po stromech a hodil v listoví červené skvrny, na trávu se položily sotva znatelné žlutavé pruhy. Bylo dusno, na obloze jenom několik modravých ostrovů se prodíralo z tmavých oblaků; hra barev, žluté, nahnědlé, šedé a modré, byla spíš hrozivá než vlídná.

Tonek si usedl na zčernalou lavičku, zhluboka vydechl, ale jenom lehce se opřel o rozpraskaný kmen. Oči měl malátné, hlavu pokleslou. Pohledem bloudil po stromech, po kusech trávníku, po starém plotě, všecko to bylo známé, všecko to bylo kusem jeho života, a přece v něm probouzelo spíše unavený stesk než radostné rozjiskření. Ta jabloň v rohu byla kdysi rozštípena divokou vichřicí, ano, už je z ní jen polovička a ta je zřejmě neduživá. Podivno, i třešňové stromy jsou letos rozpraskané, mnohem víc než tenkrát... Ale hrušeň se drží, silná stařena, která se jenom tak lehce nepoddá větrům a sněhovým vánicím. U zdi byla studna, jistě se jí ještě užívá, ale nezřetelně kdysi slyšel... už tenkrát... že se chystá i pro dědinu vodovod a připojení na elektrickou síť.

Už tenkrát... ale mezi tehdejškem a mezi bolestným dneškem jsou ledové propasti, přes které těžko položit most.

Když jim přinesla Blažena jídlo, byla Vojtěška zase úsměvná a vlídná; vyptávala se děvčete účastně, kam do školy chodila, jaké vysvědčení přinesla, co celé letní měsíce dělala. Že za pár dní začne chodit do měšťanky? Ale to bude hezký kousek cesty a pořádně si musí přivstat. Že to nijak nevadí a že beztak i nyní musila vstávat velmi časně? Ovšem na vesnicích probouzejí první ptáčky člověka z nejlíbeznějšího spánku, vid', Blaženko?

Blaženě se zdála tato slovíčka čím dál krásnější. Jako by si někdo pohrával s barevnými kamínky. Vyhodíš, chytneš, rozmanité obrazce se vytvoří. První ptáčky, nejlíbeznější spánek, Blaženko – kdo jiný ještě tak lahodně mluví? Snad jedna učitelka, kterou měla ve škole před rokem, ale ta měla smutné oči a protáhlou, nemocnou tvář. Blaženka, první ptáčky – znovu zrudla při těch slovech, ale oči jí živě zasvítily. Odběhla, ale neodolala, aby se zpoza zdi nepodívala na paničku se závojem na klobouku. I to se jí líbilo neobyčejně.

Ale když Vojtěška zase osaměla s Tonkem ve staré zahradě, zářivý povlak jasného, dívčího obličejíčku trochu popraskal. Rty se stáhly a lehká vráska se vyhloubila na čele. Zabarvení řeči bylo rozmrzelé:

„Ani bych, Tondo, neřekla, že bychom byli uvítáni právě s otevřenou náručí. Totiž – já asi překážím, já podle všeho jsem zde pátým kolem anebo spíše vetřelcem –“

Tonek se těžce probouzel z malátného snu. Jídla se jenom málo dotkl a teď seděl na lávce přikrčen, jako sklíčen dlouhým putováním. Roztržitě se usmál, široce rozevřel oči, rukama odháněl mrzuté obláčky a omlouval se:

„Jistě ne, Vojtěško, ale vžij se do jejich mysli, do jejich starostí. Nikdy neuvěříš, čím nám tatínek byl, jaký byl laskavý, starostlivý... takový světlý –“

Zahloubal se do té představy, hlavou pokyvoval. „Ano, takový světlý –“ rozhovořil se po chvíli, „vždycky mi připadalo, že je světlé klenutí nad našimi hlavami, když mezi námi chodil, když mluvil, když žertoval.“

„Ale přece na tebe zanevřel a o mně slyšet nechtěl,“ řekla zaostřeně.

Tonek sklopil hlavu. „Ano –“ hledal důvody, „vždyť ty si ani neuvědomuješ, jak poslušnost byla prvním příkázáním v našem rodě. A já přece jsem tu tradici několikrát přelomil – ovšem – kdyby –“ zajíkl se a větu nedopověděl.

„Patrně mou vinou,“ šlehla.

„Jistě ne, nesmíš tak mluvit,“ kvapně jí vskočil do řeči a hned ujišťoval: „Ale cítím právě v té chvíli, že na každý hněv by byl zapomněl, kdybych k němu mohl přijít a poprosit. A možná, že to ani hněv nebyl, jenom rozmrzlost, jenom takové – zklamání. Věřím, že by se nemohl hněvat trvale, kdyby tebe uviděl a s tebou promluvil. Když jsem se díval teď do jeho tváře, měl jsem jistotu, že by nám nakonec řekl něco příjemného.“

„Bohužel, mrtví laskavě mluvit nedovedou a živí asi nechtějí,“ už zase přešla do divadelní vznešenosti. „Ale nezapírám, čekala jsem, že právě dnes, v citovější náladě, všechny hořkosti se snáze rozplynou a že se proti mně nepostaví – selská pýcha.“

„Vojtěško,“ řekl jenom bolestně, ale už se jí nesnažil nic vyvracet.

Zatoužil dychtivě, aby teď na zahradu přišla některá ze sester, nejlépe Maryča, která nejspíše by pochopila jeho rozbolestněnou a rozpolcenou duši, aby usedla vedla nich, aby řekla prosté a srdečné slovo jeho ženě... třebas jen to, že se nemusí cítit vetřelcem a že může kdykoli přijít na poštolkovský grunt jako domů.

Nepřišel nikdo. Nebylo divu, na gruntě bylo ještě mnoho shonu a nebylo pokdy na dlouhé rozhovory. A potom po polednách přicházeli a přijížděli první pohřební hosté, nejbližší příbuzní, a tu teprve nebylo možno se zdržovat. Nebyla chvíle na soukromé bolesti. Po tichém rozjímání nad mrtvým ozvaly se hlasitější řeči na dvoře, na sínce, v kuchyni. Vypytávání, potřásání hlavou, litování. Od mrtvého hospodáře se zatačely dotazy na grunt, na pole, na úrodu.

Na staré bryčce, která skřípavě připomínala své dlouhé služby, přijel nevlastní bratr nebožtíkův, Jan, kterému podle krajové zvyklosti říkali Hanys, sedlák na nevelké usedlosti v dědině několik hodin na jih, na druhé straně Ostravice. Rozložitý, utvrdlý, dobromyslný. A už úplně zpod hor přijela Cyrilova sestra Štefka, drobný a pohyblivý věchýtek, předčasně zestaralá, ale s živýma, zkoumavýma očima; bědovala nad mrtvým, ruce spínala a v zápětí si stěžovala na útrapy cesty. Silný a pevný bratranec Ferdinand, venkovský stolař, už také prošedivělý, zaplnil brzy všechny prostory rachotivými dotazy a výklady o ubohosti lidského osudu; přišel i s dcerou, trochu neobratnou děvuchou červeného obličeje. Jenom selčina sestra, tětka Julka, vzkázala, že přijet nemůže a že tím srdečněji na mrtvého v modlitbách vzpomene; prý je postižena revmatismem a na cestu se neodváží.

Všichni si s Tonkem ruce podávali, věty lítosti přecházely v dotazy. Je zdráv a teplé místočko našel? Pravda, sedět v kanceláři je vždy pohodlnější život než se hněvat s neúrodnou zemí. Tětka Štefka mínila, že Tonek byl by mohl dnes poslední poctu tatíkovu prokázat pohřebními obřady, kdyby byl zůstal v kněžství. Ale když viděla, že Tonek zrozpačitěl a odpovědi nedává, obracela hned řeč jinam; prý každý sám sobě poradit musí a rozhodnout se, kde má najít kousek štěstí.

Ostatně hovory mohly být útržkovité a mohly klouzat jenom po povrchu. A pak bránila v důvěrnějším vyptávání přítomnost mladé ženy; Vojtěška sice laskavě slova zaokrouhlovala a každému dovedla dát pohotově přivítání jako pestrou kytičku, ale všichni příbuzní se na ni dívali napolo s ostychem a napolo s utkvělou selskou nedůvěřivostí. Byla příliš cizím tělesem v jejich světě. Lišila se ve všem od nich, ústrojem, hladkou panskou výslovností, pohyby. Řeč vázla a omezila se na žalostivé povzdechy, že člověk neví dne ani hodiny. Smrt udeří jakoby z mračen a člověku nedovolí, aby podal aspoň ruku na rozloučenou. Nebožtík měl sice krásnou smrt, ale nechal doma plno bolesti; už svůj úkol vyřídil, na ostatní těžká cesta teprve čeká.

Padlo několik takových slov, která se dávají lidem cizím a vzdáleným. Chtěly být velmi zdvořilé, ale pohledy při nich byly kosé a zkoumavé; ta navoněná, nastrojená panička, která mluví jako advokát, ta tedy odvedla Tonka ze studií a lichotně si ho kolem prstu otočila. Není divu, i když prý její tatík byl jen jakýsi kancelista, který na škrupku štampilky lepí, a peněz prý nebylo žádných a výbavy snad ani ne do kufříčku! A proto bylo tolik hněvu na poštolkovském gruntě! Ale kdo dbá na příjemnou rozkoš, nemůže čekat peníze a plné vozy peřin.

Věci pozemské vyskakovaly z těžkopádných modliteb, z křížů, ze zbožných povzdechů. Proplétaly se nepozorovaně a nebylo se možno ubránit: jsme příliš svázáni se zemskou hroudou a do posmrtného osudu zavolá obava o stodolu, o podzimní osev.

Potom se najednou ozve hlas, jenž zní jako poplašný zvonec: Pohřební vůz už přijel!

A z druhého konce dědiny se rozlaholily zvony: už je čas, opusť, poutníče, svůj dům!

Obojí zvuk udeří do hlavy a roztřese tělo. Ne, ještě nezavírejte rakev, jenom malou chvilku popřejte, ještě jednou, ještě jednou se podívat!

Nevzpínejte ruce k rakvi, nevzlykejte, mrtvý už není váš: podléhá jiným řádům. Nedbá vašich výkřiků, nedbá vašeho pláče.

Snad ani nedbá kněžských modliteb, jež stoupají s kadidlovým kouřem k starému stropu.

Cesta na hřbitov je daleká; dědinská hudba ji měří táhlými kadencemi a břeským rozcitlivěním. Do jejích paus se zachvívají verše modliteb; jsou jako kamenné kapky, které dopadají pravidelně na zem.

Naříkavý rozmach hudby se láme o hradbu stromů, o gruntovní štíty, o střechy chalup. Zní drásavě pod nevlídnými oblaky, které pohltilo slunce.

Čerň starodávných šosáků, vytažených dnes po dlouhé době ze skříní; tváře s maskami srdečného litování; šoupavé dopady nohou na cestu.

Mezi náhrobky je rozevřená žlutá jáma, ale zrovna na zákrutu cesty kývá jeden kříž nepřesvědčivou útěchou, že to všechno je toliko konec života, ne však lásky.

Kněžské věty se zase nesou ozdobnými vlnami. Nad hlavami vyletují verše o milosti boží, o věřícím služebníkovi. A pak knězova zprvu roztřesená řeč kreslí život mrtvého, přirovnává osud lidský k práci na poli, mluví o kose, která sežne člověka jako zralý klas, mluví o Boží stodole, do níž se požehnané zrní ukládá. Není skvělý řečník, slova jeho nemají plamenných křídel, ale mluví prostě, srdečně, jako by mluvil k velké rodině.

Vdova Poštulková podivně pláče; jsou to trhané steny, co se prodírá z jejích prsou. Stoupají jako z nesmírných hloubek. Do jejího hlubokého oddychování se zarývá křečovitě vzlykání Blaženino, kterou nelze nijak utišit. Najednou vyjekne, jak se jí náhlá představa postavila před oči, obraz posledního shonu na poli: „Tatínek mi povídal: maly robotniček!“

Když se rakev spustí do temného obdélníku, potom nic jiného od vás nebožtík nečeká, leda že hodíte hrst hlíny na rakev. Hroudy dopadají a těžce duní. Vdova ustupuje kolísavě od hrobu. Maryča jako by v té chvíli zapomněla, že má ještě jednu zdravou ruku: nemůže se odhodlat, aby nabrala trochu hlíny. Tonek stojí nad otvorem: vždyť je to všechno strašně divné a možná, že ani pravda to není... ani neví, co má v té chvíli dělat... oči má červené, víčka se mu dětsky pohybují... tápe do vzduchu, patrně se chce něčeho zachytit. Kdekdo se na něho dívá, snad se i kříží přelétavé pohledy, kterým každý dobře rozumí... jak by se neznala v dědině historie syna, který měl stát u oltáře, ale kterého nelákaly modlitby! A ještě více přitahuje pohledy Vojtěška, to je tedy mladá paní Poštulková, pravda, pak se už ledaco pochopí... Ale Vojtěška nepřichází z rovnováhy, neboť dobře ví, jak se má chovat i v takové smutné hodině; drobný kapesníček s černým okrajem tiskne si k očím a vypadá to, jako by srdečně plakala, jenomže tiše, umírněně. Potom bere lehkým pohybem do ruky lopatku, kousky hlíny se drobí, ještě jednou dělá kříž a pak hebká rukavička spočine na hlavě Blaženině, která se k zemi kříví. Lichotně jí domlouvá, lehčeji pozdvihuje a k sobě přitiskuje.

Jeden jde za druhým, lopatku si podávají, trochu hlíny nasypují. Když se stryk Hanys uklání nad hrobem, jeho lebka se podobá rozryté kůře. A potom se trousí sedláci, chalupníci. S té a s oné strany kdosi podává ruku a nějaká slova padají; jistě se mluví o nebožtíku, ale ani vdova ani děvčata nevědí dobře, jaký je smysl slov.

Na zpáteční cestě se tvoří hloučky. Jak krchovní vrátka zůstanou vzadu, možno od posmrtných starostí přejít k pozemským. Co budete letos set na mokřinách? Jak se ukazuje úroda kobzolí? Strojní mlátička je na celé dny napřed zadána; nezbývá nic jiného než se zase vrátit k mlácení cepy. Je to starosvětský způsob, ale má výhody. A potom je to pokojná práce, veselá, ne divoký shon jako při mašinách. Jenomže dnes už málokdo potrefí cepovou notu, aby se mlátilo pořádně podle písničky. A čeledína nebo kravarku abyste zlatem přepláceli; všecky pohlí fabrika nebo posluha, kde se práce usekne podle hodin a kde mrtvá mašina hladem nekřičí.

Tonek jde s Vojtěškou po dlouhé cestě. Blaženu vzali do středu a Vojtěška k ní stále něco promlouvá, i za ruku ji chytla a pěkně se k ní naklání, že jednou se podívá k nim, kde arci je málo polí, jenom šachty, červené domy a komíny. Blažena neodpovídala, styděla se, ale bylo jí příjemně v doteku lahodné paničky. Tonek šel mlčky, tu a tam smekal klobouk na pozdrav a roztržitě odpovídal všeobecnou větou na letmé dotazy.

Dohonila je Karolina, která šla s Rajmundem; železářský příručí, urovnaný, vytáhlý, zprvu nespěšně se představoval, ale brzy se rozhovořil a zřejmě se potěšil, když mu mladá paní věnovala pozornost. Měl pohotově věty, jak by obsluhoval v obchodě, a vzpomněl znovu na nebožtíka, že snad neměl nepřítel široko daleko, ale hned mluvil o Ostravě a o krámě. Tonek se nepozorně vyptával, zdali ceny klesají a mají-li

dost zboží; po chvíli se upamatoval, že i Rajmunda zná ještě z mladších let, dříve ještě, než odešel do učení. Vojtěška postřehla, proč se příručí přidružil ke Karolině, a byly jí k smíchu jeho pozorné otázky, jak se k silné selské děvče obracel. Avšak s její zarůžovělé tváře odpadla jenom přívětivá poznámka, že stokrát raději by se byla s Rajmundem seznámila takhle nějak o svatebním veselí než na truchlivé cestě od hřbitovních vrátek. Karolina neřekla na to ani slova, Rajmund se ošival a zakoktal se... ovšem, těžká rána přerušila všechny plány, ale že snad později... a že všechno záleží na tom, jak Karlička určí.

Vdovu Poštulkovou odváděli příbuzní. Těťka Štefka, nebožtíkova sestra, cupitala drobnými krůčky vedle ní a mluvila stále ještě soustrastné věty o Boží prozřetelnosti a křesťanské pokoře. Ale stolař Ferdinand, který byl zvyklý počítat a ne zrovna snadno vytloukat živobytí, začal brzy o trampotách hospodářských a přímo se obrátil na vdovu, jak míní dále zařídit hospodářství na gruntě.

Selka se zdá v černých šatech hubenější, i tvář vypadá podlouhlejší a šedivější než obvykle. Zastavila se na cestě a pravila táhle:

„I o tym sem už dněs v noci přemýšlala, ale k žádnému koncu sem zatym nědošla, bo sem hlavu měla jak ve včelim ulu.“

Na to přikyvuje hlavou Ferdinand, přisvědčuje i rozložitý stryk Hanys, třepetavá slovíčka přidává i těťka Štefka... pravda, to se zná, v takovém neštěstí se člověk hned vzpamatovat nemůže a rady si neví, jedna myšlenka táhne sem a jiná na druhou stranu, na hlavu padá mlýnský kámen a divné provazy nohy svazují – Každý grunt je velká starost a selské živobytí těžká povinnost. A nejhorší přitom je, že grunt žádá svůj pořádek, dobytek se nedá uchlácholit a polní robota se nemůže odložit na příhodný čas... to je všechno jedno, selský člověče, jsi-li zdrav nebo sedí-li ti na hřbetě nemoc, je-li ti do veselého zpívání nebo trápí-li tě velké soužení. Nedáš polím a chlívům všechno, čeho potřeba, a už se ti na paty škoda přilepí, kterou těžko setřeseš. Pravda, země živí, ale selský člověk je jejím otrokem.

Tak vykládá stolař Ferdinand, který má vedle dílny také několik kousků polí, tak se rozvážně připojuje i stryk Hanys. Ten i na své bolesti dobromyslně vzpomene, neboť z jeho skrovného gruntečku i skrovné bochníčky se na stůl dostanou; ale prý země u Odry je přece jenom lepší a větší úrodu ušetří než jejich pásy na kopečkách, do nichž se už vhrýzlo kamení s hor. Šedivou hlavičkou kývá k tomu těťka Štefka a vdovu utěšuje, že se na poštulkovském gruntě jistě hlad nepřihlásí, i když jsou dcery tři, které budou vybytí čekat.

To všechno jsou věci, proti kterým nikdo nemůže říci ani slovíčka protivného, nemůže odporovat ani vdova Poštulková, proto jenom hlavou pokyvuje v myšlenkách.

Ale stolař Ferdinand hned dokládá, že bez chlopské ruky na gruntě hospodařit je jako s holou hlavou chodit v bouřce a lijavci. Což se na všechno hospodyně hodí? I to mu

stryk Hanys schvaluje, neboť je to věc očitá. Pravda, tam dále k horám i takové hospodářství se najde, kde chlopská ruka chybí a kde třebaš hospodyně s dcerami do každé roboty se zapřáhnou, ale to je možné na chalupách, když je polí nanejvýš patnáct, dvacet měřic – a také takové hospodářství má nejednu těžkost. Co potom, když grunt má osmdesát měřic?

Těťka Štefka drobnými krůčky poskakuje po cestě a drobná slovíčka přikládá, že je všecko svatá pravda, co vykládá stryk Hanys i stryk Ferdinand. Lítostivě připomíná, že velké neštěstí byla smrt Petrova... ten nešťastný voják, Bože nejsladší, takový silný synek s širokými rameny a rukama jak kladiva... ten by nyní nedal gruntu zahynout!

„Šak ani ja mu zahynut' nědam,“ důrazně praví vdova Poštulková. „Dyž je zapřahnut' potřeba, zapřahněmy se všecky, kelko mamy sil. Bo Karolina je lepší do roboty ež vycvičeny čeledin.“

Proti tomu také nic mluvit nelze, ale což – když Maryča je poznamenána a drobotina Blažena je ze staré nemoci zeslabena! Tonek... ale co dělat, když už za kancelářským stolem sedí a k panskému korýtku se dostal... Těťka Štefka by přitom ráda věděla, kdo je ten Rajmund, co se kolem Karoliny točí, synek se zdá pořádný a uctivý, ale na tu otázku vdova neodpovídá, rukou pohodí a potom praví zastřeně:

„Ja vim, ja vim – jednu myšlenku bysem měla – a šak se ja všecko ešče dobře rozvažim.“

Tu se nabízí stryk Hanys, že by o jednom čeledínu nebo spíše pomocníku věděl, aspoň pro případ největší trampoty, kdyby se nic lepšího nenašlo. A jak by se našlo (tu zase vytáhl opakovanou stížnost), když na mladé synky číhají železné verky a na děvuchy tkalcovské a jiné fabriky! Tož ten jistý, o kterém by vědomost mohl dát, že je u nich, na panském dvoře – nu pravda, panský dvůr už to není, když starým pánům polnosti a folvarky vzali a novým je zase podarovali – a že nový pán si ho přivedl z vojny. Odkudsi z Čech že je, i tak divně zatruhuje jako nadučitel nebo farář, ale i na domácí řeči si už jazyk obrousil... že v selské práci se vyzná, ale ještě víc v mašinách, motorech, nákladních autech, to že každou chybu umí spravit a každý šroubek dobře zasadit... že se mu na panském dvoře nelíbí, že velkostatek není vlastně ani fabrika ani selské živobytí, že by chtěl na menším trochu volněji pomáhat... nu, pravda, tak trochu blázen je to a divné špekulace má v hlavě, ale nepije, rváč není – a kdyby ho tedy bylo potřeba –

Stryk Hanys mluví rozvážně a široce, řeč jeho se už zbarvila zvláštnostmi, jak se mluví na druhém břehu Ostravice, kousek cesty za Frýdkem a před Lysou horou, ale Poštulková ani neposlouchá. Má příliš mnoho starostí, aby ji zaujal nějaký cizí pomocník, kterého možná ani nebude třeba. Jistě ho nebudou potřebovat!

Došli k hostinci, kde bylo třeba na hodinku dvě pobýt, aby se hostům zaúcta dala a za jejich doprovod se poděkovalo. Staré selské řády přísně prikazují, aby se nezapomnělo na patřičnou čest hostům i nebožtíkovi.

Stryk Hanys se vymlouval, že musí na zpáteční cestu pomýšlet, že nad zemí už zase černý mrak visí a že by nerad na cestě zatměl a dešťové požehnání dostal, vymlouval se tak Ferdinand i tětka Štefka, ale nakonec všichni vešli, i kdyby jenom na čtvrt hodinky. Přece nikdo neporuší staré zvyklosti po stařících a prastařících!

Tonek přikročil před hostinským vchodem k matce, právě když Vojtěška stála kus cesty od nich s Poštulkovými děvuchami a hranatou dcerou Ferdinandovou, a pravil nejistě:

„Maminko, i já se musím domů vrátit.“

Matka upřela na něho chladné oči. „Domu...?“ vyčítavě opakovala jeho slovo. Pak řekla přísně:

„Jak to – co na tebe čeka?“

Tonek se ohlížel: „Vojtěška – myslím – chtěla už dnes odjet domů...“

Matka stáhla posměšně rty: „Jak ženské oči poruča, syneček musí poslechnuť.“

V její řeči byla zase chladná zloba: „Jake by se stalo strašne něščesti, dyby mlada panička jednu noc přespala sama! Roby za vojny cele dluhe roky musěly přespavať same – eh, co tam: přespavať! – eh, ai robiť a všecku chlopsku robotu zastavať! A vydržely to a nijedna ukazala, že se umi ve všeckym lepši poradit' ež chlop!“

Blýskla nenávisným pohledem směrem k Vojtěšce: „Šak neni mala děvucha, aby se bala nočních strašidel! A něbala se prv, ešče stě svoji něbyli, za tebu do Prahy vyjižděla a sama se na cestu pustila! Jake hruzy z cesty! Do Ostravy se lehkó dostaně, jakysi vuz jisto pojedě, a z Ostravy ju tramvajka pohyčka!“

Pak se bez přechodu vrátila k trýznivé představě: „Ja, Praha, Praha, tam byl začatek všeckeho našiho trapeňa!“

Tonek uhýbal, hlavu klopil, zřejmě se bál, aby Vojtěška nic z řeči nezaslechla, ale na matčiny posměšky neodpověděl ani slovem.

Poštulková přešla do přízvuku důrazného a rozkazujícího: „Rano budě zadušni mša za tatinka – a to bys měl svědomi, že bys chyběl zrovna ty? Že bys takovu malú službu něukazal tatinkovi, co dycky na tebe v dobrým mysleli!“

Kostnatý prst se zdvihl a důraz byl ještě naléhavější: „A potem poradit' se třa o všelijakych věcach, grunt němože zustať jak sirota, ke kere se žaden hlasit' něchce!“

Tys ešče pořad Poštulka a Poštulkovym synem si byl spěš ež –“ Nedořekla, ale z jejího kývnutí pochopil nevyřčenou myšlenku.

Zdvižený matčin prst byl mu jako prut, který jej měl udeřit.

Ještě více přitiskl hlavu k ramenům a potom vešel k ostatním do hostince.

Na chvíli se rozptýlil, pár lidí k němu přišlo a zdravilo se s ním, jedním dechem litovali zemřelého a vyptávali se na novinky. Nevěděl mnoho a vykrucoval se – ale jak by právě v kancelářích nevěděli z první ruky, co se děje ve světě nového!

Potom ho k sobě přitáhl někdejší spolužák z obecné školy, řečný, pohyblivý, a už po několika slovech mu vykládal s honosným pozdvižením hlavy, že si zařídil v dědině instalatérský závod, že mu obchod znamenitě prospívá, že má práce v širokém okolí plné ruce. Prý si i auto mohl pořídit, pravda, jenom takovou ojetou káru, ale dělá dobré služby a výborně jede – a co by si prý bez ní počal, když musí jednu chvíli zde a za hodinu se už má rozjet do sousedství, časy prý už přešly, kdy člověk v těžkých botách vandroval silnicí. A hned se nabízel, že Tonka zaveze, ráno prý má řízení v Ostravě... rozumí se, že rád takovou úsluhu udělá už ze starého kamarádství... ale to je škoda, že ještě ráno odjet nemůže, nu, beze všeho, zaveze aspoň milostivou paní a bude rád, že jí může posloužit... ano, to je ta elegantní dáma, krásná panička, už se na ni díval a v duchu si říkal, že si Tonek, duše stoďábelná, kapitálně uměl vybrat.

Když to oznamoval Tonek Vojtěšce, poznal hned, že ji jeho rozhodnutí nepotěšilo.

Má nocovat na gruntě, kde ze zdi vane chlad a kde se stropy až hlavy dotýkají!

Ale když postřehla bolestný, prosebný pohled Tonkův, napřímila se zcela tak, jako by ve vladařské šlechtetnosti udělovala milost.

A pohotově se hned usmívala na instalatéra, kterého jí Tonek představoval... ovšem, je velmi povděčna za laskavost a s radostí užije nabízené ochoty.

IV

Pod těžkými nebesy spí poštulkovský grunt; oddychují stromy, oddychují stíny. Ze stájí se ozve úder koňských kopyt a táhlé zabučení, ale i to je tlumeno nocí a snem.

První noc, kdy grunt usínal bez hospodáře.

Spí grunt, ale lidé nespí.

Jsou rozptýleni po různých koutech: Tonkovi s Vojtěškou bylo ustláno v jizbičce vedle velké světnice, vdova se uchýlila do kuchyně, pro děvčata jsou postele na půdě.

Ale spánek se nedotýká skrání; hodiny jdou pozvolna a jsou kovové.

Padají na hlavu i vdově Poštulkové, ač právě ona sama sobě poroučela, že musí být silná a nepoddajná, aby mohla grunt podepřít svýma rukama.

Chtěla by nyní v nočním tichu počítat a vážit: to se musí udělat nejdříve, ono se odloží jako zbytečná starost, jedno břemeno se uloží na bedra děvčatům a druhé vezme bez reptání na svou šíji. Všecko určí, rozdělí, aby se nikdo nemohl vzpírat poslušnosti, neboť na poštulkovském gruntě se musí poslouchat.

Marno: pohřeb ještě duní, obřady se třesavě pozdvihují, je mnoho lidí, každý mluví, každý ruku podává.

Mrtvý manžel a děti, grunt a pole, včerejšky a zítřky, všecko se třese a ještě se nesklání pod pevný řád.

Ale musí být urovnáno, nemá-li grunt podlehnout.

A to je nyní věc hlavní; všecko jiné musí ustoupit, únava, bolest, lítost.

Přikazuje si sama, jako by někdo jiný rozkazy dával a ona byla jenom poslušnou vykonavatelkou těch příkazů.

Ale že se na ni valí příliš veliké břemeno, je hlava její rozbodána a sen nepřichází.

Ani to by nebyla trýzeň největší: kolik už nocí přečkala beze spánku, když ještě Cyril Poštulka vedle ní klidně oddychoval!

A pak se jí zdá, že slyší před okny v zahradě šoupavé kroky. Jsou pomalé, těžkopádné.

Vztyčuje se, záclonku na okně odkrývá, do husté tmy se dívá. Postřehuje stín mezi stromy, jak klopýtavě přechází a občas se zastavuje.

„Kdo tam?“ volá ostře.

Stín se postaví zrovna před otevřeným oknem a teď už vdova vidí ramenatou postavu s příznačným mávnutím ruky. Poznává Tonka.

„Čemu nespíš?“ praví měkčeji.

„Hlava mě rozbolela,“ odpověď je tichá.

„Tak jak za starych časuv... po zahradě si chodil, jak ti dobře něbylo, že?“ Matčina slova mají sdílný nádech.

„Maminko, jak za starých časů, máte pravdu –“

„A bylo lepší za tych starych časuv, ešče před valku, bo smy všeci pohromadě byli... tys přišel ze školy, Peter se hospodařstvjá hleděl – a tatinek –“

„A tatínek –“ teskně opakoval.

„Spať němožeš, ja vim, ani ja němožu oči zavřeť... stare věci se stavjaju přede mnu, ale co je horšiho, nove, nove starosti se mi v hlavě rozlizaju.“

„Velké starosti na vás, maminko, čekají,“ řekl opravdově.

„Ale vy všeci mi musitě ve starost'ach pomahať, bo se ja něstaram o sebe, o svoju bezpečnosť, o svoje pohodli, ale o grunt, o vas všeckych,“ zvolala důrazně do dusného temna.

Tonek provinile ucouvl a sklopil hlavu.

„Dyť ja ti rozumim, Tonku,“ matčina řeč zase pozbývala ostří, „musíš po zahradě chodiť, stare časy sobě připominaš, bo tě naš grunt zase přitahnul... Drži tě, jak drži nas, a jisto ai ty pomožeš, ai ty...“

A doslov už byl zcela laskavý, jako by domlouvala malému dítěti: „Ale včil se už vrať a lehni se... už je plno rosy v travě... a zejtra se nam možna všeckym v hlavě věci rozsvětli ež včil v noci...“

Zavřela okno, zastřela záclonku. Ale dobře i to věděla, že Tonek ještě nepůjde spát, že nemůže jen tak lehce kameny s hlavy pohodit do trávy, že musí ještě dlouho klopýtat mezi stromy a pod zamračenou oblohou.

A jak by se také mohl klidně uložit do jizbičky a zapomenout na všecko! Jistě ani Vojtěška nespí a znovu chystá vyčítavé šípy, které před chvílí světélkovaly v šeré světničce a zraňovaly. Cítil její rozkošnické tělo vedle sebe, chtěl je lehoučce pohladit, ale odsunula se nevrle a zanaříkala, že je velmi unavena. A patrně se ani do rána nevzpamatuje, všecko ji tlačilo a píchalo, peřina byla tvrdá a dusila, v jizbičce prý je nesnesitelně dusno, až k zalknutí, ale když okna otvíral, bědovala, že studený vítr táhne ze zahrady, že se nastudí, že přece on, Tonek, dobře ví, jak se musí úzkostně chránit, aby neutrpěly její průdušky...

Ach, dobře rozuměl Tonek, co ji bolí a svírá, i když jenom v náznacích se toho dotýkala! Matka ji dařila jenom chladnou nevšímavostí a dobře zařídila, aby s ní nemusila dlouho pobýt a pustit se do důvěrnějších hovorů. A když Vojtěška s nejokázalejší úsměvností ji prosila, aby jí přece neříkala vy jako cizí osobě, nepřivítala to ani nejmenším kývnutím, ale za chvíli, jako by její slova byla přeslechlá, pozvala ji k večeři se zdůrazněným vykáním. To už bylo tak jasné, že by nepomohla ani opakovaná prosba. Ne, o to se Vojtěška ani pokoušet nebude! A tak nakonec zasáhla Tonka: „Nejlíp by bylo bývalo, kdybych byla seděla doma a dívala se na černé haldy před okny! Patrně bych si byla ušetřila nepříjemnosti a vám všem pokaženou náladu!“

Bolelo to Tonka, ale rady si nevěděl. Bylo to všechno, zdálo se mu, ještě nevlídnější, než se zprvu obával. Báł se té chvíle, když měl po dlouhé době znovu vejít na dvůr rodného gruntu a předstoupit před přísný matčin pohled s mladou svou ženou, pro kterou se rozešel s rodiči, se sestrami. Ale snad, tak ještě doufal v dětinském očekávání, ledy se rázem prolomí. Neprolomily, matka neumí odpouštět a sestra Karolina nepozbyla zamračeného pohledu.

A přece... Vojtěška... Bože, jak by měl říci matce, Karolině, Maryči, když už otci to říci nemůže, že Vojtěška je velký vznět jeho života, že je k ní přitahován takovou silou, jakou ještě nikdy nepoznal! Jak by jim měl vyložit, aby bezpečně uvěřily, že ona ho nezničila, ale naopak povznesla, prosvěttila! Musí jí stále děkovat... ano, děkovat přes všechny bolesti, které už za ni zaplatil! Že jí otročí? Ne, ne – ale jestli přec, pak je to otroctví sladké. A nemůže být otroctvím, co je v člověku tak mocné, tak horoucí! Jak by matce a sestrám vypravoval dosti přesvědčivě o tom večeru, kdy ji viděl v Praze po prvé na jakési akademii? Přednášela a hrála a světelné jiskry z ní vytryskovaly. Hlasem dovedla připoutávat jako růžovými stuhami. Jistě je umělkyně, třebaš mohla vystupovat jenom v ochotnických spolcích a na dobročinných večírcích! Nemějte jí, proboha, za zlé, že neměla vkladní knížky a několik vagonů výbavy – vždyť je to předsudek, překonaný selský předsudek!

A neříkejte ani, že ona ho k sobě lákala, že ho mámila! Vždyť je to křivda! Byli k sobě zprvu připoutáni jenom jako pavučinovými vlákny – každý prudčí úder větru byl by mohl ta vlákna roztrhat. Vždyť Vojtěška i chladná dovedla být a povýšená, jenom aby na ní nezůstala potupa, že si hrála na koketku z laciných románů a veseloher! A když přišel už na oficiální návštěvu k jejím rodičům do nevelkého okresního města českého – je pravda, žili dosti stísněně v malých pokojíčkách – ještě tenkrát padla varovná věta: Rozmyslete si všechno velmi dobře, pane Poštulko, abyste nelitoval! Ale jak by mohl litovat! Horečně po ní ruku vztáhl, aby ji někdo druhý neuchvátil! V neklidných představách cítil tu ruku, která se dychtivě po ní natahovala. Snad vypadal tenkrát směšně, venkovsky, selsky, ví, že se až zalykal, zadýchal, ale celý svět se pro něho ztrácel do velkých hloubek. Jen pohledy matčiny a otcovy z nich červeně svítily. Odpusťte to, tatínku a maminko, ale nemohu ani vás poslechnout!

Jistě křivdí matka Vojtěšce, křivdí Karolina, srdečně se bojí promluvit Maryča! Což vy všichni nevíte, že Vojtěška by si byla mohla volit jinak, výhodněji pro sebe... i hmotně by se byla lépe uplatnila i společensky... kdyby... kdyby...

Chodil ještě dlouho mezi stromy, cítil rosu na těle, černá obloha padala stále níž a níž. Dostal se do nějakého bludiště, ve kterém se potácel a narážel o neviditelné stěny. Jenom kdyby se mohl pevně postavit! Jenom mít jistotu – ale o čem, o čem? Unaveně se kradl síňkou... snad už Vojtěška spí... lekal se, že by znovu padaly výčitky, neboť na ně by odpovídat neuměl...

Ani nad jizbičkou na půdě děvčata nespala. Karolina se ve své posteli převalovala, rovnala si pokrývku a potom polohlasitě bručela, že je k zbláznění tak ležet bez spánku.

„Jak bysmy mohly usnout!“ chlácholivě šeptá Maryča. „Pořad na tatinka myslím! je to přece hrozne, že tak –“ a tiché vzlyknutí převalo větu.

„Eh, už teho nechaj!“ hučela Karolina, ale její slova byla nucená. „Dyť ja tež –! Ale či se da co změnit? Ani nařek nepřemůže! A to je tak hromske, že je člověk bez moci, takovy slabučky!“

Maryča neměla ráda, když sestra tvrdě mluvila, ale odporovat jí nedovedla. Plakala potichu do polštáře.

„Maryčo – no – Maryčo, slyš!“ zavolala na ni Karolina zlobně, a přece v drsném přízvuku bylo trochu něhy.

Když Maryča neodpovídala, zaútočila posměšně: „Slyšet bysem v tu chvíli chtěla, jak se Tonek pod nami ke svoji paničce šmajchluje – bo to i slepy dněs poznal, že by u nich byl zbytečny komorník, dyž takovu službu Tonek zastane!“

„Přece ona s nami pěkně mluvila a pychy něukazovala!“ šeptaně namítla Maryča.

„Jak by mohla ešče pychu ukazovat? Nad čím?“ skřípla Karolina. „Mi se strašně protivi, dyž chlop robě tak otroči! Na mu dušu – esli se raz vydam, sama bysem se styděla, dybysem měla muža jak handru na zamětani!“

„Ale podivaj se, ty všecko přepneš... či nělza chvalit, jak dva lude enem pro sebe žiju?“ tiše mluvila Maryča a v jejích slovech se ještě třásl pláč.

„Enem pro sebe žiju!“ posměšně opakovala Karolina. „Přece, Maryčo, něbudeš věřit, že ta panička žije enem pro Tonka! Ta... komedyjantka! Co lahodne slova umi vybirat! Co šmajchlovně se umi vykrucat! Jak smy proti ni selske, něohrabane! Děvuchy od krav a z chliva! A Tonek! Haňbu se krk stahoval, ani sem se na ty dva dobře podivat němohla! Na sladke bile maso se zlakomil!“

„Karolino – ale přec se něma žaden člověk tak tupit!“ – ale v Maryčiných slovech byla víc prosba než výčitka.

Karolina teprve po dlouhé chvíli odpovídala, ale už změněným, pokleslým hlasem: „Možne, že se něma tak mluvit! Možne, že ja sem tež takovy gyzd, co by mu měli pořadně nadat a hubu zavřet! Ale, Bože muj, dyť ja mam dněs v sobě telko lutosti a telko ztěklosti, že se sama nad sebu rady něvim!“

Potom už nepromluvila a z dutých úderů bylo jen poznat, že si omotává hlavu pokrývkou a zarývá se do polštářů.

Maryča si zlehka povzdechla, složila ruce na prsou a ležela bez hnutí.

Najednou uslyšela sotva znatelné zašustění... tak se myška prodírá mezi haraburdím a hopká po šatech... ale ne, to se Blažena vykradla ze svého kutlošku u silné stěny komínové, bosé nohy jenom se kmitly a už se zakutávala do postele k Maryči. Objala ji kolem krku a drobné své copánky přitiskla na její ramena.

„Možu dněska u tebe přenocovať, Maryčko?“ šeptala jí do ucha. „Ja se u komina trochu bojím a usnuť němožu.“

„Čeho se bojiš, ty poškrobečku?“ pohládila ji Maryča po vlasech a urovnávala jí místo. „Pěkně se uveleb, ale musíš ležet spokojně – ni ze sna vyskakovať, jak si dycky v noci zvykla!“

„Maryčko!“ šepot děvčete byl až horoucí. „Ja ti cosi divneho povim! Ja sem dněs večer viděla tatinka!“

„Ticho, něvykladaj takove věci, jisto se ti cosi enem zdalo!“ a Maryča jí kladla prst na ústa.

„Nězdalo, Maryčko, věřit mi možeš, ja ti baj na mu dušu povim,“ horce ujišťovalo děvče. „Večer sem šla ešče zavřet vratka, maminka mi poručili, abysem klůček vytáhla. A jak sem zavřela, vidim, že kdosi stojí u zdi, a hned sem tatinka poznala. A posluchaj, Maryčko, ja sem se nic něbala, ale přistupit sem k tatinkovi němohla. Oni, tatinek, enem tak trochu ruku natahli a povídali mi potichy: ‚Di už domu, poškrobečku, už je něskoro a čas na spani pro takoveho maleho robotnička!‘ Tak mi řekli tatinek, poškrobečku, jak mi všeci povídatě, a robotničku, jak mi řekli naposledy na tym polu!“

A plačtivě chytalo dech.

Maryča vydechla a dlouze hladila levicí Blaženinu hlavu: „Jisto si viděla enem jakysi tiň... to se tak cosi divneho před oči ve tmě postavi!“

„Nini ni!“ nechtělo děvče uvěřit. „A potem, jak sem tam stala, už tatinka u zdi něbylo – a ja sem utíkala děprem do sině!“

„Tak se už utiš! A dobře se ti leží? Maš dost místa? A pěkně se přikryj!“

Rovnala pokrývku s mateřskou pečlivostí.

Chvíli byla Blažena úplně potichu, ale najednou šeptala ještě utlumeněji do ucha:

„Maryčko, řekni, chtěla bys byť tež takova bila a takova šumna, jak je panička našeho Tonka? Chtěla bys tež tak pansky mluvit? Chtěla bys měť na klobuku takovy šlajerek?“

Maryča ji zlehka uhodila po ústech: „Ale di, němlov hlupu, co po ni nic! Takove řeči ešče něsu pro tebe! Musíš čekat, ež vyrostěš – a potom se zoptať možeš!“

Blažena silně stiskla Maryču a zarývala se k jejímu boku.

„Ja bysem chtěla, Maryčko!“ vydechla do jejího teplého ramene.

Potom se teprve utišila.

V

Ve velké světnici poštulkovského gruntu, z které včera vynesli hospodáře, sedí celá rodina: vdova, Tonek, Karolina, Maryča, Blažena.

Sedí ještě v černých šatech, tak jak zrovna přišli z kostela a z první návštěvy u mrtvého na hřbitově.

Dopolední hodina je nevlídná, kalné světlo se neochotně tlačí oknem.

Vdova sedí za stolem, před sebou má knížečku s hospodářskými záznamy, ale nedívá se do ní: chladné oči, už zase pevné, zabodly se přísně do kouta světnice, ostrá brada je vysunuta, lícní kosti tvoří zdůrazněný stín.

Ten matčin postoj znají dcery a dobře se na něj pamatuje Tonek; když se tak matka urputně do kouta zadívá a hlavu napřímí, pak jistě řadí myšlenky do tvrdého celku a pak bude rozkazovat.

Pohledy všech jsou uhýbavé; Karolina se mračí, Maryčiny oči jsou neurčitě rozevřeny, Blažena se schoulila do klubíčka na roh rozložené pohovky. Nejpokleslejší je Tonek, jemuž oči roztržitě těkají a nijak se nemohou soustředit. Je zarmoucen, právě před několika okamžiky se rozloučila Vojtěška s rodinou a rozloučení bylo velmi chladné; matka utrousila několik šedivých slov a řekla jen, že cesta do Ostravy bude pohodlná a že je dobře, když si v Ostravě něco nakoupí a do večera na Tonka počká. Ani náznakem ji nepozvala, aby zase hodně brzy přišla na poštulkovský grunt, že to může být i její domov; zcela zapomněla na její včerejší prosbu, aby jí tykala, oslovení bylo obřadné, když jí podávala malý balíček na cestu. A Vojtěška pochopila; přimhouřila oči (tak dělá vždycky, když ji něco velmi mrzí nebo se hněvá) a odcházela s povýšenou hlavou jako královna, která odchází do vyhnanství.

V poradě poštulkové rodiny zřejmě nemá místa; tam patří i křehká, vzlykavá Blažena, ne však ona, která je cizinkou.

To všecko dobře ví a cítí Tonek; proto je rozlícen a na tváři se mu rozestřel stín.

Vdova má chraptivý hlas, když začne mluvit, ale brzy se slova zaostřují, netrhají se a jsou to rozkazy, ne rady.

„Tatinek –“ vybuchne jakoby zlobně, „a co ja vam mam mluvit, co smy ztratili!“

„Ztratili –“ opakuje slovo a naléhavě dokládá: „Ale ta povinnost včil na nas na vseckych leži, že se musimy chytit roboty, jeden jak druhy, jak dyby tatinek ešče mezi nami byli a na našu pracu dohlídali! S tatinkem smy ten grunt na pevno postavili a na nas něsmi haňba padnuť, že bysmy ho bez tatinka do zahuby pripravili!“

Řeč její se zabarvila až kazatelským důrazem: „Z tatinkových ruk smy grunt do svojich dostali! Ale ni, abysmy ho nědbali, ničili ho, do škody ho přivedli, ale abysmy mu vsecko potřebne dali! Jak se grunt roztrhně, rodina se roztrhně! Jak grunt do cuzich ruk přejdě, ai rodina ztrati svoju silu! Šak všeci vitě, jak dluho poštulkovsky rod na tym gruntě sedi, pravda, kdysik to byla enem trochu věči chalupa a poli bylo enem paru měřic... a dyť Tonek raz ze starych papiruv a z matrik našel a do jedne knižečky to pospisoval, jak se ti naši stařici menovali, s kym se ženili, jak umirali –“

Odmlčela se a Tonkovy myšlenky se rozptýlily. Matčina připomínka se dotkla dávných jeho zálib a v náhlém přeletu se viděl znovu ve školských lavicích... tenkrát v oktávě to bylo, profesora z dějepisu měli takového zaníceného horlivce, který svou duši studentům rozdával... „a chlapci, na svůj rod nezapomínejte a památku předků osvěžujte, my rostem ze svých kořenů a my jich necítíme, jak nám všem vyčítá básník, matriky a staré dokumenty nebudtež pro vás mrtvým haraburdím, ale tam jména svých předků najdete... a Tonek v prázdných chvílích sestavoval rodokmen a polozapomenuté historie zapisoval do knižečky... Jak tenkrát i tatínek pochvaloval, že je to užitečná věc, když se něco zví o praotcích, z kterých na krchově už ani nejmenší prášek nezbyvá!

„Tonek vam dobře může řeknuť“, přerušila vdova jeho přelétavé vzpomínání, „jak dluho už to místo je v našem rodě a jak se menoval prvši Poštulka, co jeho meno je v matrice zapsane. Jisto se to, Tonku, ešče ze školnich rokuv pamatuješ.“

Tonek jako stroj hlavou kývá a odpovídá poslušně na rozkaz: „Kajetán Poštulka se jmenoval, deset dětí měl, na našem gruntě hospodařil v roce tisíc sedm set sedmdesát, to bylo za časů Marie Terezie, a umřel v šedesáti letech.“

„Spočítajtě to –“ kostnatý vdovin prst se pozdvihne, „stopadesat rokuv su Poštulci na gruntě, dycky syn přebíral hospodařstvi po tatikovi, dycky rod měl nove haluzky a ty se zase zelenaly – stopadesat rokuv se poštulkovsky grunt něžbulal a rodina se něroztrhnula!“

Řekla to až vyčítavě a Tonek pod jejím upřeným pohledem sklopil hlavu.

Ale vdova pokračovala skoro s počtářským klidem: „Tatinek poručenstvja něněchali, ale i dyby poručenstvi bylo, zustalo by to dycky stejne. Vy vitě, že na gruntě polovička byla moja, polovička patřila tatinkovi, jak už je takovy pořadek skoro na každym gruntě.“

Ťukla prstem na knížky se záznamy, jako by tam byly obsaženy všechny předpisy, a pak vypočítávala: „Ež pujděmy spisovať na sud pořizeni, aby každý věděl, co čekat může... A tuž, dyť se to lehko každý z vas domysli... Ta polovička po tatinkovi zustane pro vas, pro děti. To su štyry dily. Ale pravda, ni stejne, bo stejne ani němožu byt. Něbylo by to spravedlive. Tonkovi z jeho dilu už nězbyva hodně, staly študyje, vybírala se stuvka za stuvku, na to se něsmi zapomenut.“

V té chvíli se Tonek silně začervenal, rty pohyboval, jako by chtěl něco vysvětlovat, ale matka už předem odhazovala jeho námitky úsečným tónem: „O tym by se ani mluvit němusělo, to je očite a v te věci je pořizeni hrubě lehke. Ale ja myslim, že se při každym pořadku musi ešče na jedno dbať, na Maryču a na Blaženu. Pambu na Maryču něščesti poslal, už včil nad tym ani nařikať něbuděmy, že je borak z dopuščeňa Božihó a že se tym padem ani vydat němože. Ani na grunt ani na chalupu, bo jak by mohla byt pomocna hospodyň s němocnu ruku? Ani na řemesnika počítat němože, bo každý potřebuje zdrave a silne ruky. Ja vim, Maryčo, je ti to luto, viny žadne němaš, ale ani sluzy by k dobremu koncu nepřivedly. A tuž se stať něsmi, že by Maryča svoje místo a svoju vyživu na gruntě ztratila. Ona tu musi zustať ni podle milosrdenstvja, ale že je to její pravo. A tak i s Blaženu, ale to je mala děvucha a něvimy ešče, co je ji sudzene.“

Vzduch ve světnici zhoustl, pološero se nerozsvěťovalo, stropové trámy byly tmavé a těžké.

„Eh, na co mluvit o dilach,“ nevrle se pozdvihla vdovina slova, „takove pořizeni zustaně enem na papiře, bo jedna věc je jista: grunt se něbudě prodavať, ani se z něho žaden kusek něodsěkně, ani se pole do cuzich ruk nepřepusti, aby se nadělaly dily a každemu vyplatil ten podil! To ja nědovolim, jak dluho enem dychať budu! Kdo budě držet grunt, budě ho držet cely! Ni osěkany, ni rozšarpany! Alebo všeci jak jeden majetek! A šak vitě čemu! Roztratili bysmy se a všeci bysmy byli něščasni! Grunt nas drži pohromadě, to je jak řetaz a ten my roztrhnut němožemy!“

Karolina se dívá zarputile do okna. „Maminko,“ vyhrkne najednou, „a co dybysmy se kera vydat chtěly?“

„Křivo praviš,“ mávne vdova žilnatou rukou a opravuje: „Myslim, že si chtěla mluvit o sobě – bo přece enem Karolina může pomyšlat na vydaj! Měli bysme to ešče dněs s myslí pustit, ale i ty, Karolino, uznať musiš: spěš o takovych věcach mluvit němožemy, ež budě grunt zabezpečeny! Tvuj podil, tvoje věno, se ti němože vyplatit spěš, ež budu hotove peníze na gruntě! A tych včil neni! Mamy ai jakesi dluhy a na sudě při pořizovaňu se tež nijedna desitka pomine! Ale ať je to jake chce, jedno se pamatujtě všeci: pojčavať se něbudě! Cesta do šporkase lebo do založny něbudě pro nas! Penize se pojčaju a grunt se tym bičuje! Potem se enem na dluhy musi dřet a grunt i lude těžko odychuju!“

Karolina prudce vydechla a zařala zuby; snad chtěla něco mluvit, ale každý zvuk násilně potlačila.

„Penize se možu vyplatit' enem v ten čas, ež to gruntu něuškodí!“ řekla vdova mírněji, ale stále důrazně.

Karolině poklesly ruce na klín: jak je všecko bez naděje, jak dlouho se bude čekat, až se peníze najdou, aby grunt škody nevzal!

„Ale řekni sama, Karolino“ matčin hlas se snížil v uznalé domlouvání, „jak by grunt obstal bez tebe? Kdo se tak vyzna v každé robotě, na koho je dycky spolehnuti?“

„Ja vim, co na mě čeka,“ vydralo se Karolině tvrdě.

„Ty viš, co tě čeka, ale i ja vim, co na mě čeka,“ odpověděla vdova pevně. „Žaden z nas se vymknuť němože, každý cosi musí ztratit', každý musí obětovat', bo se všeci starat' buděmy o ten poštulkovský grunt – a to je náš grunt, to je naša ochrana!“

Hlavu zdvihla k oknu a poněkud se roztesknila: „Ja, dyby tu mezi nami seděl tež Peter! Jak by se nam všeckym jinač dychalo a jinač mluvilo! Něvěstu by sobě přived, co ze selskeho rodu vyšla a co by penize do hospodařstvja položila! Grunt bysem mu do ruky dala a řekla: Staraj se o nas a my ti buděmy pomahať, jak nam sily postarčaju!“

Sepjala ruce: „Ani na jeho hrobě kajsi v Galicyji pořikať němožemy!“

Ale v stejném okamžiku setřásla se sebe náhlé změkčení a pevně se napjala. Zadívala se na Tonka naléhavým, spalujícím pohledem – a byl to pohled, jaký málokdy u ní děti viděly: výmluvný, vroucí, poroučející.

Tonek se skoro až sesunul pod tím důrazem.

Vdova přihladila si šedivé vlasy na skráních a prsty sepjala zrovna tak, jak je spínala k modlitbě.

„Ale my něsmy su chvalabohu bez chlopske ruky a grunt němusi čekať, že se oňho enem robsky rozum budě starať –“ její hlas nabyl ostré pádnosti. A pak mluvila pozdviženým přízvukem, až slavnostně: „Mamy Tonka, Tonek se zase v ten smutny čas vrátil domu a Tonek něodejdě od nas, něodejdě ze svojeho gruntu –“

Tonek vytřeštil oči a nechápavě se na matku podíval. Nerozuměl její řeči – ano, tak už mluvila dnes v noci, že ho grunt zase přitáhl a že ho tak mocně drží jako všecky ostatní... Jakési tušení, červené jako šlehnutí ohnivým prutem, proletělo mu mozkem, ale myšlenky byly zmatené, kalné, jistě se ocitl v bludišti, jistě je uzavřen na sedm západů a východ nenajde!

„Ja vim,“ matka mluvila, „a při truhle tatinkove sem k te jistotě přišla, že Tonek nas něopusti, že na Petrove místo nastupi, že to budě zase poštulkovsky syn, co chyti grunt do silnych ruk! Tonek je mezi nami a budě mezi nami, bo je to naš syn a naš brater!“

Vydechla a oči přivřela. Bože, letělo hlavou Karolině, a cítila tak i Maryča a nezřetelné tušení proletělo skrčenou Blaženou: jak maminka řečí až k zemi přitlačí! Chraptivý nádech se ztratil, ani ostrý přízvuk nebyl už tolik řezavý, ale věty vyletovaly jako plamenná blýskavice, před níž se nebylo možno uhnout.

Nemohl se před ní uhnout ani úředník Antonín Poštulka; cítil ji hmotně, byly to biče, které švihaly, byly to uchvatitelské ruce, které ho vyzdvihovaly z jeho bolestného přítmí kamsi na vysoké, ohnivé světlo.

„Maminko, jak si to myslíte?“ Hlas jeho byl sténavý.

„Dobře to myslím a dobře sem se všecho rozvažila!“

Kostnatá postava vdovy Poštulkové se vztyčuje nad stůl, roste, hlavou už dosahuje až ke stropu a vztyčená ruka udeří směrem do kouta, kde se do jakýchsi dusivých mátoh potápí její syn.

„Ja vidim, že ineho vyhnuťa neni, ež že se Tonek vrati z kancelařa na pole, un že převezme poštulkovský grunt a s nami budě hospodařit!“

To byl slavnostní příkaz, který se dává jako zákon.

Ale pod jeho tíží se Tonek zcela nalomil; třese se, oči rozvírá a zase přivírá, zřejmě se dusí, prsty křečovitě natahuje.

Stejně se chvěje Maryča, Karolina hlavu na prsa sklání a Blažena, pták poplašený, dává se náhle do pláče.

„Maminko, ale to přece není možné!“ zajíká se Tonek a na každém slově je pot.

„Jaka je to řeč!“ pohrdavě vypíná hlavu vdova. „Jake su to zazraky? Ešče si nadobro něodešel z naši rodiny, ešče si jisto nězapoměl, jak se vezme pluh do ruky a jak se koně zapřahaju! A jak sobě člověk poručí, tělo musí poslechnuť – a ja sem dycky slychala, že chlop sobě umi poručit!“

„Ale já přece, já přece –“ nesmyslně koktá Tonek.

„Ja vim, co chceš povidať, a popředy ti to povim,“ odmítá vdova i nejasné jeho slabiky. „Tonek Poštulka je včil úředníkem, v jakymsi kancelařu sedi, kartky piše, cedulky vydava lebo havirsku robotu zapisuje... něvim ani, k jake potřebne praci tebe přibrali, ale na tym nězaleži... a ten úředník na šachtě už se něchce vratiť k selskemu

živobyťu, bo ono neni dycky čiste, neni dycky lahodne, a člověk v rukavičkach na pole chodiť němože!“

„Ale maminko, to přece není to, to přece není to!“

„Těžke a dluhe uvažovani!“ Matčina slova jsou už zase ostrá, posměšná. „Něrekla bysem ani, že velkeho pana možeš struhat’ a že takovy škrabak v kancelařu je o paru hlav vyši ež sedlak a ež baj čeledin! Patnast stuvek dostavaš na měsíc, ja vim, dobře vim, synečku, že hrubě vysoko hlavu zdvihať němožeš!“

Zlobná slova matčina drtila Tonka a k zemi ho ponižovala.

„Ale to všecko by byla hlupa řeč!“ vdova přešla do domlouvání jako nerozumnému dítěti. „Deprem bys nam dokazať musěl, že se bez tebe pořadek na šachtě něobejdě a že žaden druhy tebe v kancelařu nězastaně! A to nam přece, Tonku, vykladať němožeš! Jak od svojihó stola staněš a řekněš tym ostatnim panum, co stejně jak ty z ingustu žiju, s Panembohem, mějtě se tu dobře –‘ ja vim, deset se jich budě tlačit’ na tvoje místo, deset se jich zlakomi na tvójich patnast stuvek a budu v tym videt’ svoje vysvobození! Ni, Tonku, takove to neni – tam v kancelařu žaden o tebe naříkať něbudě, tam tě něpotřebuju, každý druhy tě zastaně – ale tu u nas... enem ty jediny možeš pomocť nam všeckym, aby se grunt na pevne nohy postavil!“

Nakonec vyzněla řeč až prosebně: „Ta nam přece, Tonku, něudělaš, abys nas opustil!“

Ale Tonek hlavu nezdvíhá. „Kdybych byl dale studoval, přece –“ obrana jeho je zmatená a zoufalá.

„Dybys byl na študyjach zustal a na kněza tě vysvětili,“ rychle jej matka odráží, „jisto bys takove slova ode mě něslyšel! Bo kněsky stav je co jineho ež panský úředniček! Dybys byl knězem, luďam bys pomahal, luďam bys služil! Každý musi služit’, každý musi pomahať! Dyž němožeš služit’ v boží službě, buděš pomahať v zemske – jisto ai to Pambu rad přijme jako dobry skutek!“

Zřetelně se už unavila dlouhou řečí. Bylo to vidět z toho, že ruce položila na desku stolu a na lících jí vyskočila červeň.

Tu se Tonek proměnil v bázlivého chlapce, bezradného, který je si vědom své nedospělosti. Patnáct let nebo snad více bylo náhle odvátó? Je to školáček, který se pokouší matku uprosit?

Vztáhl k ní ruce. Chvěly se. Ve tváři byl bledý, ale oči mu hořely.

„Maminko, uznejte přece“ vyjekl, „už nejsem sám, už sám rozhodovat nemohu!“

Matka hluboce vtáhla dech, svraštila obočí, zaťukala na stůl.

Slova její byla zpočátku pomalá, ale zrychlovala se zlostným napětím:

„Zapoměla sem, že sam o sobě rozhodovat němožeš, že maš nad sebu poručníka a ten ti rozkazy dava. Pravda, i na to sem zapoměla, aby sem se na poručníka obrátila, jako aby un zazle něměl a těžkosti něrobil! Ale už sem stara matka – a myslela sem, že slovo stare matky ma věci platnosť ež –“

„Prosím vás, maminko, nemučte mne... vždyť je to strašné!“ vykřikl Tonek a vstával se svého místa.

Ale matčin pokyn jej znovu přimrazil na židli. I matka se nyní třásla, ačkoli se snažila udržet přízvuk lehce posměšný.

„Ešče zustaň sedět a posluchaj, dyž si tak dluhu dobu matku něslyšel! Ešče smy nědomluvili a lepši se doma dohodnuť ež hledať sudy a notara!“

Rázem se slova zhustila v údery: „Jedno se zvolit' musíš: co ti matka přikazuje – lebo jak ti ona hlavu zavraca! Dycky bylo přikazani a na poštulkovskym gruntě se žaden proti němu něpostavil: rodiče děťam poručaju a žena poslucha muža! Pravda, ženaty si, před oltařem stě sobě slub dali – ale zapominať něsmiš: bylo to proti naši vuli, nas si nědbal, poslušnosť si porušil! Je to cuza roba a do rodiny k nam ešče něpatři, i dyby se šmajchlovala sebe věce a ruky lubať chtěla! Patřit' budě, ež poznamy, že s nami spravedливо smyšla! S nami i s tebu! Dycky roba za chlopem musi isť, tak od starych časuv bylo, dokud nove něpořadky svět něpokazily! Jak ty poručíš, ona musi poslechnuť – ať se zvyka robotě na polu, ať trochu ty fajnově ručičky ji popraskaju! Jak tvoje trampoty a tvoje starosti něbudě chceť z polovičky na sebe vzat' – potem už jine cesty neni... hodna tě neni, nězasluhuje tě, něbrala se tě, aby ti pomahala, ale pro rozkoš... a potem ani ty k ni zavazkuv němaš! A esli to všecko něvidíš, potem ani tobě pomoci neni... potem na tvoju slepotu se žádná zazračná vodička něnajdě!“

Zdvihla se a řekla s nuceným klidem: „Všeci už vitě, co budě dale! Na vyminku stare kramy vyhodimy a ja jizbečku po něbožičce stařence kerysi děň pro sebe spravim! Vyminkarku hned ešče něchcu byť, ale na vyminku možu noclehovať! Pro děvuchy budě na podzim mala jizbečka a ta naša velka jizba zustaně pro hospodařa!“

Rozkazovala: „A včil, děvuchy, se převlečťe – a potem každa po svojim! A Tonek počka do oběda – po cestě domu se všecko ešče raz dobře rozvaži, aby se mu nic z paměti něvytratilo, co sem mu dněs povidala! Ja vim, že se dobře rozvaži! A potem v kancelařu na šachtě da vypověď a začně nový život... šak buděmy zase jedna rodina a jeden druhemu budě pomahať! Ale vrati se nadobro brzo, hodně brzo, bo robota hoři na všeckych stranach!“

Na to už Tonek neodpověděl. Opile se vypoťácel do zahrady, malátně přešel dvakrát stezkou od plotu ke zdi a pak dopadl na lávku pod rozpraskanou hrušeň.

Nebyl schopen myšlenky, cítil se vysílen. Bolela ho hlava, ruce mu zdřevěněly.

Kde je...? Ach tak... na zčernalé lavičce, kde před lety sedával, učil se, četl knihy.

Bože, jak je tomu dávno! Snad to ani nikdy nebylo, snad je to jenom bláznivý obraz, který vyklíčil v rozryté hlavě.

V stejné chvíli přeběhla Blažena dvorem a kradla se ke kůlně. Viděla tam Maryču, která měla nasbírat dřeva pro kuchyň.

Bosé nožky zašustěly, větvička na zemi zapraskala.

Maryča, která bezmyšlenkovitě stála nad světlou hromádkou, sebou trhla.

Blažena se vkradla k jejímu boku, zkroutila se pod loket a dívala se zespodu poplašeným pohledem.

„Ma–ryč–ko!“ oddělovala slabiky.

„Ty enem člověka umíš polekat! Dycky cupkaš jak myš!“

„Maryčko, počkaj, ja ti pomůžu!“

Sbírala rozštípaná polínka a najednou plačtivě zašeptala u Maryčina boku:

„Maryčko, ja myslím... ale nepovídaj to na mě... že maminka nas žadneho radi němaju!“

„Ale di! Dy to neni pravda! Tak se mluviť něsmi! Takove myšlenky by byly velky hřich! Ty temu ešče něrozumiš, poškrobečku!“ vydechla Maryča a pokoušela se o úsměv.

A lehce pohladila zchromlou rukou děvče po světlých vlasech:

„Je dobře, že mamy pomocnicu! Dyť už to neni mala děvucha – už budě chodiť do měščanky! A včil mi ešče košík pěkně do kuchyně zaneses!“

VI

Elektrická dráha rachotí a cinká, provine se zálivem městských ulic, chytí do sebe odlesk výkladních skříní i kalné zrcadlo polovyschlé průmyslové řeky, zaduní po mostě, cink, cink a skřípe po smutném, spáleném břehu.

Utíká z města, kde na dlažbě leží únava hasnouceho léta, utíká na východ, blíže ke stromům, zahrádkám, pramenům. Nemýlíte se? Kde chcete nalézt, blázni, ty stromy a prameny? Břeh se zašklebí, černá voda mdle zachytí těžkou hru oblak, žlutavé trávníky se kmitají neduživými ostrůvky, stromy jsou otráveny plynovými jedy a malátně se naklání v chmurné trpnosti.

Průvodčí si snímá čepici se zapoceného čela a cinká, cinká. Zvonek je chraptivý: s cesty, s cesty! Koleje se matně lesknou v předvečerním světle.

Kamže utíkáte: k laskavým stromům, k jasným pramenům? Nejvěrnější průvodce, který vás neopustí cestou, je temný, sypký uhelný prach.

Pojede s vámi a bude se zdvíhat jako těžký oblak. Neubráníte se mu, vzdejte se odporu. Jenom dobře pozorujte: leží na cestách, tam u zdi jsou ho závěje, padá na stromy. Rozstřásají jej vozíky, které jednotvárně plynou na těžkých kovových lanech nad vašimi hlavami. Roztřásají jej komíny a rozložené trupy fabrik. Padá s těžních věží a vysokých stožárů. Tam je černý, zde šedivý, tam zahrává do modra. Hází záhadné klikyháky na obnažené svahy, do rýh, vytlučených rýčem a krompáčem. Smutečným šlojířem obtáčí dělnické domky, které byly kdysi stavěny z červených cihel, ale nyní jsou neurčitě špinavé. Otevřenými okny vidíte světnice: hle, na zdech mají obrazy, poznáváte jen nezřetelně, že ruka nějakého světce nebo národního hrdiny se pozdvihuje k slavnostnímu žehnání, na stolech jsou květiny a tam je dokonce bochník chleba na ubruse. Není o tom nejmenší pochyby: uhelný prach přikreslil vrásky i světcům a utlumil barvy květin. Dolehl na bochník a jistě havíř, až se vrátí z šachty a ukrojí si krajíček, bude rozkousávat uhelná zrníčka: jenom zdánlivě je opustil před chvílí v podzemních chodbách.

Uhelný prachu, neseme tě od prvních záblesků až k posledním křečím, přijímáme tě jako jítro a noc, jako skřípání kol a volání sirén. Dýchá tě dítě v bundičce, co se batolí v oškubané trávě, padáš na bělovlasou hlavu havířské děvuchy, co pokřikuje v kolonii, padáš do sklínek v krčmě, padáš školákovi na řádky v sešitě, padáš na cáry novin, které se přečtou po šichtě a před večerem, padáš i na kříže na krchově, kde je konec lidského putování. Ze tmy ses zrodil, na světlo vyletuješ, chleba dáváš, sytíš i dusíš, nerozlučný druhu!

Domky přebíhají, rozházené skupinky u cest a na stráních, jak si který našel místo pro skromné lidské živobyті, teď se zase v sebevědomé pýše pozdvihne fabrika, za vysokými okny zarachotí kola, písty a páky, teď šerý plot a dráty oddělují závodní majetek od robotnického podhradí –

Vozy se zastavují, táhlé svolávání, dva tři lidé hledají místo a uličkami se tlačí, Panebože, ty koše jsou těžké, nakupovat nebo prodávat? – ale to víte, korunka se těžko uchytí... a už zase cink cink... kde jste přistoupil a jedete až na konečnou stanici?

Pomíchaný hovor splývá v mdlý šum, ale i z něho si můžeš vybírat slova, která jen k tobě míří.

I Vojtěška Poštulková hovoří spíše do otevřeného okna, k ubíhajícím domkům a klikatým cestám než k svému manželovi, jenž sedí naproti ní na lavičce a tiskne hlavu na dřevěný okenní rám. A přece ani jedno slovo, tiše článkované, nevyletí

naprázdno do podvečerního vzduchu, i když je Tonek chytá jenom odrazem; slova se neztrácejí, padají jako bodavá prška.

Jako bodavá prška? Ale vždyť slabiky plynou sametově měkké, nikdo jiný je ani zaslechnout nemůže, mají unavenou vláčnost, jsou pronášeny s melancholickým přivíráním očí. Na hebké Vojtěščině tváři, čerstvě napudrované, je spíše tesklivý smutek než zlobná výbušnost; je to obličej člověka, jenž s každým myslí co nejlépe a jemuž se křivdí na každém kroku.

Vědomí křivdy přivírá Vojtěščina víčka. Ano, teď dostaly její rysy výraz úplně trpitelský. Proč se jí stále ubližuje? Nelze vydržet v jednom kuse nervové napětí. Vždyť to opakuje přece po všecek čas manželství, že žena má především nárok na trochu uznání a šetrnosti.

Kulatá tvář je měkká a hebká. Tak se na divadle představují ušlechtilé dívky, na něž doráží nemilosrdný osud. Když se hlava lehce nakloní k rameni, je výraz ještě přesvědčivější a dojímavější. Vojtěšce velmi sluší takový výraz, zvláště že je zdůrazněn smutečními šaty a závojičkem na klobouku. Je to něco skulpturního, jak jí jednou žvanil fantasta důlní měřič v přestávce divadelního představení. Poznává to i Tonek, když se na ni zadívá úkosem, ale cítí to především Vojtěška sama. Vždyť přece zachytila několik dychtivých pohledů, když šla ostravskými ulicemi a půvabně nesla balíček s nákupy. Dokonce když se zastavila před svítivou výkladní skříní, zaslechla za sebou přitlumené šeptání, má-li milostivá paní veliké hoře a neodmítla-li by účastnou ruku, která by snad dovedla pomoci a dejme tomu pohladit. V mihotavém skle se za ní vztyčily obrysy vysokého muže, který se ukláněl a klobouk smekal. Důstojně, se spuštěným obočím a bez odpovědi, odešla na druhou stranu ulice. Ten její nevšímavý, pohrdavý krok byl jistě velmi působivý. Nebude se přece shánět za náhodnými milostnými dobrodružstvími, vždyť je zákonně sezdána s úředníkem Antonínem Poštulkou, i když –

I když se jí dostává křivdy za křivdou. Nebude už vzpomínat na výjevy kolem pohřbu. Nechce vzpomínat, i když se dojmy nedají jen tak lehce zatlačit. Je jí trapně z toho všeho. Nevychovanost, nečitelnost. Nedostatek ušlechtilosti. Směšné lpění na penězích. Plesnivé předsudky, jaké žily před stoletím, ale jaké se naprosto nehodí do moderní doby. A Tonek se ani nesnaží, aby ji uchránil před těmi křivdami a potupami. Uměl důrazné slovo promluvit na její obranu? Uměl se postavit před ni jako štít? Ovšem... v takový den to nebylo možno – ale jak se právě tím zanedbala největší příležitost! Nuže, dobrá – ve velkých věcech nelze vždy vyhovět, ale což v malých...? Měli přec smluveno, že se setkají v Ostravě krátce po poledni, ale Tonek přijel až skoro k večeru. Už skoro bylo pět – tak se opozdit není přece šetrnost. Při dobré vůli se člověk nemusí opozdit o čtyři hodiny! A ona se zatím musela toulat ulicemi, oběd v restauraci nestál za nic, v kavárně bylo dusno a hned jí za uchem křičeli na sebe nějácí nezpůsobilí lidé protivným ostravským nářečím. Věru, nezvykne tomu

šišlavému i obhroublému nářečí, i kdyby v kraji sto let žila! Přece takovou haťmatilku nemůže nikdo nazvat českým jazykem!

„Dnes musíš mít, Vojtěško, zvýšenou trpělivost a prominout mnoho,“ chlácholivě mluví Tonek okennímu rámu, ale sám se diví, že se jeho slova skládají v souvislou větu. Je patrně v nás nějaký zázračný mechanismus, který místo nás jedná a mluví, když naše síly ochabují. Asi by bylo přirozenější, kdyby jeho zvuky vyletovaly bez pořádku a beze smyslu. Neboť, Bože, jaký ve všem může být smysl a pořádek? Prý se opozdil – dokonce o čtyři hodiny – ale kdyby ho zabil, nemůže s jistotou říci, smluvil-li se s Vojtěškou, že se sejdou odpoledne nebo k večeru. Matka poručila, že smí odejít až po obědě, a to bylo vlákno, které protrhnout nemohl. Když ho potom nezdržovala a do bolestných řečí se znovu nepouštěla, vlákno povolilo a on mohl odejít. Tak je to přece, vždyť je to výklad zcela jasný. A vlastně – kde se s ní sešel, kolik bylo hodin? A teď – je večer nebo odpoledne, je pozdě nebo časně? Neví, neví. V kapse má hodinky, ty by mu daly odpověď, ale je divná věc, že mrtvá věc odpoví, ale člověk ne.

„Mně jistě nikdo vyčítat nemůže, že bych neměla dosti trpělivosti,“ našpulila Vojtěška rty a teskně přivřela oči.

„S krajním napětím nervů jsem se snažila, abych nevnášela rušivý tón do nálady beztak tísnivé.“

„Já vím a vděčně uznávám,“ bezbarvě klade Tonek slovo za slovem.

„Takový den napětí vysílí,“ stěžovala si Vojtěška ubíhajícím sloupům.

„Odpočineš si zítra a několik hodin odpočinku ti vrátí svěžest.“

„Budu nemocna, cítím, že zítra ani hlavu nezdvihnu. Už nyní mě hlava bolí a krev se mi žene do spánků. Nutně bych potřebovala třeba veramon.“

„Nemám bohužel, nepomyslel jsem na to.“

„Jak se může někdo vypravit na cestu a nevzít s sebou prášek! Za to mám trpět prudkým bolením hlavy.“

„Samému je mi líto, že jsem si nevzpomněl, ale když je v hlavě zmatek a bláznivý vír –“

Zase vozy skřípou po kolejích, šum, útržkovité hovory, cinkání, domy, ulice, cesty uhelným mourem pokropené.

„K dovršení všeho ještě se takhle plahočit v drkotavých vozech! Elektrická dráha – proč raději nenapíšou nad okna: zaručená mučirna! Nečisto je zde, až se dělá

špatně od žaludku! – Aby se napřed zaplatilo pojistné, že šaty nebudou nadobro zničeny!“

Na to nemá Tonek odpovědi, krčí rameny, ale neví dobře, nemá-li i na tom trochu viny, že vozy nepříjemně rachotí, že lidé hlučí a pohazují odpadky.

„Je tak zvláštní,“ hlas je mazlivě krutý, „že vesnický inštalatér, který má podle všeho ubohých pět tříd obecných, může se prohánět v pohodlném osobním autu, ale úředník, inteligent, středoškolák, který dokonce i k vysokoškolským paragrafům přičich –“

Mávla unaveně rukou a kapesníčkem si utírala s čela uhelné zrníčko.

Taková řeč bodá Tonka. Příliš mu připomíná ponížení a chudobu. Proto se kvapně táže: „Umí dobře jezdit? Býval kdysi za dětských let hodně splašený.“

„Splašený? Nevím. Se mnou jel velmi pozorně. Dokonce se nabízel, že mne zaveze až domů. Co prý mu záleží na těch nějakých dvaceti kilometrech. Ale ovšem nebylo možno: promiňte, musím čekat na svého pana manžela. A zdvořilé lichotnosti rozhazoval, byly sice trochu nemotorné, ale milé – a pak: i taková splašenost je příjemnější než důstojná vážnost jiných lidí, kteří se pro samé uvažování nedovedou rozhoupat k činu.“

Výčitka přitlačí hlavu těsněji k rámu. Jak dobře zasáhla Vojtěška do bolestivé rány: uvažují a nedovedou se rozhoupat –

„Ale snad nyní na obzoru vzejdou červánky lepších dnů,“ do okenního výseku se deklamují posměšná slova s divadelním důrazem, „může-li se pohodlně vozit inštalatér a účetní, kupec z nároží a krejčí, řezník a učitel a já nevím kdo ještě všechno z nejbližšího okolí... může-li si vyjet v neděli každý švec na hory a pohodlně si lebedit, potom není snad nadobro směšná naděje, že se takové výhody dostane i jiným lidem...“

Kolikrát se už Vojtěška o prázdninách roztrpčovala, když podnikali výlet do hor vlakem a pěšky, kdežto jiní šťastlivci přešuměli kolem nich v autě! Cítila v tom palčivou nespravedlivost a společenskou méněcennost. Motor vesele zazpívá, cesta se před volantem přátelsky natahuje, stromy kývají, barevné skvrny se batolí po silnici. Je přece jen hřejivá rozkoš v tom: šumět a letět, vysmát se nacpaným vlakům, konduktérům a nádražním přednostům... šlapejte trpělivě a polykejte prach, poutníčkové!

„Ovšem když na pana inženýra nebo pana účetního spadne milosrdenství, milostivě se schýlí a nabídne pohostinství; račte si přisednout, vážení manželé Poštulkovi,“ zamotávala se znovu do svých představ. A pak se ušklíbla: „Ale něco za něco, je jenom spravedливо, abyste celou cestu věnovali uctívou pozornost paní inženýrové“

a dětičkám: vypadáte tak neobyčejně svěže, milostivá paní inženýrová, že se vašemu půvabu mohu jen obdivovat, a tuhle Zdenička je tuze roztomilá holčička.“

Když se Vojtěška ušklíbne, poznává Tonek neklamně, že je rozmrzelá a podrážděná. Není ani rozumné, aby jí odporoval. A jak se má odvážit, aby dokonce začal o věcech tak choulostivých, jako je poštulkovský grunt a návrat k selské práci? A vlastně i jemu se zdála ta myšlenka nyní tak divná, tak převratná, tak nemožná!

Když ho dopoledne matka těžkými slovy bičovala k zemi a poroučela důrazem i posměškem, sám cítil, že se z gruntu vztyčuje velký stín a přísným pokynem na něho ukazuje: Ty musíš! Ty jsi jediný syn! Ty jsi dědic poštulkovského gruntu. Dědic jména, dědic gruntu, ale i dědic povinností a starostí! Musíš, musíš!... Bylo to všechno hrozné, pomátl se, ale rozkaz neodcházel z jeho myšlenek. Teď, když ho cinkavé vozy vezly domů (a kde má vlastně domov?) a když proti sobě spíše vyzařováním než pohledem cítil svou ženu, rozkošnou růžovou skvrnu v černých šatech, mazlivou a krutou, a přece nesmírně žádoucí, příkazy matčiny se mu zdály preludem v nejpošetilejších snech. Ale možná: oči otevře, prelud prchne, kámen se s hlavy svalí.

Ale Vojtěška mluví, teď skoro žertovně, jako děvčátko, které chce dostat dárek: „Máme těch potřeb víc, vid', Toníku. Byt úpěnlivě volá po nových nákupech a snad nebudeme vždy omezeni jen na ty své dosavadní kumbálky! Viděla jsem ti dnes krásný kobereček, vkusný, moderní, rozkošný! Až se mi oči zajiskřily, jak jsem po něm zatoužila!“

Z žertovného blýskání cítí Tonek na sebe dopadat ledové kamínky.

„Snad časem –“ nezřetelně uhýbá. „Pomůžeme si také, spravíme si ledaco, pohodlněji se zařídíme. Časem, jistě časem. Musíme něco překousat na počátku. I já považuji náš byt a zařízení za provisorium, vždyť také budu mít postup...“

„Postup? Proč by ne?“ píchla Vojtěška a přimhuřovala oči. „Jenomže postup je slovo tak kulaťoučké, že každou chvíli z ruky vypadne. Tuze zdoluhavě se vystupuje po žebříčku, a ještě nemáš jistotu, že se některá příčka nezlomí!“

To je tvrdá pravda – Tonkovi napadá, aby užil té chvíle a Vojtěšce odpověděl: Ovšem, šachetní úředníček je nevelký pán a poddán přemnohým vrchnostem, ale sedlák stojí pevně na své zemi, pracuje, sklídí a nemusí čekat, až mu někdo místo na žebříčku popustí! Jen přeletěla ta myšlenka hlavou, ale neměl odvahy ji vyslovit.

„Také bych se asi nedočkala, kdybych spoléhala na jeden slib,“ Vojtěška si uhlazuje vlasy pod kloboukem, „že se totiž ve volných chvílích vrátíš k přerušenému studiu, že budeš soukromě studovat, a pak se odvážíš i na zkoušky!“

„Vždyť mi na to ani pokdy nezbývá, práce je pořád plno, úmorné a jednotvárné, ani se soustředit nemohu,“ sklesle se Tonek omlouvá.

„Ano, podle všeho je tomu tak,“ úsměv je unavený, „jenomže se dávají sliby, které se nikdy nemohou splnit!“

Tonek hlavu otočil na druhou stranu, jako by ho zajímalo, co na lávce jakási překupnice vykládá své sousedce.

Řeč mladé ženy je zase – mazlivá: „Ale snad teď budeme mít aspoň malou výpomoc. I ten kobereček... i křesla... a dost možná, že i to autíčko... Vždyť přece dostaneš, Toníku, nějaký podíl a podle všeho jste dopoledne prováděli rozpočet.“

Tonek sebou silně trhl a všecek zrudl. Opřel se oběma rukama o rám otevřeného okna. „Ne, tak to nebude,“ řekl těžce ubíhajícím krajíně.

„Bude to tedy podle nějakého jiného pořádku? Mohla bych o něm dostat nějakou malou informaci?“ Otázka je lichotivá a posměšná zároveň.

„Nedostanu podíl, už nemám nárok,“ vyrazil drsně.

„Ach, to je pro mne novinka,“ řekla zdánlivě klidně, ale z ostří slova bylo zřejmo zklamání. „Vždycky jsem se domnívala, že jste čtyři děti na statku a že ty jsi rovnocenný jako sestry. Byl jsi asi pro špatné chování vyděděn, také prý se stává taková věc na statcích.“

„Kdo by mluvil o vydědění!“ pohodil ramenem. Má říci, že svůj podíl už z velké části prostudoval? Místo toho jen těžce důvody sbíral: „Grunt se oslabit nemůže, oslabený grunt není potom nikomu k užítku... podíly se zatím vyplácet nebudou, aby hospodářství nemuselo začínat s dluhy. Dluhy ubírají sílu selskému hospodářství, všichni jsou potom otroky dluhů.“

„Teď z tebe promluvil nefalšovaný sedlák, který zachovává tradice a rodové vyznání víry,“ křivila rty. „Mluvíš krásně jako na vzdělávací přednášce osvětové komise. Tím jest ovšem taky řečeno, že jsi to rozhodnutí schválil.“

„Nemohlo se přece nic schvalovat – bude ještě pozůstalostní řízení u soudu.“

Odmlčeli se, ve voze hlasy šuměly a vykřikovaly, útržky lidských starostí, obchodních zisků i drobného šprýmaření poletovaly dusným vzduchem; otevřenými okny pronikal křik skotačících kluků, pláč dítěte, jakési přetržené hvízdání.

Potom zastávka, pár lidí vycházelo, mějte se dobře a pozdravujte doma, tam na druhé lavici je ještě místo, před čekárnou pohyblivý hlouček, balíky, koše, rozptýlené volání.

„Nebude podílů, tohle je věru znamenité rozřešení, statek se neoslabí a děti se bez peněz vždycky obejdou,“ pokyvuje Vojtěška posměšně hlavou do taktu, když se vozy znovu rozjížděly.

„Vždyť takový pořádek není na věčné časy, má se tak ulehčit hospodářství jen pro první dobu, aby pod povinnostmi grunt neklesl.“

„To je zvláštní rys selské duše – statek, neživá věc, stává se nejvyšším zákonem, kterému se musí všechno podřídít. Člověk klesnout může, statek nesmí.“

„Takový zákon nikdo nepochopí, kdo ze země nerostl.“

„Možná. Pravděpodobně nemám pro takovou filosofii buňky. Ale ty, selský člověče, ses patrně už zemi odcizil.“

A tu Tonek sebral všechnu svou sílu, podíval se do tváře své ženy, viděl ji rozkošnou a hravou, a zvolna článkoval do rozmarného obličej: „Nechtěl bych se odcizit –“

„Nechtěl odcizit?“ posměšně zdvihla Vojtěška hlas. „Pak by nezbývalo, než vzít bič do ruky a vzkřiknout na koně. S cesty – sedlák s gymnasiem a dokonce s kouskem university vyjíždí na pole! Byl by to věru rozkošný obrázek!“

Tonek byl červený, zdálo se mu, že je ve voze nesmírně horko a že ani otevřená okna úlevu nepřinášejí. Ale z temných zmatků se v něm ozval hlas a bylo to něco jako rodová pýcha; odvážil se Vojtěšce odporovat: „I kdyby se něco takového stalo, musel by se člověk za to stydět?“

„Stydět?“ rozesmála se. „Ale to je přece pojem velmi neurčitý. Pomalu abychom mysleli na kriminální případy. Ale kde pak! Je ještě celá stupnice názvů! Zbytečný, nevhodný, nevkusný! Jenomže jedna věc mi není dost jasná. Při takovém rozdělování nových funkcí a nových lidských osudů moje úloha není ještě vyměřena. Přiznávám se bez váhání, že ten part v životní komedii by mi patrně neležel. Nezapírám, že krávy podojit neumím a že bych také nebyla dosti obratná, kdybych dostala motyku do ruky. A také tím se vinna dávám – ale ani ten můj hřích nezůstal utajen – že nerada vstávám příliš časně a že všichni kohouti by asi měli ve mně zapřisáhlého nepřítele.“

Rozesmála se, jako by se nejlépe bavila, v očích měla přelétavé jiskry, hlavou rozmarně pokrucovala. Hlas její byl čistý a svítivý; bodal, vysmíval se, ale přece jen vyletoval na lehkých křídlech. Ne, to všechno není nic vážného a proto netřeba si hlavu rozbolestňovat, je to šprýmovná hra, je to pohrávání barevnými kamínky.

Tonek zakolísal. Držel se rukou okenního rámu a zašeptal: „Život dává všelijaké úlohy... Nevím, jak bych to řekl... A když se jeho úlohy chytmem s opravdovým srdcem, nemusíme ani mluvit o komedii.“

„Kdo my? Snad ty a já? Ano, v tom máš pravdu: s opravdovým srdcem. Ale když toho není, snadno se komedie může zvrhnout v truchlohru.“

Obrana Tonkova nebyla dost přesvědčivá: „I kdyby se vzal bič do ruky a pole zase přitáhlo, nemusela by to být ani truchlohra ani komedie. Spíše povinnost.“

„Povinnost? Na tom hlavně záleží: pro koho.“ A už si hlas znovu živě pohrává: „V tom je nesporně kus sebepoznání. Země a pole, koně a bič. Stát na zemi, jít po zemi. Snad by také bylo možno říci: Antonín Poštulka si uvědomuje, že je v podstatě člověk přízemní. Není v něm dobyvatelské jistoty. Nedovede se rozejít se starými tradicemi a předsudky.“

Bylo spíše vzdechnutí než námitka, co Tonek proslovil: „Je mi líto domovského koutu. Bolí mne, že by měl zahynout. Nemohu za to, že jsem ještě nezapomněl na dětská léta.“

Tu teprve přestala jiskřivá Vojtěščina hra; protáhla se, přivřela oči, polohlasitě, zřetelně vyslovovala každé slovo: „Antoníne Poštulko, vy jste věru sentimentální!“

A hned udeřila ostrou otázkou: „Snad ses, Toníku, nezavázal k nějaké hlouposti?“

Tonek pod pevným úderem couval a zajíkal se: „Vždyť jsem přece říkal, že se nic definitivního nemohlo vyřídit, že pozůstalostní řízení bude později...“

„Pak ovšem, kdybych já mohla rozhodovat – – – ale já se nechci do vašich rodinných starostí vůbec plést, a po včerejších zkušenostech takové chuti nemám ani gram – – by byla situace nadobro jasná,“ pohrdavě vyhrnula Vojtěška rty. „Podíl nedostaneš, nárok prý na něj nemáš. Dobrá. Proto také nemusíš mít ani zájem, jaká úloha se komu na statku přidělí. Tak by se věc rozhodla, kdyby se uvažovalo klidně, s jasnou hlavou. Ale historie je hned jiná, když se pozůstalost projednává s patřičnou dávkou sentimentality. Je líto domovského koutu. Nelze zapomenout na dětská léta. Totiž... když má toho bolestícnost plnou duši jenom jeden člověk z rodiny, a to ještě muž!“

Vyrazila poslední slovo; v řeči už nebylo ani stínu rozmaru a hravosti. Sevřela rty a napolo se vysunula z okna.

„Vojtěško, nemluv tak, nesmíš tak mluvit!“ nachýlil se Tonek k ní a sevřel její loket.

Ale hovor byl přerušen; zacinkání, zaskřípání, vozy se zastavily na zastávce, předposlední před Tonkovým bytem, kdosi vytahoval koše, volání, smích.

Vojtěška se rázem proměnila a její tvář se potáhla růžovým, důstojným obláčkem: do vozu vstupoval dobrý známý, závodní lékař, už nemladý, holohlavý, zpocený, otíral si čelo a rozhlížel se po volném místě. Když postřehl manžely Poštulkovy, zamával kloboukem, ukláněl se, pozdravoval a hned se vyptával se zdvořilou pozorností, co se stalo, odkud přijíždějí. Tonek těžkopádně vysvětloval, věty jeho byly neohebné,

suše referující, a doktor ruce podával, vyslovoval soustrast, že neměl nejmenšího tušení, že chápe bolest, že sám už otce dávno ztratil. Vyptal se na několik podrobností o smrti, o rodinných poměrech, o hospodářství, zřejmě více aby ukázal vlídný zájem, než že by byl trápen přílišnou zvědavostí. Politoval, že milostivá paní nezažije v černém uhelném kraji mnoho radostí, když ještě tenhle smutek jí padl do života, a hned se rozhovořil o důlním neštěstí, které se stalo včera večer, o těžkém zranění tří horníků uhelnými balvany. Vyprávěl věcně, udával jména, politoval, trochu už unaven dusnem i denním shonem, ale přitom neztrácel zdvořilé jasnosti. Neztrácel ji ani tenkrát, když si lehce postěžoval, kolik má práce a jak široký obvod.

„Kdo se dal na vojnu, musí bojovat,“ sám sebe odbýval se shovívavým pokrčením ramen. Obrátil se k Tonkovi a bez přechodu se dotazoval, jaká byla letos úroda a má-li ještě zájem o selské hospodářství.

„Jak byste neměl,“ dotvrzoval už napřed. „Myslím, že je to jakési residuum, které neseme v krvi jako dědictví po předcích, jeden větší, druhý menší dávku, tenhle sklon k venkovu. Já sám jsem měl k selství hodně daleko, ale má žena má příbuzenstvo vesměs z vesnice, ze selského rodu. A tu když si někdy o prázdninách vyrazíme na nějaký ten den, ovšem k delšímu odpočívání se nedostanu, připadá mi, jak my v těch našich zaprášených, začouzených domech žijeme nepřírozeně.“

Tonek ožil. „Ovšem takový letní pobyt a třeba i prázdninová výpomoc je zábava, je výlet. To je přece jen něco jiného než celoroční práce,“ mínil s lehkým úsměvem.

„Já vím,“ rozkládal doktor rukama, „v tom je kus měšťácké iluze. Ale přece jen, ať už se na to díváte s kterékoli strany... vždycky cítím, že ten sedlák je především užitečný tvor, že jeho práce je radostná, že ji je někde vidět. Ale kde vidět naši práci, kde vidět moji sháňku po pacientech v koloniích, ordinace, vyplňování bezduchých formulářů? A kde vidět, kamaráde, vaši práci, vaše linkování, popisování papírových hadrů?“

„Kdyby vás vzal někdo, pane doktore, za slovo a dokazoval vám, že lékařské povolání je neužitečné, sám byste mu asi předepsal obklad na hlavu,“ nutila se Vojtěška do šprýmovné námitky.

Ale Tonek živě přisvědčoval. „Takový pocit jsem měl několikrát, že selský člověk má aspoň potěšení z práce, kdežto naše zahyne k večeru a za pár dní se hodí do pece.“

„A to se vám divím, pane Poštulko,“ doktor rychle navazoval na jeho slova, „že takhle to vydržíte v kanceláři, shrben nad stolem a nad ležstý, a k tomu v té naší slavné černé residenci, kde ani jedna ulice není úplně rovná a kde polykáme uhelný prach od rána do noci! Být ze statku, mít selství v krvi! Mít k selské práci ramena a svaly, jak je vám také chvályhodní předkové odkázali! Na mou věru, mne by ke kancelářské židličky nikdo nepřivázal ani železnými řetězy, kdybych měl takové podmínky! Raději bych počítal, kolik jsem bramborů sklídl a kolik pšenice mám zaset, nebo co se teď

k podzimku na poli dělá... to víte, my měšťáci jsme v těchle věcech náramní analfabeti a nanejvýš pohodlní teoretikové!“

Doktor zřejmě myslel svou řeč jako zdvořilý konversační námět, ale Tonek se jí chytil až křečovitě. Všecek se vzrušil. O tom by bylo přece lze mluvit – a mnoho, mnoho! A snad jinde než zde na lavici mezi rozšumělými nebo udržovanými lidmi!

„V tom se s vámi, pane doktore, plně srovnávám, i já mám vědomosti o selském životě nadobro nedostatečné,“ nakroutila Vojtěška hlavu a její hlas hravě zazvonil.

Doktor se usmál: „Vidíte, milostivá paní, v tom jsme proti panu manželovi v ukrutné nevýhodě a měl by nám nařídit praktický kurs! Ale ovšem my bychom se mohli bránit, že také nezahálíme a že zase v jiných končinách nasazujeme smělou rukou pluh do brázdy!“

Řekl to schválně s přepjatým důrazem. Ale hned přešel do zdvořilého přízvuku: „Smutek, který vás oba zastihl, dotýká se hluboce i mne. Dotýká se mne především s lidského hlediska. Dovedu pochopit dosah bolestné ztráty. A poněkud se přitom stydím, že vystupuji také ve funkci předsedy dramatického odboru. Není ani vhodno se přiznávat k té neslušné sobeckosti. Měli jsme projektován pěkný program pro podzimní a zimní období: několik divadelních večerů, zájezdy, akademii, koncert filharmonického sboru. Však aspoň částečně jste o tom informována, milostivá paní. Rozumí se, že jsme především spoléhali na vaši laskavou výpomoc, která se tak znamenitě osvědčila na jaře. Bohužel, ten skvělý talent, který je nám k ozdobě a ke cti, je nám tedy pro podzimní období ztracen.“

Vojtěška skromně sklopila oči, ťukala si prsty v rozpacích, ale přijímala doktorovy věty jako zaslouženou daň.

„Nějaký čas budeme žít v ústraní,“ zašeptala tiše.

„Plně chápu, plně chápu, milostivá paní,“ zrychlil doktor řeč. „Před majestátem smrti musí ustoupit každý lidský zájem, i kdyby to byly ušlechtilé snahy umělecké. Ale naše vzpomínky se budou často odnášet k vám a nebude snadno nahradit vaši nepřítomnost.“

Byla to řeč zkušeného spolkového funkcionáře.

Vtom už vozy zastavovaly, nad prostranstvím se vztyčila na pahorku mohutná věž kostelní, domy se podívaly do oken, lidský hlouček se zrychleněji rozšuměl.

„Bez úrazu nás tedy náš rychlovlak zavezl domů,“ usmál se doktor.

Tonek byl chlapecky zmaten, oči měl roztěkané, sháněl se po Vojtěščiných balíčcích, roztržitě podával ruku doktorovi, jenž s opěťovanými úklony se loučil s Vojtěškou, a zamířil cestou nahoru do ulic.

Mlčel, v hlavě mu šustěl přelétavý vír. Cestičky se rozbíhaly na všechny strany; zabloudíš všude, Antoníne Poštulko!

Bylo příliš těžké kamení, které se nasypalo na jeho hlavu za poslední dva dny. Splývalo všechno v jednu kalnou řeku, ale z ní vyskakovaly ohnivé plamínky, palčivé, trýznivé.

A znovu se upjal všemi silami k náhodné řeči doktorově. Nemohl se jí zbavit, zaryla se mu do hlavy jako rýč do měkké hlíny.

Zahýbali právě do postranní ulice, na jejímž konci byla rozrytá stavební místa.

„Vidíš, Vojtěško,“ řekl domlouvavě a kolem jeho rtů byl nástin prosebného úsměvu, „i doktor Onderek našel slova pochopení pro selskou práci. Není to tedy život tak zbytečný.“

Ale Vojtěška nezachytila a nepřijala jeho kmitavý zášleh. Zastavila se na ohbí ulice, zhluboka vydechla, jako by se velmi unavila cestou, zadívala se do jeho roztržité, neklidné tváře a položila rukavičku na rukáv jeho smutečního kabátu.

„Jste směšný, Antoníne Poštulko,“ řekla s hereckou důrazností.

VII

S konečnou odpovědí Tonek dlouho nepřicházel na poštulkovský grunt.

Vrásky se prohlubovaly v tváři vdovy Poštulkové, oči měly šedivější nádech a brada se ještě víc zaostřovala, když se její kosý pohled den za dnem nadarmo vbodával k úseku vrat: na cestě ke dvoru se neukazovala rozložitá postava synova, aby kloboukem zamávala a ruce zdvihla na pozdrav.

To by bylo nejkrásnější; přeběhl by ušlapanou cestu od silnice a vykřikl by uvolněně: Už jsem osvobozen, už jsem zase doma!

Tak se jí někdy zdávalo v hodinách kolem půlnoci, kdy usnout nemohla a kdy cifry s desaterým „kdyby“ jí otáčely hlavu. Tenkrát věřila, že se tak stane, že se tak musí stát: vždyť takový výkřik byl jedině pravdivý a poctivý.

A jistě by mu odpustila – ba tak shledávala návrat zcela přirozeným – kdyby zároveň přijelo těžké nákladní auto, naložené nábytkem, kufříky, balíky a on před ním přišustěl v krásném osobním autě, nejlepším, které lze na stanovišti sehnat.

Pamatujete se na staré podobenství, které se čítá v kostele a dojímá věčnou moudrostí? Marnotratný syn se vydal do dalekých končin, rozmrhal statek svůj a potom se pokorně vrátil. Zhřešil jsem, otče, proti nebi a před tebou... Ne, otci nemůže už říci lítostivou zpověď a ani matce nepotřebuje slova povědět: výmluvně promluví, když se objeví ve vratech, když se lehce usměje, když mu oči zasvítí.

Pamatujete se, že otec z evangelia objal marnotratného syna a nedal mu domluvit? Ani ona by mu nyní nedala domluvit a každé vyčítavé slovo by roztálo v měkkém mlčení. Radujte se, neboť tento byl mrtev a zase ožil... I ona by se mohla zaradovat. Pak by bylo zcela správné, kdyby přijel honosným osobním autem a stěhovací archa by dovezla všecek jeho majetek. Pravda, snad má toho majetku nevalně; ale čím větší vůz, tím větší zdání bohatství. I to všecko by bylo vedlejší: Tonek Poštulka by vstupoval na domovský dvůr, aby hospodařil jako pravoplatný a silný hospodář.

Přijde sám? Přijde s ní? Její stín, ten kulatý obličejíček, ty hladké ručičky, vypjaté prsy, rozkošnické boky, to všecko požívačné tělo, které zmámilo syna, zaklínala kamsi do podzemních temnot; umiňovala si, že na ni nebude myslet, jako by nikdy na světě nebylo ženy, která ukradla jméno Poštulková. Ať jenom přijde Tonek! Potom se i největší svízele vyřídí!

Upravila si už světličku v přístavbě u stodoly, kde kdysi v mrzuté netrpělivosti dohasínali výminkáři; musí si zvyknout, aby všecko šlo hladce, až přijde hospodář.

Ale den za dnem marně vstával, po bouřlivém, lijavcovém srpnu se těžce z mlh probíraly zářijové hodiny, potom zase jako na posměch obloha zakývala modrými závěsy a slunce zatančilo v haluzích. V slunečném rozmaru i žluté pásy polí pozdraví přátelsky a husté trávníky na mezích se lísají při každém kroku.

Tonek nepřicházel, nepsal, nevzkazoval.

Proto těžce vstávala vdova Poštulková po nocích, v nichž byl sen jako roztrhaná plachta, která člověka nezakryje. Proto měla oči šedivé, jako šedivěly její vlasy. Když udeřila pohledem na dvůr a ke vratům, na její řasy se pověsila jinovatka v tom okamžení, než se oči obrátily od zahrady do kouta světnice.

A potom tím studeněji zaskřípí její rozkaz a ona celá se tím kostnatěji napřímila.

Ne, vdova Poštulková se nezlomí, i když tvrdé ráno se zrodí z rozhlodané noci.

Vždyť je tolik práce, která nesnese odkladu. Když se svezly už poslední ovsy, třeba pomýšlet na setí. A na kobzole, kterým děti ve škole praví brambory. A hnůj vyvážet. Bude to letos vražedná lopota; po dlouhých deštích je země zbičovaná a unavená, dusí se, dýchat nemůže. Když pluh se do ní zaboří, vystoupne ti krev námahou až do spánků. Ale nelze jinak, člověk musí pomáhat zemi, neboť země živí člověka.

Tonek nepřichází. Ale nikdo jeho jméno nevysloví, i když se Karolina urputně mračí a Maryča v ústraní někde za zdí vzdychá. I když je jeho jméno v myšlenkách, nedostane se na rty. Ani Karolina není tak odvážná, aby se ráno optala matky, proč se tak bodavě podívala ke vratům.

Tonek nepřichází. Muže není, robská ruka musí ukázat, že není slabá. Zaprahej, Karolino, bič vem do ruky, na vůz sedni, pojedeme na pole i bez mužské pomoci.

Válec bude skákat po pásech polí a lámat utvrdlé hroudy. Rozdrtí je, aby se zemi ulehčilo. O těžkých skývách mluví sedlák, ale jsou to skývy chleba okoralého, ne měkkého koláče.

Selská robota není hračka a není šprým. Protírej si oči, Karolino, ještě dřív, než si den oči protře! Vdova může je rozevřít kdykoli a nemusí čekat teprve na rozkazy hodin. Kdo trhaně spí, může i po půlnoci hlavu s polštáře zdvihnout. A je vlastně dobře, spí-li se ve staré jizbě výminkářské: nikdo aspoň neví, kolik je hodin snu a kolik dlouhého počítání. Už bude brzy ráno, světelné chvění probíhá po listech stromů. Z chlěva se ozve zabučení. Koníci zařehtají: dobře se nakrmte, zase pojedeme na pole jako včera a jako zítra. Nebude to jistě veselá zábava, ale tvrdě se musí natáhnout zvíře, tvrdě se musí natáhnout člověk.

Jenom ovšem pluh se vzepřel ženské ruce. Je to proti všem starým řádům: od nepaměti patří pluh do mužské ruky. Jenom mužská hrud' se tak dovede napnout, jenom mužské ruce tak dovedou uchopit kleče a rovnou rýhu táhnout, jenom mužské nohy se tak dovedou rozkročit a nezakolísat. Je urážkou pluhu a poctivé selské práci, kdyby po něm ženská ruka vztáhla. Jen vojna dává rozhřešení, ale nyní už se dávno vojáci vrátili z bojišť. A tak se smíloval ze sousedského přátelství sedlák Palička a poslal na poštulkovský grunt syna, ramenatého hromotluka, aby připravil kousek země aspoň pro první setbu rži. Ale jenom na půl druhého dne.

„Věce nělza, susědko, věce nělza, robota čeka,“ ošíval se i při stavovské ochotě. Nebylo možno povědět proti tomu ani slova protivného a mít mu za zlé jeho pospíchání. Bylo jasno: opravdu robota hoří na všech stranách. A tak vděčně kývala vdova Poštulková za přátelskou pomoc a kývala stejně prošedivělou hlavou, když si mladý Palička po půl druhém dni pot s čela utíral: „Na mu dušu, věřtě mi, hospodyň... letoši rok neni selska robota v zemi, v hlině, ale v kameňu!“

Aspoň jedny záhony jsou připraveny. Rež může padat do země, aby příštím rokem připravila požehnání chleba. Vytahujte z kůlny secí stroj: ten se nepohorší, když jej budou ženy obsluhovat. Karolina bude koně vodit a dá pozor, aby řádky byly rovné. Vyzná se v práci, koně ovládne, je silná, nezdýchá se. Pravda, takovou práci dělával hospodář, ale nad starým hospodářem se hrob navršil. Koně otáčejí hlavu; snad i ony čekají, že je mužská ruka pohladí. Vdova Poštulková bude chodit za strojem; bude dávat pozor, aby se ve stroji zásuvka neucpala hlinou a aby se zasely i okraje. Hlína je těžká, mazlavá, nohy se k ní přilepují. Neuvěřili byste, že hlína váží jako olovo. I na koňská kopyta se hlína přilepuje žlutými obaly. Koníčky, neustávejte, byl by hlad po příštích žních, kdyby se nespojila vaše pomoc s lidskou námahou. Nedbejte, že vám nad hlavou pronikavě rybárky křičí: letí asi od Odry a byly tam na lovu – ale to jsou staří známí loupežníci, co žijí z kořisti.

A tenkrát, když se neslo skřípavé volání racků nad prací secího stroje, nad vdovou a Karolinou, blížil se jednou odpoledne od široké polní cesty Tonek.

Šel tak namáhavě, jako by i on se ploužil vzdornou hlinou, a ne zářijovým trávnickem. Skoro by se mohlo zdát, že se někde opil v dědině a že ho nyní nohy nechtějí poslouchat.

Jeho těžký krok a nachýlená hlava – to bylo první, co postřehla vdova Poštulková, když se na zákrutě vynořila černá skvrna z žlutě zelené plochy.

Trhla sebou, pokročila, ale když na jeho nohou zůstávalo stále olovo, dokončila cestu až na ohbí. „Zastav, Karolino!“ řekla pevně.

Tonek klopýtá od meze po balvanech hlíny. Jistě každou chvíli se na záhoně převrátí.

Vdova Poštulková stojí, rysy v hubené tváři utuhly, zpod barevného šátku se prodral šedivý chumáč vlasů. Botky má umazány; vlastně se to utvořil na nohou krabatý štít. Kostnaté ruce se lehce sepjaly a je vidět, jak se modré žíly splétají ve vypouklou síť.

Tonek klobouk smeká. Mluvit nemusí: vdova rozumí jeho poplašeným očím a nejistým prstům.

Zdvihla hlavu, v obličejí je popelavá, bradu vysunula.

„Vitaj, Tonku!“ promluvila jasně. „Ma tě hned Karolina k mašině pustit?“

A tu se Tonek zatřásl, prsty přitiskl k očím, tělem jeho zmítá chlapecký vzlykot.

Ruku natahuje k ní, bezmocnou ruku prosebnickou, a trhaně ze sebe vyrazí: „Maminko – nehněvejte se – odpusťte mi – já nemohu – já nemohu!“

Matka tvrdě stojí, hlas je zaškrcen sevřenými rty, oči pronikavě syna spalují.

„Dluho si se rozvažoval,“ řekla po chvíli a nabírala dechu, „a už je to rozvažení najisto?“

Tonkova ruka se zase jenom tak bezradně kývá jako haluz za podzimní vichřice a znovu opakuje synkovským hlasem: „Odpusťte mi, já nemohu, já nemohu!“

„Žaden člověk se němože nutit k temu, co urobiť neni suci“, zvýšila hlas.

„Maminko... vždyť já jsem nešťastný... a já bych rád... ale už nemám sil... k žádné pomoci bych vám nebyl!“ zajíká se a hlavu nezdvíhá.

„Menuješ se ešče Tonek Poštulka?“ slova vdově přeskakují.

„Pro to odpuštění jsem přišel k vám,“ hlava se mu pozdvihuje a klesá, jako by chtěl do země bít, „maminko, když všechno uvážíte, nebudete se na mne hněvat, nebudete naléhat –“

Vdova je nepohnuta: „To je mylka, Tonku... něnaliham, k sobě už nepřitahuju, dyž si moju ruku odstrčil!“

A už rozkaz dává Karolině, která si stoupla stranou a nesmírně zamračeně se dívá k jihu, tam, kde na dálném obzoru se rýsují modré stíny kopečků: „Zavolaj na koně, na polu odpočívat němožemy! Ani do večera hotove něbuděmy!“

Znovu se k práci chystá, za stroj se staví, šátek těsněji kolem hlavy uvazuje.

K Tonkovi se už jenom bokem napřímí a když rukou mávne, spíše než k synovi mluví k poli: „A ty, Tonku, vyřízení si dal, vimy včil dobře, jak si se rozmyslel, cesta do gruntu tě sužovat němusi... další mluvení by šlo do prazna –“

Její slova se nechvějí: „Už je dobře... vrať se s Panembohem –“

Sama koně pobídne a také Karolina, snad v té chvíli také jen součást nějakého polního stroje, těžké nohy vytáhne z hlíny a vyrazí, drsný hrdelný zvuk.

Koně zaberou, stroj se pohne a zase do žluté rozryté půdy padají zrna, naděje příštích žnín.

Jenom Tonek, jak se zdá, tomu všemu nerozumí. Stojí v hlíně, hlavu nezdvíhá, ruce mu bezmocně klesly k boku, ale už nevolá, neprosí.

Stroj se od něho vzdaluje, kola skřípou. Šátek matčin a Karolinina sukně se ostře odrážejí od jednotvárné barvy polí. Rybárky nad hlavou křičí, bojovně, loupežnický.

Vrať se domů, jdi s Pánembohem, Antoníne Poštulko, na tom poli, pár metrů od místa, kde tvůj otec zahynul, nemáš už co pohledávat.

Nelze to pochopit lehce. Nohy se nehýbají, tělo se otočit nechce. Mazlavá hlína je opravdu jak olovo, které tlačí k zemi.

Se svěšenou hlavou klopýtá k mezi. Brodí se travou jako brodem mezi dvěma velikými proudy. Už je od matky a Karoliny vzdálen deset kroků, teď patnáct.

Koně jdou, jak se jim rozkaz dává, stroj zrní rozsévá.

Od meze zahýbá Tonek velkým obloukem až k vodě, k říčním křovinám, k vrbovím. Ani ne půl hodiny odtud svítí Odra jako stříbřitý pás. Ale podle všeho zapomněl jsi, Antoníne Poštulko, na cestu, kterou jsi chodil za studentských let. Vzdaluješ se, zacházíš si. Těmi pěšinami u řeky nedojdeš lehce na cestu k Ostravě.

Cesta je hrbolatá, nohy klopýtají. Co bys byl kdysi uběhl za malou půlhodinku, trvá ti hodinu. A jak tě unaví kousek cesty od domovského pole ke známé řece!

Padá na svah nad řekou. Pruty křoviny jej udeří do obličeje. To není nic divného, všecko člověka bičuje. Tráva chladí a je dobře prstům, když se do ní zaboří.

Ve vodě jsou víry a zrádné zátočiny, které bublavě kvílí. Na vasrmány už nevěříš, ale mohl bys dosvědčit, že mezi kořeny na dně je nestvůrná, zelenavá hlava a ta hraje na podivnou hlubinnou trubku. Přehrává si škály: ce de e ef. A znovu, znovu.

Řeka bývá divoká a rozryla břeh. Umí vztekle udeřit na lučiny a na práci lidskou. Ale nyní jenom bublá a škály hraje. Bylo by možno řece povědět o dlouhých dnech a delších nocích, když lidé nedovedou pochopit? O mučivém zasnění nad haldami papíru v kanceláři? O mátožné cestě mezi hornickými koloniemi? O teskných nočních objetích a nevrlem odstrkování? O výčitkách i o pláči? Jsi přízemní člověk, Antoníne Poštulko, z hlíny vyrostlý, k hlíně přilepený! Nechápeš toužení po jiných oblastech, než jsou záhony a kancelář, šachty, hornické domky! Nerozumíš světům, které se v očích rozsvěcují! Nejen nechápeš, ale uhasit je chceš, těžkou nohou zašlapat! Jsi primitivní, život měříš vyčichlými formulkami!

Ale přece... zvažte, neviditelní soudcové, oběť, kterou dává Antonín Poštulka? Nic neplatí jeho rozbodané skráně? Otcova rakev, hrob na dědinském hřbitově, matčina napřímená postava, její ukazující ruka, všecko se potápí do mlh. Do růžových mlh, do omamného oblaku, který proudí z hebkého těla. Porozumíš tomu, vodu, když lidé tomu nerozumějí? Když nevidí, jak je hlava bičována a spalována? Ne, Vojtěško, neodejde od tebe Tonek, nemůže odejít, nestoupne si ke koním, nezapřáhne do vozu. Ví, že tak by tě ztratil. Ale jistě je lehčeji ztratit život než tebe.

S rozervaného břehu se zdvihl až za hodinu. Teď by mohl zamířit oklikou do rodné dědiny, podívat se na grunt, sednout na lávku pod starou hrušeň, tiché slovo promluvit s Maryčou. Ta podle všeho večeri připravuje a jistě se, borak ubohý, s hrncem namáhá, když pravá ruka jí posloužit nemůže. Blaženu by po světlých cůpkách pohladil, poškrobečka, kterou měl otec rád, že přišla pozdě. V té chvíli se asi už vrátila ze školy; má nyní daleko, když chodí do měšťanky.

Ale nešel k bývalému domovu. Oblouk byl stále protáhlejší. Obrátil se k Ostravě a potom pojede domů.

VIII

S pole se vracela vdova Poštulková s Karolinou pozdě, už za znatelného stmívání.

Šly těžkopádně; snad hlína se neodlepila ještě s jejich nohou. Karolina se až kolébala v bocích a věru se nezdálo, že je jí teprve nějakých dvaadvacet let.

Šly bez řeči, ani na koně nebylo třeba křičet, i jejich krok byl znavený. A o čem by se mohlo vyprávět? Že je zase s pomocí boží kousek země zabezpečen? Ne – to není dnes věc nejhlavnější. Ale o tom, co je nejhlavnější, se mluvit nemůže.

Před gruntem čekal na Karolinu železářský příručí Rajmund. Byl nápadný rozdíl, když se postavil k ublácené Karolině; i v soumraku bylo zřejmo, že je nastrojen skoro svátečně, že má přiléhavý svrchník a hledíte, i rukavičky na rukou.

Smekl klobouk velikým obloukem, přál Poštulkové dobrý večer, hlas měl hlaholný. Poštulková kývla hlavou a její odpověď byla úsečná.

Karolina neměla radost, že právě dnes na ni čeká. Mohla by říci podle pravdy, že je unavena. Utlučena, řekla by asi svým výrazem. Ale co horšího, cítila sama, že je mrzuta.

Stín té mrzutosti padl i na její otázku: „Jak ty se tu, Rajmunde, bereš – a ve všední děň?“

„Ale měl jsem narychlo obstarat svoje dokumenty, bylo jich třeba pro nějaký výkaz,“ široce se rozvykládal. „Šéf mi dal na půlden dovolenou, roztočil jsem kolečko a už od šesti hodin dělám stráž před vaším gruntem.“

„Tuž mamy jistotu, že nam žaden nic něukrad,“ pokoušela se neohebně o šprým, ale neměla nejmenší chuti do dlouhých řečí. Zadržovala koně, kteří sebou škubali a směřovali do stáje: „Už se odpočiněte, koničky, a dostaněte večeru, bo se ju poctivo zaslужete.“

Rajmund nedbal, že se třeba především o koně postarat. Přitočil se ke Karolině, když vdova beze slov odešla síňkou dovnitř domu: „To víš, Karličko, že jsem chtěl aspoň na chvílku s tebou pomluvit.“

Karolina kroutila hlavou: „Dněska mi za zle něměj, Rajmunde. Dněska němožu, na mu dušu němožu. Koně musim odstroit, nakrmit, napojit – bo v tym bysem na tvoju pomoc němohla čekat.“

„To ne!“ řekl kysele Rajmund. „S koněm jsem měl špatné zkušenosti a jednou mě hříbě koplo do kolena. Ale –“ a protahoval řeč, „počkal bych třebas na dvoře nebo bych se za půlhodinku vrátil. Přece bys pro mne mohla malou chvílku utrhnout, Karličko.“

Řekl to prosebně, ale v jeho hlase bylo i naléhání.

Nepořídil však mnoho, ani když se za nějaký čas vrátil. Karolina vyběhla, ještě neustrojena, chytila ho za ruku a zřejmě přemáhala rozmrzelost: „Tak se někery děň všecko nasype a člověk se nēnastarči pospichať. A spěšna praca v nic se obraca. Ty, Rajmunde, maš rozum a nēbuděš mi vyčitať, že hlavu zed' němožemy probijať.“

„Ani malou chvílku?“ hlesl skoro uraženě.

„Přideš po druhé a rozpravka může být dvarazy tak dlouhá,“ zrychlila řeč. „Na dnešní večer mi daš rozřešení. Eště kravy musíme pokludit, mamince na opatrování nelze všecko přenechávat a Maryša je borak pokalícený. A to už ani nĕmluvim o tym, že sem eště nĕvečeřala – a přece ai teŕ by sem se musela do parady hodiť.“

Drsnou rukou ho pohladila po zápěstí a chtěla ŕertovat: „Nĕmohla bysem stať u tebe tak, jak sem – hlinu eště ze mĕ citiť – a to by nĕbylo v pořadku a sama bysem se styděla, že by tihlarska dĕvucha stala s takovym nastrojenym gavalirem.“

Ale její vtip nenašel v Rajmundovi ohlasu. Zavyčítal: „Tak dlouho jsem čekal před večerem... nebylo mi líto ani teď vystávat... přece se mi jenom nezdá, Karličko, že by se rozbil pořádek na gruntě pro malou chvíli.“

„Moŕne, že rozbil,“ kývla unaveně hlavou, „zviřa se nĕsmi odbyvat... človĕk musí uvĕřit.“

„To je opravdu zvláštní v selském ŕivotĕ,“ promluvila z něho bezpečnost zaměstnání, jemuŕ se kaŕdý úkol končí hodinami, „všecko je přednější, stodola, sýpka, dobytek mašiny... a jenom človĕk pořád musí ustupovat.“

„Řek si to podle pravdy, Rajmunde,“ neodpírala, „tak je to zařizene, ale my telko sil nĕmamy, abysmy stare pořadky převracali.“

Vypjal se: „Však já se teď budu starat s tím větším usilováním, abych tě dostal ze selského otroctví, Karličko. Právĕ proto, abys téŕ měla chvíli kdy pro sebe a pro mne. Uvidíš, že já to dovedu! Jenom co pomine smutek po tatínkovi, nebudu už zacházet oklikami, ale půjdu rovnými cestami.“

Potrhla hlavou, ale ŕert se jí nepodařil: „Dobře, že tě maminka nĕslyša... o selskym otroctvju se nĕsmi u nas mluviť tak nahlas a dostal bys špičatu vyplatu... A je pěkne, že se tak trufaš – ale nĕvim, synku, synečku, esli takovy kusek provedĕš...“

„Ty mi nĕvěříš... nebo ses jináč rozmyslela?“

„Počkaj, ni tak zhurta... Čemu bysem ti nĕvěřila? Ale dnĕs je mi všelijak, jak bysem se hořke polivky s piskem najedla. Škrabe mĕ všecko v krku. Ale jak přideš po druhé, moŕne, že se mračna z hlavy vytraťa a ja nĕbudu stať vedle tebe jak kravarka.“

Rozešli se bez vášnivého objímání, bez prudkých slov. Nebylo to nikdy zvykem v jejich stycích: znali se příliš dlouho a jejich ohníček hořel klidným plápoem. A přece Rajmund odcházel dnes rozpačitĕ, jeho rozloučení bylo mrzutĕ a skoro to nebyl ani ten zdvořilý příručí, který umĕl zákazníky obslouŕit a kaŕdému předloŕit na pult nĕjakou pozornost.

Ani Karolina se nemohla zbavit podráŕdĕnosti. Byla by se nejradĕji pustila s někým do tvrdĕ hádky, aby se osvobodila z trýznivého napĕtí. Růŕová svĕtýlka jí

vyskakovala před očima, když si už pozdě večer hřála vodu ke koupeli. Byla sama v kuchyni, Blažena už spala, matka seděla s Maryčou ve světničce a něco spolu vyřizovaly. Teplá voda lichotně přilnula k silnému tělu a rozkošnický je usmířovala. Lísaví hádci se províjejí od nohou až k pevným ramenům. Sama před sebou se nyní styděla: měl pravdu Rajmund, je v selském životě kus otroctví a selská dcera nevypadá nic úhledněji než nádeník v cihelně, který hlínu tlačí do forem. Děvuchy, které se po šesté vrátí z fabrik, nastrojí se, vlasy si načesají, v parádních sukničkách se nakrucují, v drobných střevíčkách s vysokými kramflíčky pyšně se nadnášejí po silnici. Osm hodin sloužily fabrice, za osm hodin se mohou k ní zády otočit. A ona v nemotorných křampech, na nichž je víc mazlavé hlíny než kůže, našlapuje těžkými kroky a vede koně. Grunt nezná lichocení, paráda počká. Za fabričkami házejí přelétavé poznámky mladí řemeslníci, strojníci, hameráci, havíři. Nemají sice ty fabričky o mnoho víc, než čím se honosně vystrojí, ale právě proto jsou volné a mohou na lechtivé zavolání odpovídat smíchem a důvěrným pokynem. Karolina Poštulková nemá kdy, aby ve všední den postála s příručím Rajmundem a řekli si spolu pár slov, na nichž by nevisela těžká hlína. Ani zamilovaná slova by to nebyla, která asi tak rozmarně pošvihají tělo jako nyní kapky teplé vody. Nemá kdy, stáj na ni volá. Pravda, nemají všechny selské dcery v dědině tolik břemene na zádech – a je ještě pořád přes všechny proměny a přes blízkost železné a uhelné země nějakých dvacet nebo třicet selských gruntů. Některé rostou jako růžový keřík v panské zahradě. Polešenská Vlasta dokonce studovala a bude si ji prý brát jakýsi advokát – ale ta nikdy nemusela na poli kopat a ručky má jako baronka. (Jako Vojtěška, vlačila se neodbytná představa.) Rozumí se, je sama na rodě a u Polešenských budou grunt prodávat, aby panská nevěsta dostala panské věno.

A za Hrabínovou Hedvou chodí verkovní úředník, ale tam mají ještě jednoho syna a ten i věno pro ni vyžení, i gruntu se chopí silnou rukou.

Zakmital se jí v přebíhavých stínech i Tonek. Snad to byl v prvních vteřinách hněv, co jí palčivě prošlehlo, když tak seděla na nízké židličce se snědými rameny, s rozpuštěnými světlými vlasy, rozehřátá, dřímotná. Ale rázem vystoupil tak, jak stál a prosil na poli, s pokleslými lokty, se sklopenou hlavou, s bezradnými rukama. A pocítila zmatek a něco jako lítost.

Najednou se jí zdálo, že někdo na okno zaťukal. Pudově zhasla světlo, přitlačila se k rozložitě starodávné peci, kde podle dědinských zvyklostí bylo možno chléb péci, a rychle na sebe házela šaty. Potom teprve odsunula záclonku a otevřela okno.

V zahradě nebyl nikdo. Stromy stály tiše, černé klikatiny na temněmodrém podkladě. Měsíc chodil po trávě neslyšnými kročejemi a házel do haluzí zlaté penízky.

Jistě to byl přelud. Snad netopýr zavadil o okenní sklo. Snad v peci zapraskal poslední uhlík a ona v tom slyšela zaťukání.

Zahrada je tichá, lidský stín se z trávy nezdvíhá, řeči stromů a hvězd člověk nerozumí.

Není to Rajmund. Bláznivá myšlenka se na okamžik zatřepetala: přišel ještě jednou, tak jak se ne jeden mladý muž v dědině hlásil u své děvuchy o přístup ve chvíli půlnoční.

Snad je to selská pýcha, snad tuhá kázeň, co se v ní rázem vzpírá proti takové představě. Jako by stála u ní matka a podívala se chladnýma očima, které mluví nad všecko zřetelněji. Kdyby se chtěl k ní Rajmund dobývat, nemohla by s ním potom promluvit dlouhé měsíce. Bránila by se do krve, do vysílení. Musila by ho udeřit mezi oči a odehnat ho slovem jako kámen. Jistě by se na něho tak rozhněvala, že by nebylo daleko k rozloučení nadobro.

Ale zároveň v témže překotném jiskření zasyčel jakýsi pokušitelský hlas. Vysmíval se, poškleboval. Jaké by to bylo, kdyby – Vždyť on praví, že je snoubencem –! Vzpomněla si na kamarádku ještě ze školních let a z pastvy, na Matyldu Libošovou, která se letos v masopustě vdávala. Vdávala se s věnečkem na hlavě a bílým závojem, ale myrta jí jistě zvadla do večera: vždyť už aspoň rok svému ženichovi nic ani neskrývala ani neodpírala. Jednou v důvěrném šeptání, když šla s Karoliou z nějakého večírku, všecko na sebe prozradila. A ty se, Matyldo, nestydíš? vzrušovala se Karolina. To je tak zvyk nádenic z hald, ale tys selská děvucha, Matyldo. Matylda se nestyděla, smála se, v jejích slovech byla horkost. Vypískla vysokým posměškem, že Karolina má na očích klapky a na krku škapulíř jak jeptišky. A co by selské děvuchy – nic nevíš, Karolino? Potom šeptala naléhavěji, zmámeněji; odtrhovala víc a víc plachetku s okenního rámu a kamarádce otvírala výhled do sladkých temnot. Poznáš, Karolino, že život není jenom brát motyku do ruky a chystat stelivo pro dobytek. Poznáš, poznáš. Každá žilka se ti zatřepe a nebudeš vědět, čím ses opila. Poznáš, poznáš. Ale Karolina nepoznala, a nechce poznat.

Podívala se ještě jednou po zahradě. Nikdo se nekrčí, nikdo se k ní nekrade. Jenom měsíc, nehmotný milenec, provívá se mezi stromy. Rajmund se neskrývá – ale ten by jistě nemyslel na noční toulky a nepočestné kořistnictví. Mluví rozumně, palčivé vtipy si nevybírá, ruce má klidné.

Zavřela potichu okno, záclonku pečlivě stáhla. Posměšný hlas už umkl, ohnivá světýlka nevyskakují. Už je zase Karolina Poštulková, silná děvucha, co drží grunt a která se lehce nezlomí. Večer je vždycky nebezpečný, rád mám člověka.

Vzdychla si. Snad dokonce nelituješ, Karolino Poštulková – Karličko, jak ti praví Rajmund, tvůj snoubenec – že nikdo nezaťukal a nikdo se pod okno nepostavil?... Pohodila bezděčně rukou, jako by někoho odháněla. „Takové hlupoty –!“ pravila si sama pro sebe. A potom: tatínek! Je teprve pár týdnů, co se do hrobu položil! Ona by vzpomínala, že se Matylda Libošová pyšnila nočním milováním?

A nač vysedávat? Noc rychle přeletí, s ránem se zase přihlásí stáje a pole. Na Maryču čekat nebude; o Tonkovi jí pověděla jenom v letu, jak se na síňce potkaly. Musí stačit těch pár slov, která vyhrkla ve zlobném spěchu – bylo by těžko o něm široce mluvit, i kdyby Maryča na lávce vedle ní seděla.

Půjde spat, oči se jí zavírají. „Takove hlupoty všechno –“ opakovala si umdleně.

V stejný čas stojí vdova Poštulková v jizbičce nad Maryčou u stolu. Před Maryčou je aršík listovního papíru, ale ještě nepopsaný. Péro je v levé ruce, chromá pravice poslušně přidržuje okraj bílého obdélníku.

Ani vdova Poštulková nechce mluvit o Tonkovi. Řekla to úsečně, řezavě, když pohled obrátila do kouta: „Pro nas je Tonek mrtvy. Odešel a vrátit se něchce. Buděmy se mysleť, že smy ho dněska pochovaly.“

A urputněji dokládá: „Pochovany je za mořem, kajsi v cuzich končinach. Je tam daleko, nětrefimy tam a na cestu se tam něvypravimy. A vy včil vitě, že bratra němatě. No, čemu ti sluze kapaju, Maryčo?“

Stojí, mlčí, chlad z ní proudí. Je sama hrana a stín, ale na šedivých vlasech u spánků se rozložil světlý ostrůvek.

„Eh, co tam!“ odhazuje od sebe zbytečné řeči. Trhaně a takřka zlostně se ptá: „Maš pero – ingust němaš vychly?“

Maryča jenom poslušně přikyvuje, ale slova promluvit nemůže.

Ted' vdova přechází světničkou, pětkrát, šestkrát. Ale když těžce usedá na židli, padne na její oči oblak únavy. Nepoddá se mu, hlava se napřímí násilně.

„Napišeš pismo strykovi Hanysovi,“ nařizovala pevně a věčně. „Jak smy tatinka pochovali a jak smy z krchova šli, mluvili stryk Hanys o jakymsi čeledinovi lebo pomocnikovi. Ani sem v ten čas na jeho řeč hrubě nědbala... ale telko se pamatuju, že pry tam v panskym dvoře služi a v každe selske praci se dobře vyzna. Potřebovaly bysmy včil takoveho. Tuž napišeš... že pěkně stryka Hanysa prosimy, aby do panskeho dvora zašel a nam všechno vyjednal. Možne, že z toho něbuděmy škodni, dyž ho stryk pěkně chvalili.“

Najednou si vzpomněla: „Pravda... potřebujemy ho nahonem, bo nejtěši robota je před nami. Kobzole, žito, řepa. A nebylo by to lehka věc: enem tak pisknuť, a čeledin aby před dveřami stal. Musi přece enem vypověď dať a v pořadku svoju staru službu opustiť. Služba neni přece holubnik: vyletěť, jak se kemu zachce.“

Rozvažovala se: „Měsice by bylo těžko čekat, přide mraz a ani nejlepší pomocnik by všecky škody něnahradil... Že prosimy stryka... ať nam toho čeledina baj enem na kratky čas pojčaju, dyž smy su v takove těžkosti postaveni... Že ve dvoře najdu lehko

nahradu a že to budě kus selske pomoci, dyž ai pansky dvur maleho sedlaka z blata vytahně.“

Ale hned se opravovala: „O tym sedlakovi, co se ma vytahnuť z blata, ani něpiš. Možno, že by se ve dvoře ešče pošklebovali, jak na nas bida udeřila. Šak stryk Hanys maju dobru hlavu a chytru rozvahu, strykovi němusimy našeptavať, co maju mluviť a jak naše sužení vymalovať.“

Nyní její rysy v obličejí se únavou uvolnily, zavřela oči, hlavu zvrátila a opřela ji o stěnu.

„Dněska stě se, maminko, těžko narobili,“ řekla Maryča tiše. „To nic, to všecko musělo byť –“ ale oči neotvívá a hlavu nepozdvihuje. „Piš... ešče chcu poslechnuť, co si napsala.“

Maryča váhá. „A o Tonkovi –?“ šeptne nesměle.

Škubnutí proletí tváří: „Ani slova! Němusimy zpominat! I bez něho se pismo obejdě!“

Vdova odpočívá se zavřenýma očima a sklopenou hlavou, snad už ztrnula v dřímotách. Maryča pomalu a ozdobně kreslí kulatá písmena, levička se dovedně rozbíhá, pravička aspoň její práci sleduje, na papír vyskakují řádky, už je jich půl stránky, už poslední volá: Obratě!

Vdova dříme, ale divná věc: sotva se podpis se závěrečnými pozdravy přikrčil na okraj listu a péro se zastavilo, otevřela oči podle neslyšitelného pokynu a pevně nařídila: „Jasně čitaj!“

Není třeba ani dávat takový příkaz Maryči: čte jako výborná žákyně ve škole. A školsky se pozdvihují ozdobná, vykroužená slova řeči spisovné, jiná, než jaká zaznívají v denním hovoru v kuchyni a na poli, taková, jaká se vkládají do knih: „Milý strýčku! Velké potíže na nás dolehly po smrti drahého tatínka. A tu si vzpomínáme, jak vždycky jste měl rád tatínka i nás. Srdečně Vás prosíme, abyste –“

Všecko dobře Maryča napsala, na nic nezapomněla, nic nemusí vdova Poštulková opravovat.

IX

Vyprošený čeledín přišel – a aby pomoc byla účinnější, přišel hned za několik dní.

Byla neděle, vdova s Blaženou se vrátily právě z kostela a od otcova hrobu; Maryča, která ten den zůstala doma (střídaly se totiž s Karolinou v nedělní cestě do kostela) oznamovala jakousi hospodářskou maličkost.

„A Karolina –?“ ptala se Maryča s úsměvem, který byl zároveň odpovědí.

„Čekal na ňu zase –“ předbíhala se Blažena se zprávou, ale matka velitelsky vypjala bradu: „Buděš mluviť, ež se tě zoptamy.“

Neměla ráda, když se děti prostořece pletou dospělým do řeči. A hned nařizovala: „Odstrojiš se – a ešče před obědem se zrobiš ulohy do školy; to je škaredy zvyk, že se zešity nechavaju na poslední chvíli na večer. Stukaš potem nad knížkami a papír vypada, jak dyby ho vytah z komina.“

Ale dříve, než mohla Blažena vyplnit matčin rozkaz (ne s velikým nadšením), bylo jej vidět oknem, jak přecházel dvorem.

Ulehlý, nevysoký, s vojenským kufříkem na rameni.

„Stryk Hanys sobě pospišili, to je pěkně od nich,“ podotkla Maryča.

Vtom už šly pevné kroky síňkou, ráz dva, jak když vojáci mašírují, teď se kufřík zřejmě na zem odkládá, potom zaváhání, do kterých dveří třeba vejít, ale že selské grunty nemají mnoho stavebních záhad, nemuselo se dlouho vyčkávat se zaklepáním.

Řeč je jasná: „Paní hospodyně, hlásím se na novou službu.“

A usmívá se pod nevelkým černým knírkem. Má pevnou hlavu, kmitavé temné oči, které pohrávají živými jiskrami, a nad širokým čelem černé vlasy skoro kučeravé.

Je na něm málo, snad nic, čeledínsky neohrabaného. Má ovšem velké ruce, upracované, od jakýchsi olejů pruhované, ale šaty má opatrované a svrchník docela panský; tak vypadá strojvůdce, řidič jeřábu, montér, když v neděli shodí modrou bluzu a spláchne týdenní prach i mastnotu.

Je to nějaký divný člověk; jak by mohla nyní odejít Blažena a v jizbečce psát úlohu nebo do sešitu kreslit pravoúhlé a rovnoramenné trojúhelníky! Přikrčila se do kouta, ke skříni, aby byla co nejvíce z matčina dohledu a neucítila na sobě její ukazující a vyhazující prst.

Oči s něho nespouští; jak se mu vlasy v prstencích nakrucují! Teď sáhl do kapsy a podává matce dopis: „Psaní mám odevzdat a mnoho pozdravení vyřídít, tak mi pan hospodář přikazoval.“

„Stryk Hanys ai pišu,“ sotva znatelně se usmála vdova, „byla to pro nich jisto velka robota, bo dycky nařikaju, že maju těžku ruku.“

„Stryk Hanys – taky jsme tak u nás panu hospodářovi povídali,“ i blýskavá očka se usmívají.

V dopise je ovšem nejvíce pozdravů, jak se vložily do těžkopádných liter, a starosti, aby všichni na gruntě bez neštěstí protrpěli nejtěžší počáteční chvíle samostatného hospodaření.

A že pan správce velkostatku neměl dvakrát chuti, aby pomocníka – pomocníka, píše stryk Hanys, ne čeledína – propustil bez pořádné výpovědi, když je hodně užitečný a když i v panském dvoře je každé šikovné ruky třeba. Ale že přivolil, aby jemu, strykovi Hanysovi, dobrou vůli ukázal. Zatím na půl roku že pomoc posílá a když se za ten čas lepší cesta nenajde, že zase nebude daleko k dobrému slovu a k domluvě.

Vdova polohlasitě si pošeptává jednotlivá slova. Čte těžce: na literky už nejasně vidí a brýle se ostýchá vytáhnout. Na štěstí litery stryka Hanysa jsou ryty tak důkladně, že se dohaduje smyslu bez mezer. Podává dopis Maryči a hlavou přikyvuje:

„Tuž dobře – a pan spravce je jisto učinlivý pan, že nam ukazal dobrou vulu.“

„V ten den měl tuze příjemnou náladu,“ přisvědčuje čeledín, ale trochu uštěpačně, „řek' bych málem, že mu večer předtím kartičky pěkně padaly.“

Hraje-li správce velkostatku v karty a padají-li mu dobře, nepotřebuje vdova Poštulková vědět; pro ni je mnohem důležitější poznat, jak se čeledín vyzná v práci, jak pracoval samostatně, jak strojů užívali. A mladý muž s blýskavýma očima a černým knírkem přechází klidně na hospodářské úkoly, vypravuje, usmívá se.

Takový člověk se příjemně poslouchá, myslí si Blažena; mluví jak učitel ve škole, chvílku jen divně zatrhne, potom je tuze sladkej a dobrej... hihi, je opravdu směšné to ej na konci... (a přece by ona nemohla do úlohy napsat: bylo to velký hospodářství, když je hospodářství rodu středního) a dokonce najednou na přímou otázku odpovídá tak, jak mluví stryk Hanys a jak se směšně překrucují hlásky tam za Frýdkem a už skoro pod horami: „Jo to všicko dobře znom, robil sym každou robotu.“ Ale hned střásá se sebe podhorskou řeč a mluví po školském způsobu, jenomže protahuje slova víc než učitel ve škole.

To všecko je skoro až směšné a Blaženě se taková rozprávka líbí, ale teď musí ústa do hrsti stisknout, aby se hlasitě nerozesmála, když se matka táže: „A zoptať sem se vas zapoměla, jak se menujetě.“

V té chvíli je obličej nového čeledína načisto šprýmovný. Roztáhl se, kolem rtů se utvořily žertovné vrásky, i knírek nějak zašpičatěl.

Oči mu blýskly: „Už je to jako zabezpečený, že mý méno rozmnoží v tomhle hospodářství ptačí rodinu, paní hospodyně. V matrice mě zapsali Žežulík, tak mě psali i na vysvědčení ve škole, ale pod horama a vlastně už dřív na všelijakejch

štacích mýho vandrování mi překroutili méno na Zezulka. Když Zezulka, budiž Zezulka. Tak sem si zvyk na to překřtěný méno.“

To už Blažena nemůže vydržet. Má sto chutí rozpustile ze svého úkrytu zavolat: kuku kuku!... tak jak se volá za letních toulek, aby zezulka hádala, kolik je v kapse šestáčků. (Anebo jiné tajemství, ale o tom Blažena dobře ví, že tak se mohou doptávat jenom starší děvuchy, za kterými už synci směji chodit.) Vyprskne zaškraceným smíchem, ale tím na sebe matku upozorní.

„A ty si se ešče něodstrojila a nad zešitami nėsediš?“ skřípla důrazně a pomračila se. „Už se vyklud' a z tašky knížky vytahuj!“

Blažena odchází a velice se stydí: tak ji potupit před cizím člověkem! A co nepříjemnějšího: nebude slyšet nic z další šprýmovné řeči! Hlavu klopí, ale ve dveřích postřehne, že se i Maryča usmívá – a Maryča se přece nikdy nepouští do rozpustilostí!

Byla by se jistě Blažena smála, kdyby mohla dále poslouchat. Vdova jenom odmítavě rukou pohodila: „Co by tam! Meno jako meno! Tuž buděmy měť ešče jednoho ptaka: k Poštulkum Zezulku!“

„Bude to podobný zařízení jako vlese,“ oči se přimhuřují, „poštulka v lese poroučí a zezulka ohlašuje, že poslouchá.“

Klidný úsměv neodchází s Maryčiny tváře; ten chlapík jistě nebude kolem sebe hořkosti rozhazovat! Ale pro matku by se nemusely šprýmy rodit: odrážejí se od ní jako od hladkého kamene a padají na zem zvadlé.

„Šak s tym menem se pochvalitě enem na listinach lebo na pismach, pro uřady ho potřebujetě,“ vdovina řeč je tak určitá, jako když se zboží prodává. A přece i ona by mohla promluvit srdečněji: „To vitě, že na selských gruntach je zvyk od starych časuv jiny: všeci, kdo ke gruntu patřa, volaju se křesnym menem. Tuž – abysmy věděli, jak vas volať mamy –“

Obličej čeledínův se znovu skládá do vrásek a potom jím přeletí živější škusnutí: „I na křtu mi uštědřili divný méno, ani nevím, kdo druhej se tak v kraji menuje. U nás aspoň se nemoh nikdo jinej daleko široko pyšnit patronem jako já. Dostal sem méno Izidor.“

I Maryča hlavu zdvívá a vdova se díví: „Izidor? Pravda, to je divne meno.“

„Mám aspoň jistotu, že se neztratím,“ zavtipkuje čeledín.

„A jak stě k temu menu přišel? Je po tatinkovi, po stařikovi, po kmotrovi?“

„Panu farářovi u nás mám děkovat: to je jeho znamení a jeho dar. Měl totiž zvláštní zvyk: když dítě nemělo zrovna jistýho otce... to jest, když dítě už přišlo a manželství ještě nebylo... tak on, velebněj pán, prapodivný ména rozdával. Nad harantem v kolíbce se potom nakláněl svatej, jak zrovna na ten den připadal, třeba francouzskej, talijánskej, španělskej, portugalskej, zkrátka podle kalendáře. Teda takový dítě, kterému zapsali mámu, ale pro tátu zbylo v rubrice prázdný místo, dostalo meno hned při narození a mámy se ani neptali, co jako na to říká.“

„Tak vaša maminka se menovala –?“ zdvihla vdova pátravé oči.

„Žežulíková – to už je jasný –“ odpověděl nijak vzrušeně.

Poštulková se kousla do rtů. Starý dědinský předsudek, že se nemanželský člověk považuje za tvora méněcenného, prudce se v ní ozval. Nebyla v té chvíli ani ráda, že jí stryk Hanys poslal někoho, kdo se nemůže vykázat počestným zrozením. Pro tátu zbylo v rubrice prázdné místo – ještě si z toho blázny dělá!

Ale čeledín ani si nevšímal jejího pohledu. Rozhovořil se: „S tím Izidorem měl sem arcí všelijaký trampoty. Ale na štěstí ve škole u nás bylo ještě několik kluků tak poznačených... u nás ve vsi totiž byl náramnej velkostatek, polnosti na všechny strany světa, zvláštní chov dobytka, na kterej se chodili dívat znalci, ani vám nepovím odkud... čeledi, deputátníků a podobný verbeže teda bylo mnoho – a pro všechny děti se manželskej otec nenašel, jak už mnohokrát na velkostatecích se přihodí... Jeden hoch se ve škole menoval Fidelis, druhej Kornelius, třetí Sigisbert. To už bylo zřetelný, že se ti kluci psali po matkách, ne po otcích. Pánbůh sám nebeskej ví, jaký to byly kalendáře, odkud velebněj pán ména vytahoval. Jednou mě ve škole těšil, že mám bejt na svýho patrona nesmírně hrdej, že je to ochránce selskýho stavu a že má velkou moc, že to byl za starejch časů sedlák ve španělský zemi. A taky vykládal tuze příkladný povídání, že jako tomu patronovi jednou spřežení bílejch volků pracovalo samo od sebe, když byl právě v kostele. V měsíci máji sem se narodil, přines sem si tedy ochranu selskýho patrona.“

Vdova přivřela oči: znamení, že jí čeledínovo vtipkaření není po chuti. Vyptávala se jako o výsledku: „A vaša matka ešče žije?“

„Ne, už pár let odpočívá. V posledním roce války umřela. Byl sem tenkrát na vojně, taky sem jí trochu užil, sic ne náramně, jenom nějakej rok, nebylo mi tenkrát ani dvacet let, když mě do munduru oblekli.“

„Měli smy tam tež syna – a ztratili smy ho,“ řekla vdova pomalu.

„Já vím... pan hospodář, jako pan stryk Hanys, mi vykládal.“

Ale další dotaz padá: „A tatik vaš... k vam se nepřihlasil?“

I na tuto otázku odpovídá Zezulka s klidnou hovorností, jako by to byl příběh vyčtený ze zábavných knížek: „Musím se upřímně přiznat: ani bezpečně nevím, kdo to byl. Matka nebožka o tom nerada mluvila a pak... tam na velkostatku takový pády nebyly zrovna něco zvláštního a po dvoře a v ratejně se honilo nějakých deset dětí, který to měly s tatíkem zašmodrchaný zrovna tak jako já. Prej to byl nějaký adjunkt nebo praktikant, ani dlouho na velkostatku nepobyl, maminka byla tenkrát mladý děvče, od dětství na velkostatku – a vlastně celá vesnice brala živobytí z velkostatku.“

Usmál se, pohodil hlavou, jako by rozběhlý proud vzpomínek stěsnával do pravidelnějšího řečiště: „Totiž, paní hospodyně, malou vzpomínku na toho neznámého tátu přece mám. Složil nějaký peníze po mém narození, veliký bohatství to sic nebylo, ale vkladní knížku od nich mám, ani sem je neutratil, neboť sem měl na ně nárok až po zletilosti. Hodně z toho arci nezůstalo, když válka měla takový divný účetnictví.“

Ale rázem zamával rukou s posunkem zapomenutého boháče, očí mu zasvítily a zavtipkoval: „Ale nějaká naděje mi přece jenom zůstala. Neznámej táta – ani nevím, jaký krásný méno jemu na křtu dali – je podle všeho teď ředitel panství nebo nějaký jiný náramný zvíře – dost možná, že taky nyní po válce uchvátil nějaký panství, jak se takovejch šťastnejch pádů moc přitrefilo – a tak i to se může jednoho dne stát, že přijde poukázka na velkou sílu peněz nebo pozvání na velkostatek –“

Bylo v jeho řeči chlapecké, rozpustilé šprýmování – přízvuk, který zněl vdově zcela protivně. Chystala se k zaostřené poznámce, ale vtom se do světnice znovu vkradla Blažena, protáhla se dveřmi jako bázlivá myška, až se jí světlé cůpky na zádech zakmitaly, a důvěrně šeptala Maryči. Jenom „kuchyň, na pecu...“ vyskočilo z tlumeného šeptu, zatím co Blažena zadržovala smích a úkosem šilhala na čeledína, vypráví-li něco šprýmovného.

Matka pochopila a skončila suše rozhovor: „Myslim, všeci smy zapoměli, že němožemy byť bez oběda. Za ten čas, ež se uvaří, by vam mohla cera ukázat, jak mamy všecko zařizene, zavesť baj ke koňum a pověděť, jake mamy mašiny. To ale musitě měť pořad na mysli, že je jinača robota v panskym dvoře, na velkostatku, ež na gruntku ni hrubě velkym. A popoledňu se dojednamy o zaplatě a jinych pořadkach.“

Ještě předtím, než vešli ke koňům, řekl Izidor Zezula Maryči lichotně: „Mám opravdu radost, že cestu po statku mi ukazujete právě vy, slečno Maryčko.“

„Jak to... vy víte, jak se jmenuju?“ bezděčně přešla Maryča do spisovné řeči, jako by ji oslovil učitel, student, úředník, a zdvihla k němu údivem hlavu. Ale to trvalo jenom okamžik: jaké má divné oči ten nový člověk, svítivé, plné jisker!

„Ale všecko vím,“ smál se, „o každým z vašeho rodu můžu vypravovat; pan stryk Hanys nenechal mě jít na novou službu jako do prázdna. Maryčka, Maryčka – kolik

o ní vykládal věci – a jedna roztomilejší než druhá! Vždyť vaše psaní mi ukazoval a prstem ťukal: To je levu ruku pisane! Ale potom se divím, jak můžete tak krásně psát, každá literka jako tištěná, jako vymalovaná – vycvičený pisař neumí takový postavit na papír!“

Maryča se zarděla; jeho chvála zapalovala před ní ohníčky. A najednou vyvstalo jí v hlavě zvláštní podezření: je to skutečně čeledín? A k tomu ještě synek ze dvora, kterému utekl otec do světa? Jak ji oslovil: mám opravdu radost... slečno Maryčko! Tak ji pozdravil kdysi mladý učitel, když měla zpívat na slavnostní besedě, stejně lichotně, stejně teple. Vždyť čeledíny, jak je znala na gruntech, u Šeděnků, u Holaňů, u Hrabínů, viděla vždycky s urputným stažením rtů, pohotové k silnému slovu a drsnému smíchu, tvrdé v robotě a občas i ve rvačce – ale ten, se směšným jménem podle jakéhosi španělského svatého sedláka, mluví skoro školní řečí, že se vedle něho stydí užívat domácího nářečí. Nepřišel tak nějak na zapřenou, jak se o takových případech píše v knížkách, aby jim pomohl v trampotách – a zatím je to někdo jiný, čeledín jenom podle jména? Nebyla nedávno o podobné historii pěkná podívaná v kině, že se nad tím filmem až srdce svíralo? A Maryča má ráda kino a filmům věří doslova.

Neodolala, ale dotaz byl nesmělý a spisovná řeč rozkolísaná: „Vy jste tak se selským životem srostl, že jste se od něho nechtěl odcizit?“

Stál u dveří, klepal prstem na veřeje, odpovídal a lehkomyšlně hlavou potřásal: „Když už mám všecky své hříchy vysypat... všechno, co sem na tom božím světě zavinil i nezavinil... ať je to třeba na prahu, než koníčky uvidíme. Nač mají koníčky poslouchat lidskou zpověď? Nad leckterou lidskou zpovědí by leda hlavou kroutili.“

Řekl krátce: „Jak sem přivykl selskému životu? Srostl s ním? Ale ne – to jenom proto, že sem vyrostl na velkostatku, v ratejně, a že čeledíni a deputátníci byli moji věrní kamarádi.“

Maryča povzdechla. Přece jenom se nemýlila, přece jenom podivný čeledín má nějaké tajemství!

Ale Izidor Zezulka roztrhával velmi brzy vábivou přízi: „Byl sem kluk dosti silnej, od dětství mě brávali na pole a hned: hrab se, pomáhej, buď užitečnej! Když kluk nemá řádného tatíka, nepatří vlastně žádnému a každému – a tak z týhle moudrosti pěkně vyplývá, že sem patřil velkostatku. Ale moje slabost od malička byla: mašiny. Když motor rachotil, panečku, to byla pěkná písnička! I do školy sem moh hezky chodit, i měšťanku sme měli u nosu... považte; takový štěstí: kluk bez zapsaného tatíka a Izidor k tomu – a směl chodit na měšťanku! Pan ředitel velkostatku rád dělal dobrý skutky, však za to pozdějc přišel na mizinu... a kdyby Izidor Žežulík nebyl bejval lajdák a měl trochu stálejší krev, byl by moh vychodit všecky tři měšťanky – ale tak zůstalo u dvou. I za to chvála Pánubohu a panu direktorovi. Ale můj život je hodně

strakatej a postačil by na několik zimních večerů, kdybych jako chtěl všechny historie ze široka natáhnout. Zatím ještě prozradím, že sem se učil řemeslu – nebo vlastně řemeslům: trochu zámečnictví a trochu u elektrotechnika, i jako montér sem kapánek přičichnul ke kumštu, devatero řemesel a desátá bída, jak se hezky povídá.“

Maryča pohleděla na něho úkosem. „Vojna vám všechno pokazila,“ vysvětlovala.

„To by nebylo správný – takhle to vykládat,“ a zase z očí jiskry vyskakovaly, „vždyť já na vojně jezdil a vozil... byl sem zkrátka u řemesla, a to nebylo nejhorší.“

Když vešli do stáje, koně obrátily po nich hlavu a jeden hlasitě zařehotal.

„Vítáš mě, koníčku, pozdravuješ, a to je od tebe hezký,“ zasmál se Zezulka.

Rozhlédl se po stáji (ano, na velkostatku bylo jistě všechno prostornější, účelnější, hlednější) a pak lehce přistoupil ke koňům. Šel opatrně, svět, do něhož vstupoval, byl mu neznám a nechtěl do něho vniknout drsně.

Co s koněm dělal, bylo skoro jako obřad. Naklonil se k němu, lehce ho pohladil a hovořil jako k člověku: „Ty a já – budem dobří kamarádi, koníčku... víš, já sem teďka tvůj nověj průvodce, hospodáře není, ale já ti ublížit nedám.“

Vytáhl z kapsy kus cukru (měl jej připraven už schválně pro tu příležitost?) a krajíček chleba, jak si jej asi na cestu přichystal. Levý kůň zprvu nedůvěřoval, odklonil hlavu, zařehotal – a Zezulka stále potichu mluvil... chvíli to znělo jako důvěrné lichocení a chvíli jako zaklínání... až kůň zdvihl hlavu, veliké oko zkoumalo, kdože přichází s měkkým domlouváním, jinak než nebožtík hospodář Poštulka a ještě jinak než hřmotná Karolina... a potom natáhl hlavu po cukru a po chlebu.

„Tak je v pořádku a tys rozumnej chlapík,“ pochvaloval jej Zezulka, poplácával po bocích a uhlazoval hebkou srst.

„I ty, druhej koníčku, dobře se spolu seznámíme,“ vnořil ruku do hřívky a obrátil se k Maryči: „A jak ste jim dali ména? Když už lidský méno známe, musíme se pozeptat na koňský.“

„Cesar –“ usmála se Maryča, „a druhému našla jméno Blažena, sestra nejmladší, Ryzáček, prý podle jakési pohádky.“

Ale sotva vyslovila Maryča jméno Blaženino, ozvalo se za nimi polohlasité zaškytnutí... v koutku se přikrčila Blažena sama a dívala se zvědavýma očima opět na nového člověka... ani ji nebylo slyšet, jak vklouzla do stáje a přitlačila se k trámu... Jistě je to čarodějník, nad koňmi se kloní, mluví jim divná slova, jenom napolo je možno slyšet a jim rozumět... ale Ryzáčkovi se ublížit nesmí, na toho i ona někdy vylezla, když se matka zrovna nedívala a Karolina nebyla příliš zamračená.

„Školni ulohy zase zanařikaju a na zešitě budě napsane červenym ingustem: nēdostatečně... že, Blaženo?“ přešla Maryča zcela přirozeně do nářečí a spíše se na Blaženu usmívala, než jí hubovala.

„Ale dyž... mamy takovu ulohu češtinsku a ja s ňu němožu ani hnuť...“ zakňourala lítostivě Blažena a proplétala se mezi dřevem.

„Co vam naložila pani učitelka?“

„Mamy napsat: ‚Můj nejkrásnější koutek‘ – a jak vypadá a jake smy radosti tam zažily... ale ja něvim a radosti sem nězažila.“

„Můj nejkrásnější koutek – ale to by se psalo, sešit by se dal hezky popsat!“ vypínal se ten divný člověk s kučeravými vlasy nad čelem, jako by se chtěl Blaženě posmívat. Ať jenom píše, ať o radostech přemýšlí!

„No, už ticho a něpotahuj!“ vložila se do jejích starostí Maryča a zvolna ji vystrkovala ze dveří. „Ja ti popoledňu pomožu a pustimy se do nejkrasnějšího kutka.“

Ukázala potom Zezulkovi hospodářské stroje a tu hned postřehla, jak se mu obočí pozdvihlo, když sáhl na šroubky a kola. Slova neřekl, ale snad si je představoval lepší, v dokonalejším pořádku. „To by bylo dobrý,“ zasmál se jenom a oklepal si prsty.

Vedla jej i zahradou; přirozený její ostych, s jakým obyčejně ustupovala před cizími lidmi, neopouštěl ji, ač by se byla ráda na tolik věcí dotazovala. Ale podívat se mu do očí nedovedla: měly černý lesk, svítily, vysmívaly se i přitahovaly.

Ale Zezulka se znovu rozhovořil: „Ještě sem vám na jednu věc neodpověděl: jako s tímhle selským životem. Kdybyste se mne optala: co ste zač? šofér, mašinista, montér, fušer v kolečkách a tak dále?... pak by se vám muselo odpovídat: už to asi bude takový... sem nebo bych chtěl bejt... třebas nepodařenej, nedoučenej... víc že rád šťourám do každé věci.“

„Ale byl jste i teď na velkostatku pod horami,“ nesměle namítla.

„Dostal sem se tam vlastně z vojenský známosti. Na vojně, ach, to byl kotel, kde se vařila polívka z nejrozmanitějších kousků masa! A lidé se poznávali, kteří měli k sobě daleko, tuze daleko! Začal sem se učit pod horama novou řeč, už je to pátá nebo šestá za mého živobytí, a vtlouk sem si tuhle do hlavy, že se neříká: kráva, ale krova, že se nevolá: mám tě rád, ale: mom tě rod! Má to jaksi přeházený tenhle kout pod horama.“

Smál se bezstarostně: „Kdybyste se mě ptala, co sem dělal na velkostatku pod horama, pověděl bych: tam právě sem byl fušer na mašiny a na kolečka. Nosili mi staré haraburdí – a jáčku, Izidore, vrať tomu zdraví, namaž to pořádně, udělej z toho

solidní kousek! Ale teď už mě začalo pálit dobrý bydlo a chtěl sem se podívat na jiný světa končiny, jak se jinde žije a lopotí. Pan stryk Hanys vykládal o tom smutným vašem pádě. Povídám si: Proč bys nezkusil zas jinde chlebiček?“

„Vy tedy jenom nakrátko?“ a měla červeň na tváři.

„Smlouvy se mnou dělat na tuze dlouhý lokte – to by bylo nebezpečný počínání. Znam už sebe a krev mám nepokojnou. Kdyby bylo po mým, jezdil bych, abych světa užil. A co nejvíc! Moje slabost je všechno, co jede a co se hýbe. Takhle mašiníra na lokomotivě, taky by nebylo špatný zaměstnání.“

„Jistě by bylo pěkné vidět kus světa,“ řekla táhle.

„Ovšem, je to hezký – ale takovej vandrovník je potom podivný stvoření. I se mnou je to takový. Hledíte, domova nemám, sem jako ten opuštěnej sirotek ve starý písničce. To se rozumí, trochu obstarlej sirotek, kterej už zapomněl cedit slzy. Ale přitom sem i řeč zapomněl, trochu mluvím tak, jak se mluvilo za našich dětskejch let na velkostatku, trochu, jak sme ve škole psali do sešitů, trochu sem vojny pochytil, trochu sem si vypůjčil i z vašeho šišlání pod horama – a nakonec je ze strakatejch kousků jakási zamotaná haťmatilka. A uvidíte, jak za pár týdnů budu hezky mluvit vaši řeč: Buděte měť radost a nepoznatě Izidora.“

Potleskával si do dlaní a nápodobivě vyražel přízvuky změkčené slabiky.

Maryča se zasmála a přešla i ona lehce do nářečí: „Jak něma školak tvrdu hlavu, hodi se dobře do každého učeňa.“

Zvážněl: „Teda ještě počkejte na chvílku, slečno Maryčko! Máte i odpověď, jak ste se ptala... o selským životě, jak sem s ním srost... Je to takový: sedlák... ale ten má zem pod nohama, střechu nad hlavou, drží majetek pevně. A mizernej sedlák, kterej by se chtěl zbavit pole, chalupy, dobytka, a dětem to nezachoval. Je to se mnou zlý, že sem rost na velkostatku, kde neměl nikdo nic, jen baronská vrchnost seděla v oblacích a byla velebnější než opravdickej Pánbůh. A že sem se tlouk světem. A měl desatero řemesel. A tak dále.“

V ten čas se dívala na zahradu Karolina, která se také vrátila z kostela a měla posměšné stíny v očích: nebyla asi příjemná její rozprávka s Rajmundem na cestě skoupě vyměřené.

„Mamy noveho čeledína“ překotně zvěštovala Blažena, „a to je ti špasovny člověk, mluvi skoro po pansky, ale chyby robi... a nad koňami jakési čarovani mluvil... možne, že je to čarodeník, co k nam idě na službu.“

Matka, která vešla do světnice, kvapně přetrhla její rozdychtěné zprávy: „Hned se vykluď, třepulo! Už po třetí tě musím honit k zešitům, myslím, že se podívám po řemeňu, esli v kutě něvisi!“

„Maryča mi slubila, že mi ulohu pomože,“ nakřivilo se děvče a potichu se vytratilo ze dveří; ještě na prahu zamžikalo, myslí-li se hrozba doopravdy.

„Čeledina smy šťastně dostali, stryk Hanys tež poslali psani“ suše oznamovala matka.

„Čeledina – a ja sem myslela, že mamy slavnějšu navščevu, že přišel ženich za Maryču,“ nakřivila Karolina rty a hlavou pohodila k zahradě, „tak se kole ni toči, jak dyby se vypravil na obhlidky a ešče do večera měl jiste slovo dostat’.

„Eh, zase ti dněska cosi přes nos přeletělo,“ odbývala ji matka spíše shovívavě než vyčítavě, „poznam hned, jak na cestě osy potkaš: pchaš potem jak ony a je s tebu zbytečna rozpravka. Takove hlupe řeči jakesi, co z nich žadneho užitku neni! Maryča a ženich! Ni – sama sem ju poslala, aby ho po naši hospodáře povodila!“

„Ale pro mě za mě – mi je to jedno, ženich alebo čeledin,“ bručela Karolina unaveně a převlékala si černé šaty.

Bylo jasno: teď se už do řeči nedá a bude odpovídat jenom neochotnými slabikami.

I Maryču odrazila, když se vrátila do světnice: nechtěla poslechnout ještě jeden výklad.

„Vim už,“ pravila lhostejně, „přibylo nas, mamy čeledina.“

„Stryk Hanys psali, že posilaju pomocnika,“ zasmála se Maryča lehce, jako by mimochodem opravovala zbytečný omyl.

X

Vdova Poštulková má chladné oči a chladnou hlavu, všechno dobře rozpočítá, všechno podle jasného rozumu ustanoví.

Počítala a rozvažovala, když odpoledne zůstala sama ve velké světnici a ze starosvětské skříň vytahovala papíry s číslicemi. Ale když rukou nepříteliš vypsanou vyryla cifry do papíru, bylo v nich už rozhodnutí.

Karolina odešla, sotva se uklidilo po obědě; byl nepsaný předpis, že nedělní odpoledne patří jí, vždyť po celý týden nesla břemeno nejtěžší.

Maryča seděla s Blaženou v jizbečce a skládaly pojednání o nejkrásnějším koutku; ale to nevadilo, aby se Blažena dvakrát nevytratila a zvědavě nepátrala, když i Izidor Zezulka grunt opustil.

Věděla dobře, kam se obrátil: nešel k dědině, ale vydal se do polí, potom obloukem namířil k vodě a snad půjde až k lesům. Ale vrátil se brzy, ještě před večerem, dřív ještě než bylo třeba se starat o koně.

To už měla Blažena šťastně napsanu úlohu, jak vypadá nejkrásnější koutek a kolik radostí v něm zažila; jistě pod ní nebude napsáno: nedostatečně, ale dost možná, že: úprava nedbalá, neboť se zuby nehty bránila, aby řádky ještě jednou opsala a shladila s papíru několikere kaňky.

Jak by mohla opisovat úlohu: vždyť na nejkrásnějším koutku, který s Maryčou našly po dlouhém hledání, na staré lávce pod rozpraskanou hrušní, usedl si právě ten nový člověk se směšným jménem, s černýma očima a prsténkovitými vlasy.

Neodolala, šourala se zlodějskými krůčky do zahrady, tlačila se k plotu, skrčila se za ohradu dřeva, jenom nosík vystrčila ze své skrýše – a kdyby deset zákazů jí bránilo a deset mrštných řemenů nad hlavou viselo, udělat to musela: totiž vykřiknout vesele a pronikavě: Kuku, kuku!

Podařilo se: zavolání opravdu vyrazilo jako lesní pozdrav kukaččin.

Zdvihl hlavu, zasmál se a rozběhl se za děvčetem. Blažena umí dobře utíkat, umí ploty přeskakovat, umí po stromech lézt, ale v té chvíli byla kolena těžká a nohy se zaryly do trávy: hýbat se dobře nemohla a tak si ji podivný člověk přitáhl k lávce pod hrušeň.

„Jo ti dom!“ řekl se směšnou výhružností zrovna tak, jak by byl ještě pod horami a domácí řečí krotil rozpustilce.

„Biť mě něsmitě!“ pravila vzpurně a mračila se. Ale hned by se byla nejraději rozesmála; jak směšně mluví: Jo ti dom, jo ti dom!

„Od který doby se bije veselá kukačka?“ šprýmoval a držel ji lehce za vlasy. „Ale já tyhle copánky svážu, ohnivou jehlou sešiju, ano tak, teď už je z nich pěkný tlustý jelítko nebo jitrička... potom jelítko na strom pověším a vrabci si budou myslet, jaká je to znamenitá pochoutka, a budou přiletovat ze všech sousedních zahrad!“

„Ale dyť to není pravda!“ vzepřela se. „Dyť vy strašně ciganitě! Vrabli něsu tak hlupí a poznaju, že su to moje vlasy!“

„Tak se koukejme!“ potahoval ji zvolna, nebolestivě za pramének vlasů. „U vás sou i chytráci vrabci, že se nedají ošidit! Jistě chodili aspoň do měšťanky!“

Blaženin smích je spíše jakýsi nosový pazvuk. Jak špásovně mluví ten Jotidom! Jotidom! Směšné jméno se slilo s jeho obrazem; vždycky už mu bude povídat Jotidom!

„Vrabci taky dostávali úlohu: můj nejkrásnější koutek,“ vlasy se pohybovaly jako v měkké ukolébavce, „a já vím, že vrabci psali o důlku pod stodolou, to je hezký místečko. A ty, Blaženko, vybrala sis koutek a napsala o něm povídání?“

Blažena přikývla a cítí Jotidomovy prsty na vlasech.

„Nejhezčí koutek je jistě sklep,“ kývá hlavou snědý muž a vážně vykládá: „Sklep. Je v něm ticho za dne a veselo v noci. Strašidlo bez hlavy a s červenou mašličkou místo jazyka poskakuje a směje se bázlivým děvčatům. Pytle s bramborama zavolaly do tance rozeschlou putýnku. Rozbitá flaštička cinká a hrnec s mlékem se pyšně nafukuje!“

„Co vy všechno napovídatě!“ nedá se zdržet Blažena a už se nic Jotidoma nebojí. „Dyt' neni strašidel! A tatinek povídali, že všechny strašidla pomřely lebo odletěly za moře!“

„To se rozumí, takový strašidlo, co kdysi čekalo na děvušky a na tyhle žlutý copánky, už se muselo vystěhovat,“ zřejmě se baví Izidor Zezulka, „dostalo úřední nařízení, že se taková živnost už nepovoluje. Ale kdož ví, jestli se nepotuluje nějaký veselý strašidlo. Dávej dobrý pozor – a až na nějaký natrefíš, pověz mi.“

Blažena se už dokonce odvažuje pohledět mu do tváře. Vidí, jak se jeho vlasy nad čelem žertovně kroutí. A přece si není jista: mluví doopravdy – nebo si z ní dělá jenom kašpary?

Našpulila rty: „A šak sem ja napsala pěknou ulohu o nejkrasnějším kutku!“

Jotidom napodobuje její sešpulené rty: „Už ji mám před sebou, už se do ní dívám! Jistě se tam nějaký inkoustový prasátko roztahuje a pokrucuje ocáskem!“

Blažena se zarazila, když se Jotidom tak posmívá: vždyť přece ještě její řádky neviděl! A umiňovala si, ač si sama nevěřila: bude-li ještě volná chvílka, možná... že i úlohu znovu přepíše!

„A jakej koutek sis vybrala, Blaženko?“

Odpověď vítězně vyletí: „Zrovna na nim seditě!“

„Ach tak! Nevěděl sem! Ale hádat můžu: to proto, že nad hlavou hrušky rostou a že v létě ťuknou zrovna do nosu!“

„Ani hadat' něumitě!“ Blažena je ráda, že může ukázat Jotidomovi slabost. „Ni temu – ale že tam něbožčík tatinek sedávali a že možemy na nich zpominat!“

„Tos ty vymyslíla, Blaženko?“

Blažena poklesne a její odpověď je pomalá: „No – ja sem chtěla napsat', že v haluzach ptáci zpívaju a nas obveseluju... ale Maryča mi přidala, že na tatinka něsmimy zapomenut'!“

Jotidom zvažněl, už se mu knírek nepohybuje, i z prstů pustí děvušiny vlasy.

„A ešče sem napsala, že ai brater Tonek... ten, co je uředníkem na šachtě... našel sobě na lavce kutek a pod hrušku študýroval!“

Blažena je ráda, že může něco přidat.

„Ale tak si jistě úlohu nepsala: kutek... pod hrušku!“

„To ni... do školy se musí psat' jinač... skoro tak, jak vy mluvitě! Šak sem napsala: Bratr sedával pod stromem a rád četl učené knihy!“

„To ti sestra dobře poradila a budeš mít hezkou úlohu,“ řekl prostě a nesmál se ani, jak protahovala slabiky.

Teď je vhodná chvíle, aby se vysvobodila z jeho zajetí. Vymrštila se, poskočila, teď je u vrátek – ale dřív, než vyběhne na dvůr a dostane se pod přísný pohled matčin, může ještě vyvést veselý kousek. Zase se nakrčila, tenké tělo nebylo silnější než dřevěný sloupek u vrátek, hlavu vystrčila, cůpky se zatřásly – a nyní je příležitost, aby svobodně vykřikla:

„Kuku – Jotidom – kuku – Jotidom!“

Potom se proplétá vedle stáje, u stodoly, u kůlny; na štěstí nikde není matky a ostré slovo ji v běhu nezastaví. Kdyby matka chytila do kostnatých prstů její vlasy, asi by jimi nekolébala tak laskavě, tak bezbolestně, jak to dělal on, Jotidom!

Mohla se pochlubit, že něco o něm ví, když se opatrně vkradla do světnice.

Karolina se právě vrátila, už i černé šaty vyměnila za všední, aby mohla jít do chléva, a lhostejně zjišťovala: „Chvala Bohu, že dněs už mi koně odpadnu, přece enem je to chlopska starost!“

„Mohla si baj dele zustať,“ vlídněji než jindy promluvila matka, „byla bysem statek pokludila!“

Ale Karolina nevrle odmítá každou úlevu a hlavou pohodí: „Eh, co by tam –!“ A ptá se jako bez zájmu: „A un – je doma?“

„Vratil se před chvíli. Po poledňu se vytratil.“

„Jisto zaliz do hospody, to už je takova chlopska manyra,“ ušklíbla se Karolina.

Ale Blažena považovala za svatou povinnost, aby svědectví vydala pravdě. Z koutka vyletělo její spěšné: „Ni, Jotidom něbyl v hospodě, chodil po polach a po mezach a možne, že se i na Odru šel podívat.“

„Blaženo, ty bys mohla byť špěhunem,“ rozvírá oči Maryča a Karolina se vyptává: „Kdože to chodil po polach a po mezach?“

„Jotidom,“ odpověděla Blažena už neochotněji. „Ja mu budu tak povídat.“

„A čemu –? Dyť se přece menuje –“

Blažena se nemůže přiznat, že na něho zakukala a pokřikovala. Mohlo by z toho vzejít ledaco nepříjemného: když matčina pěst udeří do hřbetu, cítit bolest dobrou půlhodinu. Vykrucovala se: „Dyť un tak divno mluvi.“

Ale vdova má tentokrát jiné starosti, než aby se zabývala Blaženinými přezdívkami. Pravila pevně: „Počkajtě, děvuchy, ešče na chvílu, chtěla bysem vam pověděť, jaky nový pořadek musimy začať na gruntě.“

Arci ta výzva byla určena jenom Karolině a Maryči, ale nikdo Blaženu ze světnice neposílá a z koutku nevytahuje.

Vdova si sedla za stůl; zřejmo, že to nebude řeč, která by se vyřídlila v náhodné přestávce mezi dvojím poklizením v kuchyni nebo na sínce.

„Jedna věc budě – a možne, že na tym ani dvarazy nězaleži – že od zytřka se jine noclehy vyberemy,“ rozhlíží se světnicí a plochu očima vyměřuje. „Budě brzo chladno, něbuděť spať na huře.“

(Na huře spávají po gruntech děvečky, dívky a selské děvuchy jenom u starosvětských proroků, napadá Karolině mrzutá myšlenka a sama si otázku dává: Dívky, a což my nejsme na domovském gruntě na službě? Ale ve stejné chvíli přeletí také Maryči myšlenka: Na huře – a nebyly tam také krásné večery, když měsíc padal skulinami ve sklopci a stavěl třesavý most mezi oblohou a naší postelí?)

„Maryča s Blaženu budu v male jizbečce, ja zustanu v kuchyni, Karolina budě měť nocleh tu ve velke jizbě,“ rozhoduje matka.

„Ale čemu by –?“ není spokojena Karolina, „čemu vy, maminko, nězustaněť ve velkej izbě, jak stě byvali ešče za živobyťa tatinkoveho? Dyť se to nejvēc hodi na hospodyň.“

„Ja vim, co mluvím a čemu sem tak noclehy rozdělila!“ odpověděla vdova až příkře. Teprve po chvíli řekla mírněji: „Němožu tu byť ve velke jizbě. Němohla bysem tu ani oka zavřeť. Velka jizba je pro hospodařa... ež buděmy měť na gruntě hospodařa, vykludimy mu tu jizbu. A že je Karolina včil namisto hospodařa a budě jako hospodař, patří ji lože ve velke jizbě.“

Karolina pokrčila rameny, svraštila čelo, ale matce už neodporovala.

„A včil... zavolamy teho noveho... no, čeledina, bo s nim mamy vyřidu,“ pokračovala vdova tak, jako by rozkazy dávala.

Nebylo ani třeba zvlášť poroučet Blaženě: za chvíli stojí ve světnici Jotidom, má klidné oči, klidný postoj, klidné ruce na kapsách kabátu.

A přece je jiný, než seděl před chvílkou na staré lávce v zahradě: Blažena ví, že teď by jistě nevypravoval o strašidlech ve sklepě, které se dávají do tance. Před maminkou, před maminkou!

„Sednitě se, Izidore,“ pravila matka a napřímila se. „Mohli bysmy promluvit paru slov.“

Izidor Zezulka usedá, ale jeho lehký úsměšek ukazuje: není největším přítelem slavnostních řečí a smlouvání.

Vdovina slova jsou důrazná a rozvázná: „Buděmy včil jakysi čas pohromadě žít a robiť, Izidore.“

„A já budu rád, když se mnou budete spokojena, paní hospodyně,“ odpověděl pohotově.

Vdova má raději, když sama může mluvit a druzí poslouchají; což nadarmo rozvažovala a počítala celé odpoledne?

Její řeč se poněkud pozdvihne: „Stryk Hanys vas chvalil a ja spoliham, že nam poctivo buděť pomahať. Jak vy nam buděť přať, tak my vam buděmy vracat'. Kelko vam damy, dohodněmy se; o grejcar vas něhcemy ošidiť a na takove službě přistaněmy, jak je zvykem v dědině a v kraju.“

„Ale vždyť to není hlavní věc“, pohodí hlavou Izidor Zezulka a lehkomylně dodává: „Zbohatnout ani nechci a milionářem sotva budu do nejdelší smrti.“

Takový přízvuk přechází vdova bez povšimnutí. Její řeč dále plyne pevným řečištěm: „Na našim gruntě za něbožčika i za jeho tatika se ešče zachovávaly stare zvyky. Každý, kdo na gruntě robil, patřil k rodině. Společně se jedlo, žádnemu se něpodstrojovalo, žádnemu se dvarazy němastilo. Hospodař každemu povídal v jedno.“

Izidor tázavě oči rozvírá; nerozuměl hospodyně. Vdova se usmála jen slaboučkým nádechem a vysvětlila: „Pravil mu: ty.“

„To by bylo hezký, nic proti tomu nemám,“ kývl hlavou.

„Ni, něhodilo by se tak,“ rozhodovala vdova, „hospodařa neni, pravo na takove slovo němamy. Buděmy vam dvojiť, včil už jisto rozumitě.“

„Jak uznáte, paní hospodyně, za dobrý – ale třeba tak nebylo.“

„Jakusi starosť sem měla s meškáním, s noclehem,“ ustanovovala dále. „Za starych časuv spaval blízko koni, kdo měl koně na starosti. Ale tak na pryčně ležeť, nehodi se už pro včilejší časy, a komurky, jak na novych gruntach, tež němamy.“

Jotidomův knírek se zachvívá, šubnutí probíhá tváří: což na tom všem záleží?

„Přepustim vam vyminek, co sem měla včil na kratky čas,“ praví vdova klidně, „je to ticha jizbečka, buděť sam, i ke koňam buděť měť blízko.“

„Ještě sem si nezasloužil, že se o mne tak staráte, paní hospodyně –“ ale v poděkování je trochu šprýmu.

„Něbudu vam dělať dluhe kazani a velke napominani,“ dívala se mu upřeně do tváře, „hospocke ludi němam hrubě rada a noční smykani se mi tež něpodobá.“

Na to Jotidom neodpovídá, jenom úsměv je širší a oči zamžikaly.

„Ale jedno něbuděmy začinať od sameho začatku,“ vdova má ještě jedno přikázání, „slyšela sem jakesi: slečno Maryčko. Jak dluho buděť pod našu střechu, buděť to Karolina, Maryča a baj i ten knot poplašeny, Blažena. A vy pro nas buděť Izidorem.“

Bylo to řečeno klidně, ale Blažena přes pevný pohled matčin nemohla se zdržet nosového vypísknutí; chytila se za ústa a spiklenecky zašilhala na Maryču. I ta se obrátila stranou a usmála se.

„A tuž, dyž všecko vitě, vitamy vas mezi nas,“ řekla vdova skoro obřadně a podala mu ruku. I Maryča ho přivítala jakýmsi nezřetelným šepotem, ale Karolina se dotkla jeho prstů beze slov.

„I ty, Blaženo, podaj ruku na přivitanu Izidorovi,“ poroučela matka a děvče se muselo ze všech sil přemáhat, aby se nerozesmálo nanovo. Izidorovi? Izidorovi? – Ale co by: Jotidomovi – a zítra na něj tak odněkud z úkrytu ještě jednou zavolá!

Je tedy všecko ustanoveno a rozděleno. Nemá smyslu, aby se dále řečmi plýtvalo. A vdova vstává od stolu, stín večera padá na její kosti v obličej, šedivé vlasy na skráních jsou jako chomáček vlny, na přitisknutých rukou se rozbíhá modré síťoví žilek.

Praví, jako když se za psáním jasná čára narýsuje: „A včil bysmy se mohli podívať každý za svoju pracu!“

Vychází Karolina a Maryča, neslyšně se vykrade Blažena, vyjde i Izidor Zezulka, nově přijatý čeledín. Je sice neděle, ale na dobytek, na koně, na drůbež se nesmí zapomenout ani v den sváteční.

A když se potom všecko obstaralo, co grunt ukládá lidem, když se zvířata nasytila a napojila, když po nich i lidé vstali od talířů a poděkovali podle starých obyčejů

nejdříve Hospodinu, věčnému živiteli světa, a potom hospodyni, padlo laskavé ticho na zdi, na světnice, na starou zahradu se zčernalou lávkou, tím „nejkrásnějším koutkem“ ze školské úlohy.

Lidé se rozptýlili a ponořili do ostrůvků, utkaných ze žlutého světla a utlumených řečí, posunky zvláčněly a úsměv je shovívavější. Teď si můžeš, Maryčo, vytáhnout knížku a přečíst několik stran (jiný svět se rozvírá s prudčím jiskřením barev, nežli je šedivý kout dědiny s pravidelným dopadem povinností... a najednou se zatřepetá sluchovým odrazem: ‚Kdyby bylo po mém, jezdil bych, abych světa užil co nejvíc‘... a pak litery v knížce se nějak potáhnou modravou mlhou a smysl uniká). Teď si můžeš, Karolino, přerovnávat prádlo a poctivé postelové plachty (jsou už připraveny jako výbava a je to důkladná zásoba, jak se na selskou děvuchu patří, ale přece si nad veškerým bílým bohatstvím Karolina jen vzdychne a nejednou spěšně všecko zase zavírá do příhrad). Teď si můžeš i ty, školačko Blaženo, tence zakvílet, žeš zapomněla na dějepis, že tam stránky školní knihy jsou popsány jmény nějakých králů a knížat, která se vytratí z hlavy při každém zavanutí (ale ten nářek už tě nepřinutí, abys ještě knížku vytáhla z naplněné tašky a s dávnými králi se seznámila... mnohem spíš zasvětélkuje v hlavě, že se večer potulují veselá strašidla bez hlavy a s červeným jazykem... hihi, jak je to možné?... a tenké, nebolestné kňourání přechází bez přechodu v živý smích).

I ty, Izidore Žežulíku, dětským rozmarem překřtěný na Jotidoma, máš svou volnou chvíli.

A když všecko spí, vdova Poštulková má ještě povinnost, aby celým gruntem prošla a na všecko dohlédla. Snad už to ani povinnost není, ale něco tak samozřejmého, jako že chodí a dýchá. Když skončila svou pravidelnou obchůzku, je to teprve pečeť přitlačená na účtování dne.

Nebožtíku Cyrile Poštulko, sleduješ život na gruntě ještě nyní? Chodíš-li ve večerní chvíli také dvorem a zahradou, nahlížíš-li do oken a hladíš-li koně, vidíš-li a rozumíš, neviditelný duch... a přece přítomný – schvaluješ všecko, jak se zařídilo a rozpočítalo?

Jistě měla a mohla být jiná správa: tvůj syn měl být hospodářem a nemusel přijít čeledín odkudsi z dalekých končin, člověk cizí, člověk bez otce...

Tvůj syn... ale ruka bezděčně činí posunek, jímž se lidé zaplašují. Ať zůstane tam na východní straně, mezi uhelným prachem, když gruntu nedbá a matčiných slov si za nic neváží...

Nebožtíku Cyrile Poštulko, můžeš dát nějaké znamení? Byl bys jinak rozhodl?

Ne, nebylo by možno. A vdova Poštulková ví bezpečně, že nikdo jí nemůže říci ani slova výčitky. Nikdo živý. A nikdo mrtvý.

XI

Když jitro udeří do štítu poštulkovského gruntu, bylo by možno si zanotovat veselou písničku. Nebe se jasní, mlhy se zvolna protrhávají, na haluzích se už třesou růžové stužky. A když ještě kůň hlasitě zařehtá, potom věru netřeba hlavu smutně klonit. Koníčku, poznal jsi kamaráda a hlásíš se? Pojedeme, pojedeme, pole už nedočkavě čeká.

Ale ovšem na dvoře ani na cestě před vraty nelze zpívat; není tomu dávno, co těmi vraty vynášeli truhlu s mrtvým hospodářem. Snad ještě v některém koutě se zachytilo trochu kadidlového dýmu a vlní se teskné latinské naříkání. A hlavně vdova, která selský vůz doprovází až ke vratům, má šedé a přísné oči; v takovém pohledu zamrzne každá písnička.

Avšak ani Karolina, která jde s čeledínem na pole pracovat, nemá světelné oči, jaké zapalují smích a veselé zpívání. Tváří se stejně přísně jako matka. A přece kulaté tváře by měly občas radostně zahořet a úsměv by měl po nich poletovat jako motýl.

Dost možná, že to Karolina ani neumí. Nemluví víc, než co je nezbytně třeba. Ne nezdvořile, ale přece bez důvěrnosti, bez tepla. Kučeravý muž s černým knírkem myslí, že rozumí: selská děvucha, která cítí, že mezi ní a čeledínem je přece jen větší kus světa než celé poštulkovské pole!

Jí by se ani nemohl tak hovorně rozpovídat jako včera Maryči. Když dojížděli na pole, začal šprýmovně: „Nejradš bych vám půjčil bič, Karolinko, abyste pořádně zašvihala, až vyvedu nějakou nešikovnost! A vůbec se nadobro poddávám vašemu rozkazování, neboť je to jasný: vy nám přikázete práci a my tuhle s koníčkama budem táhnout!“

Ale Karolina nezachytila jeho světélkující slova a neodpověděla mu stejným vtipkováním. Řekla střízlivě: „Němějte starosti, povim vam, jak smy na polu robili ešče za tatinka!“

„Tak to bude dobry, Karolinko, potom nemůžu nic pokazit!“

Ale Karolina ho hned opravila: „Karolinka – to je mala děvucha, co ešče do školy chodi! A už je paru rokuv, co mi dal nadučitel propuščaci vysvědčení!“

Zasmál se a nutil do žertu: „Teda Karolina – a ne Karolinka! O jediný písmenko rozdíl? Na mou věru: takto můžu říct, že tuze nerada dárky přijímáte, když odhazujete nemilostivě jediný písmenko, jediný ka!“

Ale když se dal na poli do práce, bylo hned vidět, že netřeba nad ním bičem pošvihovat a rozkazy pokřikovat. Šel po poli, jako by po poštulkovských brázdách chodil celá léta. Byl silný a obratný. Věděl to jistě dobře sám, neboť na zákrutu hodil hlavou po Karolině a blýskl očima: „Dělám to teda dobře k vaší spokojenosti?“

„Dobře,“ kývla Karolina.

A přece za několik hodin bylo zřejmo, že ten šprýmařský člověk s očima, které lehkomyslně svítí, pracuje nějak jinak, než se většinou pracovalo v dědině. Karolinu by nic nebylo překvapilo, kdyby se byl dosyta roznadával a hodil do brázd stejně těžké slovo, jako byla hlína pod nohama; takové mocné rozkřiknutí uleví, když země vzdoruje, a přinutí ji k poslušnosti. Snad to i patří k selským zvyklostem a Karolina by to neměla čeledínovi za zlé. Pravda, nebožtík tatínek nenadával, hromy nesvolával a robotu neposílal do stodábelné země, křičel jenom zřídka kdy – ale hlomozné zaklení se neslo občas se sousedních polí, rachotivým křikem bičoval zemi čeledín i hospodář. A kolikrát ona, Karolina, zavolala, že se zvuk nesl chlopským důrazem!

Čeledín nekřičí, třebas je práce těžká a pole vzdorovité. Když zvlášť třeba napnout síly, černé obočí se mu promění ve dvě pevné přímky, nad kořenem nosu se vyryje vráska, i zuby zatne. Ale potom se rozesměje a s koňmi se dá do řeči tak lichotivé, jako by měl před sebou děti: „Však my si poradíme, jáčku – koníčky, co povídáte? Vy ste chlapíci a neleknete se... a to je dobrý, to je dobrý!“

A když je zase už všecko v pořádku, i písničku si začne pobrukovat. Karolina poslouchá podezíravě: v mužském zpívání se často vylévá voda z kalužin. Ale toto je nějaká zbojnická písnička, o tom, jak zbojníci z hodů šli a jeden z nich se ztratil... Karolina neví, že by někdy už takovou písničku slyšela... a vlastně jí by na písničky ani příliš neužil, spíše Maryču...

Ale jiné věci se Karolina diví víc, třebaže tomu rozumí jenom neurčitě: na poli se obvykle pracuje tak, aby se cítilo těžké břemeno. Tvrdě zabírat, tvrdě potáhnout, tvrdě jít v brázdách. Tak to bylo od nepaměti: i Pánbůh mluvil o potu tváře. Člověk i zvíře jsou postaveni pod jeden zákon. Ale ten... ten písničkář, ten mudrlantský cuzák, víc si s robotou hraje, než aby pod ní ohýbal hřbet. Je jisté: v dědině se lopotí pořádněji, těžkopádněji, sestupuje se v ní až na dno, selská robotu se vytlačí tak bez zbytku jako ovoce na podzim. Pro něho je všecko představení. Možná, že jenom šprým. Ale pravda, nemůže být jináč: honil se světem, přišel z velkostatku – a na velkostatku na jednoho člověka, kterému něco patří, připadne padesát, kteří nemají nic a kterým na robotě nezáleží. Jemu to pole nepatří, proč by mu mělo na něm záležet? Karolina si sama tu věc ujasňuje; on, cuzák, přiběhlík z velkostatku (v té chvíli Karolina už také ví, že má oči cigánské, které by i uřknout mohly), po zemi chodí, ale poctivý sedlák se do země zaráývá. Opravdu, tak nějak by se to mohlo povědět.

Anebo ještě s jiné strany by se mohlo na to jít: velkostatek má velké plochy polí... tam už ani podle starobylé míry na měrice nepočítají, ale jenom na hektary... a to máte hned pět měřic... jaké starosti o kousek země, nechá-li se třebas ladem a pluh se jí nedotkne?... ale sedlák v těch končinách nikdy nemá pole nazbyt, není ho ani tolik, kolik by bylo třeba, aby se dostalo na každého potřebného a žádoucího...

musíš si tedy vážit i posledního zákrutu a nechávat široké meze je také trochu marnotratnost...

V poledne se jede se spřežením k obědu, ale potom se zase na robotu zavolá až do prvního soumraku. Nemusíš ani hodinek s sebou brát; když zeleň trávníků žloutne a lidská podoba hází dlouhé stíny, je jedno znamení; když koníčky unaveně řehtají, je znamení druhé... a toho třeba poslechnout.

Čeledín jede s pole s Karolinou, ale nezdá se, že je příliš unaven. Ještě se mu chce i veselé řeči.

„Karolinko – nebo Karolino,“ očima mžourá a bičem si pohrává jak synek – školák, „vyberte si sama svý méno podle libosti. Ale mý mínění je, že byste měla mít mužský méno. Vy ste přece hospodář, vy se umíte tak do práce opřít, že je to na podiv. Ani sem se vynadívát na vás nemoh a trochu sem se taky přitom styděl. Já se budu sic poslušně u vás učit, ale jedno je jistý: taková síla a šikovnost... sbohem do nejdelší smrti, na to ani počítat nemůžu –“

Řekl to pěkně, řekl to lichotivě. Karolině se zdálo, že by i ona měla říci zdvořilou větu. Přece – jaké Pozdrav Pámbů, takové Dejž to Pámbů. – A podle pravdy: také jemu není selská robota desátým divem světa. Ale... vždyť je to samé šmajchlování! Jistě slova vysoko vyzdvihuje! Ten – a založit by se na to mohlo – už nejednou takové řeči mluvil a medové koláčky rozhazoval! Rozhazoval, aby je zase přijímal.

Karolina nemá ráda mužských řečí, po kterých zůstává sladko na rtech. Pravda: poslouchají se příjemně, ale nehodí se do polí, k vozům, ke koňům, k tuhé robotě. Hodí se do městských ulic, kde lidé mohou chodit ve vyžehlených šatech a vyčištěných botkách a postávat před výkladními skříněmi. Rajmund též tak někdy mluví. Ale jenom trochu, jenom zdaleka. A potom: přikazuje tak jeho zaměstnání, aby každému přidal pomalované slovo, kdo si přijde koupit hřebíky nebo rýč. Ale Rajmund je přitom klidný... to je pořádný, slušný člověk... ale ten, ten cuzák z bůhvíjakých končin, ten očima pobleskuje, co chvíli si hvízdne, bičem pošvihuje.

Řekla proto suše a protahovala první slova: „Jak je člověk od mala u selske roboty, potom neni ani divu, že ji zvykne.“

„A když ji má rád –“ přidal.

„Jak ju ma rad?“ opakovala jeho slova a opravovala: „Jak musi – to je hlavní! Jaky by mělo smysel se zpirat?“

Víc mu neřekla. I matce doma, když se ptala se zdviženým obočím na nového čeledína, řekla úsečně: „Dobře umi robiť, vyzna se.“

Ale v téže chvíli si uvědomila, že by té chvály hned po prvním dni bylo příliš mnoho. Pokrčila rameny: „Chtěla sem enem řeknuť, že dost dobře umi robiť – ten Jotidom.“

„Kdo to?“ v matčiných očích je otázka.

„Eh, to Blažena cosi zpomělo, šak ma občas hlupe napady,“ šklubla prsty, ale přece se při tom trochu usmála.

Bylo zřejmě brzy, že Izidorem zůstane čeledín jenom pro vdovu: všem ostatním bude Jotidomem. Blažena by ani jinak neřekla a byla pyšná na svůj vynález, ale i Maryča se jednou zmýlila, když volala Zezulku k večeři.

„Potě večeřať, jidlo je už na stole,“ nářečí se zase pravoplatně vrátilo, „Joti –“

Zarazila se a přišla do rozpaků. Jotidom, který přísekával něco pod kolnou, zdvihl hlavu a švihl hbitými slovy: „Ach tak, zdá se mi, že se o nový méno nemusím starat!“

„Hněvatě se?“ sklopila hlavu.

„Proč by?“ zasmál se a luskl prsty, ještě nakřiven nad nedokončeným dílem. „To máte tak, Maryčko. Taková přezdívká je pro mne trochu znamení, že už nesme nadobro cizí. A tak by bylo hezký.“

Zdvihl prst: „Jenom mi tak říkejte podle libosti, vy, Blaženka i Karolina, ač ta podle všeho šprýmům dvakrát nerozumí a nepřeje. Říkejte. Aspoň brzy zapomenu na svého španělského patrona.“

A přidal chlapecky zase podhorským nářečím: „Jo sym tymu rod!“

Vyskočil, přistoupil k Maryči a díval se jí do očí: „A má to ještě jednu výhodu pro mne. Přezdívká může být dokonce příjemná věc. Když já přezdívkou dostanu, můžu taky si sám vymyslet pro druhýho – no, řekněte, Maryčko, nemám pravdu?“

Maryča se nemůže dívat do jeho očí, je v nich světlo, trochu pošklebek a nejvíc horkost, ani nemůže slova odpovědět.

„Vždyť já si taky umím hezký ména vymýšlet,“ utlumil hlas. „Třebas hned pro vás. Z čeho jinýho než z vašich očí? Takový modrý sou. Napadá mi: u vody roste drobný kvítko, je modrý, vypadá jako hvězdičky, děvčata si z něho věnečky pletou. Jak pak se mu říká u vás, kde každý slovo třikrát na ruby převrátíte?“

„Myslim: rybi očka,“ odpověděla tiše.

„Rybí očka – jako pomněnka! Ale to by se mi nehodilo! Rybi očka – to by bylo trochu modrýho prachu, trochu modrejch kamínků! A vy máte oči velký, jasný, jak boží obloha!“

Ten večer nedopověděl Jotidom své přirovnání. Maryča sebou náhle šklubla, oči nadobro zavřela a v běhu trhaně volala: „Večeřa vam vychladně, už se dluho neodtahujtě!“

Nedívala se na něho už ten večer. Ale cítila divné horko v zádech, horkost stoupala do spánků, dvakrát přeslechla, co se jí matka ptala. Jistě je ve tváři červená až po kořínky světlých vlasů! Schovávala chromou ruku pod stůl, v té chvíli cítila lítost, že je zmrzačena.

Po několik dní se s ním do řeči nedostala – a to bylo dobře. Nač mít pocit, že z jeho očí jehly vyskakují? A přece: na poli je s ním většinou Karolina. Také jí jistě povídá šprýmy – vždyť na to si on chvilku najde. Jaké šprýmy – co povídá?

Pak jednou musela jim zanést oběd: byli na nejzazším útržku polí, daleko od gruntu, a bylo by se ztrácelo mnoho času, kdyby se v poledne vraceli. S nákladem jen trochu těžkým se Maryčina ruka brzy unavila, ale na to přece nelze dbát! Podezíravě se podívala po obou, když přišla na pole; ale Jotidom si klidně sedl na mez, už zřetelně žlutnoucí, a Karolina usedla výše o několik kroků. Měla studené oči a mrzutou tvář jak obyčejně – tak nevypadá tvář, když kolem ní poletují veselá slovíčka. Karolina klidně jedla, nebyla ani dost málo vzrušená, měla v tváři pravidelnost nutné práce, o které netřeba dlouho uvažovat. Ani mnoho nemluvila; nebyla by příliš zbohatla, i kdyby se jí za slovo po stříbrné šestce platilo. Ptala se po matce. A potom řekla bez přechodu, že pole letos není žádná hračka. To ovšem nebyla řeč, ze které by vyletovaly veselé jiskry.

Jotidomovi nechybělo živých slov, ale byla jak drobný písek, který se beze stop rozpráší. O strojích vypravoval, že i ony mají tvrdohlavost jako neposlušné děti. Na děti pomáhají třebas důtky – ale jak třeba trestat vzdorovitou mašinu? Mluv s ní lidsky i andělsky; vzpírá se jako jankovitý kůň.

Maryča byla spokojena, že Karolina seděla daleko od Jotidoma a že jeho řeč by mohl každý poslouchat, i matka. Nevěděla sama, proč se jasněji dívala po světě, když se vracela. Ani rybářky nekřičely dnes protivně. A vlastně jsou to pěkní ptáci, bílí plavci, kteří výborně veslují ve vzduchu.

Dokonce se Jotidom dvakrát přidal k ní, když se vracela v neděli z kostela. Začervenala se, styděla se, ale neřekla, že půjde sama. Ani nevěděla, koho potkávali a co cestou vykládal. Šel do kostela – a proč? Pravda, i teď si blázný dělal: chtěl prý slyšet, jak farář hříšníkům sype na hlavy popel a jak varhany dojmavě hrají. A ještě více rozhazoval svítivých střípků, které cinkaly. „A vy se, Maryčko, pobožně modlíte, za všechny hříšníky, kající i nekající?“

Nebylo moudré, že Maryču doprovázel z kostela. Všimli si toho lidé a v dědinách je nepsaný, ale pevný zákon, že čeledín se nehodí k selské děvše. Čeledín si najde děvuchu, která slouží, ledaže by se mu víc líbily ty, které pobíhají po šamotkách a jiných fabrikách. Zastavila ji také jednou Lojzina Šrubařová, o které se vtipkovalo, že si dala načervenalé vlasy už pětkrát přebarvit, od vraní černě po slámovou žlut'. Ale to jsou hloupé pomluvy, i to, že se ručníky vycpává, aby byla objemnější: je

jednou dcera ze selského gruntu a má právo na trochu pýchy. Má právo, aby se nad Maryčou uškíblala: „Zavadiš nove moresy, Maryčo, že po čeledinovi očami hažeš. O to by nebylo – to dělají i jiné děvuchy. Ale ty nic po ukryjenky; veřejně, aby se lude podívali. A maminka – už na tym přistali? Bo slychavala sem, že vas maminka drža na tvrdym heksamentě.“

Maryča rudne, země se pod nohama houpá a nejvíc chromá pravice překáží. Zajímá se: cože si to zase Lojzina vymyslíla? Je třeba, aby se v každém kroku viděla jenom nepravost? Kdože očima háže? Ale slova se lámou, i když jsou těžká, i když jsou překotná. A potom zčervenala Maryča vyrazí ještě jednu větu na obranu: „A ten čeledin... dyť k nam přišel na vypomoc... stryk ho poslali... a un by ani služít nemusěl, bo se i v jiné práci vyzna –“

„Čemu by ni?“ posměvačně přisvědčuje děvucha s přebarvenými vlasy. „Je dost mladých chlopův, co se i v jiné práci vyznají. O to nic. A potem... na co zapírat'... je fešák. Vymodil se, ma figuru a chodí, jak dyby ve verkach hamerakum poručal. Třeba pochvalit', že ten vaš stryk švarneho synka na vypomoc poslali.“

Nakřivuje se a rukavičkou o prsty poklepává: „Ale abys němyslela, Maryčo, že ti ho chcu přebrať. O ni – ja přaju každemu, ať se vybere podle chuti. A kamaradkam přaju, ať se najdu takove galany, za kerymi jich duša tahně. Takove je to... Ale přece... k selske děvúše se malo hodi čeledin.“

Lojzina Šrubařová je známa jedovatým jazykem. Umí zlé věci vymýšlet, jako se o ní klevety sbírají. Už měla pár mladých lidí, kteří si ji namlouvali – ale nejdéle za měsíc se jí potom každý vyhýbal v širokém kruhu. A jeden o ní vykládal podivné povídačky, na jaké číhají advokáti, aby podali žaloby.

To všecko věděla Maryča, ale přece ten den přiběhla domů poplašena a s rozevřenými očima. Jak by mohla povědět, z čeho se tak vylekala? Schovala se pak do koutka zahrady a tiše si poplakala. Bylo jí úlevně, když jí slzy tekly po tváři, a chtěla by tak zůstat co nejdéle, s čelem na rozpraskaném a chladném kmeni stromu. Potom ji hledali, slyšela matčin ostrý hlas, vzchopila se, snažila se mít klidné oči. „Hledíš jak něvyspana, oči ti zčervenaly.“ Na to odpovídá se sklopenou hlavou, že ji hlava rozbolela, ale že nechce chodit s obvazem na čele.

Snad něco i Jotidom uhodl, snad zaslechl narážku. Do kostela už nešel, na dlouhé cestě od kostela nečekal. Jednu neděli podle pravidelného střídání šla do kostela Karolina a Maryči se zaryl do hlavy trn: snad bude čekat Jotidom na Karolinu. Bylo by to rozumnější, přirozenější: Karolina je zdravá, je silná; když se opře, všecko prská a povoluje. A má obě ruce pevné. Ale přece je směšná taková myšlenka: Karolina by hlavou pohodila a zamračila by se, ať jenom jde Jotidom svou cestou a nepřivádí děvuchu do lidských řečí. Děvuchu, selskou děvuchu! Ona má svého milého a železářský příručí Rajmund říká, že je jejím snoubencem a že se jistě vezmou.

A Karolina bude stát u pultu v bílé zástěře a bude se ptát kupujících: Přejete si lopatky, rýče, kosy, hřebíky? A vlastně není ani slušno myslet na takové věci a dbát, co si vzpomene klepavá Lojzina Šrubarová.

Jotidom jistě na Karolinu nečekal, neboť ji tenkrát doprovázel Rajmund až na dvůr, až na práh, a dlouho s ní hovořil. To je pěkné, když mladý synek může tak stát s děvuchou, za prsty ji držet, do očí se dívat a hodně příjemných věcí vykládat. I Jotidom by to uměl. Ale ten – je už očitě – ani do kostela už nechodí, nepřišel další neděli, nepřišel za čtrnáct dní, a kdesi se toulá daleko po polích. To je také jedna jeho slabost. Že je tulák, že je smyk, bylo by lze lehko dokázat. I matka už na to bručela; vždyť přece řekla na počátku, že toulavé lidi nemá ráda a hospodští povaleči že jsou jí protivní. Hospodští povaleči – o to by nebylo – z takového hříchu by se Jotidom lehce očistil, ale tulák je. Maryča to dobře ví. Poznala to – a mohla by říci kolikrát. Musela by se ovšem přiznat: proč se jde několikrát večer přesvědčit, je-li zavřena drubež a byla-li sklízena pohozená sekyrka v kůlně? Oknem výminku prosvítá žlutavý pás, když je Jotidom doma (a často svítí dlouho do noci, třeba ráno vesele vstává, jako by byl deset hodin prospal), ale velmi často je okno temné. Jotidom je na toulkách. I když jsou večery mlhavé, stříbřitým oparem pohlacené, vytratí se a nikdo neví, kdy se vrátí. Kde se toulá? Co dělá na potulkách? Toulá se sám? Jednou v neděli – a tenkrát už padl první sněhový poprašek na cesty – přiznal se, že byl až v lese. Za hodinu, za půldruhé prý už jsou stromy kolem něho na všechny strany – a chválí kapitulní pány, že nepostavili hajného za každou borovici. Nač teď v opuštěném, odraném lese? Bylo z něho cítit jehličí a uvadlé listí. Smál se a temné oči mu jiskřily: „Člověk ani neví, jak je v lese pěkně. Jenom v létě? Kdežpak – i na podzim, i v zimě! Najdem pak ledaco pěkného i večer, i v noci!“

Toulat se večer a v noci po mezích, za dědinou – je opravdu divná záliba. Maryča se ho tenkrát přímo ptala (ale přitom se úzkostlivě dívala na všechny strany, aby ji nepozorovala ani matka ani Karolina), proč se toulá. A on měl zvláštní zážeh v očích: „Noc je náramně příjemná věc. To je nejlepší kamarádka. Má pro člověka vlídnou řeč a nezarmoutí. Svět je v noci a za večera v podobě docela jiný než za dne.“

Tomu všemu Maryča dobře nerozumí. Jistě je taková řeč trochu bláznivá – ale řekl to pěkně... a jak mu tenkrát oči svítily! Zrozpačitěla a také její věta byla kolísavá: „Vy jisto rači choditě do lesa ež do kostela!“

Jotidom mžourá, knírek si pohladuje a mohlo by se říci, že se stažením ústních koutků vysmívá. Ale v jeho odpovědi není ani trošku posměšku: „Kdybyste věděla, jak krásně v lese varhany hrajou! Teď před zimou! To je píšťal – a každá má jinej zvuk! Ani varhaník v kostele to nepotrefí!“

Taková slova zachytila Maryča vždy jenom kradmo. Za dne bylo málo příležitosti, aby slyšela nějaký jeho šprým, a při jídle se vznášel nad všemi myšlenkami šedivý pohled matčin. Mohlo se mluvit jenom o polní práci a úrodě. Zelí už bude všecko

svezeno, bramborů nic v záhonech nezbyvá, teď ještě trochu orání a země dostane všecko, čeho potřebuje. Ozimy nadějně vyrazily a jen aby nepřišla tvrdá zima s holomrazy; vrány se potom tlačí na osení a radosti z nich je pramálo.

I o takových věcech umí dobře mluvit Jotidom a Maryča se diví, že o nich mluví s nejkldnější tváří. „Ale, paní hospodyně, na mašiny se nesmí zapomenout! Některý už tuze potřebujou správký! Však až přijdou plískanice, podíváme se jim trochu do žaludku, těm mrškám vzdorovitejm! Trochu oleje, nějaký šroubky, kousek železa – a zase přijdou k rozumu!“

Na jeho šprýmy matka odpovídá jenom klidným zjišťováním: tak to bylo, tak třeba ještě udělat. Ani ona ani Karolina poslazené kašičky nerozdávají. Karolina někdy v skromně vyměřené chvílce po jídle se dívá do okna a mlčí. Její pohled je urputný a pohled ten je hráz, kterou těžko přeskočit. A potom najednou hlavou zatřese a zaryje se do obličeje Jotidomova. Ne zpříma, ale úkosem. Sevře rty a snad se takto Jotidomovi vysmívá. I Jotidom to cítí – aspoň tenkrát se jeho řeč přetrhne.

Ale Karolina zřetelně pravila, že jí na Jotidomovi nezáleží. Maryča ve své jizbečce jednou slyšela, jak matka v sousední velké světnici mluví s Karolinou o něm.

„Vypada to, jak dyby byl něznaboh,“ promluvila matka suše. „Každý, kdo se včil světem potluka, je takový. A kdo roste bez tatíka a s matčinu výchovu enem na pul oka, tym spěše.“

„A jak ma v dokumentach?“ ozve se neúčastný hlas Karolinin.

„Křesťan. Ale řekla bysem, že polovičaty.“

„Eh, co mi na tym zaleží, esli je pohan alebo luter! A co je mi po tym, co robi krom pola a domaci roboty!“ – a Maryča by se mohla vsadit, že Karolina v té chvíli rukama pohodila a obočí přitiskla na oči.

Maryča se styděla, ale přece by ráda ledaco věděla: je tak načisto jisto, že se toulá v nedělích a za večerů sám? I Blažena ji jednou svedla ke kousku, který nebyl nijak slušný: byla si kradmo prohlížet jeho pokojík. Blažena, všetečná myš, v bezpečném vítězství prozrazeného tajemství jí vypravovala přerývanými slabikami, že se vkradla do jeho jizbičky a že prosmýčila všechny kouty. Ale nepořádila prý mnoho: na stole neměl ani jablek ani bonbonů a po cigaretách že nebude ruku natahovat; na stole má prý jakési papíry a dokonce dvě nebo tři knížky. Už nic jiného! Přece (a hlas se nyní tajemně utlumil): na stole má obraz jakési slečinky s náramným kloboukem a učesané jak princezna.

Tomu se Maryča dlouho smála, ale hned vybírala důrazné věty, že přehazovat cizí majetek se nehodí na školačku. Za takové kousky že by zasluhovala po prstech a za vlasy. A kdyby maminka něco zvěděla – potom by nechtěla místo Blaženy snášet

výplatu. I řemen by se našel, ale tenkrát by prý nikdo Blaženu nepolitoval: když je myš, která strká nos do cizích věcí, ať také jako myš trpí.

Blažena arci nějakou chvíli poňukávala, ujišťovala, že to přece nic není, ani nejmenší hříšek, z toho se ani zpovídat nemusí, a přitom si zabezpečovala Maryčino mlčení. „Že na mě nepoviš, Maryčko, mamince ani slovečkem, ani pulslovečkem!“ Hned jako dík se přiznávala k jinému kousku: „Ale aspoň sem mu cosi vyvedla! Na papír sem mu tužku vykreslila chlopka s prstenkovitými vlasami a napsala sem pod tym: Jotidom! A počkaj: oči sem temu pajacovi nakreslila jak dva taliře!“

„Ale co to robíš, Blaženo, jancipašu jeden, děcko rozežhrane!“ spráskla Maryča ruce, ale v jejím hubování bylo spíše veselí než mravokárný důraz. „Dyť to pozna a uhadně, kdo mu papír počmarykoval! A jak to požaluje mamince... no, už to slyším... potom nam udělaš pěknou muziku večer pod maminčinu ruku.“

Blažena se zarazila, ale hned nacházela vytáčky a záruky bezpečnosti: „Jotidom něžaluje a žalovat' nebudě! Un neni žalobny kolaček, aby všeco vyzvonil! A ani nepozna, kdo na papír maloval! Budě se mysleť, že to bylo jakesi strašidlo... bo mi ai raz vykladal, že se v noci smykaju vesele strašidla – a jak jake potkam, abysem mu o tym pověděla!“

Malou školačku lehko kárat a vyhrožovat jí tresty – ale co udělat dospělé děvče, která se vkrade do cizí jizbečky? Byla sama doma, i matka odešla s Karolinou a Jotidomem na pole (beztak ještě museli připtat několik nádenic, aby na poli nezůstalo nic nedokončeno před zámrzem) a Maryča měla poklidit a uvařit. Jotidom nezamykal, klíč trčel ve dveřích. Byla to jiná jizbečka, než jak ji znala z někdejších let povýminkářské opuštěnosti i z těch nedlouhých dní, kdy jí matka užívala: byla víc vyplněna a trochu v ní ploval lehký kouřový oblak. Na stole dvě cigarety, rozevřený kapesní nůž, stříbrné hodinky. Knížku otevřela a zvědavě do ní nahlížela: V Siamu, zemi bílého slona. A druhá: V amerických pustinách. Ta druhá měla desky velmi ohmatané, jako když se knížka dlouho nosí v kapse, i za nepohody, i na náhodném noclehu. Ano, tak: jeho slabostí je jezdit a hýbat se! Nemůže se rozjet za moře, aspoň ať knížka jej tam zaveze!

I onu slečinku tam našla, ale obraz byl k smíchu: byl to přeložený list novin, do kterých bylo předtím něco zabaleno. Na celé straně velká podobizna nějaké filmové umělkyně... ovšem, zde je psáno: sklídila znamenitý úspěch v nejnovějším filmu...

Usmála se, ale hned se z jizby vytratila. Měla pocit zlodějky, která vyčkává samoty a pak si prohlédne, co by bylo možno ukrást. Ale ona nechce nic krást, ani knížku o amerických pustinách, ani umělkyni s vysokým kloboukem. A přece: kdyby ji matka viděla! Hanbou by shořela pod jejím šedivým pohledem a skřípavou otázkou. A kdyby ji viděl on! Našla by nějakou výmluvu – třeba tak dětskou, jako byla Blaženina o veselém strašidle?

Od jeho dveří k zahradě a dvorem lze přeběhnout několika skoky. Na dvoře už spadá s vlasů a s rukou zlodějský pocit, takový, jako když hmyz leze po kůži. Jenom stud zbývá: „Kdo je myš, která strká nos do cizích věcí, ať trpí jako myš.“

Stín ji polekal. Ale to nic není; to jenom žebračka stojí u vrat od cesty a skuhravým kvílením se dovolává almužny. Maryča pospíchá do kuchyně a její dar je štědrý: krajíc chleba je jak cihla a ještě do důlku přidala hrudku másla. Matka by jistě pobrukovala, že taková almužna je marnotratnost, ale vdova Poštulková nemá ráda žebráky, jako vůbec nepřeje lidem nepracujícím. A šetří na sobě – jak by tedy ne na cizích lidech?

Jsi jenom tak prostě štedrá, Maryčo Poštulková, nebo chceš někoho podplatit?

Jotidomovi se vyhýbala. Věděla, že by před ním musela oči klopit a že by měla horkost až někde ve spáncích. Ale je dobře zavřít oči pozdě večer, kdy se už zatočila do peřiny a hlavu skryla v polštáři. Kousek od ní oddychuje Blažena, teď rukama hází a o pelest pěstmi bije v chrčivém smíchu; jistě se jí zdá, že na zpáteční cestě ze školy (a je dlouhá ta cesta!) byla přepadena rozpustilými synky a že se brání nepočítanými údery. A neprobudí se, ani když rány padají jedna za druhou. Tak lehce neusne Maryča, ale nad sen je sladčí ta malátná chvilka polosnu, kdy i v hlavě obrysy měknou a stříbrná mlha padá na myšlenku. To, co je za dne nesmyslné, je teď krásné. To, co za dne udivuje, je teď přirozené. Vysoké hory jsou teď rozkošnými kopečky, které možno přeskočit jediným rozběhem. Velký člověk je malým dítětem, hraje si, žvatlá, kutálí se. Zázraky jsou možné, jsou pravdivé, ale jenom v těch minutách, než se vědomí rozplyne. Za dne by z nich zbyl leda špinavý chuchvalec pěny. A slova i věty, polozapomenuté, polopřikryté, tančí, cinkají, znovu a znovu krouží. Varhany v lese hrají, kolik je píšťal a každá má jiný zvuk! A noc je nejlepší kamarádka, má pro člověka vlídnou řeč a nezarmoutí. I ona, Maryča s pokřivenou rukou, boráček, kterého leckdo polituje a který se podle matčina rozkazu ani vdát nesmí (tak to ohlásila po otcově smrti a je to nadobro jasné) chodí teď po lese, kde varhany hrají, a chodí po mezích v bílém měsíčním světle.

Ovšem nadobro se mu nevyhnula. Při jídle vyletují od něho jiskry, i když mlčí a když jenom lžičky cinkají. Matka se modlí: „Děkujeme Ti, Hospodine, za dary, které jsi nám uštědřiti ráčil!“ A také on přeje podle starých zvyklostí: „Rač Pánbůh žehnat!“ Ale snad přitom myslí, že velké, jasné modré oči jsou jako boží obloha. Jistě jeho oči pálí, i když je nadobro zavře.

A potom se může stát toto, jako tenkrát, když se přivezla mouka z mlýna a ukládala na půdu. Dříve i Karolina vynášela, ale Jotidom tenkrát řekl, že by si musel na každém schodě pohlavek uštědřit, kdyby měl vidět mladou děvuchu, jak se ohýbá pod těžkým pytlem. Karolinin vyhrnutý ret odpověděl: Ať jenom nosí a břemen okusí, když má široký hřbet! a umí dobře dýchat! Ostatně plahočení na gruntě nikdy nepochybí! S hůry kvapně sestupuje Maryča, která měla podlahu zamést a upravit

volné místo pro pytle s moukou. Na úzkém schodě potkává Jotidoma, taktak že mu nedopadla na hlavu a na těžký pytel, z něhož se kouří hebký poprašek. Oba dva si vyhnout nemohou, zvláště když zaprášený pytel ohýbá hřbet k zemi. Jotidom se podívá tak jaksi zespodu a třebaš tenkrát by jistě nemohl písničku zpívat, poroučí vesele: „Ustupovat, Maryčko, schod za schodem! Sic vás s pytlem vynesu nahoru a postavím mezi ostatní moučnou zásobu!“ Maryča by mohla odpovědět, že on ani tak veliký silák není, aby si poradil s dvojím nákladem, ale má v hrdle jakousi hroudu, která zabraňuje v řeči. A potom: při těžké práci se nemají dělat kašpary, jak matka často napomíná. Noha se zvrtně a špitál je potom útočiště, každý šprým dolehne jak olověné závaží. Maryča tedy ustupuje dozadu: ráz dva, ráz dva. Vidí Jotidoma těsně před sebou, kudrnaté jeho vlasy se zpotily a padly do očí, jsou to pořád veselá háďata, která se vydrala z hnízda, po snědých lících vyskakují růžové skvrny, krk je temně červený a žíly se napjaly. Dozadu se ustupuje nepohodlně, vypadá to, jako by ji Jotidom vytlačoval, ale teď je už na nejhořejším schodu a uhne ke staré skříni s jakýmsi nepotřebným haraburdím, aby Jotidom mohl projít. Ten má ještě dosti chuti na veselý pokřik: „Nepřítel se obrátil na ústup.“ V té chvíli však se pytel zvrátil a Jotidom málem že se schodů nespádl, ale včas se napřímil, povyskočil, červeň v tváři je temnější a žuch, žuch, pytel se staví jako poslušný služebník vedle ostatních. Maryča sice vykřikla a bezděčně přiskočila, ale její pomoci už nebylo třeba, i kdyby čím mohla být platna.

„To je se mnu zle, že bysem vam ani ten měch muky nemohla podvihnuť,“ omlouvala se skoro provinile. „Enem jedna zdrava ruka – a ta je slaba!“

Stál u ní zcela blízko, dýchal poněkud zrychleně, i silné zuby se ukázaly v šterbině rtů.

„Jenom jedna ruka? A slabá?“ napřímil se. „Ale to je právě dobrý. Potom ta ruka tak srdečně může obejmout a k sobě přitisknout jak jiné zdravé dvě!“

Smál se, s knírku se mu sesypával drobný moučný prášek.

Maryča ucítila náhle palčivou horkost, byla najednou plna žhavého ohně, ani vydechnout nemohla.

Seběhla zmateně po schodech, s posledních už sklouzla a stěží se zachytila stěny.

XII

Jednu neděli v prosinci, ještě před vánočními svátky, vyřídila vdova Poštulková věc s železářským příručím Rajmundem.

Příležitost k tomu přišla nečekaná. Rajmund přicházel každé neděle pro Karolinu už tak samozřejmým právem, jako má člověk, který si vyšlapal chodníček; někdy přišel už dopoledne, aby ji odvedl do kostela, ale spíše, aby se sám pochlubil, že má

pěkné šaty, moderní klobouk, dobře uvázanou kravatu a rukavičky, a ovšem, že už může každému ukázat nevěstu. Tedy ne zbytečné plotky s děvuchami, po nichž zůstanou hořkosti a trochu klepů, ale známost vážná, která povznáší hlavu: není přece leckdo, má svůj chlebiček, strásl už se sebe dědinskou nemotorností, má i nějaký groš a uvidíte, že zkrátka bude svítit jeho jméno v Ostravě na firemní tabuli. Nebude se přece přátelit s lečjakou kvartýrnickou děvuchou, která má pár strakatých hadříků, větrné myšlenky a kapsu náramně prázdnou, vyhledal si snoubenku, která má vážnost a jistě i peníze. Neboť Rajmund je rozumný člověk a umí sám sebe cenit; ostatně, jak si kdo ustele, tak si i lehne.

Toho nedělního odpoledne však muselo sejít s pravidelné sváteční vycházky, ač na cestách ležel krásně umrzlý sníh a ve vzduchu bylo plno světelného jiskření; Karolina nebyla doma. Přijal to s nepříjemně protáhlým obličejem: nebylo přece v pořádku, že Karolina nezůstala doma a naň nečekala, vždyť to byla takřka její povinnost a on není hloupý synek, aby chodil nadarmo.

Vyřizovala mu to Blažena, která se brodila sněhem a pokoušela se udělat v koutě dvora u kůlny neohrabanou figuru; když potom vyšel Jotidom, vypískla a házela po něm sněhovými koulemi. Jotidom mínil, že je dobře, když takového nepodařeného sněhuláka uplácá jako strážce dvoru a gruntu: až se vlci a medvědi dostanou z lesů, budou upalovat strachem před takovou nestvůrou. A Blažena křičela a zmrzlé prstíky roztahovala: „Vy ciganitě, ež se za vami praší! Kaj by se nabrali vlci a medvědi v našich lesach! Šak v naši čitance je článek o posledním medvědu na Šumavě!“

„Ale nanovo jich přibýlo, a kolik!“ smál se Jotidom a zapínal si kabát. „Šel tuhle lesem jeden dědeček, kterej hračky prodává, a nes na zádech celou nůši medvídků z dřeva a z hadýrek, nu zkrátka, jak se kupují dětičkám na vánoční svátky. Ale že měl nůši nějak děravou, padal mu medvídek za medvídkem do mechu, jako chci říct do sněhu, a tak jich poztrácel aspoň půl sta. Jenomže v lese je nyní tuze zle, není co jíst a taky je zima, potom jak víš, medvídek je zařízenej jenom na med, jak už jeho méno ukazuje – a tak těm poztrácenejm medvídkům bylo v lese náramně smutno, neboť ožili a mezi stromy pobíhali. Na mou věru, brzy se s nimi potkáme taky u nás, v zahradě nebo na dvoře. Však sem onehdy dva viděl, když sme byli v lese na dříví.“

„A čemu stě aspoň jednoho něchytnul a mi nepřivez?“ ptá se prostořece děvče, kterému se zřejmě líbí Jotidomovo vyprávění.

„Nebylo to možný!“ kroutil hlavou. „Medvídci a takový jiný potvůrky jsou jenom pro hodný dětičky, pro pilný školáčky. Ptal jsem se: Nic tady není pro Blaženku Poštulkovou, která chodí do první měšťanky? A oni mi říkali: Je to jistý, že je to hodný děvčátko? Lhát sem nechtěl; jářku, nevím, nevím!“

„Ani jednoho slova pravdy něřekněť!“ křičí děvče, shýbá se pro sněh, hněťe kouli a házē po Jotidomovi, který vychází vraty na cestu a ještě u sloupků se vesele, bezstarostně směje.

Za té zábavy stojí Rajmund v rohu, ve sněhu a neúčastní se ani slovíčkem, ani šprýmovným šķubnutím rtů. Takové hry a plané mluvení nemá rád; jemu se protiví házet slova do větru. A potom – jaká může být společnost čeledína a selského děvčete? S Jotidomem dosud nemluvil a byl skoro uražen, když jednou čeledín zavtipkoval: ‚Už všema zvonama zvonili a kostelník vás vyhlíží, pozor, ať se nezpozdíte, pane Rajmund!‘ Snad se nechce kamarádsky rovnat s ním čeledín? Stěží smekl klobouk na pozdrav. Ani Karoliny se na něho příliš nevyptával, když ani ona slovy o něm neplýtvala – a vlastně co mu záleží na cizím služebníkū?

To však Karolíně připomene, že není vhodné, aby Blažena tak na čeledína pokřikovala jako na kamaráda a on jí nesmyslné pohádky vykládal, jako by do rodiny patřil; i v maličkostech a od dětství třeba dbát slušnosti.

Už se mrzutě chystal, že odejde, a přemýšlel o vzkazu, který může Blažena Karolíně vyřídít, ale vtom se na zápraží ukázala vdova Poštulková s tváří vlídnější než obyčejně a s rysy svátečně vyrovanými.

„Musitě vzat’ dněs za vděk ze staru, dyž mlada odešla, a trocha řeči něušķodi,“ pokývnutím ho zvala dovnitř. „Karolíně něsmitě měť za zle: přišlo pro ňu zkazani od Francky Klementové, šķak ju znatě, to je ta, co před tydněm tak nahlo oněmocněla a co ji ani dochtor velke naděje na vyžití nědava. Byly s Karolinu dobre kamaradky, ve všeckym sobě rozuměly, ai povahu měly podobnu. Francka se v němoci na Karolinu zpoměla, pry cely děň enem její meno měla v myšlenkach – a tuž jak v poledně děvucha od Klementuv pro ňu přišla, sama sem ju poslala: Enem di, šķak člověk ma němocnemu ve všeckym poslužit’ a vyhověť... a Rajmund ti to za hřích pokladať něbudě.“

Rajmund usedá na židli a je v rozpacích: se vdovou Poštulkovou hovořil dosud vždy jenom letmo a její slova nebyla o mnoho víc, než jak se házē s jednoho zápraží do sousedství. Dnes je však jiná: nutí se dokonce do úsměvu, jenž podivně prohlubuje stíny v jejím obličeji; zřejmo, že si už dávno odvykla smíchu a veselým řečem.

Rajmundovi najednou překážejí prsty: bez potřeby poklepává rukavičkou. Rozhlíží se po pokoji: starosvětské a solidní zařízení, jak bývá ve starých gruntech, s nečetnými svědectvími nové doby. Šķiroké skříně, které nebyly dělány jenom pro jeden rok. Obrazy v těžkých rámech. Ale také pohovka s vysokým opěradlem, která byla zhotovena pro několik generací. A kamna už novodobá (ale Rajmund odbornicky ví, že by mohl obstarat modernější, dokonalejší systém).

Zdvořilost káže, že se musí mluvit nejdříve o věcech lhostejných. O počasí, o cenách, o blízkých svátcích vánočních. V tom se vyzná Rajmund, slova jeho jsou

rozumná, klidná. Ano, sníh pěkně ulehl a pod ním si osení odpočine. Bohu chvála za něj; z plískanic jsou leda samé nemoci, a potom aby si doktor chystal recepty nebo dokonce hrobař lopatu. Ani v obchodě není vždycky med; nikdo by neuvěřil, jak pálí kus železa, když se bere holou rukou za mrazu. Ale i to se musí snést, neboť každé zaměstnání má své potíže.

Na takovou řeč vdova Poštulková přikyvuje; pravda, každé řemeslo má své těžkosti a krajíček není bez kůrky. Ale mladý člověk musí překousat hořké roky, neboť i to patří k učení. A kdo ví, jak byly tvrdé začátky, bude si vážit pohodlí, až mu nebude třeba obskakovat každého synka, který ani pořádně neví, co chce koupit.

S vdovou Poštulkovou by se asi Rajmund dobře dohodl – aspoň slovo se přikládá ke slovu a není v nich skřípavých trhlin. Mluví se o zákaznících, kteří se o dvacetihalíř smlouvají až na krev a nedbají, že nad jejich hlavou křičí nápis: pevné ceny. A že je nejlepší opora, je-li v obchodě dobré zboží („kvalitní“, řekl Rajmund), potom se teprve pozná, jak solidní obchodník přiláká i zákazníka nejzatvrzelejšího, který by si dal za krejcar koleno vrtat.

Vdova chválí Rajmunda: jistě se on tak zařídí, až bude ve svém poroučet. Dotkla se takto citlivého místa a v Rajmundovi se rozezvučí barvitý sen. Ano, nezapírá, chtěl by mít pěkný obchod, po železném zboží je stále poptávka a pěkný groš lze vydělat, rozumí-li se obchodu a pustí-li se s chutí do práce.

„Tuž vy bystě rad stal brzo na vlasních nohach?“ najednou se vdova otáže přímo a její pohled klidně sleduje, jak železářský příručí zrychleně ťuká rukavičkou.

Ani to nechce Rajmund zapírat. Rád by, velmi rád. A myslí, že je k tomu nyní vhodná příležitost. Uvažuje o tom den za dnem, a někdy i v noci se dá do počítání.

„V tym bystě měl stejnú naturu jak ja – ai mi v noci často myšlenky přeskakuju,“ přisvědčí vdova.

Rajmund se červená víc a více, pohyby jeho prstů jsou třesavé, i v řeči se prudce rozběhne a zajíkne. V slovech, kterým se marně snaží zachovat dřívější klidnou vážnost, vyskakují ony myšlenky, které víří za noci. Byla by příležitost – a krásná příležitost! Hojně se staví, domy vyskakují ze země, ulice se natahují, celé čtvrti se objevují, kde před krátkým časem byly zválené trávníky a brlohy oškubaných chacharů. Za krátký čas tam nebude po takových obervaných pobudech ani památky, budou tam vysoké domy na tři patra, s ústředním topením a kamenným schodištěm. Obchodní místnosti se už objevují z cihlových hromad; přeměří-li staveniště člověk, který věci rozumí, rozdělí si prostory bez dlouhých řečí: tam by mohly být pulty, tam skladiště, a sklepy jsou jako stvořeny pro sklad železa.

Vdova trochu vtáhne dech do sebe a bezděčně zamžiká. Nakříví rty: „Ani z vas dluho rozumy vytahovať nemusim, bo vidim: jisto stě sobě už takove místečko vyhlidnul!“

Rajmund kývá. Už by věděl o místě, které by bylo velmi vhodné, a mohl by mluvit o velkém štěstí, kdyby se do cesty nic nepostavilo. I s majitelem, který dům staví, promluvil už pár slov, ale jenom tak zpovzdálečí, nic ještě určitého, žádné úmluvy. Někdy v létě dům bude hotov a do obchodních místností by bylo možno se stěhovat. Někdy v létě, nejspíš od července, to je tedy trochu víc než půl roku. Ale zamluvit místnosti by bylo třeba dřív. Třebas už v zimě, třebas hned po Novém roce. Na takový vhodný kvelbík bude jistě hon a obchodníci se budou přepíacet. Ale bylo by velmi mrzuté, kdyby někdo jiný předběhl a vyrval takovou příležitost takřka z ruky. Byla by to škoda, velká škoda.

Vdova mlčí, je klidná, zcela se napřímí. Dívá se do zčervenalé Rajmundovy tváře a potom pomalu, pomalu hlavou kývá.

„A vy na to potřebujete hodně peněz, že?“ praví za chvíli tlumeně.

Rajmund si utírá čelo a směje se rozpačitě: „Pravda, je šlakovitá věc, že se bez peněz nikam člověk nemůže hnout. I kdyby měl sebe víc schopností a dobré vůle, bez peněz se ztratí. A když se obchod zařizuje... Hodně peněz třeba vložit... Ani jinak není obchod možný... Obchod peníze žádá a obchod zase peníze vrátí.“

I k tomu vdova zvolna přikyvuje: „Do obchodu se nělza pustit bez peněz. Obchod peníze vrati... baj zavčas i velké peníze ztratí.“

„Člověk musí být opatrný!“ škube sebou Rajmund. „Potom není nebezpečí! To se rozumí, obchod se zakládá též na odvaze. Když není odvahy, není výdělku.“

Vdova se zase odmlčela a dívá se do okna; snad počítá, snad jenom pozoruje sněhový oblak.

„A jak stě všechno o sobě rozpočítal?“ otázka její je přesná a studená.

To mate Rajmunda. Ale třeba promluvit... snad vdova právě dnešní odpoledne tak zařídila, aby s ním mohla určitě porozprávět... a vždyť se přece k ničemu špatnému nechystá...

Vypne se, ale slova se rozbíhají: „Hodně záleží, jak se Karolinka rozhodne... Rozumí se, nejen Karolinka, ale hlavně vy, paní Poštulková... Myslel jsem, že není třeba dlouho otálet... V březnu nebo dubnu, kdybyste proti tomu nic neměla... a kdyby i Karolinka byla svolná... Tak by se mohly nové místnosti zajistit a připravit... a ten majitel slíbil, že zaručí i pěkný byt, když se vezmou obchodní místnosti... dva pokoje, kuchyň s příslušenstvím...“

Zpotil se, unavil, ale vydechl uvolněně: Přece už řekl jednou, co se muselo vyložit!

Vdovina protáhla tvář se neproměnila. Řeč její je taková, jako by šlo o ceny drátů nebo stáložárných kamen: „Tuž to všechno by zatím něhořelo a němusi se ešče

o takových věcích mluvit... ale rada bysem věděla, kelko peněz do začátku potřebujete.“

Rajmund okolkuje a v duchu se diví: přece obchod nelze otvírat s několika desítkami! Usmívá se nuceně: „To je jasné, že se všechny peníze zajistí – ztráty se netřeba vůbec bát.“

„No ja, to je všechno pěkně,“ naléhá vdova, „ale kelko?“

„Nějaké peníze mám též,“ ještě Rajmund uhýbá, „skládal jsem korunku ke korunce a nemusím se vázat jenom na to, co Karolinka přinese... A ještě jednou pravím, paní Poštulková, že se její peníze zajistí... Bylo by třeba do začátku... bylo by třeba... aspoň šedesát tisíc... nebo v nejhorším případě pětapadesát, kdyby se potřeby co nejvíc stlačily... však mě znáte, paní Poštulková, že nejsem marnotratník a že umím každý halíř v hrsti udržet.“

Vdova neříká, že je mnoho, kolik věna očekává, ba se zdá, že ji jeho cifry ani v nejmenším nepřekvapily. Dokonce nyní se tenké její rty zachvěly slabým úsměvem.

Potom si sedla pohodlněji, ruce složila na stůl a mluvila pomalu řečí shovívavou a poučující.

Tak se mluví o věci, která je nerozumná a neužitečná: „Podívejte se, Rajmunde... to všechno, co stě mi vykladal, je pěkně... ale pusťte to z hlavy, Rajmunde.“

„Jak to?“ diví se příručí a povyskočil.

„Počkajtě,“ roztaženými prsty jej vdova přitlačuje k židli, „povimy se o tym paru slov a trochu to všechno obhlídněmy... pomaly... s rozumem... bo v takových věcích je horka hlava největší něščesti. Dyť to neni na děň, na dva, ale život se natahně na dluhe roky. A jak su roky něščasne, zepsute, tuž se potem zda, že su jak věčnost, myslim, jak pekelná věčnost.“

Do jejích slov padl lehký názvuk starostlivé účasti: „Vašeho tatinka sem dobře znala a vim, že byl příčinlivý člověk. Bylo to pěkně od něho, že chtěl, abyste se dostal na lehčí chleb, že vas dal vyučit a že grejcaru něšanoval. I o vas sem slyšela samu chvalu. Ani Karolina o vas křivým slovem nezavádila, choť – jak vitě – ona neni na velke pochvalovani. Ale pravě temu něchcu, abyste na mě nařikal. Něchcu, abyste se pušcal do svoji škody. A byla by to vaša škoda, dybysem vam včil řekla: Rajmunde, co stě mi včil povídal, je dobre a mam z teho radost.“

Rajmund bledne, hned zase rudne, chce vstávat, ale nemůže se vzepřít velitelské tíze roztažených vdoviných prstů.

„Počkajtě,“ přízvuk je klidný, a přece důrazný, „lepší pulhodinka lutosti ež roky proklinaňa. Kdo ma škodu, rad proklina. A ja něchcu vaši škody. Ale tež něchcu naši škody, ešče věči.“

„Ale vždyť přece Karolinka –“ nevydržel už Rajmund a sevřeně vyjekl půl věty.

„Počkajtě,“ opakovala do třetice rozkaz, „budu s vami mluvit' bez falše a bez přetvařky. Protivi se mi: do oči tak a krom oči jinač. Ja, Karolina... dobra děvucha, choť občas zabunčena, robiť umi, pomoci něodepře. Ale, Rajmunde, je ešče cosi jineho a cosi věčiho ež Karolina... ež Maryča, ež ja... To je grunt, ten se musi držet', ten se něsmi zahrabať.“

Zadíval se na ni nechápavě, ale vdovina řeč se už nesla pevně: „Odešel hospodař, jeden piliř se převratil. Grunt držímy včil dvě, Karolina a ja. Vitě možné, že mě sud ustanovil poručnicu nad Blaženu a nad Maryču, bo Maryča něma ešče svoje roky, chybi ji ešče cosi věce jak pul roku. Ale i dyby měla svoje roky: je borak pochromeny a musi měť enem na gruntě svoju bezpečnosť. A budě měť. Sem poručnicu nad děťami – ale co bysem byla platna bez Karoliny? Dyby Karolina včil odešla, přelomil by se druhý piliř. Grunt by se zabil a všecko by přišlo do zkazy. Ty zdi, ale baj lude, lude.“

Natáhla k němu kostnaté prsty: „Řek stě, že bystě potreboval šezdesat tisíc. Lebo aspoň pětapadesat. To neni malo a je věce, ež by se kdy mohlo věna vyplatiť. Němamy včil telko peněz a němohli bysmy jich dať. Šak to neni haňba, že je na gruntě peněz po ténku. Možne, že ai jakesi dluhy, bo z vojny smy nězbohatli jak druzi. Pojčavať něbuděmy, ten zvyk neni na poštulkovskym gruntě. Ale dybystě baj řek, že zatym něchcetě ani haliřa, řekla bysem vam: Karolina němože odejst' z gruntu. Ani letoši rok a možné že ani za dva za tři roky. Němože, dokud tu neni druhý piliř misto ni. A kaj by se našel... Kdo by se tak silno postavil, že by grunt udržel?... řeknitě sam, Rajmunde!“

Slova jsou chlácholivá: „Bez bryli se do knížek divať němožu, ale přece stare oči viďa dale a lepší ež mlade. Karolina... ja, dobra, silna děvucha. Ale selska děvucha. V selske robotě se vyzna, v selske robotě može byť užitečna. Ni v městě, ni v kvelbě, ni za pultem. Pro vas se jina něvěsta hodi... takova, keru by duša do města tahla. Nijedna je takova u nas, v okolu. Ai penize budě měť, ai tych šezdesat tisíc, jak potrebujetě. To tam, kaj se grunt lebo kusy pola s lehky mrcem proda. Ni u nas, bo my grunt buděmy držet' cely, nězabity.“

Rajmund vstává, neboť ho vdovin posunek už k židli netlačí. Je zcela popleten, zdá se mu, že je potupen, odbyť, vyhozen. Ano, musí být uražen. Rukou tápe ve vzduchu a zaškrčeně praví: „Vy mi dnes oznamujete, paní Poštulková, že už k vám nesmím chodit.“

Vdovina odpověď je zdvořilá: „Ale co by tam! Co vas něma! Dycky vas radi uvidimy, mozetě k nam přist' v nědělu, povykladamy sobě beze zlosti, bez vyčitaňa. Mozetě k nam chodiť, ale ni jako ženich. O tym už po druge mluviť něbuděmy.“

Když se řekne taková věta, těžko udělat co jiného než křečovitě narážet rukavičku na nepoddajné prsty a kloboukem v ruce točit. Slova na odchodnou jsou zajímavá a poslední slabiky se ztrácejí v hrdle.

Vdova jej vyprovází na práh. A už zase možno mluvit o sněhu, o zahradě, o lidech na cestě. Bude-li padat do rána, budou stromy jako z vaty. Hameráci, kteří půjdou na šichtu, aby si ráno s sebou vzali lopaty na odhrabování sněhu. Ale vozy cestu brzo projedí.

To jsou všeobecné pravdy, pro které nemá Rajmund dost porozumění. Jeho zamávnutí kloboukem je určeno spíše zasněženému sloupu ve vratech než vdově Poštulkové. A také kroky na cestu jsou poněkud křivolaké.

Ale vdova už nemá pokdy, aby sledovala chůzi příručího Rajmunda. V kůlně postřehla Blaženu, promrzlou a umáčenou, která hledala nějaké knoflíky nebo kamínky, aby zasadila oči nestvůrnému sněhulákovi. Před nedokončeným dílem však byla vytažena s červenýma rukama a mokrým nosem.

„V noci ti potom buděmy vařit' lipový čaj a posluchať, jak kuckaš! Hybaj do jizby k pecu a pančošky sušit'! A zešity a knížky připraviť na rano!“

Slova matčina jsou stejně kostnatá jako její prsty, když chytí za promrzlé rameno.

Ano, tak by bylo zatím všecko v pořádku.

Ted' si může vdova Poštulková pohodlně usednout.

Z kamen padá na podlahu červené záření, odlesky si hrají na stropě a posílají obrazům růžové pozdravy.

Sněhové vločky, které se snášejí před okny, jsou klidné a spořádané.

Vdova bere s mohutné kredence knížku; je to román, Maryčina četba. Nasazuje brýle, noří se do řádků. Přečte sotva deset stran, ale nespokojeně knihu odkládá. Nelíbí se jí; je vypravována jako cizím jazykem a lidé tam mluví, jako by chodili na vysokých chůdách. Má se číst patrně před spaním; i veliké děti potřebují, aby jim cvičené chůvy vypravovaly kratochvilné příběhy na uspávanou.

Maryča je asi vedle, snad také čte jednu takovou knížku pro velké děti.

Vzbudí ji z jejího růžového snu: může ted' napsat psaní stryku Hanysovi.

Stryk je v pozadí jako rozumný rádce rodiny; hodně zažil a je liška podšitá, na kterou těžko ušít ohlávku – ale proto může dát lepší rady než jiní.

Však s Karolinou se ještě neřeklo poslední slovo; vdova měla pravdu: Karolina je selská děvucha. Je jeden pilíř v gruntě, ale ten se nesmí nalomit. A je dobře, že už přestane chodit Rajmund, který chce šedesát tisíc. A hlavně: zbavit grunt pilíře. To si špatně vypočítal a sám sobě nerozumí. Mladí lidé obyčejně nerozumějí ani sobě ani jiným.

Psaní půjde stryku Hanysovi pod hory, ale i ve psaní myslí vdova Poštulková hlavně na grunt.

Karolina se vrátila k soumraku. Neodstrojena vešla do světnice a otázka vyletěla ještě ve dveřích: „Rajmund... byl tu? A hodně hučel, že mě nēnatrefil?“

Vdova už zase sedí ve velké světnici, kterou kdysi obývala s manželem, zády je opřena směrem ke kamnům, aby aspoň ve svátek zachytila trochu tepla. Obstárlému člověku je často zima. Přijdou-li roky na lidské tělo, sedí jakýsi zmrzlý chumáč až kdesi v kostech. Z kamen jde sálavé teplo... ale vdova by se přece jenom rozhodla vždycky pro staré, poctivé kachláky. Stály kdysi takové široké, svítivé kachláky v rohu jako hradba. Jako památka starých časů. Hřály klidně, neukvapeně, až do rána z nich vydechovalo přátelské teplo.

Vdova sedí s podepřenou bradou; ostrý obličej se táhle rýsuje proti světlému oknu. Ano, je zatím všecko v pořádku. Maryča napsala psaní stryku Hanysovi. Psaní se rozvážilo, velikými kulatými písmeny napsalo, dvakrát přečtlo. Je to dobré psaní. A vlastně není v něm nic zvláštního: stryk Hanys by se měl někdy podívat na poštulkovský grunt, až pojede zpod hor k Ostravě. Snad pojede pro uhlí, snad se dřevem. Může poradit. Hodina rozpravy a porady je někdy tak velké dobrodiní jako peníze.

Vdova obrací tvář ke dceři a její odpověď je klidná, rozvážná: „Rajmund? Ale byl! A čemu by hučel –? Dyť je to rozumný synek!“

„Ale i rozumný synek ma občas všelijake napady!“

„Može byť – ale Rajmund jich něma. Pěkně smy se spolem domluvili. Rajmund přestaně k nam chodit.“

Karolinina věta přece jen náhle vyletí: „Maminko... co stě mu napovidali?“

„Nědivoč se!“ vdova dělá roztaženými prsty posunek zrovna takový, jak dělala před nedávnem Rajmundovi. „Co bysem mu napovidala? Nic jineho... enem co je pravda a co je k užitku tobě a temu synkovi.“

„Maminko!“

„Šak i ty z teho budeš měť rozum! A za tydeň mě pochvalíš a poděkuješ! A jak něpoděkuješ, dycky jedno zustava, že na svoje děti myslim, na jejich dobre – a na tebe nejvəc, Karolino!“

Z důrazného přízvuku se osvobozovala pevná a bezpečná slova: „Ženich? Byla to od sameho začatku nebezpečna, škodlivá hlupota. K žádnemu koncu by to nevedlo ani včil a možne ani za dluhe roky. Penize? Velke tisice? Němamy jich, němožemy dať. Stať v městě v kvelbě za pultem? Ja, čemu by ni – ten synek tam patří, ale ni selska děvucha. A včil odejst' z gruntu? Zabiť ho? Ale to by už bylo honemši, dyby se vzala škatulka sirek, udělal pěkný ohenek v jizbě, ve stodole, v chlivach, aby cely grunt vyhořel na popel.“

Rozhodnutí je takové, že se z něho nepřipouští odvolání: „Rajmund se najdě jinu cestičku! K nam už chodiť něbudě! Ty zustaněš na gruntě – ty a ja, Karolino!“

Ale závěr je smířlivý, chlácholivý: „Šak ja ti všecko nahradim a nězapomenu, abys nělutovala, Karolino! Viš, že tvoja matka nikdy do pověťra něslubovala!“

Karolina si opřela hlavu o zeď; v šeru bylo vidět její schýlenou postavu jako silný stín.

„Něplač!“ řekla matka tiše.

Karolina se zdvihla a řekla drsně: „Z čeho poznatě, že ja plaču?“

Opravdu neplakala; její hlas chraptivě zaskřípal, jako když se písek mezi zuby drtí.

Postavila se k matce: „Ešče mi jedno řeknitě, maminko... Rajmund... něztěkal se, něnadaval, jak stě mu řekli, aby k nam přestal chodiť?“

„O co ti idě?“

„Rajmund... něbrasil se, někřičel, že se mě vezme, něch temu dovolitě lebo ni? Že na mě budě čekať štyry lebo pět rokuv? Že ai penize něsu nejhlavnějši věc? Že mě nakoněc dostaně baj proti celemu světu?“

„Ale, Karolino, na co by takove řeči mluvil? Tak by mluvil leda blazen, strašny blazen, co rozumu pozbyl! Ni, Karolino, někřičel, něnadaval, něsluboval, bo un je slušny synek!“

Tišeji přidala závěr: „Něsluboval... štyry lebo pět rokuv čekať němože... Něch dovolim lebo ni? Tak Rajmund němluvil, bo un je rozumny synek!“

„Tuž je dobře,“ vysykla Karolina a vycházela ze dveří.

„Počkaj,“ zastavovala ji matka, „ani si něřekla, jak je s Francku Klementovu. Vyzdravi se?“

Karolina napolo otočila hlavu a její odpověď byla nevlídná: „Smrt' ji z očí hledi. Ani něvim, co je lepší: žít' alebo na smrt' čekať.“

Tvrďe přivřela dveře. Ozval se dutý zvuk.

XIII

Zpod kůlny se ozývá veselé pobrukování a do toho pravidelné rány sekyrkou; úder do dřeva, štěpina odletí a ji doprovází slabika popěvku.

To Jotidom štípe od rána dřevo; včera přivezl několik pokácených a rozřezaných kmenů z lesa a dnes má slovo pila a sekyra.

Taková práce se nejlíp hodí do předvánočního týdne. V hospodářství, buď Tobě, Panebože, chvála, všecko se šťastně vyřídilo, teď se jen tak paběrkuje a z desaterých maličkostí uplétá den, pole leží pod sněhem a na pluhy, na motyky, na stroje se zapomíná.

Včera byl pěkný den: sníh jenom chvíli padal, potom se i kalná obloha na několik hodin protrhla a ukázala obrázky hor na dalekém pozadí, smytou modř rámů s bílými výplněmi; dobře jste se proběhli, koníčky!

Neboť koníčky se nesmějí uhnat – jenom ať vesele kopyty do sněhu bijí, až chumáče vyskakují, jenom ať odfrkují k zasněženým stromům!

Tak by vás nikdy nešťval Jotidom a nedopustil ani, aby se vůz těžce prorýval do závějí a z vašich boků aby se kouřilo. Nedopustil by, neboť je váš ochránce, váš kamarád, mluví s vámi přátelská slova a vy mu rozumíte!

Je mu dnes veselo a práce mu ubíhá. Pilou už rozřezal kmeny na menší kusy a pod poslušnou sekyrkou se kupí polínko za polínkem.

Je jich už velká hromada v kůlně a za čtyři, pět dní si poradí s celým nákladem.

Kůlna je prostraná a šerá; v jednom koutě je vůz a bryčka, je tam natlačeno i hospodářské nářadí, ale dnes je zde pánem špalek a sekyrka.

Však sekyrky i v písničce vzpomíná; polobručivé útržky se navíjejí na slokové klubko a rytmus nápěvu se dobře hodí k pravidelným úderům. Seky – a rána – rečku – a rána – – ale chcete-li si odmotat písničku, abyste jí porozuměli, musíte pěkně připojit slovo ke slovíčku – a potom teprve zřetelně uslyšíte:

„Sekyrečku vzal,
do stromečka ťal,
nebyla to bříza bílá,
panna se mu objevila,
a strom naříkal.“

„Jaku to písničku notujete, Jotidome?“ vyzvídá Maryča, která přišla s košem pro dřevo a drží jej ve zdravé levici.

„Jaká je to písnička?“ otočí hlavu, ukáže zuby, ale nepřestává štípat. „Jedna z mýho bohatýho repertuáru, jak se učeně říká. Mám slušnou zásobu toho zboží, o vojákovi, když na vojnu mašíruje, o dvou, že se milují, nebo zase že nesou těžkej žal, o panence na kopečku a tak dále. Dnes sem potřeboval písničku o stromu v lese, aby se mi jako hodila k dílu. A jde to dobře; myslím, že by se měla každá práce takhle doprovázet. Ale jindy budu krákorat zase jinou, třeba takhle že sou na světě modrý velký oči jak boží obloha.“

„Jotidome!“ vydechne Maryča.

„Taková písnička by nebyla hezká?“

Ale Maryča obrací hovor; ukazuje na rozbitého sněhuláka, kterého Blažena v neděli postavila, a směje se: „Něměl dlouheho trvaňa Blaženin chlopek.“

„Chlopek? Jako mužiček! Ale to ho hezky křtíte! Ano, už mu hlava ulítla – a za dva dny, až budu mít v poledne chvílku kdy, udělám mu novou!“

A hned napodoboval Maryčino nářečí: „Bo co je chlopek bez hlavy?“

Sek – sek – ale do úderů dále vtipkuje: „Mohla sněhová hlava mít větší fortel – tenhle pan Rajmund stál u toho, ale nepomáhal... možná, že by ani nedoved pořádnýho sněhuláka uplácat!“

Ani na to neodpovídá Maryča; prodrala se dále do kolny a našla u stěny opřenou jedličku.

„Vanočni stromeček?“ překvapeně zvolala. „Včera stě z lesa přivez?“

„Musím přece pamatovat na Blaženku –“ a rány pravidelně dopadají. „Malý dětičky – a někdy i velký – musejí mít vánoční stromeček! A svíčičky a cukrovinky! Že by Blaženka neměla mít? Za to, že mi občas něco počmárá? Nebo že na mě vesele pokřikuje? To je všecko hezký – a já na ni nezapomenu!“

Vzal nový kus dřeva, ten měl několik suků, takže se sekyrka svezla; snad chtěl zaklít, ale ne, zasmál se, udeřil do polena ještě jednou a trhaně přitom odsekával také další slabiky své písničky:

„Jaký je to zpěv?

Z rány prýští krev.

Nikdo nemá slitování,

ostrá sekyrka mě raní,

poč –“

Nedozpíval, neboť v té chvíli kousek dřeva nečekaně odletěl stranou a zasáhl Maryču do čela.

Jotidom vyskočil, zrozpačitěl: „Jako v tý písničce! A o nešikovi v ní ani slova! Vemte, Maryčko, sekyrečku a usekněte mi hlavu, že sem vám udělal bolest.“

„Ale dyť to nic neni! Dyť enem krkoška trochu přejela po čele!“

Opravdu pod světlými vlasy byl jen začervenalý šrám a kůže byla odlétlým sukem odřena. Rýha rudla, a pak se na ní objevil tenký pramínek krve, jen jako zabarvená nit, která vyklouzla z jehly.

„Jak se zastavuje krev, povězte mi, Maryčko!“ zatvářil se starostlivě.

Stál u ní, viděla, jak se mu kučeravé vlasy prodírají zpod placaté čepice, viděla jeho rozpačitý úsměv, cítila jeho oči, cítila horkost jeho těla.

Pohládl ji po tvářích, dotkl se vlasů nad spánky, lehce ji k sobě přitáhl a potom náhle, neobratně políbil na zkrvácený pásek na čele. Jednou, dvakrát.

„Jotidome –“ slovo bylo jako mdlý šepot.

„Zastaví se takhle krev, Maryčko?“ a oči mu plápolaly.

Dotkl se znovu jejích tváří, pohládl vlasy, takřka neznatelně přejel jí hřbetem dlaně po prsou. Vztažená zdravá ruka malátně se opřela jako na obranu a zatlačila ho na krku.

„Jotidome!“ zašeptání bylo ještě tišší.

„Podívejte se mi do očí, Maryčko! Hluboko, hluboko!“

„Nemůžu, nemůžu!“ neuvědoměle přešla do jeho řeči. „Nemůžu. Omdlím!“

„Když omdlíte, zachytím vás!“

A opravdu, jako by ji chtěl bránit před zhroucením, uchopil ji kolem pasu a několikrát lichotně pohládl silný její bok.

Tím se zatřásla tak, až jí hlava malátně poklesla.

Neřekla ani slova, i zdravá levice se bránila sotva znatelně.

Trvalo to omámení vteřinu? Hodinu?

Probrala se, vlasy s čela odhrnula a řekla mdle: „Už se na mě nědivajtě! A dřevo!“

Přikrčila se a házela do košíku rozházená polínka. Pomáhal jí bez řeči, též přikrčen, s čepicí na stranu sesunutou, s úsměvem trochu nejistým.

Ale když chtěla koš zdvihnout, měl už zase obvyklý přízvuk a živou vrásku kolem rtů: „Byl by to pěkný služebník, pěkný čeledín, aby nechal za sebe vláčet košíky s dřevem! Za starejch časů, však ste čítala, rytíři chodili do cizích končin a prali se s drakama, aby dostali na hlavu věnec! Věnec nedostanu, ale aspoň sem vděčnej, že ste mi hlavu neuťala, Maryčko!“

Naplnil košík vrchovatě, hodil si jej na rameno a šel s ním jako ve hře rozrytým sněhem na dvoře.

Vdova Poštulková se právě dívala oknem kuchyně a pobrukovala Karolině: „To ten blazen... krutí se a poskakuje, jak by chtěl tancovat! A ešče se ai dal do zpěvu!“

XIV

Předjarní noci chodí ostýchavými kročejemi, odhrnují poslední ostrůvky sněhu ze stinných koutů za stodolou, v zahradě, v úžlabinách, dýchají si do zkrehlých rukou, potom nabírají dech z plných hrudí, aby se zahřály nebo aspoň oklamaly zdáním bujaré síly, a nakonec tiše ustrnou v malátném očekávání.

Mají oči jako ze skla a vlasy jako z namodralého hedvábí. Když rukou pohladí, stále ještě studené chvění probíhá tělem.

Kdo nespí, cítí dobře jejich dech, zaslechne i kroky, jak v ztuhlé trávě šustí, cinkání okenních skel ohlásí náhlé jejich zabouření – a potom se zase všecko potápí do dřímot. Jistě v té chvíli noc, děvčátko neduživé, tlačí se k černému kmeni jabloně a unaveně oči přivírá.

Ale potom ťukají lidem na hlavu divné myšlenky, když nic jiného neslyšet jen potrhaný dech předjarní noci.

Myšlenky zmatené a ošklivé; nejdříve jsou jako rozptýlená mlha, pak houstnou a černají, teď jsou z nich kameny a jejich hroty jsou ze samých nožů.

Nespíš-li, padnou ti na prsa a bodají. Chceš-li je pozdvihnout, poraníš se a nože se hlouběji zaryjí.

Na poštulkovském gruntě dvě ženy nespí a cítí tíhu předjarní noci.

Karolina především. Nemá právo na mlčenlivé uvolnění, když pracovala celý den – ten den jako všechny předešlé? Přikrývá se peřinou až na oči, nechce slyšet, nechce vědět. Bručí si polohlasitě do peřiny: „Co po všeckym, co po všeckym –“ ale zvuky jsou silnější a pronikly by nánosem mnohonásobnějším.

A přece zvuk, který slyší v dunivém zesílení a několikerém opakování, vkrade se jednou do nočního mžení a je tak tichoučký jako otřes stromu, je nemnoho hlasitější než sen.

Kdyby jej mohla Karolina neslyšet!

Ale slyší jej, poněvadž na něj čeká. A snad je to jiný smysl, ne ani sluch, který jí poví o trýznivém zvuku.

Vedle v malém pokojíčku spí Maryča s Blaženou. Mají lůžko u zdi a Karolina slyší, co se před spaním děje. Maryča se češe, odstrojuje, Blažena do toho cosi ještě ospalým hlasem brebentí, je okřikována, aby si kus řeči nechala na zítřek, peřinou zaškracený pokus o smích... a potom dlouhé, vážné minuty, kdy se nic nehýbe, ani vedle v jizbičce, ani na síni, ani v chlévech.

Noc se schoulila do nejhlubšího úkrytu.

Tak je tomu, ale potom za hodinu, za půl druhé, ve chvílích, kdy má všechno nejtvrději spát, zašustí ten zvuk.

Snad bosé nohy šlapou po podlaze. Snad vklouzají do ošoupaných střevíců. Snad někdo na sebe opatrně šaty hází. Snad... A všechno zticha, zticha.

Ale Karolina zaslechne: dveře sousední jizbičky se nesmírně zlehounce otvírají. Není to nic, jen tlumené zaskřípnutí. Ale tak často dřevo praská v nočních hodinách. Ne, Karolina poznává: dveře se pootevřely. Lehké kroky přešustí kouskem síňky. Tam se přechází do stájí, k dobytku, ke koňům. Zvuk se ztratí, ani zlodějský dotek nemůže být opatrnější.

A zase minuty jdou potichu. Nic se neozývá v celém gruntě.

Chvilé jsou z olova pro toho, kdo čeká.

„Co je po tym, co je po všeckym!“ Nepomůže ti, Karolino, takové zaříkání. Ani ti nepomůže, že peřinu na hlavu tlačíš. Za okamžik peřinu odhodíš, napolo se vztyčíš v posteli, hlavu napneš a posloucháš. Tam vedle v malé jizbičce... nese se dvojí dech spících? To nelze zaslechnout. Ale ten jiný smysl, ne sluch, poví Karolině, že tam vedle, za pevnou hrází zdi, vlní se jenom jeden dech. Je to jistota? Podezření? Podezření je jako jistota.

Kdyby nebylo zdi, mohla by ruku natáhnout a nahmatat tam vedle postel s peřinou. Dětské copánky neklidné Blaženy. Zchromlou pravici Maryčinu. Také?

Potom se za dlouhý čas zvuk vrací. Je to, jako když se odmotané klubko znovu navíjí. Pohnuly se dveře od stájí. Šust po sínce, kde jsou kamenné dlaždičky. Plaché otevření dveří od vedlejší jizbičky, kde spí Maryča s Blaženou. Lehký šum vedle. A zase ticho, ticho.

Tak to slyšela Karolina před čtrnácti dny, před týdnem, předevcírem, včera. Dvojí zvuk: odejde, přijde.

Snaží se na to nemyslet a usnout. A když usnout nelze, je tolik věcí, o kterých by se mělo uvažovat. Kolik se bude na jaře set? A co se secím strojem, prý třeba jakési správký? Ale to je vlastně starost matčina a jeho, Jotidomova.

Anebo myslet na to, co chtěl ve vánoční svátky stryk Hanys? Byl zvlášť tajemný, jenom oči mu mžikaly pod šedým obočím. Ani matka nebyla sdílnější – a Karolina neměla ve zvyku, aby vyprošovala od lidí tajemství, které se před ní skrývá. Matka vytáhla starou slivovici, ještě po nebožtíku tatínkovi, a nalila, prý na dobré pořízení. A stryk Hanys ujišťoval, že bude dobře hledat. Nového čeledína? Ne – už je ujednáno, že Jotidom zůstane i na jarní práce.

Eh, Jotidom – nebo druhý! Přeskoč do jiné brázdy! Karolina zuby zatíná a v očích má řezavé ohníky. Ale potom se vynoří Rajmund. Ten už je daleko a na poštulkovský grunt zapomene. Jak by nezapomněl, když se o vánocích pyšně vodil s Lojzinou Šrubařovou, s tou, co si už pětkrát vlasy přebarvila a co se ručníky vycpává, ale přece jenom zůstane selskou děvuchou a ne chudobnou. Starý Šrubař prý prodá kus pole a nějaké peníze půjčí ze šporkasy... a že Rajmund počítal na šedesát tisíc, aby si zařídil obchod? Může mít i sedmdesát a dost možná, že dokonce pětasedmdesát, bude-li pole pěkně v ceně. Lojzina se ho držela pěkně kolem lokte, jak se vodí lidé před svatbou. Snoubenci... hehe, neříkal Rajmund, že je snoubencem? Ale Rajmund chtěl peníze a nekřičel, nebránil se, nesliboval, když se mu postavil do cesty osiřelý grunt. Neřekl, že Karolinu dostane proti celému světu a proti každému protivenství. Nemohl slíbit – a právě proto vtiskla Lojzina Šrubařová své prsty do jeho lokte a své hubené boky otírá o jeho parádní zimník. Šedesát, sedmdesát tisíc? Dostane je bez dlouhých řečí. A kdyby chtěl poznat už nyní, že se lépe spí, když jsou na polštáři vedle sebe dvě hlavy než jediná, mohl by se o tom přesvědčit bez velkých obtíží.

Karolině je horko, i když už dávno kamna vychladla. Zasypat takové obrazy nejhustším popelem! Ale ten zvuk... Jako před čtrnácti dny, jako před týdnem...

Karolina pociťuje neodolatelnou touhu: zaskřípat zuby.

Maryča – a jistě není nejmenší pochyby, že ona vychází – není přece náměsíčná, aby bloudila po sínce a tápavě se dotýkala zdí.

Karolina však bezpečně slyší, že Maryča nechodí jako náměsíčná.

...Do stájí ke koňům? Proč? O půlnoci ještě jednou prohlížet, jsou-li dveře zavřeny?

Vždyť matka večer obešla všecko, zkoušela zámky a závory, a na matku můžeš spolehnout se zavřenýma očima.

Ovšem: ze stájí od koní lze se dostat na dvůr... přeběhnout jej... a v přístěnku u stodoly, ve staré výminkářské jizbě, má svou postel Jotidom.

Na dvůr ze síňky se vyjde sice také velikými dveřmi, ale ty mají pevný zámek a rachotivě skřípají: kdyby se nyní otočil klíč v zámku, znělo by to jako poplašná polnice, která by zburcovala celý grunt.

Ale Maryča, Maryča... vždyť je to ta děvucha, která se lidem vyhýbala a před silnějším slovem utíkala, děvucha, kterou lidé litovali a jmenovali poneštěštěným borakem!

Dnes ráno se na ní zastavil déle podezřavý pohled Karolinin: Maryča měla oči trochu naběhlé, udržované, ale zatížené jinou dřmotou, než jak bývá po trhaném snu. A plaché zároveň, neboť přeskakovaly s předmětu na předmět.

Ted', ted'... zvuk se vrací... dveře od stájí skříply jako dětské vzdechnutí.

Karolina nemůže vydržet déle: vyskočí s postele, snaží se otevřít dveře co nejtíšeji, bosýma nohama přeběhne kamenné dlaždičky, couvne, skočí a zachytí pevně u dveří vedlejší jizbičky stín.

Je žensky teplý: je to Maryča.

Karolina s nikým nikdy netropí hedvábné komedie. Jedna ruka přitiskne Maryčina ústa, aby nemohla vykřiknout, a potom se druhá ruka rozmáchne, silné smyknutí, kterým se tělo zapotáčí, padá, vklopýtá do dveří velkého pokoje... zachytit třeba teplý stín, aby nepadl na podlahu... tělo padá na postel, těžce, omámeně... a Karolina je přivaluje ještě peřinou a polštáři.

Když jsou dveře opatrně a přece kvapně zavřeny, promění se velká světnice Karolinina ve vězení, z něhož se vězeň nevysvobodí.

Jeho hlas je zadušen těžkou selskou peřinou.

I Karolina přitiskne tvář k peřině, křečovitě svírá měkkou hromadu, do níž je pohřben lidský výkřik, objímá ji jako v nejvášnivějším milostném spěti... ted' cítí na svých rtech vlhké Maryčiny vlasy... má čichový dojem, že ve vlasech zbyl cigaretový dým... dvě sesterské hlavy jsou těsně u sebe, jedna přitlačena obličejem k ložnímu povlaku a druhá dobývající se k ní poodhrnutým cípem peřiny.

Maryčina hlava není v té chvíli nic než chumáč zmotaných vlasů. Karolinina ústa cítí, jak pod nimi krev prudce bije. A do změti vlasů, do těsné kobky, kterou utvořila přitlačená peřina, vyráží Karolinino přidušené volání: „Maryčo – ty za nim chodiš? Maryčo – ty k němu chodiš – spať?“

Zrychlené nárazy krve do spánků, hlava sebou škubá, ruce se prodírají na vzduch.

Karolina teď úplně přilnula k sestřině tělu, sevřela je, peřinu nahnula nad obě jako bezpečnou klenbu, snad ji teď škrtit bude, prsty vrývá do hebkého, teplého masa a její slabiky se vtoulají jak hřebíky: „Maryčo – ty k němu chodiš – spát?“

Sevřený uzel masa se zmítá a vzpírá. Stisk je bolestnější: „Někřič, něvolaj –“

A zase do vlasového chumlu, jenž udržuje pach cigaretového dýmu: „Ty něznahaňbo... už si s haňbu jedna ruka a něstydiš se... v noci jak poslední nadenička z hald?“

Nyní se Maryča kroutí, láme se, osvobozuje se z žalárnického sevření ramen, je na podiv, jak jediná její zdravá ruka je tolik silná, ale zápasí prsty, loktem, vypětím těla. Dostala se z peřinového tlaku, vyskočila z postele, ale hned sebou hodila na podlahu, zkrivila se, hlavou o zem bila.

A najednou jako na neslyšný rozkaz vyskočila, zapotáčí se a pevně se přitlačila ke skříni.

„A mi je všechno jedno –“ hluboce ze sebe vyráží a chytá dech, „esli mě kdo vidi a esli mě kdo slyši – mi je všechno jedno, co kdo o mě povi a esli mě baj k smrti utluče... na životě mi nězaleži, bo mi beztak enem paru dni života zbyva –“

Ani se nesnaží, aby utlumila přízvuk; hlas její je nadobro jiný, než jak dosud mluvila Maryča Poštulková, trpělivá a litovaná děvucha, která obvykle odpovídala zastřeným hlasem a mlčenlivým úsměvem.

Ani Karolina ji nepoznává. Hodí k ní syková slova: „To ma byť Maryča, ta svata děvucha, co nam ju každý enem za vzor daval?“

„Na co bysem zapírala,“ vydechuje Maryča těžce, „chodim za nim a ešče paru dni chodiť budu... bo je to věči sila, ež ja ju možu vydržet... a esli mam do pekla isť, do pekla poputuju... a esli sem prokleta, něch se baj do země propadnu –“

Karolina k ní přiskočila a ruce roztáhla. „Už něsi při rozumu, blazniš, omamena si! Očaroval tě, omotal tě! Zpamatuj se, Maryčo! Takove řeči enem blazni mluvja! V celým životě si takove řeči němluvila... ani mluviť tak němožeš, esli maš trochu rozumu v hlavě a esli se ešče trochu stydiš!“

Od skříně se rýsuje matný stín do nočního pološera. Je pohlcován mlhou. Noc je kalná, ani světlo, ani tma, neurčitý oblak se prodírá oknem.

Maryčina řeč roztává v nočním oblaku, změkla, je tesknější: „Možne, že už při rozumu něsem, možne, že se mi poslední trocha rozumu z hlavy vytratila. Možne, že sem blazen nadočista! Něvim, nězaleži na tym!“

Stín se pohnul, hlavu zvrátila dozadu, hlas její byl šepotavý, vycházel z opojivého snu: „Pravil: Podívejte se mi do očí, Maryčko! Nemůžu, nemůžu, omdlím! Když omdlíte, zachytím vás!“

Karolina se rozhněvala, když uslyšela napodobený jeho hlas. Nejraději by křičela, aby se sběhl celý grunt! Teď drží Maryču, za rameno ji trhá a sípavě mluví: „Zachyti, kdo tě zachyti? Promluv... jaku trutinu ti daval, aby tě omamili? Co ti nasluboval –? A ty... a ty... měla si pravo na to, vydavať se němožeš a něsmíš, zdrava něsi, silne ruky němaš, k robotě se něhodiš. Dyby sem ja –“

Sípavý hlas probudil Maryču ze sna. Zatřásla hlavou, vlasy se zakmitaly v šedivé mlze. Dýchala namáhavě: „Zavolaj včil maminku a keho enem chceš! Zavolaj, každemu řekni! Zavolaj, aby mě z gruntu vyhodili! Něvyhazujtě, něvyhazujtě! Maryča odejdě sama – a ani sobě maly raneček na cestu brať němusi!“

Vytrhla se Karolině, opilými kroky postoupila k posteli, udeřila se do prsou a rukama sevřela život. I řeč její byla opilá, skřípavá, posměšná: „A ty si nic něviděla, Karolino? A maminka nic něpoznali? Maminka zavírali, aby se nic něukradlo... Enem se podivaj, tu, tu... a honem utikaj pro maminku a požaluj... pospichajtě a podivajtě se na svoju ceru, podivajtě se na Maryču... křičtě, křičtě, že je haňba hotova... ať to všeci věďa, ať všeci kyje chystaju a do mě biju!“

Karolina couvla. „Ježiš, Ježiš –“ zasykla. A pak se rozlítila: „Di do svoji jizby! Něchcu nic slyšeť, něchcu nic věděť! Ani nejmenšího slovečka!“

Maryča nic na to neřekla. Kývala hlavou... všecko je hrozné, všecko je sen, není ani noc, ona je kdesi u cizích lidí, jde mrazem, jde sněhem, ale je dobře tak... zaklátila se, ruce vztáhla před sebou, jako když se ve tmě hledá cesta v neznámých končinách, krok, druhý se k němu neposlušně přisouvá... tam obdélníková plocha, to jsou asi dveře, do nich má jít...

Tápe jako slepec, snad teď padne... ale už ji Karolina chytá za bok, vede jako dítě k posteli, posazuje na pelest. Maryča těžce dopadá, hlava se jí přitlačila k rameni, teď je nejen pravá ruka ochromena, ale také levá... obě ruce jsou bez síly, unaveně leží na klíně, na který před chvilkou ukázaly... a jenom zrychlené, hlasité Maryčino oddychování...

Pozdvihne se, hlas má měkký, nemluví, tiše zpívá, jako by si notovala písničku za nejsladšího jarního večera: „Šak ja vidim, co mi enem zbyva... buď s nim do světa odejst', abystě o nas něslyšeli, abystě se němusěli styděť za ceru, za sestru, za něznahaňbu... ale ni, mam už enem jinu cestu: voda je včil hlyboka, Odra huči a břehy bere... vidim ju, tak se sviti, tak leti, tak pozyva... k temu třeba enem chvilky, ež se do ni skoči... leduv už na ni neni... huči, huči, pozyva –“

Karolina se proměnila: „Proboha, Maryčo, děvucho něščasna –“ zuby jektá. Ale hned ji hladí, vlasy urovnává, rozpraskanou rukou se dotýká čela, tváří, ramen, ukládá ji zvolna na polštář. Vysílená Maryča se poddává jako nemocné dítě... „počkaj, hlava se ti křivi, budě tě bolet' v tyle... a už si cela zimna, ni, ni, něpovidaj, že je horkost' v tobě... přikryju tě, něchaj, něchaj, děvucho moja –“

I hlas Karolinin zvláčněl, je mateřský, shovívavý. A tu ležící Maryča natahuje k ní zdravou ruku, chytá ji kolem krku, zoufale přitiskuje k sobě, tváří jsou u sebe – a přerývaně šeptá: „Karolino, řekni mi poctivu pravdu – dybys ty – dybys ty – co bys udělala? Skočila bys do vody, aby bylo raz všeckemu konec – lebo bys odešla s nim do světa?“

Karolina ji nepřestává hladit, mezi prsty její vlasy províjí, dlaň její je drsná a plná rýh, ale je to hebčí dotek než nejvzácnější hedvábí, a za temný, hučivý její hlas se možno zachytit, jak když se chytáš za keř nad hlubokou průrvou.

Hlavu odvrací, ale mluví pevně: „Do světa bysem šla, do světa.“

Teprve nyní Maryča volněji vydechne. Svírá její prsty, ke svým prsům její ruku tlačí. A potom leží tiše, bez hnutí.

„Chceš u mě spať?“ nabízí Karolina. „Ale bylo by lepší: vrat' se do svoji jizbečky. Němysli na Odru, němysli na vodu. Rano je mudřejší ež noc.“

Maryča se dává vést jako malé dítě. Její schozené střevíce směšně tlapkají. Karolina opatrně dveře otvírá a v průlině dveří šeptá: „Ticho, Maryčo – aby se maminka nězbudili, aby maminka něslyšeli.“

Karolina šeptá takovou větu do mdlé temnoty síňky.

Ale stíny se pohnuly a odpovídají: „Co něma matka slyšet'? Matka všecko slyši.“

Je to hlas přísný, řízne jako ostří nože. Je to hlas vdovy Poštulkové.

V neurčitém světlejším výseku před dveřmi se napřímila, kostnatá, chladná.

„Co tu robitě? Jake su to divne řeči?“ Tak se asi může vyptávat vyšetřující soudce.

Karolina zakolísala, chytila se veřejí a couvla dovnitř světnice. I její hlas zakolísal: „Maryči se udělalo zle, myslela sem, že oněmocněla.“

Ale Maryča na podiv se nezhroutila ani chorobně nenakřivila; tři kroky, jak se vracela ode dveří ke skříni, byly určité a její slova se ozvala tak pevně jak málokdy v životě.

Opírala se o skříň, vypjala se, prsty se přitiskly ke dřevu. A mluvila klidným proudem, jen poněkud vysoko vyzdviženým: „Enem podťě dale, maminko. Divne věci se dněska v noci děju. Něvěřtě, maminko, že sem oněmocněla, bo sem tak zdrava, že

bysem mohla zdraví rozdávat. Pravda, udělalo se mi na chvíli zle, měla sem ai jakési mrakoty, svět se zatočil se mnou. Ale to bylo na chvíli, včil už zase rovno stojím a v hlavě mam jasno.“

Karolina trhla matku za rukáv: „Něchajtě ju, maminko, ať se lehně, ať se vyspi. Vídítě, že mluvi s cesty... jisto se ji v hlavě cosi popjantalo.“

Ale Maryča se už směje, je to smích vysoký a čistý, smích děvčete na jarní louce, smích mladé ženy na senoseči; vyplnil celou světnici a pluje na šedivém oblaku jako okřídlení ptáci na vodách: „Popjantalo? Možne. Ale už je zase světlo kolem mě a ve mě. Maminko, ni... lampy něrožihajtě, nětřeba... vidim na vas dobře a vy tež mě uvidítě... všeco povim, nic zapírať něbudu.“

„Dívala sem se na tebe už ve dně,“ drsně odpovídá vdova, „byla si žlta, chodila si jak bez ducha, za zeď si se chytala. Esli si němocna, hned rano zajděmy k dochtorovi. Ale čemu si slovečkem něřekla, že ti zabylo mdlo?“

Hlas stále stoupá po výšinách: „Čemu sem slovečkem něřekla? Bala sem se vas, maminko, do včilejška sem se vas bala, ale i ten strach spadnul s moji hlavy. A k dochtorovi něpujděmy, němoc na mě něnajdě, medeciny mi davať němusi. A vy stě se na mě dívali, maminko, a nic stě něviděli?“

Chvíli ještě vdova stojí, váhá, něco se v ní láme a praská, snad jsou to opravdu mrákoty, které se v Maryčině hlavě honí... a teď najednou vyskočí, trhne dceru za rameno, třese jí, křičí: „Zpamatuj se, Maryčo! Mluv... co je s tebu?“

Maryča nenásilně odstraňuje matčiny prsty se svého ramene, ale její hlas ani o stopu neuhýbá: „Budu mluviť, maminko, budu mluviť...“

Kdyby bylo možno v nočním soumraku hledět do obličejových rysů, jistě by se teď viděl na Maryčině obličejí lehký úsměv. Neviděl-li se, slyšel se z vysokých, zpěvavých slov. Jistě má i oči zavřeny.

A Maryča se od skříně nehýbe, ruce stále za zády tiskne, i týl hlavy na dřevo přitlačila: „Zoptajtě se, maminko, Karoliny... ta mě dněs chytla, jak sem se vracala od Jotidoma, na dobru noc sem ho obejmůť musěla. Musěla, bo un je muj muž, choť nězezdany... A je trochu divne, že mě chytla tak něskoro... třicetkrát a možne věckrát mě předtym chytnůť mohla... ona lebo vy, maminko... a ja vam pravim, maminko, vam, bo strach už němam a tma mi v hlavě něstraši... že tři měsice sem s nim už jedna duša a jedno tělo... ešče před vanočnimi svatkami sem ho zdravu ruku kole krku chytla... a věci sily na světě není –“

Hlas její utuhne a zesílí; už není ve světnici, sevřena šedivou tmou a tvrdým dřevem, ale někde na vysoké hoře, mocnou oblohu nad hlavou a širý svět pod nohama. Křičí

a nebojí se, že zaplaší noční duchy z každého kouta: „Divali stě se, maminko, a nic stě něviděli? Posluchali stě, maminko, a nic stě nėslyšeli?“

Hladí si oběma rukama, zdravou i uvadlou, tělo od prsů až po život a pevně opakuje: „Divali stě se, maminko, a tu stě nic něviděli?“

Chraptivý pazvuk, který se dere z vdovina hrdla, přerve její otázku. A hned nato vzteklý rozmach a rána kostnatou matčinou pěstí přímo do čela.

Maryča se potichu sesune na podlahu. Hlava se jí tiskne na prsa. Nevykřikla, nezaplakala.

Vdova vyběhla ze dveří. Několik úderů po sínce. Zámek u dveří rachotivě protestuje proti probuzení.

Zatím Karolina zdvíhá Maryču se země: „Pod, děvuchu moja, do loža tě položim... boli tě co, boli?“

Maryča se probouzí jako z dřímot a mluví zřetelně: „Dněska se už hodně nėsypim, ale žádná škoda, žádná škoda... takove noci už nėbudě druge v mojím životě – a ta se zaspať nėsmi... A nic mě nėbolelo, dobře je mi –“

Nevstává, zůstává sedět přikrčena na podlaze.

Jenom škubnutí tělem probíhá, když až do světnice bije vdovin křik se zápraží.

Je to volání řezavé, vysoké, v koncové slabice se láme, jako když se dechu nedostává.

Tak se volá na poplach: neštěstí se stalo, stěna praskla, povalový trám se přelomil, podkopy jsou vyryty pod gruntem – a škůdce se skrývá v závětrí za sloupem.

Vytáhnout ho z jeho skrytu, železným kyjem ho po hlavě udeřit, zmrzačit, svázat, do studny hodit!

Noc byla neklidná, usnula beztak jenom na jedno oko a nyní i ten lehký spánek se trhá – a noc široce oči rozvívá.

Tři slabiky jsou jako tři údery do spánku: „Že–žu–lík, Že–žu–lík!“

Dávno už ho tak na gruntě nikdo nenazval; jeho přijaté jméno je přece Jotidom.

Ale i tím zvláštním pojmenováním se pohnul přístěnek u stodoly, dveře zavrznou (ani ne zvlášť poplašeně), stín se prodírá noční mlhou, kolébavě pluje tou řekou, která teče od nebe k zemi, a potom se zastavuje na prahu před síňkou.

Hlas je klidný a snad je i trochu úsměvu v něm: „Co byste chtěla, paní hospodyně?“

Ale odpovědí je divoké rozmáchnutí ruky (jistě je to ruka dlouhá, hubená) a prsty se rozletí u samých jeho očí. Slova skřípají, je v nich kamení a písek, prodírají se jakýmsi houštinami, vyletí a zasyčí.

Krátké slabiky domácího nářečí se na sebe přilepují: „Lunte, nicpotaku, něpodaro, galgane, chachare!“

Pět krutých nadávek, jaké vyrazily z domácí mluvy a ve velkém hněvu padají na hlavy, udeří do obličeje, jenž je smýván nočním šerem, ale odpověď se jen trochu zvlíní: „Proč mi tak nadáváte, paní hospodyně – a v noci?“

Slova však dále útočí a poroučejí: „Hned se spakuj a táhni z našeho domu! Hned, tu chvíli! Ani hodinu tě už trpět nechcu pod našu střechu! Na světsku haňbu a na něščesti si k nam přišel, grunt si pošpinil!“

Mužský hlas je povolný a pokorný: „Pošpinit? Ne, paní hospodyně... ale za pár dní sem vás chtěl pěkně poprosit –“

„Poprosit?“ vdova Poštulková se sípavě směje a rozkašlá se. Urážlivě dále tyká: „Tak velka je tvoja opovaha? Tak sobě trufaš? Ty smyku jeden, co ani tatika němaš... a ty bys chtěl poprosit? Podivajmy se na velkeho pana, co by ai milosti rozdaval! Zlodějsky sobě cestu připravuje – a potom se prosit chysta!“

V tom okamžiku se dveře otvírají, do síňky vchází Maryča, nezastavuje se, nepodlamuje se, jde zpříma, ač tápavě a rukama si cestu ve tmě razí. Snad je opravdu náměsíčná: jde k výseku pootevřených dveří, k světlejšímu pruhu, jenž temnoty rozřěduje.

Nedošla; vdova k ní tvrdě přiskočila a dává rozkaz: „A ty hybaj do svoji jizbecky! Ani hlavy něvystrukuj, vydařena selska děvucho!“

Napřáhla ruku, ale Jotidom ji chytil pevně v záloktí.

Jeho hlas se už nesklání: „Nadávat mi můžete, paní hospodyně, když se vám tak líbí! Což na tom, zapsanýho tatíka sem neměl, ale mám tyhle dvě pracky a ty ještě taky kousek díla dovedou! Nadávejte a křičte – ale Maryčku udeřit nesmíte, ta už není ani vaše, ta je taky moje!“

Vdova škube loktem a chce se osvobodit; už chraptí: „Ty mi poručať buděš, esli možu ceru biť? Ty sobě ai pravo na ňu dělať buděš, že už je tež tvoja? Hejhej – zapominatě, pane Žezulík, že stě enem čeledin, že pacholsku robotu dělatě, že stě přivandroval buhvi odkud z cuzziho světa! Ni, ni – pravo na ňu němaš, ať se stalo, co stalo! Pomylil si se, pomylil!“

Vytrhla se Jotidomovi a rychle vskočila do velké světnice, z níž se Karolina dosud ani nehýbala. Několik hněvných slov... Karolininu odpověď neslyšet, snad je přikryta až

na oči, aby neviděla ani neslyšela... otvírání skříně, rozsvícené světlo blesklo skulinou dveří, rychlé pohyby, nějaký klíč skřípe, teď víko klepne, jako když se dřevěná skříňka otvírá, a vdova zase vybíhá na síňku.

Rozhněvala se znovu: v pruhu světla, jež padá ze dveří, stojí Maryča těsně u Jotidoma, na rameno mu hlavu dává, zrychleně oddychuje, ten ji hladí po tváři a šeptá jakási slovíčka do uší, chlácholivá, smlouvavá, mazlivá. Vdova přiskočila, za vlasy trhla Maryčou a jediným úderem ji vhodila do pokojíka.

Postavila se před Jotidoma na úzkém světelném chodníčku, který vyběhl pootevřenými dveřmi. Stála vzpřímena, vysoká, hubená. Už nekřičela; snažila se mluvit utlumeně, urputně vyrážela slova a házela je někam na kamenné dlaždičky síňky.

„Tu matě peníze,“ opovržlivě mu vtlačila do dlaně stočené papírky a mince, „spravedlivo su odpočítane... všeco, co vam patři, a ešče věce, za dva měsice popředy, jak dybystě pořadnu vypověď dostal. A včil už nēmatě na našim gruntě co pohledavať. Za pul hodiny ať se ztratitě z našiho gruntu!“

„Tedka v noci, paní hospodyně?“

„Včil v noci, hned, bez meškaňa! Dítě, kaj se vam nejvēc podoba, baj do stodabelne země, bo tam nejspěš patřitě! A dobře se pamatujtě, co vam včil povim: Odejďtě z našiho gruntu nadycky! Ať vam ani nēnapadně, abyste se do naši blízkosti vtlačil! Dybysem vas natrefila v gruntě lebo nablizku, posluchajtě, vy čeledine... prvšim kusem dřeva, co budu měť po ruce, bysem vam hlavu rozbila!“

„Oho oho!“ pokouší se Jotidom o křečovitý vtip. „Hned hlavu rozbít a kusem dřeva! Vždyť je to nebezpečný vyhrožování!“

Tu se lehce pootevřely dveře Maryčiny jizbičky, na prahu ve dveřích stojí rozespalá Blažena, křehký stromeček v březnové noci, rukama si oči mne, nerozumí, co se děje, kdo křičel a ji probudil, víc hlavu napíná, jak byla zvyklá na dřívějších rozpustilých výzvědech.

„Měj se dobře, Blaženko, poškrobečku,“ volá Jotidom už zase skoro vesele, „uč se pilně a učitele ve škole tuze nesužuj! A pozdravuj ode mne koníčky, že jim už cukr ani chléb dávat nebudu... a pozdravuj i ten nejkrásnější koutek v zahradě, lavičku pod hruškou!“

Napřímí se (je podivno, teď se zdá skoro vysoký) a provolává jasně směrem ke dveřím velké jizby: „Vám taky na rozloučenou ruku podávám, slečno Karolinko!“

Odpovědí nezazněla ani hláska, nic, ani přidušené zabručení.

„Spat!“ vstrčila vdova Blaženu, jenom napolo probuzenou, zpět do jizbičky.

Jotidom vykročil ke dvoru, do tiché noci, do mlžné temnoty.

Najednou se obrátil a zavolal: „Velkej nezdvořák sem, paní hospodyně, že sem ani nepoděkoval za tyhle peníze! Vyplatila ste mi opravdu na ruku a kavalírsky! Teda vám pěkně děkuju!“

Šero sevřelo jeho obrysy. Teď už to byla jenom skvrna, jež se pohybovala a hasla.

XV

Na tajemství, že Maryča není ve své jizbečce, přišla Blažena časně ráno, ještě dřív, než se ozvaly na dveřích kostnaté klouby matčiny, aby vyháněly z postele.

Bylo ještě šero, v němž se třásly útržky nepokojného snu.

Ano, byl jistě jenom nepokojný sen, co se mlhavě nořilo Blaženě z myšlenek. Stála na zápraží, maminka zlostně křičela na sínce, Jotidom uhýbal a tlačil se ke zdi, potom ji maminka tvrdým škusnutím vhodila zpět do pokojíka, kde Maryča ležela skrčena na posteli, neodstrojena, s dlaněmi na očích. Ale proč byl křik, proč Jotidom cosi slavnostně provolával, proč dveře rachotily a zdi skřípaly? Snad byl na gruntě zloděj, který chtěl ukrást drubež nebo seno... na půdě mají pověšen velký kus uzeneho masa a je známo, že se zloději rádi dobývají na uzené maso nebo na špek... zbojník Ondráš ze starých loupežnických příhod prý se také rád podíval do komínů a na hůry, jak slyšela jednou vypravovat... proto asi maminka hubovala Jotidomovi, že špatně hlídal a že některé dveře zapomněl zavřít... ale proč Maryča ležela tak, jak by ani na spánek neměla pomýšlení?

Zeptá se jí... ale její místo bylo prázdné, na peřině jenom vytlačený důlek, jak se na něm v noci krčila, polštáře nedotčené, přes židli přehozen šátek a nějaká spodnička. Blažena ohmatávala peřiny a polštáře, jako by předjitřní šero pohltilo Maryčiny obrysy, dokonce i tiše zašeptala, ale nikdo jí neodpovídal. Znovu vklouzla do postele, přikryla se až na bradu, bylo jí trochu chladno... snad ještě netřeba vstávat, ne, dosud ani na sínce se nic nehýbe, ani Karolina nešustí sešlapanými střevíci, ani maminka nevzpomíná na školního lenocha a na dalekou cestu do měšťanky. Pravda, je daleko do školy a cesta je ještě delší, když je mrazivé ráno nebo rozbředlé bláto – a nejdelší, když se zpozdí a když potom musí hopkat jako postřelený zajíc, jak se jí smál jakýsi forman, který ji z milosrdenství svezl... Ovšem, je dobře, když se najde takový soucitný člověk... někdy i autem se tak svezla... ona by všecky opozdilé školáčky cestou posbírala, kdyby měla auto... Ale co bylo v noci? Co je s Maryčou? Že by dnes tak časně vstávala, když se ani maminčin hlas ještě neozývá? Že by v noci onemocněla?

Kdyby toto Blažena věděla, snad by mohla ještě usnout na chvílku... na chvílku, na chvíličku, neboť nejkrásněji se dřímá těch několik minut, kdy už třeba vstávat...

Ucítila silnější závan studeného vzduchu – okno bylo jenom přivřeno a nyní se otevřelo nadobro, i záclona byla stržena. I to je jakási podivná věc.

Potom se šero pomalu rozpouštělo – je to opravdu tak, jako když se do černé kávy přilévá pomalu mléka – někde na konci síňky se něco ozvalo, snad už maminka v kuchyni vstává, snad zatápí – dnes nebude muset Blaženu budit a opakovat říkanku, že na ospalce a ledajáčka patří haluzka z trní – dnes i knížky si školačka pěkně urovná, dějepis je na stole a zpěvník vedle něho... ovšem, dnes máme: dějepis, němčinu, zpěv...

Bosé nohy zacupkaly po podlaze... brr, to je zima vždycky ráno... a voda na mytí bude také studená... a maminka nedovolí, aby se ohřála, že potom člověk je celý den ospalý...

Ale na zpěvníku leží psaní. Jsou na něm napsána veliká, kulatá písmena. I v kalném přísvisu je Blažena poznává. Vždyť takové naparáděné literky nikdo jiný na papír postavit neumí než Maryča, když ochromenou rukou přidržuje papír a zdravou levicí se po listě rozhání.

Divné, přepodivné věci! A adresa: maminčina! Maryča píše mamince!

Tajemství pálí Blaženu. Ale povědět je mamince se bojí. Maminka má chladné oči, málokdy se usměje, má tvrdé ruce.

Možná, že Karolina ví více. Když uslyšela její šmátravý krok na síňce, vyklouzla a spiklenecky přiložila prst na ústa. Její psst! zašustělo jako formulka, po které se hlavy blíže naklánějí.

Dopis se v rukou zatřepetá. Světlý obdélníček nad rozcuchanými cůpky.

„Maryča píše psaní mamince!“ Slabiky nejsou nic jiného než důvěrný sykot. „A okno bylo odevřeno! Něvim, či věter – A kaj spala?“

Karolina drží velký plechový hrnec na dojení; ťukne jím o stěnu, že se ozve cinkavý zvuk.

„Psaní? Okno?“ zabručí. „Do toho mi nic není! Daj psaní mamince!“

Ale maminka nepřijala radostně udýchanou zprávu. Ani dopis neotvírala.

Zežloutla v obličeji, zamračila se, hlubokou vráskou si čelo rozpůlila.

Stála chvíli, hlava se jí dozadu zvrátila. A potom točila neustrojeným děvčetem: na krku našla špinavou šmouhu, na prstech včerejší inkoust, na košili utržený knoflík. Slova byla studenější než voda, ve které se Blažena měla mýt – když se vlasy přirovnávají k vrabčímu hnízdu, není z toho opravdu žádné potěšení. Nebylo by nic divného, kdyby se ruka po hřbetě svezla; chvála Pánubohu, že se už z hrníčku káva

kouří a že se na krajíc do školy přikládá kousek másla. Nejlépe ani nevzpomínat, že cukru je v hrníčku trochu málo a káva že pálí, chytí se taška a ‚Spánembohem‘ vyletí mezi dveřmi.

Dopis leží v kuchyni na kredenci, už zestárlé a trochu oprýskané, leží hodinu, dvě. Nikdo jej neotvírá, ač veliká kulatá písmena naléhavě vyzývají. Není tam nic zvláštního, co by stálo za to, aby se na čtvrthodinku zastavil koloběh na poštulkovském gruntě?

Snad není na to pokdy; ubudou-li dvě kolečka, musí se zbývající dvojice tím rychleji roztočit. Vdova Poštulková je ještě více než jindy samá hrana, ale mlčí, Karolina občas udeří hrncem nebo škopíčkem. Dveře u chlěva slyšely, že drtí mezi zuby bručivá slova, snad je to zaklení, snad jenom nezřetelný zvuk, v němž není smyslu. A přece o tolika věcech by mohla vypravovat; hned třeba o tom, že koně od ní hlavu odvraceli, když je přišla nakrmit a opatřit, že řehтали a očima po dveřích točili. Kůň je moudré zvíře, tak už nebožtík taťka často opakoval, ale vy jste trochu zpovykání, vy chlapíci, na cukr a na skývku chleba čekáte... anebo snad ještě více na čarodějná slovíčka, která se do uší šeptají.

Když se matka s dcerou potkají, nedívají se na sebe; v té chvíli objevuje Karolina, že ve zdi je kus rohu otlučeno a že putýnka teče. Pohledy se rozbíhají; když si matka na pár okamžiků zahřívá zkřehlé ruce (přece ještě slunko z polovičky března nemá síly), napadá Karolině, aby také roztáhla nad teplem červené prsty.

Teprve k poledni, kdy v hrncích už bublá kvapně připravený oběd, upře matka oči na Karolinu. Stojí zády ke kredenci a kostnatým prstem ukáže za sebe, na neurčitý kousek dřeva, s něhož volá a bodá neotevřené psaní s velikými literami.

„Vezmi, Karolino, tu handru a hoď ju do pecal!“ drsně poroučí.

Karolina se dívá do okna a mračí se. „Vitě už, co piše –?“ ptá se nevlídně.

„Něvim a něhcu vědět,“ vdova zdviženým malíčkem činí pohyb, jako když se někdo k zemi přitlačuje. „Psaní v domě je od teho, kdo mluvit němože, kdo je němy. Zнала sem jednoho vyminkařa, co všecko psal na kusky papiru, bo řeč ztratil. Ale ja něvim, že bysmy v domě měli keho, kdo byl němy.“

„Maminko –“ nezřetelně bručí Karolina a tře si klouby prstů tak prudce, jako by teprve v té chvíli ucítila předjarní chlad.

Ale vdova neustupuje. Neobrací se, na psaní se nedívá, slova dále přisekává: „Něhcu vědět, co mi zkazuje cuzi. V noci je tma, ale často ve tmě se oči otvírají. Kdo byl vlasni, ukaže se cuzim. Kdo se s cuzim spřahně, sam je cuzi!“

Rozhoduje: „O tym už věce mluvit něbuděmy. Kdo z gruntu utika, ten grunt opušča a ho zrazuje. A kdo grunt zrazuje, něpatři k nam.“

„Ale přece... s jaku vyšla... ona... sama mluvila o haňbě...“ Karolina se ani neodvažuje užítí křestního jména a řeč její je trhaná.

Ani nyní se vdova nepohne. Udeří obžalobně: „Z domu sem ju něvyhnala... a či matka něma pravo, aby nězdarne děcko trestala? A dyby v ni bylo co dobrého, oknem by byla něutíkala... tak jako zlodějka lebo noční smykula. Něměla sem mezi svojimi cerami nic takoveho, ani zlodějky ani noční smykule.“

Karolina jenom silně vydechla.

„Haňba... ty si mluvila o haňbě? Je te haňby, že se zalknuť možu,“ pokračovala vdova pomaleji a bolestněji. „Pravda... slychala sem v noci parurazy jakesi kroky, ale myslela sem, že je to enem ten smyk proklaty, bo sem poznala, že ma v nočních tulkach zalibu. Pravda, raz sem viděla ai tiň, co po dvoře přeletěl... ale či sem ja měla byť špěhunem vlasnich děti? Tak malo sem jim měla věřit... ešče zavírat sem jich měla jako do kletky? Ni malu a hlupu Blaženu, ale –“

Nedopověděla a ostře sebou šklubla: „Před matku utíkala, oknem utíkala. Na co bysem ešče psani brala do ruky? Něchcu ten papir ani vidět!“

V té chvíli Karolina sevřela ruce, zamračila se tak, že se její obočí proměnilo v jedinou rýhu, a řekla drsně: „Odešla za nim. Ale... maminko... něnapadlo vam, že by se mohla baj utopit?“

Vdova prudce přivřela oči a sípavě vykřikla: „Ni ni! A či je to menši haňba... že s takovym... takovym... utika do světa?“

Potrhla rukou: „Ten kus papiru patří do ohňa!“

Ale Karolina psaní do ohně nehodila. Beze slova vyšla z kuchyně.

Přešla dvorem, vešla do zahrady, země byla ještě nahá, trsy loňské trávy se krčily v nemocné žluti. A vlastně co pohledává v zahradě? Lehké světelné pruhy skákaly po černých haluzích. Maryča... kdesi klopýtá... nebo jede do světa. Je něco hrozného, je strašná hanba utíkat do světa?

Když není jiné pomoci? Možná... že matka by ji zavedla k nějaké babě, co pomáhat umí. Slyšela o takových věcech, že se často stávají. Ale ne, to by matka Poštulková nikdy neudělala. Matka je tvrdá zrovna jak ten černý strom, který je samá špičatá haluz.

Když se za dlouhou chvíli vrátila do kuchyně, psaní již zmizelo. Nebude se přece dívat, zbylo-li z něho v kamnech trochu popela. Je přece jisté, že shořelo nepřečteno.

Oběd byl připálen, nechutný, Karolina z něho jedla málo. A potom odpolední hodiny byly zase mlčenlivé. Kuchyně zúžila stěny a podivně ztmavěla; některý jarní den,

pokud ještě pole neporučí, bude třeba pomýšlet na vybílení. Vlastně je lépe na dvoře, ve chlívě, pod kolnou, i do stodoly a na hůru možno zajít. Když vítr provívá a synkovsky hvízdá, možno se s ním i do hádky dát; nebo možno nadávat na myši, které se nějak v zimě dostaly k zrní. Čím je slovo tvrdší a hranatější, tím je lepší; myši sice již dávno utekly do děr, ale s člověka spadne jakoby kus kamene.

Teprve k večeru, v kmitavém soumraku, uvolní se slova a s myšlenek spadne písčitý nános. Zbývá půlhodinka nebo hodinka, kdy grunt milostivě kývne: Odpočiňte si, sedněte si k teplu, aby na uchozené nohy v širokých střevících padaly červené zášlehy! Večer rád snímá s ramen kus břemene a řeč nadlehčuje. Zatočí-li se slovo do večerního stínu jako do měkké vlny, hroty neprorážejí a do boku nebodají.

I vdova Poštulková volí slova nezvykle ztlumená, jak za dne nemá ve zvyku. Pravda, jsou to věci všední, které mluví, ale není na nich jinovatka, ani se nezaostřily. Narovnává se a zanaříká, že po celodenním shonu cítí mravence v nohou. Až se půjde do Ostravy, bude třeba zajít i do apatyky a přinést mazání; někdejší medicína, ze které již nic nezbývá, dobře se osvědčila. Bylo by dobře brzy do Ostravy zajít a něco dokoupit. Že to nehoří? Hoří nebo nehoří – ale je správné mít všechno v pořádku.

A Blažena si dělá úlohy? Přišla ze školy hladová jako vlk a rozdivočená jako synek po rvačce. A tenké je to děcko jako tříška; zdá se, že nemá podstatnosti a zdravého kořene poštulkovského. Ale nemá chuti vysedávat ani v knížkách; z vysvědčení by nebožtík tatík neměl přílišné radosti. Jedničku jenom ze zpěvu a tělocviku – opravdu, velkou pochvalu si ze školy nepřinesla. Mohla by se třeba učit i v kuchyni, škoda tolikerého světla, ale zvědavost by ji pokroutila a na každé slovo by uši natahovala.

Napadá v té chvíli Karolíně Tonek, že měl poštulkovskou podstatnost, napadá i ona, Maryča, že měla vždycky ráda knížky a ve škole byla chválena... snad i vdově přeletí taková myšlenka hlavou, ale to jsou teď končiny, kolem kterých je nejlépe jít ve velkém oblouku.

Vdova náhle chytí Karolinu za ruku a praví jí skoro mazlivě, nejměkčím hlasem, jakého je jenom schopna: „Šak ja ti to, Karolino, všechno nahradim!“

„Eh, co by –!“ pohazuje Karolina rukou a tiskne se blíže k teplu. „Už smy jedno pořízení dělali, nětreba druhého! Šak notar poslal ešče před měsícem novy účet, něměl dost na tym, co nam prve nasolil!“

„Tak ni, tak ni!“ matka hlavu naklání. „Ja sem se už dobře rozvažila, co urobim a jak napevno všechno na gruntě spravim! Dněs v noci... to viš, velkeho spaňa něbylo. V takove noci připada člověku, jak by se nad nim zablisklo! Pravda, zabliskně se – a lepší se vidí!“

„Včil by bylo ešče hrubě skoro, dyby se bliskalo!“ chce udělati Karolina žert.

Matka se nevyrušuje: „Kdo celý grunt drží, má na něho největší právo! A kdo náš grunt nejvíce drží? Ty! A teď já sem se tak u sebe ustanovila, že svou polovičku tobě popustím, ty budeš poroučet jak pán, ty budeš hospodářem!“

Karolině se bezděčně vynoří jedno šprýmování toho miglance stoďábelného, Jotidoma, že ona je pravým hospodářem; trhla hlavou: „Na co bychom zase co měnili!“

„Musíme, musíme!“ naléhavě domlouvá vdova. „Podpřet jsme chtěli grunt, ale piliř jsme vzali zly, chrobalivy! Piliř musí být vlastní, ni cizí!“

Karolina odpověděla podrážděně: „Šak vítě, maminko, co samy sveděmy... sami stě tak povídali... a k tomu na vesno, ež se všecka robotá začně!“

„Pravě to, pravě to!“ kývá vdova zrychleně hlavou. „I já sem měla na mysli, že na vesno něobstojíme bez pořadku! Bez pořadku, co by něbyl na měsíc lebo na dva!“

Karolina se nakříví a podívá se se strany: „Buděť včil nahonem hledat' nového čeledína?“

Vdova sebou škubla, jak byla nepříjemně zasažena. „Ni – o tym ani řeči!“ odháněla prsty myšlenku.

„Teď já na mu dušu něvim dobře rady,“ bručí Karolina, „něbudě jineho zbyťa, leda zase chodit' po sedlakach a prosit', aby nam pojčali kusek robotníka – dycky na paru dní!“

„Čemu tak?“ a vdovina řeč je domlouvavá. „My musíme měť hospodáře staleho, co o grunt budě dbat', co se budě přičiňovat' jako na svojim... a my takového hospodáře můžeme lehko měť!“

Taková řeč se Karolině nijak nelíbí. „Dybysem řekla, maminko, že vám rozumím, lhala bysem,“ odpovídá nevrle.

Ale řeč matčina ještě více zvlídněla: „Podívej se, Karolino, a včil všecky paučiny s hlavy shod' a němluv, jak bys enem ocet pila! Obracala sem v noci náš osud na jednu i druhou stranu... víš, rozumíš, do stěny by měl člověk hlavu bit'... a viděla sem, že už mamy enem jednu cestu. A já sem na to myslela už od vanočních svátkův baj ešče spěše, od tatinkove smrti... Karolino, pul gruntu budě tobě patřit', i na te druhé polovici máš podíl jak ostatní děti, a řekni sobě hned: ten grunt z polovičky už je můj... Něpoznala si to už z toho, že sem ti popustila velku jizbu, co patří hospodářovi? Všecko tak tobě spravím k tvojimu užitku, na tvoje dobře, ale musíš mi být věrna, abysem aspoň na tobě jedine mohla stavjat'... a pomahat' mi musíš, aby se němusel poštolkovsky grunt pochovávat'!“

Karolina vztáhla do červeného záblesku, jenž padal z kamen, silné dlaně a řekla drsně: „Já mluvit' němusím... moja ruka povi, esli sem pomahala!“

„Pomahala – a jak! Šak to dycky uznávám! A temu dam polovicu gruntu do tvojiho majetku – a baj i na druhu polovičku možeš ruku položit! Kdo na svojim robi a o svoje usiluje, ten da do roboty svoju dušu!“

Karolině se dnes nechce do řeči. Odkášlala si, ale neodpovídá.

„Jak jinač bysmy mohli všecko přečkat?“ naklání se matka k ní a najednou pevně zasáhne: „Ale sama zustať němožeš!“

Karolina se pošklebně zasměje a zlostně vybuchne: „Teho něchamy, maminko, prosim vas! Že sama němožu zustať? A šak vitě, že stě jednoho synka, kery za mnu chodil a na mě myslel, od vrat vyhnali!“

„Něvyhnala sem, sam odešel!“ ostře odrazila matka její výčitku, ale hned se hlasový proud sníží v shovívavé domlouvání. „Z tego i ty rozum maš, že takovy ženich by byl něščesti pro tebe – a jake deprem pro grunt! Un chtěl peníze z gruntu vytahnuť a tebe odtahnuť... němluvmy už o tym, je to odbyte... Nam je třeba jineho. Takeho, kery by peníze měl... to se zna, že přede všeckym takeho, kery něbudě seděť se založenymi rukami, ale v každe robotě se vyzna... a zase takeho, abys u ňho něbyla v područu, ale abys s jistotu seděla na svojim majetku.“

„Jak už stě se na tym ustanovili, potem němam co do tego mluviť,“ praví Karolina nevlídně.

„Kelkorazy sem povidala, že bez poslušnosti se něžilo za starych časuv,“ i matka zdůraznila hlas, „a dobře se žilo... a dobře bylo děťam, dyž něodmluvaly a svoje ščesti složily do ruk rodičum! Na co jineho smýšlam ež na tvoje dobre? Či neni Karolina nejvēc moja? Či je od macochy? A na co jineho sem smýšlala ež na ščesti svojich děti – všeckych děti – dyby chtěly posluchať!“

Karolina vstává. Klátí se, široká záda obrací ke kamnům, jako by chtěla co nejvíce tepla nabrat.

„Pujdu pokluzat,“ řekla bezbarvě. „Něchcu se s tym tahnůť do noci.“

A těžkopádným krokem, trochu kolébavým, vyšla ze dveří.

Za ten čas i Blažena opustila knížky, přebřebentila stránku, s jejíchž řádků poletovaly myšlenky do všech koutů... kam odešla Maryča? ani Jotidoma není ve stáji ani pod kůlnou... ale napadá jí, měla se ještě naučit, jaká rozeznáváme přídavná jména... honem, honem, přídavná jména trojího zakončení, dobrý, dobrá, dobré... a co bylo v psaní, které leželo na stole?... a jednoho zakončení, jarní... koho by se měla zeptat... maminky ne ani za andělskou výslužku... Karoliny?

Beztak s ní bude ode dnešní noci spávat. Škoda, že se nemůže k ní přitlačit a tak srdečně i tak kamarádsky povykládat čtvrthodinku před spaním jako s Maryčou.

Zkusila přece svůj dřívější zvyk: povytáhla hlavu zpod peřiny a nosově zabroukala; bylo to jako vrnění malého psíčka, na nějž se zapomíná.

„Co je s tebou –?“ Karolina se zdvihla s polštáře. (Maryča by jistě byla pěkně řekla: poškrobečku – nebo nějaké jiné lichotivé slovo.)

„Mi – je – tesk – no –“ slabiky se nesměle vyrážejí do temna.

„A čemu?“ Karolinina otázka není nijak povzbudivá.

„Po Maryči,“ zavzlykne děvče a potichu ještě vydechne, když nedostane odpovědi: „A po Jotidomovi –“

Karolina nic nevysvětluje, jenom se mrzutě obrátí: „Dybys spalo, děcko hlupe! Eště v noci budeš bantovat!“

XVI

Když přes půlnoční sen přejdou předjitřní hodiny, praskají hedvábné nitě, ze kterých je lahodně utkán. Když se barevné horečky dotkne chladná a daleká krajina, spadají s očí lehké obláčky a v hlavě ucítíš mučivé šustění. Neboť krajina mlčí a dýchá z ní ještě mráz; ještě se neprosvětlila, ale již se trhá bolestnými doteky. Už se v chalupách rozsvěcuje příliš časně světlo pro toho, na koho čeká daleká cesta k šachetní bráně nebo k hlídačské budce u verků. Už zaskřípají i kola těžkých povozů, které jdou pro uhlí.

Není ještě ráno a není již noc. Noc chytí do modrých plamenů lidské srdce. Ráno je posypává šedivým pískem. V noci máš odvalu, že bys šel na kraj světa. V mlhavém ránu leká tě rozsochatý strom, který se probíjí z šera.

V těch hodinách, které nesou tušení ranního světla, zachvěje se lidské srdce a ruce hledají křečovitou ochranu. Ne ruce dvě, jen jedna, neboť druhá je – ochromena. Ale ta zdravá tím úporněji se zaryje do silného lokte, který se k ní tiskne. Zaryje se proto, že bez něho by musela každou chvíli padnouti do příkopky u cesty. Pustí-li ji loket, který ji drží a vede, rozevře se hluboká propast. I druhá ruka je silná, ta, která vyzdvihla na rameno vojenský kufřík a v chůzi jej přidržuje.

Ale loket nepouští, loket je silný. A utlumená slova padají; jsou arci trochu rozpačitá, neboť i slova ohlodává předjitřní chlad, ale je v nich lichotivé šuškáání, jako když matka uspává dítě v kolébce. Ne, Maryča Poštulková není malé dítě, je velká děvucha a provedla veliký čin: utekla z domu. Utekla oknem a uchopila za silný loket čeledína. Musela ho nyní za loket uchopit, neboť čtvrt roku předtím ho svírala kolem krku; tajemně vybíhala ze své světničky, aby s ním mohla prožít dvě horké hodiny. Jeho postel je těsná a je pokryta pruhovanými peřinami, ale v noci z ní vyšlehují plameny. Velké, radostné, mučivé plameny. Všecko se v nich spálí na bělavý prášek.

Spálí se v nich i Maryča Poštulková, selská děvucha, dcera ze starodávného poštulkovského gruntu, kde se ještě zachovávají staré zvyky a předpisy.

Cesta se na nohy přilepuje – a přece: dále, dále a rychleji! Strom naklání větve a vyzvídá: proč utíkáš, selská děvucho? I chalupa vyhlíží černým oknem, na němž se třese natržená záclonka: nějak brzy ses vypravila na cestu, Maryčo, kterou jedni chválili, druzí litovali! Strom slídí a posílá zprávu svému bratru o deset kroků dále: zeptej se i ty, kostnatý kamaráde, proč utíká selská děvucha Maryča Poštulková! A chalupa je jako klepna, která dychtivě chytá tajemství; až je rozluští, bude je šuškat u studny, než okov padne na hladinu.

Netřeba dlouho čekat: strom uhádne a chalupa se brzy doví. A potom zčernalá jabloň poví hrušce, lipka břízce, habr kaštanu. Haluze se pohnou a budou vypravovat; rozšumí se selský grunt... tam je rod Šrubců... odtamtud snad budou brzy svatbu strojit s železářským příručím Rajmundem... a ten grunt poví sousedům. Uslyší to grunt Šeděnků, Holaňů, Hrabovských. Uslyší to chalupy, ze kterých chodí hameráci a havíři na výživu do Ostravy a do verků ve Vítkovicích. Grunty se budou natřásat, kolíbat a velmi divit: Jak to... Maryča Poštulková... tam, kde mají hospodyně, která je jako led a bič a přece? I ochromenou rukou možno objímat? A hamerácké chalupy se smíchem trochu natáhnou: tož nejenom hamerácké děvuchy si dopřejí skrytého milování a utíkají do světa, když se blíží rodičovské trestání. Ale pravda, selské grunty se zdvíhaly v pyše a často mluvily o mravnosti starých časů... jenomže věc je taková: proč by měli být stvořeni jiní lidé v chalupách a jiní v selských jizbách? proč by měla být selská děvucha méně horká a mít i méně krve než děvucha z chalupy?

Aby se takové otázky nerozšuměly v syčivý kolotoč, utíká po cestě Maryča Poštulková. Jde kupředu, dále, dále. Kam utíká, neví... ví to Jotidom. Přitlačuje se k němu, až v rychlé chůzi o jeho boky naráží, ale on neuhýbá. Hlavu pozdvihuje, kufřík na jeho levém rameni se zdá jako hračka. Ba ještě vtipkuje: „Ráz dva, ráz dva... jak je nožička poslušná, že tak hbitě mašíruje!“

Ovšem i na jeho vtipu je trochu mrazu a slabika se neživotně přetrhne. Jak má vyletět – do šera? Ale když se Maryča v chůzi zastaví a položí ruku na srdce... už se zadýchala... a když neurčitě opakuje: „Panebože, co se stalo?“... má hned na její povzdech útěchu: „Teda všechno přišlo rázem, jako bouřka z jasnýho nebe. Už sem pár dní pořádně hlavu namáhal, jak všechno šikovně provedu... jak se před maminkou postavím, přiznám se, snesu důkladný hromobití, potom hezky zaprosím –“

„Maminka by nikdy nedovolili –“ bezbarvě odpadlo Maryči od úst.

Jotidom lehkomyšlně hlavou pohodí: „Když ne, máme to vlastně stejný. A vlastně líp, že sme se obešli bez příprav, bez dlouhýho loučení a rozvažování. Skočit rovnýma nohama do vody se víc vyplatí, než bědovat na břehu, jak je voda hluboká. Teda sme ve vodě... a všechno na tom záleží, abysme se neutopili.“

Rozesmál se: „Utopili? Jotidom že by se utopil? Jotidom, jak ste ho šikovně přejmenovali? Ale ne – Jotidom umí dobře plavat, i když ho za jednu ruku drží takový milý ženský stvoření!“

Zvážněl a trochu zvolnil krok: „Co udělám, ještě dobře nevím. Ale jedno vím jistě a mohla by se na to složit nejslavnější přísaha: že tobě, Maryčko, nedám ublížit a že budu u tebe... poctivě u tebe... dokavad jenom tímhle hnátem budu hejbat!“

Zase to zaznělo tak, jako když někdy šeptal za nočních objetí, lehkomyšlně i pevně, posměšně i srdečně, zase z něho zadýchla horkost, která již čtvrt roku ji zbavovala rozumných myšlenek. Nevypytávala se dále, volnou ruku mu stiskla a kroky zase prorážely roztřesené šero.

Zveselil se: „Taky to je dobrý a pochválit musím, že sme vyšli takhle bez velikýho nákladu. Kufřík se na rameni jenom tak roztomile houpá a taky ty, jak vidím, máš balíček tuze hubený.“

„Vzala sem si enem trochu pradla a šatuv... nahonem sem všecko narovнала a zavazala... ani sama nevím, co něsu.“

„Dobře, že sis vzala jenom, co bylo tvýho. Však i k tomu balíčku přibudou nějaký jiný kousky... to už bude moje starost... a byl by v tom d'as, aby se mi takováhle věc nepodařila.“

Přehodil si kufřík na druhé rameno: „člověk takhle dohromady nic nemá a přece i to nic po chvilce tlačí.“

Cestou minuli několik mlékařek, ubohých chuděr, které v hlasitém hovoru postrkovaly po cestě rozlámané vozíky s velikými plechovými konvemi; než se úsvit rozbřeskne nad červenými domky v dělnických koloniích na periferii, musí býti konvice s mlékem na zápraží.

Skřípot vozíků a úlomky vět se zarývaly do prvního rozednívání.

„Ty ženský si taky zrovna nemůžou vejskat a sotva je to nejveselejší zaměstnání! Z vesnic a ze statků až někam do města je taky hezkej kus cesty! A přece z nich žádná u příkopu nenaříká a rukama nelomí. Nebudeme ani my bědovat, Maryčko!“

Šel vzpřímen, kufřík mu stlačil klobouk na stranu; i to vypadalo vesele.

Nebudeme bědovat, ale Maryča se nemůže udržet, aby hluboce nevzdychla. I tváře má vlhké, snad se dokonce slzy osvobozují s řas a mrznou v sychravém vzduchu. Uvolňuje se z dědiny, ale je k ní přivázána silnou nití, která se zdála z obyčejného vlákna, ale je snad ocelová. Vlákno musí prasknout... ale když praskne, řekněte, nemusí se i její srdce zastavit?

Ted' vstává matka... ted' i Karolina natahuje rozšlapané střevíce... maminka se před denní prací polohlasitě modlí, také Karolina něco polohlasitě bručí, snad je to také modlitba, i když slov nerozeznat... někdo objeví, že Maryča utekla, že je lůžko prázdné, okno jenom přivřeno... kdo to ohlásí gruntu?... potom i na psaní přijdou, které psala po půlnoci s mlhavým mžikáním v očích. Kdyby ji do hlavy tloukli, opravdu již nyní ani neví, co všechno napsala na list papíru.

Na pravé straně je východ, odtamtud se prodírají první krvavé pruhy, jež se tříští na stromech. A někde před nimi je široké město ostravské, dýmající, hlomozící. Jotidom se díval, jak se červené světlo láme šedivou sítí; záblesk se zatřásl na hraniční tabuli u cesty.

„Domovina je teda za náma,“ řekl klidně, „překročili sme hranice. Zasviť mi ty slunko zlaté –“

Ale vtipům se nedařilo; cítil to sám a pravil: „Svět je širokej, i my tam najdem místečko.“

„Už druhý z gruntu utika – a maminka ho prokleje. Jako Tonek, jako Tonek vzdychla Maryčka.“

„A proč ne jako Jotidom! Vždyť ani já nevím, co je to domovina.“ Ale hned se vzpružil: „Za pár dní bude všecko v pořádku. Chytíme se břehu oběma rukama. Jen co budu mít kousek pevný země pod nohama.“

Polohlasitě uvažoval a počítal: „Tak náhle se zablejsklo, že sem neměl ani kdy urovnat myšlenky. Ovšem na tom ted' záleží, co a jak. Jedno je jistý: na velkostatek pod horama se nevrátím. Pro nás oba by tam bylo málo místa – a živobytí by bylo těsný, nepohodlný. A do Čech taky ne – odtamtud sem vyšel už asi navždycky. A vlastně na žádnéj velkostatek a na žádnéj selskej grunt nevede naše cesta. Co tam máme dělat? Však já neumím jenom orat a z lesa dřevo vozit. Jářku, proč nepřehodit zase jednou páku a nepřeskočit na jiný políčko?“

Hovořil spíše se sebou než s Maryčou, ale za chvíli řekl jí jasnou větu: „Jenom si tuze nelámej hlavu, Maryčko. Špatná je cesta s popletenou hlavou. Dejme tomu, že je Jotidom vinnej – a vlastně: jaká vina? – jenomže i z toho trápení se může stát nakonec štěstí pro nás oba.“

„Šak ja ti věřim, Jotidome,“ řekla prostě a její kroky se vyrovnaly s jeho. „Dybysem ti něvěřila, zbyvala by mi enem jedna cesta: Odra, tam co su velke hlybočiny.“

„Odra? Che, to nemáš chytrý myšlenky, děvčátko! Odra, ale to by byla cestička opravdu poslední! Jakpak – vždyť se od ní vzdalujem krok za krokem!“

„Na Odru sem v noci myslela. Zdalo se mi, že ju slyším ež k nam na grunt hučeť a volať – a přece jak je od nas Odra daleko! Karolina mi trochu hlavu pozdvihla.“

„Karolina? Dobrá – budem za to na ni vždycky pěkně vzpomínat. Ale na Odru už myslet nebudeš, Maryčko.“

Odněkud odzadu rachotil za nimi po silnici těžký vůz, skřípal a duněl: mocné zvíře rozbíjelo svítání průmyslového kraje právě někde v mezích, kde již skoro nadobro přestával sedlák a kde se k černé zemi přitlačil závodní robotník.

„To je jistě nákladní,“ zdvihl hlavu Jotidom, „a funí si s nákladem, jak se patří. Kdopak jinej umí zpívat takovou hlomoznou písničku?“

Těžké nákladní auto zaburácelo nespěšně vedle nich; bylo zřejmě vrchovatě naloženo.

„Důkladnej chlapík,“ potrl Jotidom ramenem, „člověk musí mít radost, když slyší kolem sebe pořád řvát takový zvířátko.“

Řidič nákladního auta patrně postřehl Jotidomův posunek a myslel, že mu dává znamení, aby zastavil. Zvolnil rychlost, vystrčil hlavu a vzkřikl: „Chcetě se svezť?“

„Jakpak by ne!“ křičel i Jotidom naplno a poskočil kupředu několik kroků. „Vidět, že kamarád pozná už podle kroku kamaráda od stejného řemesla.“

Auto zastavilo a šofér, pomenší človíček s rozrytou tváří, vyptával se ještě křiklavým hlasem: „Od řemesla? Šofer?“

„Tak trochu,“ smál se Jotidom a pomáhal Maryči na sedátko, „aspoň mašinám kapánek rozumím a na vojně sem krotil všelijaký obludy.“

Řidič se ukázal zdvořilým i v drsném nářečním přízvuku: „Vaši paničce budě jisto zima, zrana leze mraz hromsky do kosti! A to mamy měť za paru dni podle kalendařa vesno! Tu mam ešče jednu hrubu huňu, přehodťte se ju přes nohy, paničko!“

Maryča se brání, že jí zima není, je poněkud zmatena, že ji řidič považuje za vdanou, ale Jotidom jí obratně houni urovnává, omotává kolem nohou a šprýmovně praví: „Ted'ka se ti bude sedět jako královně, ženuško.“

Auto se znovu rozhučelo, telegrafní sloupy ubíhají, stromy kývají holými větvemi, domky v nespořádaných shlucích blýsknou do protrhaného rána světlem v oknech.

Když takové nestvůrné zvíře duní a země se otřásá, i myšlenky se v hlavě divně pomíchají. I Maryča je za chvíli omámena, teď teprve se cítí unavena a nevyspalá. Ale Jotidom jako by do sebe převrátil kalíšek dobré slivovice: naklání se k řidičovi, na prsty mu hledí, okukuje všechno kmitavýma očkami, je pohyb a halasná řeč – snad se mu přece podaří překřičeti hlomozícího obra! Z vět se ovšem stala dvě tři slova, jež se ostře vyrážejí do ucha, a odpovědí je ještě skoupější křik, ale nevěřili byste, jak je takové neuspořádané dorozumívání příjemné a veselé. Za chvíli, když vůz projíždí

natlačenými ulicemi periferie, zví Jotidom, že auto je šachetním majetkem a řidič závodním zaměstnancem, že jede na šachtu na okraji Ostravy, že práce je mnoho a ne zrovna nejlehčí, že v Ostravě samé a nejbližším okolí je šoférů dost, závistivých jak hladoví psi, kteří druhému uchytují okousanou kost, ale že dále na východ, ke Karvinné, k Lazům, k Porembě, je pořád ještě třeba spolehlivých lidí, kteří mašině rozumějí a kteří ani nad starou rachotinou neztratí hlavu, že jede již celou noc, že má z toho v noze olovo a hlavu dřevěnou. Jotidom křičí, řidič kroutí hlavou, teď zase kývnutím přisvědčuje, ale Jotidom přitom nepřestává sledovat pohyby jeho rukou; je najednou zcela pevný, bezpečný: řidič nejede špatně, ale stejně dobře by dovedl jet a brzy by se s dunivým zvířetem dorozuměl i on, Jotidom.

Šachetní brána je jako nesmírný úl: přitahuje zdaleka poslušný lidský hmyz a propouští milostivě ty, kdož se osm hodin ryli ve vnitřnostech země. Ti jedni zrychlují krok a cinkají modrými baňkami s černou kávou, ti druhí naklánějí hlavy, poznamenané ještě šmouhami pod očima, a kolíbavě jdou po chodníku. Věty padají, unavené, ospalé. Čím blíže k uhelné jámě, tím více houstne havířský zástup a úplně se podobá uchvátanému houfu mravenců.

Až k šachtě nemůže řidič jet; prý inženýr nerad vidí, když závodní vůz sveze někoho cizího. Tomu přece rozumíme: vůz patří závodu a závod nemůže schválit svou škodu; ani na skleničku, která by se nyní v sychravém ránu dobře hodila, nelze myslet – a potom kamarádi od stejného zaměstnání nebudou čítat pár kilometrů svezení za nějaké zvláštní milosrdenství.

Jotidom s Maryčou stojí na nároží, vojenský kufřík je u nohou, chlad březnového jitra kolem nich. Ulice se napolo probudila již cestou horníků do závodu a teď se hýbe ještě ten a onen ospalý dům; bicykl přejede, mihne se auto a rachotí dědinský povoz, tam v obchodě zaskřípá železný závěs, tam kdosi otvírá okno a vystrkuje rozcuchanou hlavu. Jakási žena přebíhá ulicí; vidět, že šaty jenom narychlo na sebe naházela.

Stísněná kavárnička v boční ulici. Jotidom si sedá s Maryčou do kouta ke stolku, s něhož ospalý sklepník ledabyle smetá drobečky a nedopalky cigaret. Usedají spíše proto, aby si vydechli a hlavy narovnali, než že mají hlad. V druhém koutě podřimuje jakýsi obstárlý muž s těžkým řetězem na břicho, snad handlíř. Jinak jsou sami.

Káva je bídná, bez chuti. Ale Maryča by pila, i kdyby jí v šálku podali jed. Oči má rozšířené, nechápavé. Kdyby mohla ty oči zavřít, snad by zmizelo těžké omámení. Utíkala silnicí? Přetrhlo se vlákno, které ji svazovalo s gruntem? Dunělo auto a řidič přátelsky křičel? Sedí v jakési špelunce, ve které se ještě nerozptýlil dým a kalný pach?

Nemohla by na to bezpečně odpovědět. Byla jakási bouřka, ze které se zachránila. Ne, nezachránila, jenom byla vyhozena na kousek skalnaté země, ale kolem ní se

vody vztekají. Snad ji pohltí do zelenavých hlubin. Neví, neví. Nemohla by ani říci, je-li to pravda svatosvatá, že se jmenuje Marie Poštulková. Nemělo by se připsat: žákyně třetí třídy? Ne, už je velká, už se tiskne k muži. Tiskla se k němu čtvrt roku – hodiny, palčivé hodiny, které se proměňovaly v minuty. Jenom když je u ní on, Jotidom.

Bezděčně ho chytila v zápěstí: „Podivaj se na mě, Jotidome!“

Všimla si: neměl teď oči svítivé, neurčitě se díval do kouta. Roztržitě sebou škubl: „Co je, Maryčko?“

Ne, nic se nestalo, jenom když on od ní neodchází. Žvýkal housku a ukázal v náhlém smíchu zuby: „Ten chlapík za volantem mi trochu rozvrtal hlavu! Možná, že je to světýlko! Panečku – taková hlomozná potvora – myslím, že jí patří pěkný pozdravení: pěkně vítám, milostivá paní!“

Když Jotidom nejvíce vtipkuje, mohlo by se říci, že mu zrovna do šprýmů není. Maryča mu v té chvíli ani dobře nerozumí; ptá se: „O čim přemýšlaš?“

„Desatero věcí mi skáče před očima, ale jedna cestička by se mi zalíbila!“

„A nebudě ti těžka, dyž na tobě visim jak kameň?“

„Už zas taková řeč, Maryčko! Za to by se mělo trestat jako kdysi ve škole: ukaž, děvčátko, a pětkrát na ruku! Rákoska by zaštípala, kdyby byla po ruce! Kámen – jakej kámen? Ani ty mně, ani já tobě! To se rozumí – když jsme si uvařili polívku trochu horkou, nebudem nad ní tuze naříkat, vytáhnem lžičky a pustíme se do ní!“

Maryča měla najednou oči plné slz.

Hladil ji po zdravé ruce. (Odumřelou ze samozřejmé zvyklosti skrývala pod stolkem i zde, kde by se na ni nedíval nikdo jiný než lhostejný sklepník a dřímající handlíř.)

„Nechci, abys plakala, Maryčko –“ i jeho šeptaná slova ji hladila. „Ženskej pláč je náramně hranatej inštrument, píchá jako nůž! Na prolévání slz je času dost a dost! Možná, že sem to špatně řek! Ale víš, já neumím každý slovíčko vybrousit!“

„Ni ni – to neni tym! Ale přišla nahla tesknota na mě!“

Naklonil hlavu, kučeravé vlasy se zatřásly nad čelem a trhaně se zasmál: „Až pojedem dále, tu tesknotu musíme zahodit! Je to věc na cestu málo užitečná!“

Nutila se do úsměvu: „Dyž ju udvihněš, možeš ju aji zahodit!“

Náhle sebou trhnul a ptal se s přízvukem zcela jiným: „Poslouchej, Maryčko... a znáš adresu na bratra, na Tonka?“

Pohotově vyslovuje Maryča ulici a číslo.

„To by tedy bylo zas nový světlíčko! Dobře si připomněla, že i on vyšel z gruntu na novou cestičku! Když dva potká stejnej osud, mají potom k sobě o kilometr blíže!“

Zdvihla k němu oči jenom napolo chápající.

„Nemusíš se bát, že já teďka takhle budu mluvit: Nevím si rady, s kterýho konce se mám pustit do tý kaše! A proto mě, Maryčko, zaveď k panu bratrovi a ukaž na mě – prej: Tuhle je ten velkej darebák, kterej mi udělal veliký trápení! Jdem k tobě na krk oba dva! – Ale ne, Maryčko, ani pomyšlení! Jotidom už byl nejednou v úzký uličce a mohlo by se říct o něm, že mu voda stoupala až po bradu – a koukejme se na něho: on si pořád ještě klepe prstem na stůl a kuráže má jako starej pytlák! Počkej, světe divokej, ještě se ti podíváme na zuby a zazpíváme spolu písničku!“

Jeho živé řečnění i jí zjasnilo oči. „Jak se ten Jotidom vyzdvihuje! Ženě se jak velka voda!“ A důvěřivě se podívala na jeho snědou tvář.

„Kdo se nevyzdvihuje, tomu hlava spadne pod stůl!“ cinkal na šálek. „Ale tos neřekla dobře, Maryčko, o velký vodě: pořád jenom jako pokojná řeka! Ta by chtěla nosit a vozit! A bratra Tonka poprosím o radu: Nevíte, pane Poštulko...? Možná, že ví, možná, že ne; zeptání je stejná věc, jako když se klobouk smekne.“

Maryča se vzrušila: Tonek, pravda, Tonek –! Vždyť je to její bratr! Vždyť si slova špatného neřekli! Ale v stejném okamžiku se jí postavil před oči podlouhlý obličej, kostnatý, s táhlým nosem, vystouplou bradou, a chladný hlas matčin mluví do neútné kavárničky. O cizinci, který se navždy ztratil. O nezdárném synu, který zradil grunt.

Ale – Bože nejsvětější – vždyť stejné slovo povědí i o ní. Ztratila se, utekla. Vzepřela se. Zradila grunt.

Jotidom rozbíjí její zmatek. Cinká šestáčky na stůl, mrzutá sklepnická tvář se nad nimi sklání, zmrzačená věta má nahradit poděkování – haló, kufříku z vojenských časů, pěkně zase na rameno a povandrujeme o kousíček dále. A prosím vás: která tramvaj nás rychle zaveze?

Vozy cinkají, domy ubíhají, na lávkách elektrické dráhy odpočívá lidská bolest i lhostejnost... jak daleko chcete jet?... platíte dva lístky?... ten kufr musíte šikovně uložit, aby nepřekážel... dobrá, povím vám, na které stanici máte vystoupit...

Úlomky hovorů, smích, hučivý hlas, kašel jakéhosi nešťastníka... rozházené ulice a shluky domů... jitra je jak potrhaná plachta, kterou zapomněli sešít... uhelný prach se proměnil v špinavé šmouhy, které se táhnou po domech i polích.

Šachty se vztyčenými věžemi, sloupy s předivem drátů, tabule s vyhláškami – a vůz drnčivě běží po kolejích.

„Není ti, Maryčko, zima? Nebolí tě nohy? Nemáš hlad?“

Zavrtění hlavou je němé. Kdo by cítil zimu a hlad? Není horších trampot?

Podivná věc: rty se nutí do úsměvu, ale vypadá to jenom jako zkřivená tvář.

„Vidíš – tam zase jeden takovej chlapík, jakým sme přijeli. To si bručíš a funíš! Ale ten jemnostpán vpředu s parádní čepicí má fouňovský vzezření... ten by nás asi sotva svez, ale hnal zhurta od svý káry – jak pak ne, když mu ulice musí uhejbat!“

„Zde budete vystupovat – a potom nahoru a ulicemi vpravo.“

„Děkujem pěkně za ukázání. Pojd', ženuško!“

Po druhé jí tak praví, okázale a pyšně. Jenom se všichni podívejte!

Kufřík může zůstat nějaký čas u hlídače na stanici. Pár šestáků rozvazuje jazyk a křísí podivnou haťmatilku aspoň ze tří jazyků. Ale to nic – rozumíme ti, chlapíku, tvým pokrouceným prstům, tvým směšně visícím vousiskům. I ony ukazují a hýbají se na všechny strany.

Království uhelného kamene a uhelného prachu stiskne srdce, jež je zvyklé polím, pěšinám, dvoru... Oslepí oči, které se rády dívaly na lesy na obzoru a na daleké hory. Byly jako modrý den, ale šedivé domy, špinavé věže, červené fabriky jsou skutečnost. Snad šedivá skutečnost, snad černá skutečnost. Zdvihni hlavu, Maryčko, ani žena se nemusí ohýbat! Nesmí ti napadnout, abys zvlhlýma očima ukazovala, že jdeš tuto špinavou zemi prosit.

V tomhle domě sedí tedy Tonek? Tam někde za oknem, které je také posypáno utuhlým zrnitým prachem, schyluje se nad stolem a nad papíry? Portýr je nezdvořilý a jeho ruce dělají odmítavý půlkruh. Byl by pěkný pořádek, aby se soukromé věci vyřizovaly v úředních hodinách! Patříte k šachtě, jste havíř, dozorce, jiný zaměstnanec? Týká se vůbec vaše věc šachty? Nu, když se trochu týká – trochu, povídáte – a když na pana Poštulku čeká sestra, podíváme se, co se dá dělat, ale předpis jest – –

Bože, jaké má Tonek divné oči! Bolestné, roztržité. I prsty jeho roztržitě těkají po Maryččině ruce. Hlava zůstává jako vklíněna mezi silná ramena.

„Tys přijela ke mně, Maryčko?“ Ale úsměv se nerozehřívá, oči se neprosvětlují.

„Mám veliké soužení, Tonku. Přišla jsem do těžké bolesti. Nenadála jsem se nikdy, že budu – Už nemám domova, jako ty nemáš, Tonku –“

Slova jsou neposlušná, konec věty se trhá, přízvuk je jakoby cizí; zde na široké chodbě, kde je plno dveří, kde v pozadí snad číhá zvědavý pohled portýrův,

neodvažuje se ani užít domácího nářečí, mluví spisovně jako Tonek, ale zdá se jí přitom, že je sevřena do šatů příliš naškrobených.

Ted' je teprve chvíle pro Jotidoma, aby si přestal nakrucovat knírek a nabírat dechu. Přistoupil k Tonkovi se smeknutým kloboukem: „O mně vám jistě dosud nikdo neřek ani nejmenšího slůvka, pane Poštulka. Ale já sem vás poznal podle vašich stop na gruntě. Pomáhal sem tam půl roku, pan stryk Hanys mi ukázal cestu na grunt. Nakonec došlo k nějakému nedorozumění mezi náma a mezi vaší maminkou, pane Poštulka.“

Tomu všemu rozumí, jak se zdá, úředník Antonín Poštulka jen velmi nepatrně. Jeho nejistý pohled bloudí s tváře snědého muže po Maryči, která si tiskne šátek k očím a chvěje se. Ani se nevyptávají jeho oči, také se tak zajímají jako Maryčina řeč: o čem to mluvíte?

Ale Jotidom necouvne před nedokončenou řečí, jenže slova ted' více usekává: „Mý méno je Žezulík nebo Zezulka, abyste věděl, pane Poštulka. Ale na gruntě mě překřtili Jotidom. Jotidom, trochu divný, ale taky už na to méno slyším. Tuhle s Maryčkou sme si dali pevný slovo. Já od ní upustit nemůžu. A taky neupustím, to najisto povídám. Už sme jako muž a žena, ale ještě nesezdaní, ale i to bude. Ovšem vaše maminka z toho neměla velikou radost. Tomu rozumím, Maryčka je přece z gruntu, ale i ten Jotidom není jen tak neužitečnej obejda. Maminka mi v noci řekla několik tvrdejch slov – ale o to nic, to jí ani nemůžu mít za zlý, matka má přece právo na tvrdý slovíčka. A jako, že se mám na místě pakovat. Bylo to trochu náhlý, ale co dělat? Teda sme se spakovali ještě před ránem, já i Maryčka. Takový je to teda, pane Poštulka.“

Vydechl si, utřel vlasy – přece se i Jotidom může za řeči zapotit!

Tonkovy oči zneklidněly ještě víc, když uslyšel trhanou zповěď. I to postřehl Jotidom a předbíhal jeho otázky: „Ledaco užitečného umím. Na vojně sem se taky jen tak hloupě nepovaloval a na kavalci neležel. S autama umím jezdit, osobníma, nákladníma, i správkám trochu rozumím. Tadyhle v kapse mám potvrzení ještě z vojny, že mě bylo možno ke každý práci užít. O radu sme přišli prosit, abyste nám ukázal cestu, pane Poštulka.“

Ted' už rozumí Tonek, a kdyby ještě nerozuměl, Maryčino úzkostné sevření by vyplňovalo mezeru slov: „První moja myšlenka byla na tebe, Tonku! Ty poradíš a pomožeš!“

Tonkovo čelo se zdvíhá ve vrásky a prsty se pohybují zcela zbytečně, jako by se dotýkaly kláves. Ramena uhýbají před něčím neviditelným: „Ano, ovšem... vy byste chtěl na závod... ano, já vím, zaměstnání a službu... přijímá se ted' málo, některé obory jsou přeplněné.“

Vzchopil se: „Mohli bychom zajít do kanceláře. Pozeptám se. Možná, že přece – Je to přes ulici, v druhém křídle budovy. Vezmu si na chvíli dovolenou. Obléknu se.“

Vrátil se za chvíli, neklidně pospěšný, stále se sklopenou hlavou. Náhle si vzpomněl: „Maryčko... ty... ty na nás počkáš. V poledne tě vezmu k nám... Vojtěška by byla teď velmi překvapena, připravuje se na jedno velké vystoupení, mnoho jí na tom záleží, zaměstnává jí to úplně... Nesmíš se hněvat, musíš uznat... Zde na chodbě je teplo, lépe než venku, tam je sychravo, však jste poznali.“

Ustupoval za řeči, už se skoro zdi dotýkal, jeho řeč byla jakoby provinilá, posunky bezradné. Kroutil kloboukem a opakoval: „Škoda, že nenapsala... Škoda, že jsme nevěděli –“

Maryča pocítila v té chvíli více lítosti nad Tonkem než nad vlastními nejistotami. Usmála se, když svůj balíček odkládala na lávku: „Ach, trochu čekání mě nezabije! A to bych si opravdu nevzala na svědomí, abych vyrušovala Vojtěšku, když má velikou starost před sebou. Jenom o mne neměj starosti! Ústřední topení příjemně hřeje, i zdímnout by si člověk mohl na chvíli.“

Umiňovala si, když usedla na lávku, že se bude tvářiti co nejlhostejněji. Má pravdu Jotidom: což musí každý vědět, že přišla prosit jako žebračka tuto černou, uhelnou zemi? Ale minuty se vlekly a vrývaly se do jejích spánků. Teď teprve se jí zdálo, když zůstala s neforemným, dědinským balíčkem na lávce v cizí budově, kde se jenom píše a počítá, že je nadobro ztracena. Chvillemi jí vstávala před očima mlžná zeď – ale ne, to je jenom vyhláška: Plivati na podlahu je přísně zakázáno. Když se oči šíře rozevrou, zeď zmizí. Teď se někdo odměřeně ptá: čekáte na někoho? Poslušně odpovídá jako ve škole. Tam kdesi... jenom přes ulici, v druhém křídle budovy... sedí někdo, kdo má v rukou Jotidomův život. Řekne: nedám, nechci – a oba se vypotácejí z teplé chodby na sychravý březnový vzduch. A potom velký otazník. A potom tma. Snad by se měla nyní horoucně pomodlit. Zde na chodbě, kde jsou vyhlášky, co se zapovídá? A jaká modlitba je tak úpěnlivá, tak plamenná, aby obměkčila všechny zdi, z mlhy, z kamene, z lesklého uhlí?

Teprve těsně před polednem se Tonek vrátil. Sám, udýchán, nachýlen. Ale měl jasnější zážehy v očích a živější úsměv. „Snad z toho přece něco bude,“ spěšně hlásil ustaranému Maryčinu pohledu. „Dovíme se odpoledne ve tři hodiny. Inženýr, který má osobní referát a rozhoduje o přijímání na závod, měl dnes nějakou bouřlivou chvíli. Ale to často, to často. Že musí pořádně sáhnout na zub tomu... nu vidíš, Maryčko, jméno jsem zapomněl.“

„Jotidom – takovou měl u nás přezdívkou,“ šeptla Maryča.

Běžel ještě vyřizovati nějaké věci v kanceláři a za chvíli pro ni přišel.

Ulice se rozbíhaly, obchody volaly s oprchalých štítů podivná jména, teď zase jen rozježděné staveniště, potom shluky smutných, šedivých domů.

Nad prahem a komíny, nad lidmi po ulicích, nad bohatstvím i bídou zavolaly náhle sirény s šachet břesknými fanfárami.

Tonek se dal do vyptávání. Plaše, útržkovitě. A útržkovité jsou Maryčiny odpovědi. Šeptá o očích, které svítily. Kdyby omdlela, on ji zachytí. Maminka řekla, že se nikdy nesmí vdávat, pro tu odumřelou ruku. Prohřešila se proti maminčiným zákazům. Ne urputným vzdorem, ale skrytě. Ani povědět už nemůže, jak se všechno stalo.

A Tonek ještě plašeji, jako by obcházel bolestivá místa, vyptává se dále: na maminku, je-li zdráva. Zajíkal se: srdce se prý mu svírá, když si vzpomene na grunt, na maminku. Ptal se na Blaženu, na Karolinu. Tak tak – za Karolinou již nechodí ten zdvořilý příručí, ale maminka jí snad ženicha hledá. Maminka – a což může Maryča povědět: mluvila o něm maminka zlými slovy?

Kdo má na ulici slzy v očích, musí čekat, že se mu lidé ušklíbnou; na ulici se nemá vynášet bolest. „Počkej, Maryčko, tam v tom rozkročeném domě si odpočineš. Je ovšem tmavý, ale v uhelném kraji těžko hledat světlici se sluncem.“

Maryča vstupovala do dveří se sevřeným hrdlem. Vojtěška – zapomněla už, co bylo na tatínkově pohřbu? Vojtěška – o ní maminka mluvila tvrdě, nelítostně!

Byt Tonkův byl těsný: nevelký pokoj, kuchyňka a drobný přístěnek, který by mohl býti stejně kabinetem jako spízkou nebo prostě koutem na odložené věci. Zastíněn byl zdmi sousedních domů: i v poledne ležely stíny na obrazech, na nábytku.

Vojtěška ji přijala s důstojnou obřadností. Maryča poznala hned: jistě Tonek před chvílí odskočil, aby jí pověděl o návštěvě. Pocítila poněkud úlevu: nebude muset aspoň rozkládat své bolesti. Ale byla to jiná Vojtěška, než jak ji poznala před rokem: už ne tak mazlivá, rozdávající vonné kyticky, už ne tak růžová a půvabná. Byla oblečena v pestrém županu, nijak novém, a vlasy měla ledabyly přičesány. Oči měla unavené – nebo snad spíše nespokojené, mrzuté?

Její omluva nebyla rozpačitá: „Když po prvé dostaneme hosta, přichází do nepořádku. Ale vysvětluji: studuji důležitou úlohu a nemohla bych se úplně soustředit, kdybych se měla rozptylovat ještě hospodářskými starostmi. Umělecké tvoření žádá napětí všech schopností. Musíte tedy prominout. Ale kdybyste byla napsala třebaš malý lísteček, byla bych se ovšem připravila.“

Mluvila pozdviženým hlasem, jasně článkovala, pevně zdůrazňovala poslední slabiky. Trochu zpěvavé lichotnosti zůstalo na slovech, ale byl to jen poprašek na umrzlých větvičkách.

Maryča postřehla okamžitě, že jí vyká. Jako cizímu člověku, kterého třeba přijmouti zdvořile, ale na kterého se druhý den zapomene. Ano, před necelým rokem... doma na pohřbu... na začátku všeho zla... zazněla věta jinak. „Ty jsi Mařenka... pozdravíme se jako sestry...“ Na sestry nelze myslet, na pěkné slovo napadal šedivý uhelný prach.

Odpověděla nesměle, ale mluvila jasnou spisovnou řečí: „Vyčítat si budu, že jsem vás vytrhla. Já vím, velká práce se nemůže podařit bez velké námahy.“

Vojtěška pozdvihla hlas a její tvář dostala trpitelský výraz: „Vidíte! Ale námaha není jenom tělesná, je i duševní, citová. Přetvořit se do jiné bytosti, splynout s jejím utrpením, takřka se rozpúlit – ach, jenom Tonek nechce uznat, jak to spaluje všechny síly a ničí nervy.“

„Ale, Vojtěško, přece –“ pokusil se Tonek namítnout, ale Vojtěška ho nedbala a ukazovala na pohozené svitky papíru: „Slovo je mrtvé a musí se mu dát teprve život a plamen. Ovšem zde – jak vidíte, pořád pod mračnem! Pod ochranou špinavých zdí! Mezi lidmi, kteří nerozumějí! Nu, přece někteří dovedou uznat, že by bylo třeba rozbít těsné mříže! A snad se mi podaří mříže rozbít!“

Maryča byla sklíčena krásným deklamováním. Slova byla slavnostní, ale bodala a studila. Upřela oči na kout stěny, kde visel pestrý věnec se širokými stuhami. Nápis v přítmí nemohla rozeznat. Věnec pomalu uvadal, na květinových lístcích byly tmavé pruhy, zeleň žloutla.

Vojtěška sledovala pohyb jejích očí. „Měli jsme nedávno představení dramatického odboru. Myslím, že dobré. Maryšu jsme hráli.“

„Bylo to krásné představení, Vojtěška měla znamenitý úspěch,“ spěšně a úslužně se vmísil Tonek do řeči.

Vojtěška pohrdavě pohodila rukou: „Bylo to jenom ochotnické představení, i když snaživé. Možnosti jsou omezeny, lidmi i místem.“

Oběd byl nevalný, zřejmě narychlo připravený. Ale Maryča by ani nemohla říci, co se jí předkládá. Byla sevřena, vydechnout ani nemohla, styděla se, když do zdravé levice brala lžičku.

I hovory byly rozpačité. „Čekáme, že se přece někdy osvobodíme z tohoto melancholického vězení,“ posměšně Vojtěška rukou ohraničovala plochy pokoje. „Tonek aspoň slibuje a věří. Závodní úřednické byty se stále zadávají a rozdávají, už skoro každý úředník sedí v bytě, který je lidský a není výsměchem primitivní hygieny, jenom na Antonína Poštulku se stále zapomíná. Nevím proč. Snad není dobře zapsán, snad se bez něho obejdou, snad umí málo volat a kupředu se tlačit.“

Vojtěška uměla znamenitě stáhnout rty; vypadalo to, jako by chtěla zahvázdat. Tonek se chystal k vysvětlování, ale jenom pokrčil rameny a začervenál se.

Ostatně se nezdržel dlouho a odešel brzy do kanceláře; má ještě mnoho práce a je nepříjemná věc míti na stole haldu nevyřízených papírů.

„A my jsme tě okradli o kus poledne,“ omlouvavě řekla Maryča.

„Ale ne, ne... žádná škoda... ne, ne...“ potřásl roztržitě hlavou a zase ji tak divně nachýlil vpřed.

Obě ženy zůstaly spolu. Maryča by mnohem raději chodila po ulicích, i v nevlídném březnovém větříku... a jakou zprávu přinese Jotidom?... prý z toho přece něco bude, řekl Tonek... a co všechno jiného musí odvalit?... neprohlíží si ji Vojtěška stejně útrpně, stejně pohrdavě, jako se dívala na Tonka?

„Nechcete černou kávu?“ ptala se Vojtěška. „Víte, mám ráda černou kávu. Zbystřuje mi nervy, osvěžuje mi paměť. Neobešla bych se bez ní.“

Usrkovala a najednou vykroužila lahodnou větu, v níž mělo býti politování, ale přece palčivou: „Poznala jste tedy také trochu kletbu rodu a dostala jste se do zápasu s vyčichlými předsudky jako váš bratr.“

Maryča svésila hlavu: proč jenom větu pronáší tak obřadně jako kus kostelního kázání?

„Ale nesmíte si myslet, že se nad vámi roztrhne oblak mravokárných výkladů,“ Vojtěška přimhuřuje oči, „nemám talent k tomu, abych mravně horlila a dávala moudré rady. Protiví se mi staré tradice a je mi sympatický každý, kdo chce trochu otřást ztrouchnivělými předpisy.“

Maryča nemůže odpovědět; Vojtěška nevyslýchá, ale přece její slova vtiskují do hlavy trnové větévky.

Řeč Vojtěščina se ozdobně rozvíjí: „Selská pýcha ulpívá na formách už dávno neživotných a užívá výrazů, které po dlouhá léta nejsou v platnosti. Je v tom mnoho zpátečnictví, které nedbá hlasu života. Jsem ráda a je pro mne velkým zadostučiněním, že zase jeden člen starobylého rodu selského Poštulků se dostal do sporu s tou selskou pýchou.“

Maryča je rudá a cítí horkost; snad i ona je vinna pod vějířem divadelních slov Vojtěščiných. Ale Vojtěška umí i větu zaostřit – a žalobu podat názorně: „Aby grunt neutrpěl ztráty, musí jeden člen žít v takových kumbálcích. Nesmí se vyplatit podíl a na omluvu se vymyslí jakási záhadná vina. A druhý... ale nechme toho zatím, Maryčko –“

Její pomlčka je velmi účinná: poslední slabika se pozdvihne a lehce prodlouží.

Řeč Vojtěščina se najednou trpitelsky nalomí: „Musím vám povědět upřímně: těžký a prázdný je život s vaším bratrem.“

Nyní Maryčka neodolá: „Ale vždyť Tonek je dobrý člověk!“

„Dobrý člověk? Ano – to je jenom jiný, krásnější výraz pro jeho vlastnosti. Slaboch, nerozhodný, uhýbavý. Průměrný, přízemní člověk. Nechápe mocnější rozlet. Umí jenom po zemi chodit, nedovede vyletět. Snad se v něm soustředila krev těžkopádných předků – prý se takhle vlivem dědičnosti mnoho vysvětlí, jak jsem slyšela.“

Maryčka byla srdečně ráda, když mohla vyjít už na ulici. Byla sice pozvána, aby přišla přenocovat, ale přízvuk byl chladný: milostivě se povoluje, aby tuto jednu noc –

Nad ulicí leží také sychravý, tmavý oblak, ale Jotidom, který již čeká na rohu, má rozjiskřené oči. Veselé, rozpustilé.

Postaví se před Maryčou jako do vojenského pozoru, i podpatky srazí. „Hleď, ženuško“, praví s přepjatou vážností, „tenhle muž, ménem Izidor Žezulík neboli Zezulka čili do třetice Jotidom, lunt a nicpotak, bude od zejtrka mít na tyhle svý darebácký kotrbě pěknou čepici. Snad i s nápisem: Jáma – jestli se takovej nápis na čepici dává. Bude mi to hezky slušet, nemýlíš?“

Maryčka se zadýchala. „Přijali tě?“ řekla nesměle.

„Tak hladce se tenhle kousek neproved a nemůžu říct, že by na šachtě čekali na člověka s otevřenou náručí,“ tvář se mu rozšiřovala. Vypjal se: „Ale já ještě jeden příkop přeskočil – a taky sem našel kumbálek pro nás oba... nu, nic parádního, ale všecko je zatím, zatím...“

Vzal ji za ruku a bezděčně pobízel k rychlejšímu kroku: „Půjdem se naň podívat, na ten kumbálek. Je to odsud kousek cesty a královskéj příbytek to ovšem není. A světla tam není mnohem víc, než má bratr Tonek. Budem kapánek v závětrí a z toho mám radost; vlastně tady se cizí člověk dobře ztratí.“

Zasmál se, když zahýbal za roh: „Je to byteček jenom pro jednoho, ten majitel domu... nebo jakou hodnost tam má... do několika prázdných pokojíků narovnal trochu starýho haraburdí, stůl, dvě židličky a myslím lavor na stoličce. A jakousi almaru a ovšem postel. Ale povídal, chlap špásovnej, že za malej příplatek se tam vejde i druhá postel a že může půjčit pokrývky i polštář, taky ovšem za příplatek.“

Maryčka se zastavila, odvrátila se, všecka zarudlá a zadýchaná. Přece s ním bude žít... v jednom pokojíku, nesezdána! Tvrdé selské tradice ji udeřily do hlavy. Není větší hanby, není větší hanby! „Jotidome, buděš měť včil hodně placeňa... Ja ti

němožu včil věce pomoci a něsmiš se na mě hněvat... ale mam malu knížku z ostravske založny... je moja, žadnemu jinemu něpatři... su tam korunky, co mi ešče tatinek davali, jak se co v gruntě prodalo, to byl už takovy stary zvyk... a jak sem jaky grejcar našporovala... Hodně toho neni; co mam, z upřimneho srca davam...”

„Hoho, Maryčko –“ Jotidom se všecek rozhybal, „zatím ještě svou roztomilou knížečku schovej, až přijdou horší časy. Snad ani nepřijdou... vždyť budu nějaký čas žít z gruntu!“ Smál se příliš hlučně: „Opravdu z gruntu! Hled’... přece sem taky dostal peníze za službu a za dřívější měsíce sem všecko neutratil. A potom, ženuško, vždyť já mám taky knížku... už si nepamatuješ, jak sem kdysi vykládal, knížku od nezapsanýho tatíka s nějakou řádkou korunek! Až se trochu okouknu, i tomu přijdu na kloub, jak se taková knížka užitečně vymění.“

Potrásal hlavou: „To se rozumí, budu mít ještě lečjakou trampotu – ale už mě skoro začíná bavit, když se tak můžu hlavou do trampot opřít! Hej, hej – povolte a ustupte! Hej, hej – sme dva a až bude třetí, taky se pro něho místečko najde! Už přece máme kousek pevný země pod nohama! A můžeš, Maryčko, mamince napsat, že Jotidom není jenom tak ničemnej nicpotak – že to byl omyl, omyl!“

Počítal: „Ráz dva – krok dva – nový hnízdečko jdeme přivítat! A tak... jako s přijetím na šachtu – tam sme se zastavili! Až si odpočinem, později ti povím všechno důkladně! Teďka jenom tak, slovo zde, slovo onde! Bylo to vlastně tuze žertovný. Tonek povídá, a myslím, chudákovi bylo už předem nanic: on, ten inženýr, je občas hrubián a křičí, až se stěny třesou. A taky křičel, slyšel sem ho až na chodbě. ‚Nepotřebujeme nikoho, zas nějaký zkrachovaný inteligent, nedoštudovaný gymnasista!‘ Potom vyrazil dveře: ‚Pojďte sem, občane!‘ Velkej chlapík, hubenej, černej. ‚Umíte prej jezdit s mašinama!‘ ‚Troufám si, pane inženýr, na vojně sem jezdil.‘ ‚A máte řidičskou zkoušku? Pročpak dosud ne? Takový ledajak patří jako nádeník tadyhle na dvůr.‘ A já: ‚Když uznáte, pane inženýr, že se k ničemu lepšímu nehodím, přijmu i to rád.‘ ‚Vy tedy na papíry nedržíte a vysvědčení je pro vás hadra?‘ ‚Mám z vojny papíry.‘ ‚Podívám se na vás, v čem se vyznáte. A deset skleniček za den převrátíte do sebe, není-liž pravda?‘ ‚Ani jednu, pane inženýr.‘ A potom mě honil po dvoře, poručil vlézt na rozskřípanou káru... však chudinka naříkala jak babička pod nůši... a jezdit! Jelo se kolem dokola, vpravo, vlevo, vyhýbat, zastavovat – opravdu jako krasojízda v cirkuse. A slézt – a jak byste spravil to a ono? Co je tohle, k čemu je to? Odpoledne nanovo. Už sem taky trochu cítil třesení v koleně a potil sem se. Ale povídám si: přece mě teďka nevyhodí po takový dřině – a nic sem nezvrzal! A on nakonec: ‚Zatracený človče, vy jste holomek – ale já vás pošenu k řidičské zkoušce! Co nejdřív! A budete jezdit zatím s jedním kořalkou, dokud nebudete mít zkoušku, ale když se s ním budete po putykách zastavovat, poletíte ze vrat jedna radost!‘ ‚Nebudu se zastavovat!‘ Podal mi nakonec ruku: ‚Zítra ráno ať stojíte tady v kanceláři!‘ Že je to všechno roztomilá švanda, Maryčko?“

Maryča se na něho podívala se strany, trochu pyšná a rozradostnělá; viděla, jak mu svaly v obličeji hrají a oči svítí. Bezděčně se k němu přitlačila: „To je pěkné, žes mu tak ukázal, co všechno umíš!“

Jotidom se ještě hřál ve vzpomínce: „Nejvíc se mi líbilo, jak mi nadával. ‚Holomek a zatracenej člověk‘ – ale těch slovíček padlo ještě víc – a jednu chvíli sem dokonce myslel, že mi chce uštvít pořádný pohlavek! Člověk by ani nevěřil, že by i nadávání bylo někdy příjemný. A je! Nu – teda – za tímhle rohem... vidíš, Maryčko, barák do polí... to bude náš kout, kde si nějaký čas budem říkat: doma.“

Najednou se ostře zastavil a klepl se do čela.

„Napadá mi najednou,“ zvolal, „kdy jsi byla, Maryčko, zletilá?“

„Ešče něsem,“ klopí hlavu Maryča, „ešče čtyry měsíce, roky mi dochodá v letě.“

„To teda patříš ještě pod poručnický pořádek!“

„Maminka byli ustanoveni od sudu místo poručníka.“

„Nejenom pro Blaženu?“

„Pro ňu – a pro mě.“

Zamnul si ruce a zasmál se rozpačitě: „Radostně jsem vyskakoval, že sem dva hluboký příkopy přeskočil... a ono se zatím otevřel příkop ještě jeden... A možná, že to taky nebude hračka.“

Kroutil hlavou a furiantsky si luskl prsty: „Starat se budem až za pár dní. Zatím povedem zábavný diskurs s domácím pánem o takovou věc, jako je postel, linoleum na stůl a kamna, aby se z nich nekouřilo.“

Hleděl Maryči do tváře: „No – pravda, musíme se taky přihlásit. Je přec předpis, že každý člověk musí mít v ruce papíry, že se narodil a že neutek z kriminálu. Maryčko, ženuško, vzala sis s sebou takový ouřední papíry?“

Maryča se na něho podívala rozšířenýma očima.

„Jako – domovskej list a křestní list!“

Maryča sklopila hlavu: „Němam. Nězpoměla sem se.“ A hned omlouvavě šeptala: „Ani mi na myšlenky nepřišlo v noci... byla sem ohlupena, omamena.“

Jotidom roztáhl prsty: „Příkopy přeskakujem a hlavy vyzdvihujem – a list papíru nám vletí pod nohy! Už jedem na pěkným voze a čepici máme na hlavě – a on najednou nám chybí jeden šroubek, jeden maličkej šroubek! Ale což, Maryčko... že takovej šroubek nenajdem? Že jej nedáme na správný místo, aby se vůz hezky rozejel?“

XVII

Listonoš dal Karolině dva dopisy, zrovna když vycházela ze dveří na dvůr.

Byly stejné velikostí i barvou. Jediným blesknutím poznala, od koho jsou. Taková veliká, kulatá písmenka, jako když si panenky v rozložitých sukních sedají na trávník, umí namalovati levou rukou Maryča.

Zneklidněla, zhluboka vydechla; ano, na jednom je psáno: slečně Karolině Poštulkové, druhý byl určen matce.

Zašla do tmavého kouta v kůlně a spěšně svůj dopis roztrhla. Chvátávě přelétla řádky; až bude mít opět chvíli pokdy, bude probírat písmenko za písmenkem.

Řádky přeskakují, kulaté panenky si pohrávají na trávniku. „Slzy mi padají na papír a všechny mé myšlenky jsou stále u vás, vidím každý koutek a každou věc, i nejmenší –“ pravda, Maryča uměla z literek sestavit pěkná slovíčka, jak by Karolina nikdy nedovedla.

V kůlně je šero, ale na řádek uprostřed svítí světelný pruh: „Jotidom dostal místo, a pěkné místo, je na šachtě zaměstnán u aut a s vozy bude jezdit, jistě si slušné peníze vydělá –“

A teď jako by z literek červené ohníčky vyskakovaly: „Nikdy od sebe neupustíme a nikdy se nerozloučíme, já s ním budu snášet dobré i zlé –“

Karolina se mračí, list se jí chvěje v ruce. A tato slovíčka volají přímo k ní: „Pros za mne maminku, aby se nade mnou slitovala a dala mi své povolení. Pros za mne, drahá sestřičko, abych mohla přijmout jeho jméno –“

„Drahá sestřičko –“ takové mazlení není zvykem na poštulkovském gruntě a nejméně si v něm libuje Karolina; jistě by posměšně okřikla Maryču, kdyby ještě stála před ní mezi dřevem a haraburdím v kůlně, že již dávno nejsou školáckými děvuchami. „Drahá sestřičko“ – je to tak, jako když se měkkou rukou po tváři hladí. Tou odumřelou Maryčinou? Karolininou ne – Karolina má zkornatělé ruce, neumí hladit a málo jí záleží na pohlazení.

A stránka a ještě jedna. O svém bytě Maryča píše a znovu se vrací s prosbou. Podtržený řádek je jako výkřik: „Domovský list... hned... nutně... prosím Tebe, Karolinko –“

Karolina zastrkuje list do záhradří. A jakou vlastně má práci v kůlně? Odhazuje dřevo – a vždyť přece pro dřevo nepřišla! „Vidím každou věc, i nejmenší –“ Kdo na gruntě zůstal, tomu není nejmenší věc vzácná. Nevšímá si ani věcí velkých.

Zařala zuby a mávla rukou. A kdyby ona, Karolina, byla tam někde v končinách s uhelným prachem a šachetními věžemi! Velká, strašná hanba; selská děvucha nesmí skočit za čeledínem! Kdyby... kdyby... Ale rozkročila by se, bránila by se... a možná, že by v tom i radost byla: tak stát proti světu; a potom zavřít svou komůrku a nikoho dovnitř nevpustit – jenom jeho! Ten tam – má cigánské oči a čarodějnický hlas. Je zbojník – když s ním po prvé na poli pracovala, pobrukoval si písničku, jak šlo jedenáct zbojníků z hodů. Maryča je se zbojníkem. A přece – a přece –

Snažila se jít co nejlhostejněji, když se vracela do kuchyně. Matka seděla u starosvetských kamen, na stoličce bosou nohu, třela si ji a připravovala obvazy. Těžké žíly jako namodralé provázky vystupovaly z utuhlého, žlutavého masa. Ale provázky byly zadrhnuty hrbolky uzlíků; znetvořovaly nohu, podivně ji rozšiřovaly.

„Boli vas noha, maminko?“ Karolinin pohled se zastavil na modrých provázcích.

Vdovina řeč byla tvrdá: „Stara selska nemoc se ozyva. Je jasne, že už promluvila.“

Jak se šedivé vlasy matce na skráních za poslední rok roztáhly!

Ani nyní se slova nenesou naříkavě: „Přidě padesatka – a žily na nohach povidaju nahlas, aby člověk rozuměl: Hospodyní je přes padesat rokov! Do krvje se dostala hlina, bo dluhy čas chodila po polu! A po dvoře, po chlivach, nebylo kdy, aby nohy spočinuly! Co dělať – takove nadělení musí nijedna selka čekať! Moja matka – šak teŕ na takovu nemoc zabidovala. Ukazaly se krčove žily – ale kdo na gruntě može jich dbať! A potem jedenraz – tak zněnadaňa – žila praskla a matku krev odběhla. Pry to byla otrava krvje a pomoci nebylo.“

„Ale v jakych rokach, v jakych rokach, maminko!“

„Ani na rokach nězaleži... jeden spěš, druhý něskorši.“

„Či bysem měla pro dochtora zajst', aby se u nas zastavil?“

Vdovina ústa se posměšně stáhla: „Pro dochtora? Mysliš, že by věděl pomoc? Pravda, povidal by: ‚Co nejméně chodit, u kamen nohy zahřívát, dávat pozor na sebe!‘ To je všecko hrubě pěčne, pane dochtor, ale kdo robotu na gruntě obstara?“

Trochu se ušklíbla, když napodobovala lékařovu spisovnou řeč, ale pokračovala klidně: „Odpočinut' – čemu by ni? Ai to by bylo pěčné: zavčas se u peca zhřívát! To je rada nad rady – enem co na všecko v gruntě něbuděmy my same dvě! Viš, Karolino? Ež se grunt budě hybať jak dobře namazana mašina! Ež budě chodit' po dvoře hospodař a rozkazovať, ale přede všeckym ež na všecko dobře dohledně a spravi!“

Upřela šedivé oči na Karolinu a řekla důrazně: „Čemu bys vodila pro mě dochtora, Karolino? Ež buděš tu stať přede mnu ruka v ruce s novym hospodařem – viš, s tym, co pro tebe hledam, a myslim, že sem už našla... šak zviš za nědluhy čas... potem

vam řeknu, ale nejvíc tobě, Karolino: Takova sprava je lepší ež dva doctoři, bo pomože, ulehčí – a jak Pambu budě přať, ai zdraví vrati –“

Karolina se odvrátila a položila dopis na stůl. „Matě psani, maminko.“

Šedé oči jsou stále pevně upřeny.

„Od Maryče, maminko.“

Vdova sebou trhla: „Něchcu ho!“

Karolina postoupila několik kroků dozadu a sepjala ruce na prsou. Přivřela oči: „Je na stejnym místě jak Tonek.“

„Dobře se zešli – kdo z gruntu utika, hleda podobneho kamarada.“

„Adresa je jina, němeška s Tonkem.“

„Němusim věděť, němusim věděť!“

V Karolině je něco jako vzdor. Urputně praví: „Možu vam řeknuť, maminko, co je v psaňu, dyž se do ňho něchcetě podívať. Un – dostal misto, može se baj hned Maryču vzať. Maryča prosi, i sluze na papir padaju, ať se nad ňu smilujetě a něbranitě ji. Ať ju před haňbu zachranitě. Ať može přijmuť – jeho meno.“

Vdova mlčí, snad něco rozkousává, brada se pohybuje, ale potom odpovídá jedinou slabikou, tvrdě vyraženou: „Ni!“

Sedí nepohnutě, ovázanou nohu na židličce. Oči jsou široce rozevřeny, ale dívají se někam stranou, do kouta, do okna.

Ale když sebou trhne, slova vyskakují jako řezavé bodláčí; mluví zrychleně, sípavě: „V nědělu na cestě z kostela mě zastavili tři lude. Šak ja vim, co vam v očach sedi, jak vas zvědavosť žere! A pry: je to pravda, že Maryča odešla? A čemu by něbylo pravda; odejst' každý može, jak sobě dveři odevře! Ale na cestě z kostela se kronyky něvykladaju!

Roztáhla prsty: „Řekla sem: Ni! A němam druhe odpovědi: Ni! Ať se domu pokorně vrati – ešče tu milosť bysem ji ukazala! Ale nic jineho! Ni poběhlíka bez taty, ni čeledina, co ju omamil a hlavu zavrtil! Na poštulkovskym gruntě dycky platilo: rovny k rovnemu!“

Karolina se vzpíná, složenýma rukama prsa přitlačuje, je zlostná: „Maminko – a dyby takova věc potkala mě? Maminko – a dybysem se ja byla zahleděla do jeho oči? Maminko – a dybysem měla takovu myšlenku: že my dva bysmy dobře na gruntě robiť mohli?“

Do její vzpurné řeči padá sípavý vdovin smích: „Němluv takove hlupoty, Karolino! Karolina by takovu věc něvyvedla, bo ji hlava něhoří! Bo ona vi, že je Poštulkova, a nězapomene na to! Vim, že na ni stavjať možu! A dyby... dyby... Karolino moja... tuž posluchaj: tak bysem ti odpověď dala jak včil Maryči: Ni!“

Vdova se nepřestává smát, ale je to neduživý smích, vyschlý, hořký: „Ešče abysem svadbu nakoněc chystala svoji ceře s takym... čeledinem! A pěkně požehnani abysem na jejich hlavy zvolavala! Mějtě se dobře a špiňte vesele poštulkovsky grunt! Nědbajtě, jak bylo za tatika a za stařikuv! Ja budu ke všeckemu oči zavirať – něvidim, něslyším!... Tak ni, tak ni! Karolino, povim ti: ty svadbu buděš měť spěše, bo tak musi byť a bo ja tak chcu!“

Smích se sykavě ztlumil: „Šak ja temu tež rozumim! Maryča svoje roky něma, ešče pani sama nad sebu neni, ešče něsmi svoje kroky obracať, na keru stranu by enem chtěla! Odešla bez mojeho povoleňa, un ju za sebu přitahnul, un – bo čert nam ho byl dlužen! Odvest' děvuchu, co něma svojich rokuv! A ja vim, na to su ai paragrafy, ai kreminal je na koncu takovych kuskuv! Kreminal a šandaři!“

„Maminko!“ Karolina vykřikne. „A či bystě na to pomyšlali, aby Maryču domu přikludili šandaři?“

Hlas vdovin je méně tvrdý: „Mohla bysem, ale něchcu! Žadneho něbudu tahnut' zpatkem na grunt! Ani ju! Ale svoje slovo na takovu haňbu něpřiložim!“

Desatero mraků přeletí zakaboněným Karolininým čelem, má neodolatelnou touhu vztekle křičet... neprosit, ale otevřeným oknem zavolat, co, co, nevěděla – ale mlčí, zuby zatíná, prsty si vrývá do těla.

Potom jakoby lhotejně bručí: „Cukru už němamy ani kusek, ryže tež pochybilo! Abysem šla nakupit!“

Klátivě vyšla ze dveří. Ale sotva je na sínce, krok se zrychluje, spěšně se oblékla, trhá kus papíru, tužkou črtá nerovné řádky, které se neposlušně rozbíhají. Písmenka jsou mrtvá; když jim chceš dáti život sebe palčivější, šklebí se na papíře jenom pokroucené čáry.

S nákupem odbočila do obecní kanceláře. Plíží se, jako by vlekla ukradené zboží. Počká, až jakýsi člověk před ní dostal potvrzení na žádost. Co dobrého? Může být pan starosta tak dobrý a vydat ihned domovský list na jméno: Marie Poštulková?

Ale proč by ne? Nemohla by si však slečna Marie Poštulková sama pro ten arch přijít?

Starostovy oči jsou zvědavé, obecní tajemník přestal vrývati hlavu mezi listy tlusté knihy.

Nečeká starosta, že se mu teď vyloží každá podrobnost jako zpovědníkovi? Nemá na to právo, aby dobře zvěděl, co se děje v jeho obci?

Marie Poštulková si nemůže sama domovský list vyzdvihnout, je krátký čas návštěvou u Tonka. U pana závodního úředníka?

Není-li ochoty k důvěrnému vypravování, starosta nenaléhá. Ostatně ani příliš sedlákům nevěří: sedláci vždycky před svým majetkem a před svými myšlenkami stavějí ploty. Nemá ani chuti, aby se dobýval k cizímu tajemství.

Není překážky, list papíru je popsán. Ještě kolek a razítko. Ano. Má účta!

Dokument je v obálce, kus papíru s naškrábnutými řádky se k němu přitlačil. K večeru jej odevzdává Blaženě. Suše nařizuje, že dopis se musí odevzdati zítra na poštu. Rekomando. Zapomene-li Blažena, školačka roztržitá, že s ní nebude Karolina měsíc mluvit, ani nedovolí, aby spolu spaly. Ať spí na hůře a zimou se třese.

Proč vyjekne Blažena, když se dívá na obálku a na nemotorné Karolininy literky? Ježíši, Ježíši! Proč hladí bílý papír, jako by hladila živou a teplou ruku?

„Maryči, Maryči?“ Oči se ptají více než slova.

Karolina přistupuje těsně k ní a šeptá, ačkoli nikdo za dveřmi neposlouchá a nemůže slyšet ani její hlas: „Esli přezradiš, žes měla psaní... a pro keho bylo... Blaženo, potom čekaj... všecky vlasy ti vyškubu a k tobě se hlasit něbudu!“

To je hrozba, která se jistě myslí doopravdy.

Ale Blažena se neleká, v očích jí vyskakují jasné ohníčky, našpulí rty a přijímá tajemství, jako když se kámen potichu spouští do vody.

Ač oči se ještě lesknou, na tvář se klade vážný stín, tak jak to viděla u dospělých lidí.

„Karolino, nepřezradím, i dyby mě palili!“ zadržuje hlas a na každé slovo dává pečť. Tvářička se jí prodlouží: „A esli chceš, ja ti řeknu tak, jak povida jeden synek, co s nami chodi z měšťanky po cestě: Na mu dušu! Ať mě v te chvíli hned hrom zabije!“

To bylo ujištění, o kterém nebylo možno ani v nejmenším pochybovat; i Karolina zapomněla, že má Blaženu udeřit pořádně do hřbetu. Mladá děvucha přijde jistě do pekla, když tak hřeší a hromy na sebe svolává.

XVIII

Tu neděli, když měl přijeti na poštulkovský grunt vyjednaný ženich na obhledy, nepromluvila Karolina jasného slova: zvuky padaly jako hranaté kamení.

Vdova se svátečně oblékla, ale do kostela nešla: šourala se po sínce, po světnici, pochodila dvorem, zastavovala se a pohlížela do prázdna. „Noha se mi zlepšila, šak

se všechno k dobru obrátí,“ se zdůrazněnou radostí si pochvalovala, „ale přesílit ju něsmim.“

„A vidiš, děvcho,“ kývala hlavou, „mam radost, že je grunt pěkně v pořádku. Žaden nas potupit' němože. Každý uznať musí: su enem dvě roby, bez divky, bez pacholka a přece grunt něhyně špinu a něpořadkem.“

Na všechny chvály Karolina neodpovídá; její modré oči jsou dnes skoro tak šedivé jako matčiny.

Vdova dále klidně promlouvá: „Pravda, včil na vesno, jak enem slunko veselejší vysvítí, život se zase pohně a roboty budě dost' – ale potem i moja noha přídě k rozumu... a před všeckym: už buděmy měť pomocnika.“

Karolina se mračí: „Jeden děň ho viděť, druhy děň svadba, třeti děň pospichať na pole.“

„Co nadělaš, děvcho? Može byť jinač na gruntě? Na co je dluhe smykani? A myslíš, že něbylo nadobro tak i se mnu, jak mi vybrali za ženicha něbožčika tatinka?“

Shovívavě prsty kříží: „Bylo tak od starych časuv, pravda, nepadal dycky med s nebe, ale kera hlava probije zeď?“

Závěr je pevný: „Viš, Karolino... včil na vesno se něobejděmy bez chlopske ruky!“

Karolina drtí mezi zuby: „A ja tu chlopsku ruku mam po cely život na řbetě citit!“

Zdvihne hlavu a namítá, ač ví, že vysílá jen střelu do větru: „A němohli bysmy ešče počkať a hledať baj čeledina?“

Když se vdova směje, písková zrnka padají na zem: „Karolina, mudra děvucha – a tež ma hlupe myšlenky! Ni! Škareda písnička se dvarazy nězpiva! Pro tu jednu sem dluhe noci něspala – a ja bysem se chtěla tež občas pořadně zdřimnuť a svoji noze z olova popřať odpočinku! Chtěla bysem to měť na gruntě svoji cery Karoliny!“

Zjasnila hlas: „Že by chlopska ruka ležela na tvójim řbetě? Ai blazny vymyšlať umíš! Myslim, že se ešče někery raz chutně zasměju, ež uvidim: Karolina položila silnu ruku na jeho řbet! Bo ona može poručať! Věce ež polovička gruntu je její!“

Rukou pohodila: „Už se něbuděmy vracat' k starym vykladum! Viš, co grunt potřebuje! A že čekať němožemy! Esli dněs lebo za tyděň – co na tym!... a dobře, že si cosi upekla! Ešče vina a paru flašek piva by mohla Blažena přinest' z hospody!“

Návštěvníci přijeli nedlouho po obědě na starobylé rozvrzané bryčce. Byli tři: stryk Hanys, jakýsi stařík v huňatém těžkém kabátě a potom ulehlý, vysoký člověk hranaté hlavy a širokých úst.

Byl silný, urputný, s hlavou nakloněnou kupředu; když smekl klobouk, vypadalo jeho čelo, jako by bylo přiseknuto tupou sekyrkou.

Stryk Hanys pobíhal příliš ukvapeně a roztržitě; ještě na dvoře ukazoval ostatním oběma selské budovy, stodolu, kůlnu, chlévy, zahradu... pravda, vůz se dá pod kůlnu a pro koně bude ve stáji také místo.

Vdova podává ruku jednomu po druhém. Snaží se jít zpříma a pevně. Stryk Hanys – a že je dobře, když má rodina opatrovníka, který neodepře dobrou radu. A to je pan Ranoch, rozumí se, též selská krev. Ranoch, pravda. A s ním přijel jeho tatínek; ještě prý trochu hospodaří a ruce neskládá do kapes, i když roky píší pěkné číslo. Rokům se člověk neubrání, i kdyby užíval masti sebe vzácnější.

Teď je okamžik, kdy musí vystoupit také Karolina a přivítat hosty. Jde trochu zešíroka, ale vždyť je silná a těžká. Děvucha s takovou kulatou tváří, obličejem, tvrdými prsty – nikdo nemusí říci ani slova, a přece všichni víte: je to dobrá pracovnice. Ona drží grunt. Světlé vlasy se jí lesknou, ale smát se asi příliš neumí: potahuje jenom konečkem rtů. Podivno, ani do tváře se naplno nedívá, vidí jenom širokou bradu a silné zuby, které se v řeči zablýsknou. Ranoch – a Valentin křestním jménem. V dědině tam u nich, nějakých pět hodin na jižní stranu, ale ještě ne úplně pod horami, je to časté jméno. Aspoň pět je jich v dědině. Je to táhlá dědina, vlastně chalupy u okresní cesty a chajdečky po kopečkách.

Valentin Ranoch mluví nářečím, ale drsněji, než jak mluví Karolina a vdova. Slova jeho rachotí a v hrdle se zastavují; je v nich hluk a pobízení. Když hosté usedají a před ně se kladou talíře s koláči, musí se ovšem mluvit o každodenních věcech; proč i při nich rachotí řeč Valentina Ranocha, tak jak rachotí jeho jméno? Rachotí dokonce, když se vyptává na jméno děvuchy se žlutavými růžkami, která se zvědavě vkradla do světnice. Blažena? A chodí do měšťanky? Což je v dědině měšťanka? Zatím není, školačka chodí přes pole. A vyplatí se, aby selská děvucha chodila do vyšších škol? Nemusí se místo ní naptat kravarka nebo husopaska?

Stařík, Ranochův otec, drmolí bezzubými ústy a trousí šišlavé poznámky; Ranoch si jich zřejmě nevšímá a místo toho prohlíží zařízení světnice, jako by odhadoval kus za kusem. Občas se zasměje hrdelním smíchem a širokou dlaní se bije do kolen.

Potom vychází ze světnice vdova se stryčkem Hanysem a přibírají staříka; Karolina sedí mlčky u stolu a dívá se zarputile do země.

Ranoch se dává do hovoru. Dobře se podařily podzimní práce? Kolik ječmene chystají na jaro? Kolik se platí nádeníkům? Při číslech kroutí hlavou: takové panské platy! Ale je pravda očitá: cizí lidé seberou pomazánku, když domácí všecku práci nezastanou.

Chlubí se a vypíná hlavu: on má, pravda, jenom povětší chalupu a polí nemnoho, ale hladem by neumřel a nějaká korunka by se vždycky zanesla do záložny. Přišel na dobrou myšlenku: odváží písek a kamení – a z písčitých břehů a lomů snadněji stříbro zacinká než z polí. A jeden přistěhovalec tam v dědině náramně o to stojí, aby mu prodal chalupu a pole. O tom by mohla být řeč, kdyby se přesedlalo na něco jiného. Jeho hlučné „hehe–hehe“ přímo vyžaduje, aby Karolina souhlasně přikývla hlavou, ale ona bez řeči splétá mezi prsty třásně ubrusu.

Ranoch si ji prohlíží nespěchavým pohledem a je patrně spokojen: taková děvucha nebude naříkat, až se jí na hřbet naloží větší břemeno. Začíná oklikou: „Vy stě same na polu robily? To je co řeknuť – ale je tak nejlepši! Vy – to se rozumi! Tak je v pořadku! Bo se mi protivja děvuchy, co su jak ze syra! Komorne kole nich a dochtor za nimi! A jak ju chlop chyti silnu ruku kole pasu, už po nich němoc saha!“

Než se přejde k nějakým úmluvám, je třeba přeskočit ještě mnoho zatáček. A ovšem musí předcházet přehlídka gruntu. Ranoch ji dělá zvolna, důkladně, zastavuje se u každého sloupu a div že neťuká na dřevo, není-li červotočem prolezlé. U koní a krav se zastavuje zvlášť dlouho a vyptává se podrobně, odkud jsou, z jakého chovu, jaký dávají užitek. Pobrukuje si a nedbá, co překotně vykládá cupkající stařík.

Za této obchůzky našla vdova chvíli, že se stryka Hanysa rychle vyptávala na patery věci. Ale hned přešla na bolestný trn: těžká slova padala na jméno čeledína Jotidoma. Stryk Hanys se ošíval, potrhoval rameny a dokonce měl odvahu pronést přímlyvné slovo za Jotidoma a Maryču. Vdova odpověděla úsečně, jako by sekyrkou dřevo roztínala. O Jotidomovi ať se raději nemluví; může mluvit o štěstí, že se neseznámí s četníky a kriminálem.

Proto sedí stryk Hanys zamlkle a jeho řeč padá skoupými kapkami. Vdova sama musí dát několik otázek: „Co bystě řekli na náš grunt? Poznať žensku hospodarku? Mohli bystě nam jaku radu dať?“

Ranoch nepochválí, nepohání, přimhuřuje oči a tře si bradu. Neurčitě míní: „Dobry grunt tu nablizko šachet a fabrik može byť zlatym dolem!“

Jak světlo padá na jeho tvář, bylo by těžko určit jeho stáří: třicet? o pět roků víc?

A potom vdova se dává do klidného výkladu: začíná mužovou smrtí, vzpomene mrtvého syna, grunt nemá hospodáře, když jediný syn je úředníkem, s čeledíny je těžká správa. Řekne přímo, že polovička gruntu patří Karolině a na druhé jsou podíly; kdo tyto podíly vezme na sebe, převezme polovičku druhou.

Ranoch opatrně zarachotí, že nějaké peníze má a kdyby svou chalupu prodal, že by se nějaký groš sešel, a jak prý bude se spolumajetnictvím? Hned, když je důvěra a záruka? Vdova chvíli váhá: nebylo by dobře, kdyby se hned dělala bezpečná

úmluva... ale když se pozná, že v hospodářství oba táhnou za jeden provaz a mají na mysli užitek gruntu, mohla by se potom udělat smlouva o spolumajetnictví.

Tomu, jak se zdá, Ranoch dobře nerozumí, a není rozveselen. „To by bylo podle mojeho hlupého rozumu takové zařízení, aby nový hospodář přišel jako do učeň a esli zkušku uděla, potom by byl menovaný majstrem. Ja sem měl takovu myšlenku, že sem už ukazal dost učňovských i tovaryšských kuskův, bo sem z naší chalupy nijednu korunku vytlačil. A kdo umí vytlačit korunku z dřeva, z hlíny, kameňa, pisků, teho by mohli vyhlásit za majstra a za spolehlivého hospodáře. Hehe – němyslitě? Ale vy se na to divatě, jak vidím, s jineho konca. No ja – čemu by ni – je to z opatrnosti – a opatrnost je matka mudrosti, jak se pravi. Ale potom by musel být opatrný i ten druhý – a peníze na podily by se složily deprem v ten děň, ež by se stal majstrem – či chtěl sem říknuť: ež by se mu u notara připsala natrvalo polovička.“

To je přec jasná řeč a proti ní nemůže být vážných námitek. A Ranoch vytahuje tlustý zápisník a tužkou ryje na papír: jaké jsou ty podíly, jaké závazky, kdy se mají splatit, jaký by byl výměnek a z které polovičky by se uhrazoval. Všecko se musí zapsat do poslední číslice a je tak nejlepší úmluva, když se všecko odváží na spravedlivých váhách. Potřásá ovšem hlavou: podíly nejsou malé a výminek též se bude cítit. „Něvim, něvim, esli se na grunt takova těžkost může nakladat... jak su velké povinnosti, ai hospodář je polovičním otrokem... ale zprubovat se dycky takova věc může –“

Sčítává cifry, opět hlavou kroutí: „No ja – no ja –“ Když se všecko uváží, bude mít hospodář pořádný řetěz kolem krku. A výminky vlastně dva: jak se myslí s podílem pro mladší dceru?... jak se jmenuje? ahá, Maryča... A kdyby se jeho chalupa prodala, muselo by se počítat s nějakým výminkem i pro tatíka... Panebože, tři výminky... a když ještě bude na gruntě malá slečinka, která chodí do měšťanky...

Vdova je rozmrzelá, ale chápe: Ranoch je sedlák a nechce vstrčit slepě hlavu do chomoutu. Do řeči se vkládá strýk Hanys a dokazuje, že grunt má dobré základy a že to sám zakrátko uvidí. Tu teprve Ranoch ukazuje zuby: „Dyť ja, pani Poštulkova, nepřavím, že grunt něstoji na dobrým fundamentě! A kdo tu budě poručat, může ho ešče více upevniť!“

Karolina se jediným slovem nemísí do počítání a dohadování. Vychází ze světnice, nenapadá jí ani, aby ještě připravila pro hosty nějaké pohoštění, přechází zahradou, jasně smutnou a rozbředlou, a v koutě se těžce opře o strom. Je unavena a zmatena, na hlavě má tíhu, v hrdle chuť popelového sousta.

Tam ji našla matka. „Včil utíkaš? Co su to za způsoby? Lepší dněs leckeru hořkost spolknůť, ež se zase roky trapiť.“

Karolina loupala černou kůru se stromu a pravila spíš umdleně než zlostně: „A či sem ja při tym hlavní osoba? S gruntem se počita, jaky užitek přinese a co se na ňho smi nakladať! Prodajtě mě, dobře to zjednajtě – ale něptajtě se mě na nic, na nic!“

„Kdo tě prodává?“ sykla vdova Karolině do tváře.

„Čemu bysem slovečko do teho promluvila? Mělo by to jaky smysel? A či sem se za všecku svoju pracu nězaslužila lepšiho chlopa?“

„A viš ty lepši radu? Viš pomoc?“ vdovina věta zase udeří. Mírněji dodala: „Ten chlop – šak se nězda ani škaredy ani protivny! Ten jisto grunt postaví na pevne nohy!“

„Jina děvucha se může vybirat' podle chuti, ai nadenica, co měchy na řbetě nosi, ai –“

Přišel za ní později i Ranoch. Prohlížel si zahradu a řekl hned otevřeně: „Z te zahrady vam jisto něidě velký užitek.“

„Něidě, to matě pravdu, pane Ranoch, ale je to mily kutek a v letě je člověk rad, jak může na chvilku posedět' pod stromami.“ Byla by mu odporovala, i kdyby byl řekl opak.

„No ja – ale v letě na vysedavani nězbyva hodně kdy! A potem: myslim, že by z te zahrady bylo pěkne stavebni místo! Slyšel sem, že tu všudě u cesty su stavebni místa vzacne.“

Když mu Karolina neodpovídala, vypjal bradu a drnčivě řekl: „Šak se o tych věcach možemy ešče něskorši pomluvit' a dohodnuť! Přece neni ešče naša řeč u konca! Přišel bysem k vam někery děň v tydňu, podivali bysmy se na pole, rad bysem viděl, jak su položene a s jakeho konca by se měla robota začinať na vesno! Myslím, že se potem lepši obeznamimy a že něbuděmy mluvit' jak dva cuzi!“

Smál se: „Ja se menuju Valentin, abyste nězapoměla!“

Přistoupil k ní blíže: „No ja – počkajtě – Mluvil sem s vašu maminku včil ai o tym... že dyby mělo mezi nami dvuma dojsť ke znamosti a k svadbě, že by bylo mudre něčekať a něnatahovať namluvani na dluhe loktě. Na co tež tam? Nebyl by z teho ani muj ani vaš užitek. Ja, to je jasne, často k vam dojiždať němožu, vaš grunt tež čeka... ja vim už zhruba, jaka by byla moja praca, a vy se možetě o mě keho chcete zoptať – něsem maly synek, hlupe roky mi už přešly, něbudu vam voňave psanička posilať... bo esli mi muj hlupy rozum ukazuje, čekatě ode mě přede všeckym robotu. Hehe – či němam pravdu?“

Karolině byl protivný jeho smích. „O tym všeckym ja rozhodovať něbudu. Co maminka ujednaju, temu se podvolim. Maminka vybiraju, maminka rozkazy davaju. Ale to stě pravdu řek: grunt vas čeka, grunt vas nejvēc potřebuje. Pro dobre gruntu to dělamy.“

„No ja –“ rozkročil se, „všecko je pěkne, že mamince věřitě a svůj život do jejich ruk skladatě. I že na grunt d'batě. Bo co je sedlak, jak mu grunt hyně? Tuž – dyž robiť, čemu by ni? Nikdy sem se robotě něvyhybal. Ale přece němyslitě, že bysem měl byť při tym enem tak na přidavek.“

Nyní teprve vztyčila hlavu a pevně se na něho podívala. Viděla ho, hranatého, urputného, z tvrdé hlíny uhněteného. Široká ústa, vybíhající zuby, tvrdá brada. Ruce, které se zřejmě nemazlí. Pevné nohy v těžkých botách, které stojí důrazně na poli i na podlaze. A hranatý smích, který by se ani nechtěl ubrousit. Měla dojem, že na zahradě je najednou velmi chladno. Ledový prut ji švihl po páteři.

„Idětě na grunt a dobře se na ňho podivajtě,“ řekla pomalu, „nic smy něokrašlovaly a maminka nic před vami něskryvali.“

„No ja – dyť ja temu dobře rozumim, že bysem šel na grunt a ni do tisarskeho burku,“ posměšně si odfoukl, „ale řeknitě mi, Karolino, či bystě se na mě dycky divala –“

„Jak?“

„Jak na nepřítela?“

„Něpřitel, co ma gruntu pomoct?“

Chytil její ruku do svých hranatých pracek a trochu ji pohladil. „To je ruka, co ja chvalim: silna, k robotě zpusobna!“

Odsunula ji a Ranoch se zasmál: „Na šmajchlovani vsa něužije, jak se mi zda! Šak ja tež hrubě něrad krupicu cukrem posypanu a maslem polatu! I na takove věci buděmy měť něskorši připadnost! Bo ja myslim, Karolino, že my dva se dobře domluvimy... řek bysem, že se k sobě hodimy jedna radost!“

„Maminka vybrali, maminka se strykem Hanysem smluvili,“ opakovala umíněně.

„Maminka – a šak maminka něbudu stať u vas na každym kroku a do loža vas, hehe, něvod'a! A posluchajtě, ešče smy s maminku mluvili: dyby jako ke svad'bě mělo dojsť, jaka by měla byť? Velka, slavna, aby se jedlo a křičelo dva dni, lebo enem tak pro blizku rodinu? Mi do toho tak dalece nic neni, z moji kapse peníze něpujdu, ale myslel bysem... na co grunt zbytečně oslabovať a krmit' ludi, po kerych nam cely rok nic neni!“

„V tym sem s vami zajedno.“

„Viditě, aspoň v jednym smy se už dohodli. A od jednoho pujděmy ke druhemu a k třetimu. Ale včil – viditě, tatik už poskakuju a vaš stryk hlavu vystrkuje – viditě – to abysmy se do jizby vratili.“

XIX

Blažena Poštulková nemá ani nejmenší radosti, že její sestra Karolina nosí nyní jméno Ranochová; vypadá to, jako by se odcizila starému jménu a odpadla od rodiny.

Opadla? Ale vždyť chodí jako dříve od kuchyně ke stodole, od chlévů ke vratům na cestu, zeširoka chodí a práci pořizuje. Jako dříve se nebojí těžkého břemene, vyzdvihne hrnec s krmivem, pod nímž by se jiná přelomila, a je-li třeba, přiveze s pole trakař trávy, že se hřbet ohýbá jako pevný luk.

A jako dříve chodí bez velkých řečí a obočí schyluje na oči, nezpívá, tanečně si nepohrává. A ani nijak se nestrojí, než se strojila za svobodna.

Jenomže s ní a za ní chodí ten cizí člověk, který přišel do gruntu jednou v neděli s jakýmsi staříkem a strykem Hanysem, zajel si ještě několikrát a potom vedl Karolinu do kostela. Ale to nebyla svatba, jaká se Blaženě vždycky líbila, ač při ní byla za družičku a dostala nové šaty: na svatbě se dělají všelijaké veselé kousky, svatba se před kostelem provazem zastavuje, lidé jsou štedří, za stolem se smíchem skleničky zdvíhají a cinkají jimi na zdraví, cukroví se rozhazuje, harmonika a housličky hrají, na dvoře se tancuje a často i v hospodě. Ale tenkrát na svatbě se málo křičelo a smích bylo ještě méně, lidé seděli pořádně za stolem a hleděli si talířů; bylo to docela tak, jako když vstoupí do třídy paní odborná učitelka z počtů, ta s tlustými brýlemi a ustřiženými vlasy, podívá se po lavicích a dvakrát zakašle, až po zádech cítíš lézt tlusté, kousavé mravence.

Opravdu se Blažena netěší, že Karolina už není Poštulková. Ten cizí člověk si dělá náramně právo. Když jde dvorem, když překročí práh, když do všech koutů oči vbodne, studené mračno jde s ním. Vlastně se to mračno roztáhne z jeho smíchu: kamení na zem padá tak rachotivě, jako se vyslovuje jeho jméno. R–a–r–a. Blažena počítá v duchu: je aspoň deset slov, která podobně rachotí těžkými slabikami, a ani jedno není příjemné. Vrána, havran, krákorati. A jak se podívá! Až hlava rozbolí. „Ta velka slečinka už přišla ze školy?“ řehtá se. „Včil je večer a roboty hodně nězrobi. Mudrosti sobě něse plnu hlavu a ešče tašku na přidavek. To se rozumi: potem už neni myšlenek na kravy, lebo aby taliře pomyla.“

Potom se jakoby bezděčně a lhostejně rozvykládá: „U nas za mojich synkovských rokov byly jinači zvyklosti. Děvucha se zvykala u krav od malučka. Přece tež chodily do školy, ale ež vzaly kabelu do ruky, pořídila se jejich praca do posledního chlupka. Bo u nas se nědrželo vela na to, aby selska děvucha byla učena, ale robotna. Ledaže by se čekalo, ež pro ňu pan přide. I takove pady se stavaju, hehe.“

Když bylo třeba vyhánět dobytek na pastvu, sedí Blažena ve škole. Je to v pořádku? Což nemá i děvucha, která už povyrostla, na gruntě pomáhat? A když k večeru robota zrovna hoří, ona si pohodlně sedne k papíru, vytáhne pravítko a počítá, kolik

měří povrch krychle. Děvucha s povrchem krychle! Takové panské manýry! Musela se najmout kravarka, patnáctiletá nenajedená děvucha, která by polykala i kamení. Blažena dobře slyšela, že jednou ten cizí člověk (přece mu neřekne: švagr!) pravil Karolině: „Čemu před kravarku nězaviraš? Její roboty něviděť a hlad ma za štíry!“ A Karolina: „Na poštulkovskym gruntě se ešče jídlo nězaviralo ani před domácimi ani před divkami!“ On bručí: „To je hrubě mudre, jak se něcha užitek utikať paterymi d'urami!“ Karolina: „I dyby utikal, utika zatym z našiho, z mojiho!“ Smích rachotí: „Hehe – vy stě všeci špasovni lude! Nakoněc se mě to ani tykať něbudě! A baj kravarka byla zbytečna, dyž mamy doma dorostlu děvuchu – na co peníze oknem vyhazovat!“

Kdo je ta dorostlá děvucha, ví Blažena dobře. A ví ještě mnohem víc, co vyzvěděla ze skulin a skrytých koutků. Pravda, zažije při takovém slídění mnoho strachu, až se kolena třesou: což kdyby ten cizí člověk jí těžkou tlapu položil na ramena – nebo dokonce vyzdvihl za vlasy do povětří! Jistě by v té chvíli hrůzou umřela! Ale předtím – a Blažena by se zadušovat mohla – by ho kousla do ruky.

Ten cizí člověk je všude, i když ho doma není. Jeho hrčivý smích se schoval do všech koutků. V kůlně se dřevo bere a zázrak! najednou polínka vrzají: „Hehe, ta slečinka věce něuněse?“ Vrata skřípají, ale ne, ona se ptají: „Hehe, slečinka se idě tulať a honit se na luky?“ I ráno, když má vstávat do školy (Panebože, jak jsou nejsladší ty poslední minuty!), její postel se protahuje v rachotivých kloubech: „Hehe, slečinka by rada spala do poledňa a kafečko aby se ji přiněslo do peřin!“ Opravdu, tak mluví dřevo, vrata, postel a ještě mnoho jiných věcí na gruntě, neboť on z nich mluví. Někdy ho slyší i časně ráno (ale to je ještě neprotrhaná tma, když ji probudí jeho vysoké boty na síňce), a pak si shrnuje úzkostně peřinu na oči, aby nevolaly na ni všemožné věci a nevytahovaly z tepla. Volaly by „slečinko“, a Blaženě se protiví takové zavolání. I když maminka ji pojmenuje lenochem a potřeštěným děckem, slyší se takové slovíčko desetkrát mileji než jeho hlučné, zvysoka spuštěné „slečinko“. Nebo když ji maminka za vlasy chytí a třebas i přitlačí na hřbet pěst, snese se taková bolest a trochu slz v šeru smyje utrpení. Jenom ať se on na ni nedívá! Snažila se mu vykroutit a jako myška se proplést síňkou, chlívem, zahradou, ale on se ptá, jako když se rukou za krk chytá: „A ta slečinka, či by ji ubylo, dyby rano slušně pozdravila a dala dobry děň?“ Potom maminka šedýma očima ji polévá a prstem do čela vřukává, že pozdravit je tak slušné a potřebné, jako se pomodlit a krk udrhnout. Že prý je to hospodář na gruntě. Hospodář, hospodář? Ne, ne, cizí člověk! Pozdravit – ale proč to „dobry děň“ zamrzává v krku, že se ozve jenom něco směšného, cosi jako „bryd“?

Když on přejde gruntem, všecko se roztočí ještě živěji, ač na poštulkovském gruntě nikdy se lenošně neodpočívalo.

I maminka chodí za svou prací, ačkoli ji prý noha pobolívá a večer si vždy musí žilnaté provázky usmiřovat nějakým mazáním a omotávat obvazy. Ale Blažena neslyšela ji naříkat a vyčítat, třebaže spí s ní nyní v pokojíčku na starém výminku.

Totíž s tím spaním se věci také divně točily. On a Karolina se uložili ve velkém pokoji a v sousední jizbečce, tam kde měla postel kdysi Maryča (ach, přitom je Blažena vždycky smutná a v očích cítí štípání!), ponechali ji, Blaženu. Přece se nebude bát sama spávat, taková vyrostlá děvucha! A on k tomu směšně přidával: „Ešče dyž ma podil na gruntě a spi ve svojim!“ Blažena spávala tam, někdy na ni klepali duchové ze zahrady a před nimi se schovávala pod peřinu, někdy se dívala oknem z nočních temnot prapodivná zvířata s červenýma očima jako talíře a se spletenými rohy. Ale často poslouchávala, co se děje vedle, a tlačila ucho na stěnu. Jistě ani nedýchala, aby se neprozradila. On často hlučel a jeho „hehe“ uvolňovalo cihly ve zdi. Oh, Blažena mnoho ví, co takto vyzvěděla! Někdy se ozval ze světnice šum, jako když se ve škole v tělocviku přetahují. Někdy i křičel, ale to byly řeči divné a jinačí, že jim Blažena nerozuměla. A proč jednou volal: „Něsem čeledinem, abysem u vas enem dřel – a ty nězapominaj, že si zezdana –?“ Jistě se dějí zvláštní věci tam za zdí.

Možná, že jeho pohled i stěnu pronikne. Aspoň jí jednoho dne maminka řekla: „Od včilejška budeš spavat' u mě na vyminku!“ Neporučil tak on? Postel se složila, peřiny se na hřbetě přenesly. Ale spát s maminkou v kamrlíčku nebylo nic příjemného. Ve světničce bylo těsno, když se tam dala druhá postel, stůl byl až u okna a židle se musela přitisknout k almárce. A maminčina ruka stále na dosah, když bylo po večeři a žilnatá noha se přihlásila. Deset denních poklesků se teď obnovilo, na které Blažena už zapomněla. Nejsou botky od bláta? Nebude se po nich shánět až ráno? U kupce byla, zapomněla přinést sůl, mýdlo bylo špinavé. S kým se kočkovala po cestě? Ze školy přišla hodně pozdě – musí si pospíšet, aby byla doma včas!

Panebože, když se musí hledat tolik výmluv a když se bez přestání slyší, že je s tebou soužení! Utíkat domů ze školy – ale vždyť je to velká těžkost, a tomu maminka nikdy i neporozumí. Vždyť žádná kamarádka také domů nepospíchá – jenom někteří synci mají kolo, ti vesele se rozjedou a pyšně zasviští vedle děvčat. Na cestě je teď mnoho pěkných věcí, slunce svítí, vlaštovky poletují, vozy jezdí, stromy kvetou. A mnoho šuškaných tajemství se může povědět: opři se zády o telegrafní sloup, nakloň ucho ke kamarádčiným rtům a pěkné věci uslyšíš. Můžeš se divit, jak chceš, kamarádka ujišťuje, že mluví svatou pravdu. Ale i ty se musíš zadušovat, že nic neprozradíš, a ještě se musíš třikrát do prsou udeřit.

Někdy se musíš i rozhněvat a potom na týden nebo čtrnáct dní vypovědět kamarádství. To bylo tenkrát, když se jedna uštěpačná děvucha ptala na Karolinu a na toho cizího člověka. Věděla o něm mnoho věcí. Její maminka prý doma vykládala, že se třese dychtivě na každý halíř. Pět mil by za ním utíkal. A tatínek: že v hospodě číhá, až mu někdo zaplatí. „A ty, Blaženo, řekni... že vas un pěkně

prohaňa! To neni jak za tatinka!“ Takové děvůše se může jenom odpověďet, že má zaječí pysk a křivé zuby. Ale horší bylo, když se jedna děvucha vyptávala na Maryču a na Jotidoma. „Matě radost, že vas přibudě?“ Koho přibude? „Že tvoja sestra žije na knížku?“ Tomu Blažena nerozumí a je to jistě něco velmi špatného. Sešitem tenkrát udeřila klevetnou školačku do hlavy, až se hřbet roztrhal. Ale chtěla by vědět... Koho se však může vyptávat?

Ted' leží v posteli, maminka kousek od ní, je tma a ticho. Musí ležet klidně, nesmí se přeavalovat, maminka by se hned ozvala, proč nespí, a řekla by k tomu pichlavé vyčítání. Nejlépe je ležet na hřbetě, ruce složit na prsou, oči zavřít. Tak se leží v rakvi, v bílých šatech, věneček kolem hlavy; viděla tak ležet jednu školačku, která zemřela v zimě. Bylo to krásné a smutné. Kdyby ona, Blažena, tak ležela v truhle, měla by též věneček a děti by jí nosily kvítí a malované obrázky. Ani maminka by už neřekla, že je neposlušná děvucha a že není na ni nejmenšího spolehnutí. Možná, že by se i do pláče dala, ačkoliv maminka nikdy nepláče. A možná, že by se přišla podívat i Maryča. I Jotidom. Opravdu: bylo by to krásné a smutné.

Jotidom... Sedával a spával kdysi v té jizbečce na výminku. Vkradla se tenkrát tam a načmárala mu figurku s prsténkovitými vlasy a s očima jak talíře. Napsala: Jotidom. A Maryča se hněvala: kdo je jak myš, musí jak myš trpět. Ale jistě se při tom i smála: vždyť to byly směšné klikyháky. Možná, že Jotidom spával na stejném místě jako nyní ona, na stejné místo položil hlavu. Ale nejdřív si vykouřil cigaretu a přečetl ohmatanou knížku o amerických pustinách.

Ticho... nepohnout se, maminka by hlavu zdvihla. Maminka, myslím, celou noc nespí. Kdykoli se Blažena probudí, zavrtí se, ze sna vykřikne, je maminka vzhůru. Ptá se: co je ti? Někdy ani nehubuje: bolí tě hlava, noha, v boku? A ráno jí namaže velký krajíc chleba s máslem, když má jít do školy. „Ať ztlustneš, vylitaš se a potom si chuda jak bič.“ Ale když maminka tak mluví, neposlouchá se to jak hubování a dokonce maminčiny oči už nejsou jak ocelové. Podivno: někdy ji maminka vyprovodí až na cestu. „A nělitaj jak ztekla, choď pořadně jak školačka.“ Ba stalo se, že i Karolina jí dala do školy kousek čokolády. Škubla přitom rtem: „Vidiš, skovane věci se hoďa a ty, divoky střapaču, takovy kusek nězahodiš. Znam tě, znam – po sladkosti spěše ruku natahněš ež po misce zela!“ Kdyby tenkrát byla měla odvahu, byla by se jí ptala, ale těsně rty u ucha: „Čemu na tebe un křičí? Ty mu něsmíš slovečkem odpověďet? Ale jisto mu poviš, že něma prava křičeť.“ Nezeptala se, neměla odvahy, jenom s kouskem čokolády odběhla ze vrat.

Ticho... nepohnout se, možná, že by se potom zasmála vrzavým smíchem postel i stůl i almarka: „Ta slečinka ešče něspí? Na co je noc? Na spaní. Na co je děň? Na robotu. Na jake divne věci slečinka myslí, po kerych ji nic není? Kdo ma zbytečných myšlenek plnu hlavu, němože ani usnuť.“

Ticho... a je dobrá rada, jak se oči lehce přitlačí, a potom hlava plyne jako na měkké vodě: „Anděle Boží, strážce můj –“ Ale vždyť Jaroš Kuliňák se jednou na cestě posmíval, že andělů není, že si to všechno hloupí lidé vymyslili. Přejde do pekla... on se poškleboval, že v pekle je teplo, zatopeno, a v nebi zima. Pan katecheta mu dal pohlavek, až se nosem udeřil do tabule. On mluví nemravné řeči, před kterými se musí prst pevně do ucha vtlačit. „Anděle Boží –“ Spí maminka? Zhluboka dýchá, snad ji noha bolí, snad má těžký sen. Jotidom ležel v těch místech a měl hlavu na polštáři. Oči jak dva talíře mu namalovala a vlasy ze samých koleček. Veselé strašidlo v noci chodí, veselé. Za šest týdnů budou prázdniny, šest týdnů, to je dvaačtyřicet dní, ne, čtyřicet dva se říká... a potom bude na polích hodně slunka a zelená tráva, krávy bude pást, ne sama, ale kamarádky budou v sousedství, Božena, Lida, Tylda. Přejde Vincek bednářův, který umí vykládat o zbojnicích, o pokladech, o pašerácích. Přejde – bude – anděle Boží –

XX

Když pořádná selská děvucha, která dbá rodičovských příkazů, zaklepá na farské dveře, třeba hlavu klopit ze zdvořilosti, ale těžkostí nebude: v matrice je zapsáno zrození, je tam jméno rodičů, neboť rod je vrostlý do dědinské země už od prastaříka. Farář hlavou kývá, Pánbůh v ráji štípl stav manželský. Ženich ukáže své papíry a potom se bez překážky může kostel rozvlnit spojením dvou jmen, až šum proběhne od předních lavic až po přístěnek pro žebráky.

Ale když děvucha zapomene na vychování a vzepře se mateřské vůli, když uteče do světa a pošpiní čest svou i celého rodu, potom před ní vyrostou desateré kopečky a ploty z předpisů a papírů, které nepřeskočíš v lehkomyšlné hračce. Nespínej ruce, Maryčo Poštulková, nemaluj prosebné litery; trpíš spravedlivě, neboť jsi roztrhla rodinný řetěz a potupila grunt. Grunt posiluje a chrání; pros černé komíny, červené věže, špinavé domy, aby tě ochránily a dobře poradily.

Pravda, ztratila ses v uhelné zemi mezi rozházenými domy a rozházenými lidskými osudy; teď už se tě ani nikdo příliš nevyptává, odkud jsi přišla a jaké břemeno neseš na hlavě. Z roztodivných končin světa sem lidé přitékají a málo splývají v jednu rodinu, ani povinnost práce jejich ruce těsně nepřibližuje; sotva závodní brány propustí do kolonií a do domů, s pozdravem i ruce se uvolní. Fabriky, šachty, komíny chtějí práci, úder kladiv, službu mašinám; ponechávají rozdílný přízvuk řeči, naděje, bolesti, usilování. Lidé ti sice nahlíží nějaký čas do oken, co chystáš k jídlu a jak se odíváš, ale když nevycházíš na zápraží a sama své srdce na dlaň nepředkládáš, nechají tě s tvými úzkostmi. Že ještě nemáš oddavkový list ani s farářovým podpisem ani s úředním kolkem? Ale vždyť je v závodní kolonii a v domech v sousedství takových dvojic několik desítek; tam ti v bytě žijí spolu už pět let, mají tři děti a nepomýšlejí ještě na svatbu, vedle je žena, které první muž ještě žije, a o havířovi v rožním kvartýře také není jisto, kdo je jeho pravá žena. Někdy se stane, že muže

zavolají do kanceláře, když je nepořádek příliš divoký a když soudní papíry roztočí lidský život; okna kanceláře vyslechnou jednou nevlídné hromování a jindy šprýmovné domluvy, ale za týden plyne život zase stejným proudem, zase sirény volají do práce, zase se otvírají šachetní vrata, těžní kola se roztočí a klec s lidmi se spouští do hlubin. A po šichtě se mužové vracejí umdleným krokem, ženatí i nesezdaní. Ztratila ses v lidském mraveništi mezi černými mravenci, Maryčo Poštulková – a vždyť ti říkají Žežulíková nebo spíše šoférko, neboť kdo by si pamatoval všelijaká divná jména! Vlastně tě ani lidé hodně neznají, nevycházíš mezi ně, nepůjčuješ si od nich, nepleteš se do jejich hádek. Každý mravenec má starost se svým nákladem; kupec křičí, že nebude dále dávat na dluh, v hospodě třeba dříve vyklopit korunky na pult, než krčmář nalije, starej se o nové šaty nebo rozbitý hrnec. Že si má nějaká žena pospíšet, aby nebyly křtiny dřív než svatba, na to se vymyslí vtip, který za dva dny je zašlapán v černém prachu. Pozoruješ, Maryčo Poštulková: nad čím by v dědině spínali ruce a pokrytecky kroutili očima, to v neurovnané černé zemi za několik dní zevšední. Dáš za nějaký čas život novému člověku, zapřít už to nemůžeš, a proto ti říká „paní“ sousedka, která si přišla vypůjčit chleba nebo kus cukru; na chvíli se pátravě dívá, mnohem víc po vypůjčeném nábytku a pokrývce na posteli než po tvém pozeňnaném těle.

Ale tak nechce žít Maryča Poštulková, jak žije ta a ona! Hrozí se, že by její život byl tak odřený a špinavý jak oné utahané roby ze sousedního domu, která se připjala na pijáckého havíře a má s ním už třetí dítě! Chce mít pořádek, tak jak jej má ve své světničce. I ta světnička je jenom na krátký čas... a bude jiná, musí být jiná... a přece musí být všechno na svém místě, záclonky na okně musí být čisté, hrníčky se nesmějí povalovat neumyté. Zdravá ruka nebude odpočívat. A tak chce mít pořádek i v životě: chce mít papír, kde bude napsáno, že nežije s mužem jenom podle úmluvy a na volnou výpověď, ale že jí dal kněz na prst prstýnek a že při jeho slovech svíce svítily na oltáři. Jenomže svět se neřídí podle toho, co ty chceš: před tím papírem musíš mít jinou listinu, že se ti dává povolení. Nemáš svá léta, nemáš ani svou vůli. Vztahuj ruce sebe horoucněji, maluj písmenka sebe ozdobněji, vrata poštulkovského gruntu jsou pro tebe uzavřena železnou závorou. Matka ti neodpovídá. Karolina načrtá jenom těžkopádné řádky, že matka má led v očích. Podepíše se: Karolina Ranochová – před ní nestála hráz z papíru a z ledu. Proste za mne, aby se přes vody položila malá, malá lavička! Poradte, není předpis, aby všechno jinak zařídil? Prosím vás na kolenou: pusťte mne ke kostelním svícím a kněžskému žehnání! Až se ten nový človíček narodí, ať se může do matriky napsat: manželský!

Ještě dva měsíce, ještě měsíc. Když přijde Jotidom domů, nese s sebou pach benzínu, olejů, uhlí a světlé jiskry v očích. Objímej zdravou rukou kolem krku: ani on předpis nezlomí. V jeho slovech je šprým a hra: „Není všechno stejný, ať objímá Poštulková nebo Jotidomová nebo Žežulíková?“ Maryča ovšem volá: „Není, není!“, ale Jotidom kroutí hlavou: nakonec se mu zdá divné, že tolik vzlyků a tolik proseb je pro jediný arch papíru a pro jedno jméno...

Jotidom má mnoho práce a ne vždycky lehké: sedět za volantem celé hodiny, držet hromotlucké zvíře za rohy, není vždycky jenom zábava. I on se vrací někdy unaven a na jeho vtipkování je ještě benzinová mázdra. Projde pokojíkem od kamínek ke stolu, od postele ke dveřím: není nějaká novinka v tom těsném království? A co se dnes dobrého položí na talíř? Ale potom začne počítat: z toho mizerného kamrlíku, kde polovička věcí je cizích a půjčených, co nejdříve ven, ven! Mezi přívětivější a veselejší stěny! Vždyť zde na půjčené posteli je i objetí jakoby vypůjčeno. Posměšně se dívají vypůjčené stěny, posměšně zaskřípají dveře. Židle odskočí, když si chceš pohodlně sednout; je přece vypůjčena. Stůl se zakolébá, když na něj ruku položíš: není tvůj.

A ví-li Maryčka, že už to dlouho nebude trvat? V noční tmě se jí přiznal, že si vyhledal nový byt. Totiž... už jej má skoro jistý. Budou s tím ovšem starosti: je trochu velký pro ně... zatím, zatím, než lokte pohodlněji roztáhnou a než jim přibude trochu korunek... dva pokoje a kuchyňka... „a považ, Maryčko, i kousek zahrádky k užívání, sic jako dlaň, myslím, se třema stromama, ale lavička se tam dá postavit... a budeš tam vysedávat, teďka, i potom, až nebudeš sama... A ví-li Maryčka, že i s nábytkem si budou vědět rady? V nábytkovém skladě nebyli proti tomu, aby dali nábytek na splátky, přijde-li záruka a doporučení ze závodní kanceláře. Proč by nepřišla? Tedy hurá – zase se jedna příkopka přeskočí a svět nebude špinavý ani ve špinavém uhelném prachu.

Ruka se těsně ovíjí kolem jeho těla. Má silná prsa jako ze železa. Když na ně položí hlavu, cítí, jak mu srdce bije. A prsty chytají kučeravé vlasy nad čelem. Potom i ústa mohou zašeptat do ucha: „Můj milý, můj milý!“ Ale rázem se mazlivý přízvuk přelomí: „Ja sem se na tebe pověsila jak mlynsky kameň a tahnu tě do hlybočiny.“ „Do hlybočiny?“ opakuje on její nářečí. „Nemohu říci, že by mi přitom bylo tuze špatně.“ „Kdybysem měla peníze, baj svůj podíl dostala, všecko bysmy zaplatili najedenraz, nepotřebovali bysmy se doprošovat ve skladě!“ „Ale to by už nebylo tak hezký, jako když se kupuje kousek za kouskem a každěj má na sobě kus našich počtů... ach, to budou krásný vzpomínky!“ A potom ji hladí po těle, pomalu, lichotně... Podivno, že se jeho ruce dotýkají těla, jako by měl na nich sametové rukavice. Praví: „Teďka musíš bejt na sebe tuze opatrná, Maryčko! A žádný naříkání a truchlivý myšlenky – to by byl jako jed pro malýho Jotidomečka nebo pro slečnu Jotidomovou! Mrzelo by mě to náramně, Maryčko!“

Co by mu neslíbila v noci a v objetí! Bude rozumná, bude opatrná, nebude se trápit! Všecko bude krásné: budou mít byt i zahrádku s lavičkou! Všecko se protrpí: když on tak řekne, uhýbají se starosti a uhelná země se promění v trávnik.

Je léto, je dusno, noc dýchá z neochlazených plic. Stroje skřípají i nyní trhaným pokřikem, závodní lokomotiva zpupně odfrkuje, vozy se posunují. Na vysokou těžní věž padá světelný zážeh; hluboko pod ní se vrtají v zemi lidští brouci. Snad zrovna

pod nimi, pod tím vypůjčeným kamrlíkem s vypůjčeným stolem a postelí, je některý z nich, stojí u šramacích strojů a uhelné pásy se mu lesknou nad hlavou.

Obejmi mě, Jotidome, a řekni, že se neutopíme, neudusíme! Za necelý měsíc bude zletilá Maryča Poštulková; potom může předstoupit před kostelní svíce a vyslechnout kněžské požehnání.

Obejmi mě! Jotidom spí, silná prsa mocně oddychují. Do světnice padá odlesk uliční svítilny. Pestré obrazce se na stěně třesou a lámou, teď jde někdo ulicí a pobrukuje si, kroky jeho jsou těžkopádné.

Ještě měsíc, ještě měsíc! Když Jotidom mlčí, čí slova se kolem ní otočí? V dědině na domovském gruntě spí teď tak Karolina. Karolina Ranochová. Ale ta se nemusí skrývat a nemusela se třást o kousek papíru. Má muže, se kterým může jít pyšně cestou. Jakého? Žádnou tvář nemůže teď položit místo té otázky: Karolina o něm mlčela.

A Tonek? Ale ten je sehnut sám až k zemi a neví si rady ani pro sebe.

Přišel jednou k ní nenadále k večeru, malátný, nažloutlý. Kroky jeho byly rozkolísané a ruce se třásly, když se chystal dveřní kliky. Pozdravil, nechápavě se rozhlížel světnicí a pak si těžce sedl na Jotidomův vojenský kufřík v koutě. Ruku dal na oči a seděl tak nehnutě; hlava se mu vrazila mezi ramena.

Maryča mu hladila vlasy: „Onemocněl si? Měl si jake těžkosti v kancelařu? Potkala tě jaka ztrata?“

Tu teprve vyrazí ze sebe Tonek jednotvárně dvě slabiky: „Jsem sám, jsem sám, jsem sám!“

A najednou zaskřípá zuby: „Jak je to všecko hloupé, nerozumné, prokleté!“

„Vojtěška?“ ptá se Maryča tiše. I kdyby nebylo Tonkova strojového přikývnutí, byla by pochopila hned, co se u Tonka stalo.

Chodila k němu velmi zřídka; když proti ní seděla Tonkova žena s unaveným obličejem a zřejmě podrážděna, choulila se bezděčně na židli a ustupovala před jejím pohledem. Stejně jak Tonek, jenž usedal jen na půl židle. Průměrný, přízemní člověk! A jaké slovo vymyslí o ní, děvůše z dědiny, která žije nesezdána s šachetním šoférem?

Těsný, vypůjčený pokojík, v němž jejím majetkem je jenom několik drobností, nesvírá ji tolik jako světnice bratrova.

A nyní zde sedí na vojenském kufříku pokleslý člověk, hlavu má sklopenou a ruce se mu třesou. Nevypravuj nic, všecko je jasné, proč si prsty tiskneš na oči!

Ale pod dotykem zdravé Maryčiny ruky, která leží na jeho světlých vlasech – opravdu selských vlasech, připomínajících barvu obilí v létě – slova odpadávají, už ne skřípavá, ale stále neurovnaná: „Ráno odešla, a že se nevrátí už nikdy, do nejdelší smrti ne. V noci jsme nespali. V kanceláři jsem ani nemoh’ pracovat, cifry se mi pletou, počítat neumím –. A že nic po mně nechce. A že si cestu z utrpení musí najít. K zemi jsem prý ji tlačil. Ona nechce být ve tmě a v uhelném prachu. A už nevím, co všechno ještě – jenom slova tak nyní posměšně přede mnou vyskakují –“

Co má říci útěšného Maryča, která by sama nejraději ruce sepjala do umdleného večera? Nepřestává mu vlasy hladit a ptá se jenom: „Sama?“

„Myslím, sama,“ hlavou potrhne. „O to ani nejde. Sama odešla. Ale já ani nevím. Nevím.“

„Přece, Tonku, takovy velky a silny člověk,“ nakláněla se k němu a domlouvala mu jako chlapci, „něuněseš to břemeno?“

„Neunesu, Maryčo, neunesu,“ vykřikl, „neunesu – a ztratím nakonec ten poslední zbytek zdravého rozumu, který mi zbývá!“

„A jak bysem potem ja měla naříkat... ja v cizim světě?“ vyčítavě připomněla.

„Ale řekni... ty máš oporu, ty věříš, ty se nemusíš zlomit... kdyby on od tebe odešel, a tys věřit nemohla?“

„Potem možna, že bysem –“ odpověděla táhle a ruku mu posunula na čelo. „Ale ni – ani ja ani ty – Enem že muž ma stat’ pevnější ež –“

„Muž!“ pohodil sebou. „Muž! Mužské srdce! Jako papír, jako mydlinová pěna! Vím to a může se mi každý vysmát! I ona! Měla pravdu: odvahy nemám, třesu se na větru, jenom se smutně dívám. Kdybych byl měl odvahu, byl bych ji chytil a třebaš svázal, poručil, poručil –!“

Poklesleji se doznával: „A vždyť já jsem též vzkřikl a též poroučel, ale ona okna zavírala, aby sousedé neslyšeli výtržnosti. A řekla mi, že si nedá bránit, že její svoboda má větší cenu než staré předpisy. Její svoboda, ale ne, tak neřekla... její růst... tak, tak. Řekla mi, Maryčo, poslouvej, že ji ani hledat nesmím... a kdybych prý ji násilím nutil, že raději zvolí několik gramů jedu nebo kulku z revolveru. Proboha, slyšíš, rozumíš, Maryčo?“

„Rozumim, ale něvěřim, v noci slova rostu jak hory.“

„Tomu bys věřit musela, Maryčo. Kdo Vojtěšku poznal, nebude pochybovat. I ona by tomu uvěřila, jako by na velkém divadle hrála.“

Vzrušil se, jako by našel v té chvíli vysvětlení, a rozkládal žalobně: „Každý ji do oblak vynášel, doktor Onderek a deset jiných: vy máte talent a dovedete vyslovit cizí bytost, vy máte uměleckou duši a ve vás dřímají ukryté síly, vy nemůžete zakrknět jenom v našem prostředí – a takových řečí, Bože, až mi z nich horko stoupalo do hlavy! Proč jsem nekřičel: Starejte se o své povolání, vy o svou ordinaci a vy o svou měřičskou kancelář, nemalujte barevné oblaky před náš temný byt? Proč jsem sám byl pyšný, když lidé tleskali a ona byla na prknech, když dostávala kytice a zase pochvaly jak kadidlový dým? Víš, Maryčo, vystoupit měla, s ochotnického jeviště měla skočit na velké divadlo. Ale k představení na zkoušku nedošlo... doktor Onderek mi vypravoval, režisér se prý smál jejímu přednesu a hře, byl prý hrubý a jízlivý, že taková deklamace byla v módě za vlastenců z Boudy... že prý by potřebovala pár let nějaké dramatické školy, mluvil o mimice a výslovnosti a nevím o čem ještě... anebo tvrdého učení u pořádné společnosti... a že ne žádné královny, Maryše, Vojnarky, ale z počátku aspoň podřadné úložky... A od té doby se dovršilo mé soužení, nejdříve si vlasy trhala a hlavou bila o pelest, křičela o křivdě a v noci ze spaní přednášela... a že proniknout musí a k zemi se zašlápnout nedá... a nevím ani, s kým mluvila, s kým si dopisovala, s kým vyjednávala, kdo jí sliboval... a že sobě věří a z prostřednosti že se osvobodí... že všechno je jenom proto, že na nohou vleče olověnou kouli... mne, mne... je to k vzteku, k smíchu, k proklínání –“

Třásl se, jak se unavil řečí, a potom umdleně skryl hlavu do rukávu kabátu.

Maryča stála chvíli u něho bez hnutí. Ale když ji úzkostně chytil za loket, objala mu hlavu, přitiskla si lehce k boku velkého, slabého člověka a mluvila pomalu, potichu, víc matka než sestra: „Ty si povídal, že včil zustaneš sam – ale jaka je to řeč, Tonku, Tonečku... synečku? Každého z nas cosi tahně, tebe tahlo, mě, Vojtěšku... i ja sem na Odru myslela... ale že smy dva v něščest'u, v sužeňu, buděmy blízko u sebe, ty u mě, ty u nas, Tonku, Tonečku! My dva k sobě patřímy, ni enem, že smy Poštulkovi, ale že něsemy velku lutoš' – a jeden druhemu ju pomožemy něšť! Ty mi, ja tobě! A podivaj se, Tonečku, ai v trapeňu može byť co dobrego – povídal mi Jotidom, že ma vyhlidnuty byt, zatym trochu velky pro nas, pro našu kapsu – a to je právě dobre, budeš meškať s nami, ty v jedne jizbečce, my v druhe – a kdo by se včil o tebe staral, synku opuščeny?“

Ta myšlenka ji zcela zachvátila: „Včil se Jotidom němusi bať, že dvě jizbečky a kuchyňka je velka nadhera pro nas! Ja sem se věce bala, Jotidom ma kuražnu hlavu! A my tři dohromady – jak dame svoje trošky k troškam, přec se z teho cosi zrobi! Přece se něbuděš doprošovat' cuzich ludi, dyž maš nablízku vlasni! A něukazuj na moju pravu ruku... ja vim, čemu mi ju držiš... mam ešče levu – a jak vy dva mi pomožetě, pujdě ta hospodarka lehko, lehučko!“

Tonek hlavou kroutil, ale slovem neodporoval.

„Takovy zarmutek mi neudělaš, Tonku, že bys řek: ni,“ chlácholivě mu mluvila nad hlavou. „Viš, mi je tež zavčas smutno, jak sem sama. Ale včil budu měť dva ludi u sebe, o kere se možu opřet... a včil se mi ai zda, že ten život němusi byt černý!“

Řeč její přešla v hravé domlouvání: „Jotidomovi všecko řekněmy, enem ež přidě za hodinu, za dvě – a uvidiš, že tež budě rad! Ale ja cosi jineho od tebe čekam. Za měsíc, potem už jisto budu měť svoje papiry v pořadku, potem se možeme vzat s Jotidomem – a kdo jiny by mi šel za svědka na svadbě ež ty, Tonku? A dyž už sem přišla do te haňby, šak vidiš, jaka chodim – – ale un, Jotidom, pořad vyklada, že to ani nejmenši haňba neni – přece potem... ai kmotrem budeš... no, řekni, Tonku, Tonečku –“

A přece tak snadné všecko nebylo, jak si představovala Maryča za horkého letního večera: nový byt byl volný až za dva měsíce. A Jotidom nadhodil jako šprýmem otázku, nemohla-li by se svatba odložit, až budou v novém bytě: vejít jako novomanželé do těsného a vypůjčeného kamrlíku není prý zrovna potěšující. Když Maryča zaraženě namítla, že potom... možná... i do kostela by jí byla cesta obtížná, rozesmál se Jotidom lehkomyslně: „Proč by se teda nemohly spojit křtiny zároveň se svatbou? Každýmu na truc! Dvojí slavnost, dvojnásobný potěšení!“ Ale když uviděl Maryčiny poplašené oči a bezmocné poklesnutí jejích ramen, zarazil se a hned obracel řeč jinam. Ale rozumí se, všecko bude, jak Maryča ustanoví, a on trpělivě hlavu skloní před tím, co Maryčka řekne. Jenom ať tak úzkostně nemžiká! Jenom ať se neukazují slzy, neboť slzy v modrých očích jsou těžší nežli kuličky z olova. Pro pár hloupých slov? Chtěla by mít svatbu hned, jak budou v ruce papíry, i z tohoto kamrlíku? Dobrá, není nic lehčího. A co nejtíseji, hned ráno o šesté, aby lidé zvědavě nenakukovali a neočichávali? Proč ne? Ani on nemá rád, když se dychtivé krky natahují do cesty a šilhavé oči berou z lidí míru.

I svatba dopadla prapodivně.

Drahocenné papíry byly už v rukou, ve farní kanceláři shledali, že není závady... v šest hodin ráno, ano, ano.

Listina ukazuje datum narození. Není třeba čekat na matčino povolení, není třeba čekat na matčino požehnání.

A přece ještě dva dopisy letěly domů na dědinu, jeden Karolině, a druhý, nejúpěnlivější a nejpokornější, jak jenom Maryča uměla napsat, matce.

S té strany je ticho; vysoká zeď se vztyčuje tam někde za ostravskými šachtami a verky, zeď vysoká až do nebe.

Maryča se strojí od prvního úsvitu, a stále není hotova; občas se zastavuje, drží se bez příčiny stolu, jde k oknu, odhrnuje záclonku a potom roztržitě něco hledá... špendlík zde byl, snad zapadl na podlahu, ale ne, drží jej v ruce.

Jotidom si pohvizduje, přičesává si kudrnaté vlasy, hladí si knírek. Dívá se na Maryču se strany a napadá mu: teď už ani slepému by se nemohlo namluvit, že co nejdřív u manželů Jotidomových – ale ne, správně přece: Žežulíkových – nezavolá ještě třetí tenký hlas.

Průmyslový kraj se probouzí, píšťaly už pyšně volají, první vozy zarachotily ulicí.

Co nejdříve přijde Tonek a potom známý strojník, kterého požádal Jotidom o svědectví na svatbě. Jenom oni čtyři; stačí přece na chudou svatbu. Zašustí i osobní auto, které si Jotidom objednal u dopravce: to bude jediná přepychová ozdoba jejich svatby. I kdyby byla svatba sebe ubožejší, přece se zavezou před kostelní vrata.

Pošetilá, dětská naděje klíčí v Maryčině hlavě: snad teď ještě, v posledních minutách, zaklepe někdo na dveře... ne Tonek, ne strojník... ale vysoká, hubená žena, s šedivými chomáčky vlasů na skráních a studenýma očima, ve kterých se aspoň teď rozžehne několik ohníčků. Zavolá jí vstříc: „Maminko!“ – ale potom, Jotidome, stůj pevně po boku, snad omdlí přec před matčinými koleny!

A opravdu: jako by neviditelná ruka vyplňovala nevěstino přání, dveře se zatřesou rázným zaklepáním.

Jotidom vychází; na chodbě, v šerém zákmitu tryskajícího rána, nestojí matčina postava.

Ramenatý závodní sluha. Čepici posune nedbale k uchu a hřmotně hlásí: „Máte hned přijít do kanceláře k panu inženýrovi.“

„Ale vždyť dnes nemám službu, dali mi přec na dnešek dovolenou!“ pokrucuje Jotidom rameny, ale sluhova čepice se rozpráhne širším obloukem: „Poručil: hned, bez meškání!“

Maryčiny oči se rozšiřují úzkostnou modří. Jotidom si však ví rady: „Jedťte sami ke kostelu; přiskočím za vámi v pár minutách.“

V kanceláři stojí hubený, černý inženýr, ten, který před měsíci přijímal Jotidoma do závodní služby, má nedbale přehozen přes kabát žlutý plášť a netrpělivě škube příručním kufříkem. Jotidom je ve dveřích, ještě ani nepozdravil a už mu hází do očí kvapné otázky: „Jste, Žežulíku, ve formě? Mohl byste vézt pana ředitele a mne, ale hned, hned, okamžitě?“

Jotidom se upřímně diví: „Já, pane inženýr?“

Inženýr zlostně vybuchne: „Snad ne turecký sultán?“

Už dávno se Jotidom tak nepokroužil a nepřitlačil na dveřní veřeje jako v této chvíli. „Pane inženýr, –“ sbíral slova.

„Sakramentské spolehnutí!“ roznadával se inženýr a potřásl kufříkem. „V deset hodin je důležité zasedání, Vaníček, jeho milost pan osobní šofér, ví to dva dny předem, a večer se slije, prase sprosté, pod obraz boží! Ještě teď se mu kolena třesou! A takového chlapa pustit k volantů! V prvním příkopu budeme s direktorem sbírat kosti a vydechovat duši. Ale počkej, holomku, s tebou bude účtování náramně krátké!“

Rozmáchl se kufříkem směrem k oknu, jako by chtěl neviditelnému vinníkovi srazit hlavu, a vzkřikl na Jotidoma: „No tak, Žežulíku, jaké flauzy! Taková příležitost se vám tak hned nenaskytne! Dnes byste mohl něco trhnout! Chválili vás, že jste spolehlivý člověk, vzpomněl jsem si na vás!“

Teď teprve si všiml Jotidomových šatů: „Jak pak jste to, Žežulíku, vystrojen?“

Jotidom se usmívá omlouvavě: „Pane inženýr, mám dnes svatbu –“

„A kdy?“

„Teď v šest –“

Inženýr se rozvzteklil: „A to jste si musel vybrat zrovna hodinu, kdy vás nejvíc potřebujem! Máme jet přes hranice, a nějakých stopadesát kilometrů!“

Mrzutě se ušklíbl: „Svatba, to se rozumí, je důležitější věc než nějaké mizerné koncernové zasedání! Co dělat! Vraťte se k nevěstě, ať nezmeškáte!“

Jotidom už po třetí přemístil klobouk z levé ruky do pravé a naopak, tvář jeho se směšně pokrčila, ano, váhal, ale potom udělal krok k inženýrovi. Blýskl očima: „Kdyby pan inženýr byl trochu trpělivej... vždyť by šlo o nějakých pár minut... naši už budou v kostele a vždyť to ani slavná svatba není, všeho všudy jsme čtyři... začínáme se teprve hrabat a děláme první krůčky... stopadesát kilometrů by nebyl žádný zázrak a mohlo by se přidat rychlosti... o to se pokusit můžu –“

„Vy byste tedy chtěl nechat svatební hostiny a raději se podívat s námi za hranice?“

„Svatební hostina nebude slavná,“ pozdvihl Jotidom ramena a usmíval se, „ono je to divná věc, ta naše svatba, ale o tom teďka nemůžu panu inženýrovi vykládat.“

„Ovšem, teď máme nejméně kdy vykládat si o svatbách!“ utrl se inženýr, ale hned se mu slova ulehčeně zabarvila: „Kdybyste chtěl zaskočit i ve svatební den, bylo by to náramně hezké od vás. Viděl byste, že já nezapomenu, když mi někdo ukáže zvláštní ochotu. A pan direktor taky ne. Podíváme se tedy na kousek vaší svatby, ale prosím vás, Žežulíku, slibujte manželskou věrnost v rekordním spěchu, na každé

minutce nám záleží. Auto je už připraveno, dva kufříky jsou v něm, prohlédněte ještě, je-li všechno v pořádku. Zatelefonoju teď panu řediteli, že do programu nám na chvílku vskočila svatba, a pak že pojedeme. A počkejte, zde si vezměte pracovní plášť, abyste si neumazal svatební hábit; slavnostní šaty nemohu započítat do režijních výloh.“

Varhany už tiše pobrukovaly, tichá mše postoupila někde k evangeliu, když si kvapně usedl do kostelní lavice k Maryči Jotidom. Maryča byla neklidná, rozšířené oči plaše se obracely dozadu, ale měla na nich mlhu, viděla jenom několik rozptýlených hlav v kostele a třesavé odlesky světél. Byly to oddavky velmi chudobné: osvětlení nebylo o mnoho slavnostnější, než bývá při každodenní mši, po lavicích rozptýleno několik neúčastných stařen a staříků, kterým nijak zvlášť nezáleželo na tom, je-li nějaká svatba, nevěsta bez závoje a zelených ozdob, s nevelkou kytičkou, nerozzářená, potopená do mlžného oblaku. Varhany lhostejně bublající pohlcovaly neurovnaný písňový doprovod, šeptání kněze u oltáře, ministrantské cinkání.

Jotidom na Maryču zamžikal, ale měl zvláštní pohled: polorozpačitý, omlouvavý, poloveselý. Strojník, druhý svědek, obrátil k němu zvědavé oči, jenom Tonek hlavu klonil nad sevřenou dlaň, roztržitý, uvadlý.

Knězův obřad padl na Maryčinu hlavu jako šustivá prška. Svíce se lesknou, jakýsi svatý zdvíhá na oltáři pravici a ukazuje k nebi. V té chvíli se urputně vzepřela, zachytila se zábradlí a zadívala ještě jednou ke dveřím: nestojí tam vysoká, hubená žena, která má šedivé vlasy a oči?

Kněz má umdlený pohled; přitáhl ji zpět k oltáři. Padne otázka, ano, slibuje, slovíčko zašustí a na prstě se zatřpytí úzký kroužek. Varhany od stropu natahují hedvábné mosty; po nich můžeš stoupat k výšinám.

Kadidlový oblak obestřel jí obličej; cítí jej ještě ve dveřích, když jej stíralo lehké vanutí horkého léta. Vychází těžce; kroky jsou jí obtížné. Jotidom jí něco šeptá, jenom napolo rozumí... hned odejet, nutná cesta, povinnost, důvěra, nehněvej se, znenadání, Maryčko, Maryčko.

Stranou u vypůjčeného auta, jako je všecko dosud v jejich životě vypůjčeno, stojí krásné auto druhé, svítivé, panské. Dívá se povýšeně a zřetelně praví: nepatřím k vám.

Dva páni podávají Maryči ruku, jeden černý a kostnatý, druhý obtloustlý. Tonek zdvořile smeká klobouk. Černý pán má zřetelný hlas: „Mladá paní Žežulíková, – v novém životě mnoho štěstí a trpělivosti – ale hned nám půjčte novomanžela na dnešní cestu. Doufám, že vám ho šťastně vrátíme – totiž náš osud a naše kosti jsou vlastně v jeho rukou.“

Maryča se silně červená; cítí hmotně, jak jeho neklidné oči klouzají po jejích těžkých bocích a vyklenutém životě.

I druhý pán něco mluví, ale je neklidný, bezděčně vytahuje zlaté hodinky a couvá k svítivému autu. Jotidom rozhodí ještě několik vět, k Maryči, Tonkovi, strojníkovi: „Pobavte se dobře beze mne a vypijte na naše zdraví o skleničku víc. Však ty se o hosty postaráš, Maryčko Žežulíková neboli Jotidomová!“ Trhaně se zasmál a zachytil strojníkovy oči; ty zřetelně mluvily: panská schválnost, týrají člověka i v takový den.

Takové myšlenky nechá svítivé auto bez povšimnutí; páni už usedli, za sklem se leskne obtloustlá tvář jednoho a snědý stín druhého, černý praví: „A teď hodně zčerstva, Žežulíku! A opatrně! Ukažte svoje mistrovství!“ Ale přitom kývne ještě rukou k nevěstě. Auto poslechne, způsobně zahoukne, s cesty, s cesty, zašustí, jako když se veliký pták křídlem dotkne země.

Jotidom se vrátil až k půlnoci. Na tváři měl už unavené stíny, ale zaháněl je živě zdviženou hlavou: „A ty ještě nespíš, paní nevěsto? Myslel sem, že tě právě probudím ze sladkého snu!“

Na stůl položil opatrně dva veliké balíky a zasmál se: „Taky si člověk někdy něco vyslouží mimořádnou službou!“

Chytil ji opatrně za vlasy a zvolna přitáhl k sobě: „Ale hle, co to zas vidím! Nepěknou věc, kterou nemám rád! Ty veliký modré oči sou podivně do červena zbarvený! Paní Žežulíková místo svatebního veselí plakala!“

„Dyť sem se nemohla dočkat – jak na trňu sem byla, jak na trňu,“ sklopila hlavu.

„Málokterýmu služebníkovu se stane, aby mu nařizovali, že si má i s oddavkami pospíchat,“ bez hněvu si stěžoval, „inu, taky může být Izidor Jotidom velikejm pánům užitečnej. Ale, Maryčko, dnes sem měl přece jen pěkný den, třebaš mě tahali za rukáv od oltáře.“

Couvl před ní o krok, vypjal se a se směšnou vážností prohlašoval: „Koukněte se teď pozorně na toho pána, kterej stojí před váma, paní Žežulíková! Dosud vozil uhlí, železo a všelijaký špinavý věci, od nynějška bude vozit jenom veliký pány, ředitele a inženýry! Je totiž přidělen jako osobní řidič řiditelství a bude nosit čistou kravatu a rukavičky. A pravda, zapomněl sem – i měsíčně mu na platu trochu poskočí, pořádně poskočí! A tak sbohem, vypůjčenej kamrlíku, můžem teď bez strachu přejít do nového lidského bytu! Teda žádný slzičky, paní nevěsto!“

Zadívala se na něho a usmála se jeho vypjaté hrudi a zdůrazněné důstojnosti: „Hrubě pěkný svadební dar mi něseš, Jotidome!“

„A ještě jeden – a dva! Hleď!“ rozbaloval balík a vytahoval z košíku láhve. „Škoda, že hosté už odešli – jedenkrát by taky neuškodil pořádný doušek! Svatba přec není každéj den! A zde –“ z druhého balíčku vyňal ozdobný budíček, „tuhle věcičku sem dostal od pana direktora, ať nikdy nezaspím!“

Spráskla ruce: „Jotidome, tys telko peněz utratil za vino?“

„Abys mě v dnešní slavnéj den – nebo vlastně už noc – prohlásila za marnotratníka? Ale ne, děvčátko, neboj se: dostal jsem to taky darem za dnešní jízdu. Ten černej inženýr, kterej umí tak krásně nadávat, měl tuze velkou radost, že tak parádně jedem – však taky, jen co je pravda, jelo se jak po másle – a že sme včas dorazili. V poledne přišel za mnou a hned: Žežulíku, vy jste pašák! A dejte si oběd, jako by pan direktor obědval! Potom se vyptával na ledaco – jak se zdá, naše svatba mu příliš nelezla do hlavy – nu, tak sem mu řek, co a jak, on se smál, že teda je to všechno mes – meslijance, nebo nějaký takový cizí slovo řek, ale že sem chlap, jak se patří. A to bylo moc hezký slovo od něho.“

„Ja vim, na co se tě ešče vyptával, bo mě tak očami měřil!“ položila mu hlavu na rameno.

„To se rozumí, že taky! Bodejť bych zapíral! Ať prej brzy kmotra hledám!“

„Přece enem –“

„Tak pěkně přeskočíš i ten kopeček, jako sme přeskočili svatební!“

„Ale podivaj se – i ja mam svatebni dary!“ V rohu světnice ve veliké krabici byly porcelánové hrníčky, misky, konvičky, kuchyňské nářadí, nože, vidličky. Vyzdvihla lístek: „Vidiš? Posílaju: Karolina Ranochová a Blažena Poštulková, tvoje tě milující sestry.“

„Psala Blažena – poznat i bez podpisu! Pak by tam nemohly bejt tři kaňky jako slavnostní ozdoba!“

Vyzdvihla jeden ozdobný hrníček, točila jím v ruce, prsty hladila jeho hranu: „Sestry na mě nězapoměly. Velku radost mi udělaly. Ale maminka –“

„I maminka promluví –“ a hladil ji po tváři.

Trhla sebou: „A ja koleduju a Jotidom ma jisto hlad! Pul světa objel a my se divamy na hrnečky!“

„Nebudu se vymlouvat, na zpáteční cestě se žaludek důkladně přihlásil!“

Odkládal kusy šatů na lenoch židle, rychle jedl, ale mezi sousty rozhazoval kmitavé větičky: „Taky sem dostal několik dní dovolené. Ať prý užiju mladý paničky a kosti si trochu natáhnu. A jak dlouho se chcem tlačit v tomhle kamrlíku? Ne dlouho, pane

inženýr, povídám, už sme jednou nohou v novém a budem tam prebejvat s Antonínem Poštulkou, švagrem. I o něm nějaký to slovo padlo. Ať prej na něho dáme dobrej pozor, že má teď příliš mnoho mlhy v hlavě. A inženýr povídal, že pro něho by byla lepší dědina, statek, pole, koně než kancelář. Aby neviděl pořád paničku, která utekla do světa.“

Maryča seděla proti Jotidomovi s rukama v klíně: „Dyby chtěl, enem dyby chtěl... Seděl s nami jak bez ducha. Ani se nězasmjal, ani nic něvykladal a myslim, že ani něvěděl, jake bylo jídlo –“

Jotidom otevřel láhev a nalil do dvou skleniček vína: „Svatebních hostů není, ale my si připijem o půlnoci! Tuze velkej rámus ovšem nesmíme tropit, aby na nás sousedé nepřiběhli s lopatkama a s důkladnou řečí!“

„Ale viš, Joti – že ja něpiju, hlava by mě z vina bolela!“

„I kdyby tě z vína hlava bolela! Podívej se, nevěsto... z jinejch věcí už tě hlava bolela a museli sme se napít hezky zhluboka – a nebyly to vždycky příjemný nápoje, který se nám nalívaly a předkládaly – ale to víno, vidíš, jak svítí – okusíš nejdříve, vypiješ do polovičky a já zbytek po tobě... ale ne, ještě pro tebe zbývá, nevěsto, Maryčko –“

XXI

Blažena Poštulková, žákyně druhé třídy měšťanky, vychází právě ze školy a zkoumavě vystrkuje hlavu ze dveří.

Ostatní děvčata už vyšla, jejich štěbetání se nese z rozptýlených hloučků za školou, teď kterási školačka vypískne a jiná naléhavě něco dokazuje, skupinky se zastavují a zase vysoké dívčí volání.

Ale Blažena s nimi nespíchá, má si ještě vyřídit malou pomstu na Jarce Porubkové, která ji urazila („smrtelně urazila“, jak si Blažena říká): vložila jí do přírodopisu lístek zrovna k obrázkům opic a napsala, že stejně tak vypadá Francek Holata, po kterém prý Blažena hází očima. Pravda, paní odborná učitelka přišla na lístek, když se Blažena dala do naříkání a hned potom hrozila kamarádce zaťatou pěstí. Dávej pozor, Poštulková, beztak nic potom nebudeš vědět o netopýrech! Jarka Porubková zůstala po škole, paní učitelka jí uloží důkladnou mimořádnou úlohu a ještě potvrzení od rodičů, že se nemá neslušně chovat; ale tím není všechno vyřízeno pro Blaženu. Srdce by ji bolelo, kdyby ji ještě neudeřila do zad a neřekla silné slovo. Za takovou potupu! Francek Holata – ale vždyť ten synek má rozplácly nos a šilhavé oči! A ona prý za ním hází očima!

Musí ovšem dávat pozor, aby paní učitelka s brýlemi a přísnými vráskami ji nenašla za rohem a neviděla její pomstu. Co zde děláš, Poštulková? Proč se neubíráš domů?

Napišeme psaní mamince, že myslíš jenom na zbytečnosti a uličnictví a že máš být doma přísně potrestána. Z takové vyhlídky běží ovšem mráz po zádech.

Počká teď v boční uličce; tudy musí přejít Jarka. Vyskočí na ni – a teď polekaně vykvikni, nevěrná kamarádko! Ráz dva, abys nezapomněla na opice! Potom se teprve bude loudat k domovu; je dost možná, že ji ten cizí člověk, nazvaný Ranoch, požene na pole. Na podzim nikdo nesmí zahálet, grunt nebude dávat krajíčky zadarmo.

Vystrčila znovu hlavu, vyskočila na chodník před školou a rozhlíží se na všechny strany.

Stranou pod stromy stojí krásné auto, svítí novotou a jasnou barvou, je panský široké a pyšné. A u něho stojí nevysoký muž, ulehlý, s parádní čepicí, zpod které se prodírá kudrnatý pramének vlasů; rozkročil se, vousky si nakrucuje.

Blaženě se až dech zastavil.

„Joti –“ vykřikla a běžela k autu. „Jotidom, Jotidom!“

Takové krásné auto! A vždyť Jotidom je teď velký pán!

Jotidom se směje, zuby se mu zakmitnou, rukama si potleskává, jako když se malé děti vítají.

„Nazdar, roztomilá švagrovičko!“ živě zahlaholí. „Tys vyrostla, z tebe je už pomalu velká slečna, nu ano, slečna Poštulková! A což mi ani ruku nepodáš?“

Blažena vkládá svou drobnou ruku do jeho, úkosem se dívá do jeho obličeje, trochu se stydí, ale trochu je i pyšná, srdce jí živě bije a je jí dobře u toho snědého člověka.

„Vidiš, Blaženko,“ vykládá jí Jotidom jako dospělé osobě, „měl sem autem cestu a musím dvě hodiny čekat – a tak si povídám: podívám se, co dělá to rozcuchaný děvčátko, který mi kdysi malovalo figurky a na mě pokřikovalo – jistě si ještě pamatuješ!“

Blažena oči klopí, ale ruku neodkládá.

„Jak pak bys zapomněla! A na sněhuláky a na strašidla, na pomazaný sešity a mnohý jiný věci! Na medvídky v lese a na nejkrásnější koutek! Vidiš, slečno Poštulková, já to všechno ještě před očima vidím!“

Blažena se dětsky usmívá – opravdu všechno vidí znovu! Teď plaše vybíhá ze dveří Jarka Porubková, Blažena ji vidí, lehce sebou škubne, ale už si jí nevšímá: přece se teď nebude starat o nějakou Jarku, která píše hloupá slovíčka na kousek papíru! Ať školačka třebas posměšně křičí, Blažena by ji odbyla jenom pohrdavým vyhrnutím rtů!

Jotidom se ještě více rozkročuje, potřásá Blaženinou rukou a dívá se jí do očí: „Já ti přináším, rozmilá švagrovičko, novinku,“ jeho slova jsou měkká a slavnostně se nadnášejí, „pěkně ji vyřídí i Karolince –“

Odmlčel se a smířlivě se usmál: „Karolince – i mamince –“

Silně pohyboval Blaženinými prsty: „Řekni radostně, Blaženko, že ses stala tetinkou, i Karolinka, a maminka že je babičkou, že máme krásného, silného, roztomilého chlapečka, že máme Cyrilka –“

„Jako tatínek,“ vydechla Blažena a chtěla by se teď smát i plakat.

„Jako tatínek,“ kývá hlavou Jotidom, „Maryčka jinak nedala a tuze na tom stála... ale vždyť je to pěkný méno a památka na tatínka zůstane.“

Blažena se všecka nějak přichoulila k Jotidomovi; snad by mu měla něco říci; ale co se praví, když na svět přijde děťátko?

Jotidom dále vypravuje: „A řekni, Blaženko, že je Maryčka zdráva a že má velikou radost z chlapečka – a já mám taky velikou radost –“

Slibuje: „Však potom někdy... za nějaký čas... taky si uděláte cestu, až to bude možný, a podíváte se na našeho klučička, na Cyrilka, vid', Blaženko?“

Blažena hlavou přisvědčuje, ale znenadání jí vyvstává v hlavě myšlenka: Jela by! A jak ráda! Ale maminka –? Dovolí? Nebo ji odrazí šedivým pohledem a studeným slovem, že se potom úzkostlivě skryje do koutka?

Ale Jotidom už zatačí řeč jinými cestami: „A na koho teďka pokřikuješ, děvčátko s červenou mašličkou? A komu vymejšíš pěkný přezdívky? Snad ne novému švagrovi, kterej teď u vás hospodaří?“

Blažena zdvihne k němu hlavu: Jotidomovi může důvěřovat, Jotidomovi může všecko povědět!

„Temu ni!“ šeptá, „temu bysem něsměla!“

„A proč?“

Vyrazila: „Bo un je zly!“

„Ale, ale, taková řeč,“ diví se Jotidom. „Což tě i on za vlasy tahá nebo dokonce bije?“

„Něbije,“ spěšně vyzrazuje Blažena a slovíčka se jí překotně sypou. „Ale pěkně se podívat něumi a enem se směje... tak hrr hrr! A křičí! Na koně křičí a škaredě jim nadava! A na maminku už teď křičel a baj i do stola bil... bo ja sem slyšela, byla sem skrčena v kutku!“

„Tys byla skrčena v koutku a všechno jsi slyšela! Jak pak jináč!“ pozdvihne Jotidom z vysoka hlas, ale už se nesměje.

A nevyptává se nic, třese Blaženinou rukou, a pak praví: „Vlasy ti hodně nevyrostly, děvčátko! Ale já koupím masť, hlavičku pomažem a vlasy budou vyrůstat jak tráva na jaře! Je taková zázračná mastička – vlasy rostou i na dřevě!“

Zamžourá na něho zespodu; zase robí kašpary! Ale neodvažuje se na něho vykřiknout jako kdysi doma: „Vy strašně ciganitě!“ Vždyť Jotidom je už tak skoro velký pán, sedí v krásném voze, na lidi zahouká, ustupte, ustupte!

Postřehne její pohled: „Líbí se ti takový autíčko? Nu, tak počkej, kousíček tě svezu cestou až na křižovatku, mám ještě chvílku kdy... prosím, sedněte si, slečno Poštulková!“

Jak se natáhne Blažena Poštulková a jak pyšně vyzdvihne hlavu! Auto zašustí, do skla se dívají stromy a domy, ženy na cestě a děvčata. Jenom se pěkně podívejte, kamarádky... kdože to sedí na měkkoučkém sedadle v panském přepychu? A víte, kdo všechno nádheru řídí? Jotidom, Jo–ti–dom!

Ale Blažena nemá tvrdé srdce. Žebroň: „Jotidome, prosím vas pěkně, vemtě ešče ty dvě děvuchy, choďa k nam do školy a idu stejnou cestu jak ja... možne že jich už nohy bola... to je Hedvika a to je Darka... a svezťe tež Lidu a Věrku, viditě, jak se na nas divaju, Jotidome –“

Ve voze na zadním sedadle je teď pět děvčat, už ne štěbetajících, ale ztichlých, přikrčených k sobě, ponořených do zázračného ovzduší, ve kterém si hoví vznešené panstvo. Klubíčko dívčích hlav se soustřeďuje k mužské hlavě, s čepicí, knírkem, s kučeravým vlasem; rukou maličko otočí a vůz se zatočí jako pták nad lukami, teď se zrychluje jízda a teď vesele utíkají stromy nazad –

Na křižovatce je propouštěl: „A teďka, kuřata, zčerstva utíkejte domů! A je hezký od vás, že umíte poděkovat! Nazdar, Blaženko, nazdar, rozmilá švagrovičko, a pěkně doma všechno vyříd!“

XXII

Poštulkovský grunt stojí nyní pevně, poslouchá, užitek dává. Přejde hospodář, těžkou ruku položí na jeho krov, dá rozkaz a grunt se roztočí každodenním šumem. Nikdo a nic se z toho kolotoče nevymkne, člověk, zvíře, vrata, stroj.

Ví to také Valentin Ranoch, hospodář na poštulkovském gruntě. Hlavu nadnáší, hrdelným smíchem se směje. Když někdy vejde do hospody (velice zřídka, a to obvykle jenom tenkrát, když ho pozve některý sedlák v marnotratném záchvatu), rozkročí se před šenktyšem a chlubně vykládá: „Kdo sobě rady něvi, ať po mezach nařika! Kdo sobě poradiť umi, temu služi kameni i pisek! Na grunt třeba chlapa

a silné ruky – roba ať za ním pohupkuje s motýčkou v ruce! Koňa třeba chytit u huby, vuz za ojo!“

Sedláci, chalupníci, hameráci nemají rádi chlubných řečí. Jeden se přitom dívá do okna, druhý si dlaň přitiskuje k ústům a třetí tím rychleji vyprázdňuje sklenici. Cizí člověk a rozumy vykládá!

Ale z toho si Valentin Ranoch mnoho nedělá. Když uvidí kyselý obličej, rachotivý smích se mu dere z hrdla tím hrčivěji. Kdo lidem uhýbá, je přitlačen až k patníku. Kdo lidem slouží za pěkný pohled, tomu se na hlavě dřevo štípá a ten přijde o poslední kalhoty.

Ani o rukáv nepřijde Valentin Ranoch, na hlavě mu ani polínko nerozbijete. Tlustý zápisník je jeho věrný druh; nerozloučí se s ním ani ve spaní, tužkou ryje do něho občas litery a cifry. A je potom spokojen; má kameny, o které se vždycky může bezpečně zachytit.

A když vedle něho přejde vdova Poštulková a šedivým pohledem opisuje široký oblouk, má Ranoch dost odvahy, že se zasměje a někdy hvízdne. „Maminko“ se jí nenaučil říkat, „hospodyň“ jí občas řekne, jak se v jeho dědině praví výminkářkám. A že vdova Poštulková jenom přespává na výminku, ale nemá chuti, aby se trpělivě zavrtala do svého kamrlíku? Toho netřeba příliš dbát; aspoň Valentin Ranoch se o to dvakrát nestará. Vdova poručila, na kterém poli se má začít s prací, Karolina slyšela a vyřizovala, ale Ranoch udělal, jak za dobré uznal. Sám přec má z toho nejlepší rozum, co počká a co je neodkladné. Že se na něho potom dívá Karolina zpod obočí? Uhně tomu pohledu a spálí tě; přijmi jej a spadne na zem jak uvadlý list teď na podzim s jabloní.

Ale Karolina chodí nyní často v olověných střevících a nohy se jí podlamují. Přece není tak lehká věc, jak si myslila na jaře: když přijde cizí muž na grunt a když jí na pelesti poručí: Udělej místo! Když ji nikdo neviděl, ani matka a tím méně on, držela se zdi a zhluboka vydechovala. Ne, plakat nebude, nebude rukama lomit, tak není zvykem Karoliny Poštulkové, provdané Ranochové. Nebude utíkat k sousedkám a vysypávat denní svízele na jejich práh. Může to však povědět černé noci a mlhavému říjnovému večeru.

Neboť Karolina se leká. Sama sebe se leká. Za půl roku, co je vdána, poznává naléhavěji den ze dne, že každé mužovo slovo jí bodá do hlavy. Je jí protivné i jeho hrčivý smích, i jeho zabarvení hlasové, i jeho klátivý rozmach ruky. Všecko, všecko. Hledá slovo pro to. Říká se tomu ošklivost? Ošklivost, jak se jí nyní několikrát objevila za jídla? Ale matka jí řekla, že taková věc by nebyla nic vzácného u vdaných žen a že je to dobré znamení. Dobré znamení – čeho?

Ale to ví Karolina bezpečně, že grunt a Valentin Ranoch nejsou přátelé.

Grunt – a matka to opakovala mnohokrát – drží rodinu pohromadě. On však přišel k jiné moudrosti: grunt dává peníze. Slušné peníze, ale mohl by dávat mnohem, mnohem více; grunt je jako kráva, která se musí vydojit. Kráva, kterou nemůžete nebo nechcete vydojit až do poslední kapky, patří řezníkovi. Za peníze se koupí mnoho pěkných věcí, role, ze kterých je zase větší užitek, kus lesa, kus písčitého břehu, třebas i lom – a chcete-li, i nové mašiny. A grunt poslechnout musí; kdyby neuposlechl, i bič se na něj může zdvihnout.

Taková slovíčka padala jako řežavé úštipky na poli, když se úrody svážely, když se brambory nasypávaly na vůz, když se chystalo vláčení neb orání. Valentin Ranoch rád rozkládal a svou moudrost předkládal jiným. Zablácené boty zdvíhal z brázdy a vzpomněl na svou dědinu. Tam prý se sedlák nestyděl za hlínu na rukou, ale ve vkladní knížce mu přibývalo řádek za řádkem.

Karolina obvykle neodpovídala; hlína, která se roztloukává, je mlčenlivá, ale slova zapalují ohně. Jenom někdy vyrazila hučivou poznámku a tu přijímal Ranoch s hlasitým „hehehe“ a potleskáváním rukou.

Ale dni přecházely, v mlhavém vzduchu se rozptylovalo i jeho rachotivé mudrování a posměšky se zaoraly s mastnými krajíci země.

Jenom noci, noci, dusné noci!

Když položil ruku na její tělo, bezděčně ucouvla a přitlačila se až ke stěně.

„Hehe, buděmy zavaďať nove pořadky!“ Ale jeho smích byl zlostný.

A slýchala přece, že se žena nesmí muži vzpírat! A zošklivit si ho, nenávidět, je velký hřích, když s ním před půl rokem stála před oltářem.

Což: neptali se tě tenkrát, Karolino Ranochová, bereš-li si ho z dobré vůle? Hlavou jsi přikývla, dala jsi srozumitelnou odpověď.

A slýchala, že je veliká rozkoš, když jsou kolem hlavy noční tmy a mužská ruka dychtivě bloudí po těle. Lžete, lžete, desetkrát lžete!

Jakási lepkavá a kousavá zvířata lezou po kůži. Jeho „hehe“ je v těch chvílích jako skřehotání. Žáby se dívají na břehu rybníka vypoulenýma očima. Karolina se nikdy příliš nebála, ale když zhasla lampa, bylo jí najednou až úzko ze tmy.

Boky jí bolely potom víc, než kdyby pluh táhla. A přece se vypravovalo a vtipkovalo o silné Karolíně Poštulkové!

Posměšná myšlenka jí vyskočila v nočním kmitání: Maryča... Maryča... pro toto se kradla dvorem, pro toto utíkala do světa, pro toto dýchá uhelný prach?

Ale možná... kdyby... kdyby... „Eh, hlupoty všecko!“

Odstrkovala ho: „Chvilku pokoja němam! Spať se mi chce! Kosti už něcitim, na nohach stojim od rozednivaňa! Lepši by bylo, dybysem se lehla na huru a přikryla se rozbitu huňu!“

Usedl na pelest a bosýma nohama ťapkal na podlahu. Posměšně kroutil slovíčka a jistě v té chvíli se křivila i celá jeho tvář.

„No ja, moja robečko,“ odkašlával si, „najedno si zapomněla, že ja na takove věci mam pravo! To mi odepřeť němožeš – ani ty ani naša hospodyň! Vy všecko, cely život, pořizujetě enem podle prava, chcetě žit' podle jakychsi paragrafuv! Majstrem, hospodařem mě něchcetě uznať, ale v te jedne věci sem majstrem od sameho začatku. A jak temu něvěřiš, utikej na faru – farař ti už dobře povi, un takym věcam jisto rozumi! A pravum, paragrafum, Karolinko, robečko!“

Rázem však zaklel a nesrozumitelně něco zahučel.

Druhého dne byli zase spolu na poli.

Roztrhané mlžné cáry visely s kalné oblohy, kapkovité kartáčky přilnuly k trávě, hlína se matně leskla pod šerými mraky, světla a stíny se rozmazávaly ve špinavé skvrny.

Na poštulkovském gruntě bylo práce ještě mnoho. Ranoch převzal též odvoz písku na závodní stavby; takto bylo možno vydělat i dost peněz, i když se koňům nakládalo těžké břemeno. Proto se odkládaly práce hospodářské, ale Ranoch mával povýšeně rukou: „Je to enem gruntek, ni panský velkostatek, ni folvark! Dyby se grunt i dvarazy roztahnul, věděl by sem se rady! Lude trochu poskoča a koně se věci natahnu, aby zadarmo oves něžhraly!“

Ale koně večer, když už mlha polyká obrysy, jsou unaveni a těžce vlekou naložený vůz. Snad i Ranocha bolí v kříži; aspoň se tvrdě narovnává, bičem se rozmáchne a zahuláká. Koně se vzpírají; slyšíte rachocení?

„Ešče potem pojeděmy pro jednu furu,“ vztekle rozhoduje. „Noc něnoc – co stym? Na polu zustalo zela dobra jedna fura – nechať ho tam, do rana nezustane ani hlavky, o to se už zdejší zloději postaraju!“

„Koně už ledva nohami přehrabuju. Na koně se něsmi nakladať ež do padnuťa. Na koně – a možne že ani na ludi ni,“ pravila Karolina úsečně.

„Eh, zase ty zatracene povidačky,“ vyjel si na ni. „V poledně jich dostanu jednu porciju, večer se mi navěšaju druhe kole krku.“

„Jake povidačky?“ mluvila mazlavé hlíně a stínům v brázdách, ale hlavu nepozdvihovala. „Naučili smy se byť němi!“

„A v kutach z vas řeči vyskakuju! Esli němi, potem najdětě řeč jak zazrakem!“

Karolina namáhavě vytahovala nohy z brázdy a odlepovala se od černé hlíny na mezi. Také jí se boky chvěly a ruce se malátně klátily u těla.

Vůz přerývaným skřípotem odkrajoval studenou mlhu a zarýval se do měkkých kolejí.

Karolina zavýčítala spíše těžkopádně než zlostně: „Dyby něbylo hlupe myšlenky s piskem, mohla byť všecka uroda už doma ve sklepach a na huře! Mohla byť a něbyli bysmy na smích každemu, že vylizamy na pole ešče o pulnoci jak strašidla! Nikdy v takove nĕnasytne haňbě něbyl poštulkovsky grunt, že by lude i zvířata chytali poslední dech!“

Ranoch se vztekal: „Hlupe myšlenky s piskem! To věřim: vy mudři a spravedliví lude! Vas žere to, že sem tu robotu sam zjednal a že koruny skakaly do moji kapse! Jak jinač! Vam by se nejvĕc podobalo, dybysem pokornĕ hlavu zhybal ež k zemi a byl tu za nic, za nic! Ale pisek mĕ postavil na nohy, pisek, rozmila robečko! Muj vydĕlek – ale mi ani ve snu nĕnapadně, abysem se s kym dělil! A hledmy, hledmy: pořad ešče poštulkovsky grunt! Poštulkovsky! A esli nĕmam mhu v očach a muj hlupy rozum mĕ nemyli, oženil sem se před pulrokem a menuju se Valentin Ranoch! Tuž jaky poštulkovsky grunt, hehehe!“

Přiskočil k vozu, který se zastavoval, švihl bičem a houkl na konĕ: „Potahnitĕ, potvory zhnile!“

Jakmile se vůz s vrchovatým nákladem zelných hlávek zase klopýtavĕ rozjel do prosakující tmy, nořil nohy do hlíny a vlhka, pohazoval hlavou a pošklebnĕ utruřoval slova, když krok sklouzal do dolíkŭ a výmolŭ: „S poštulkovským gruntem sem udĕlal pěknou znamost, namluvili mi ho, ai do kostela mĕ s nim vedli a na krk mi ho položili jako lahodne břemeno! Ale jak smy se to spolem oženili, slavny poštulkovsky grunte? Řekni jedenkrať slovo doopravdy! Ale dyž ty mluviť nĕumiš, povim ja ti pěknĕ slovo: že už paru mĕsícuv ĕekam, ale že mĕ už trpĕlivost přešla – že se ešče s poli všecko sveze, ale potem se zapřahnĕ do bryčky a pojedĕ se k notarovi. A pištĕ, pane notar: na grunte je od vĕilejška zapsane spolumajetnictvi na Valentina Ranocha, bo un se s gruntem oženil před farařem. Ći ma poštulkovske meno strašiť na vĕĕne ĕasy?

„Strašiť, strašiť?“ rozkousávala Karolina mezi zuby a potom pravila nevlídnĕ: „Maminka spravovali, maminka poruĕali, na maminku se obrať!“

„Maminka, na maminku!“ zlostně napodoboval Ranoch. „Matĕ všecko pěknĕ smluvene! Ale na Ranocha se musi skoro rano přistať! Tydĕň vam ešče nĕchavam – a jak ni, tuž, hromske pořadky –“

Nedořekl zaklení: vůz právě vyjel z kolejí, opřel se jedním kolem o travnatý svah a naklonil se.

„Do stodabelne země!“ vzkřikl. „Pod potlaĕiť! Chytni za kolo!“

Karolina zeširoka pokročila a připjala se k ohrožené vozové straně.

Ranoch chytil koně za uzdu a byl by je nejraději bil pěstí mezi oči; byl už unavený a zuřivý.

Zahlomozil, rozdrtil zaklení, vyraženými zvuky pobízel koně; supěl a chraptěl, jeho hy, hy, hy se vřezávalo do tmy.

Najednou pravý kůň vyskočil a silně zatáhl.

V té chvíli se vůz naklonil ještě více, v nápravě i kole zapraskalo, několik zelných hlávek spadlo s dutým plesknutím do hlíny.

„Za kolo chytň!“ křičí Ranoch na Karolinu, ale její stín se láme a trhá, dopadá někam na rozmoklou zem, křik přerve i zapraskání vozu, jenž se šikmo vzpřičil do úzké úžlabiny.

Karolina byla stržena padajícím vozem a sražena pod kolo; vůz, rozhýbaný náhlým škubnutím koně a příkrým obratem, přešel jí přes tělo.

Ležela na zemi, kousek od zadního kola, nehybný a zkřivený stín, pohlcovaný šedivými temnotami.

Ranoch křičel a sípal, bil koně násadkou biče po hlavách a po hřbetě: frkání a úzkostné řehtání, skřípání vozu, praskání desek, dunivé dopady nákladu na zem.

Po chvíli se mu podařilo, že kůň zabral ještě jednou postrašeným vypětím všech svalů, přelomený vůz se narovnal a zaryl se do travnaté země.

Ranoch si utřel čelo a hučel nadávku. I jeho slabiky spolkla šerá mlha.

Nepouštěl opratě z rukou a naklonil se dozadu směrem, kde na zemi ležel splývavý stín.

„No tak, nemožeš stanout?“ bručel. Otázka se ozvala rozpačitě.

Karolina neodpovídala, na zemi se nehýbala.

„Přece, přece,“ domlouval ztemnělému obrysu, „němožemy tu zůstat uprostřed poli a v noci! Už jaksí dojeděmy domu!“

Když zase nedostal odpovědi, s polohlasitým klením odstoupil od koní.

Vyzdvihl Karolinu se země, byla těžká, bezvládná. Vzdychna zhluboka nesrozumitelným slovem.

Domlouval jí: „Ten kusek přece vydržiš! Dyť už mamy enem cesty, co by kamenem dohodil. A hlavky nam popadaly do brazd, bylo by třeba aspoň trochu jich posbírat.“

Ale Karolina nedbala domluv ani škody, v rukou Ranochových se hroutila a padala.

Poněvadž se koně znovu plašily, hodil na ně několik zuřivých nadávek. Snad tím se Karolina vzpamatovala, zatřásla se a těžce nabírala dechu.

Ranoch se tváří dotýkal jejích zavřených očí. „Jednu ruku vuz něudržim a druhu tebe, to da přece rozum! Postav se, zkus jeden krok – dyť se přece němohlo stat' nic tak hrozneho!“

Ale když ani potom Karolina nepromluvila a nepostavila se do hlíny na cestě, vysadil ji s velkým napětím na vůz a posadil na hlávky. Sesunula se a nakřivila, přitlačila se k deskám a vklínila se do těsného prostoru. Tak zůstala ležeti skrčena, s hlavou na mokrých listech.

Kola zaskřípala. Na zemi chrastily drcené hlávky. Vůz namáhavě vplouval do mlhavého moře.

XXIII

Karolinu kázal lékař odvézt ihned ráno do nemocnice, jakmile byl k ní zavolán. Našel ji vysílenou, těžce dýchající, v mrákotách, se stopami značného krvácení. Masku zdvořilé účasti rázem odpadla, sotva ji povrchně prohlédl. Rozmrzel se a vyčítal, proč nebyl zavolán hned v noci, když se ukázalo vnitřní krvácení. Hladká jeho tvář se rozrývala rychlými větami: „V noci už nemocná souvisle nemluvila? nač si zejména stěžovala? bylo poznat horečku?“ Vdova Poštulková krčí rameny a je jí stydno: nemůže nic říci, o ničem bezpečně neví. Doktor kroutí hlavou: je přece velmi podivná věc, když se bere těžké zranění na váhu velmi lehkou. Krev, horečka, mráкотy – a lidé spoléhají na boží milosrdenství! „Vy jste ji ani neošetřovala?“ obrací se ke vdově a ta uhýbavě odpovídá: „Ani sem ju něviděla, ani sem něměla potuchy, že se co přitrefilo, pane dochtor!“ Divno, divno. Vdova hází nenávistný pohled k Ranochovi: neřekl nic, až na úsvitě, kdy již byl čas na pole. Slovy však vdova toliko vysvětluje: „Sem už na vyminku, meškam v přistěnkú, mladi měli sami v ruce hospodarku!“ Ranoch uhýbá v koutě a slova se mu neobratně kroutí: kdo prý by si mohl myslet, že z jediného uklouznutí budou těžkosti a nemoc? na selských gruntech se leckdy přitrefí to a ono, a nemůže se vždycky utíkat pro medicínu... a zejména, nebylo koní, byla tvrdá robota po celý den, nemohlo se už na noc zapřahat... Taková řeč lékaře dráždí; jest elegantní, hladí sametovou rukou, ale nyní poznamenává úšklebně: „Škoda, že se kůň šetří a člověk obětuje.“

A potom dlouhé dni v bílé nemocniční jizbě s vysokými okny a střízlivými stěnami, dlouhé dni a ještě delší noci. Byla dvakrát na operaci a nemohla by říci mnoho, co se s ní dělo a jak jí operace dopadla. Bolelo? Ale ne, jenom hlava se vysušila ohněm a boky jsou rozřezány. Vlastně to tělo, které leží na posteli, snad ani není tělo Karoliny Ranochové, i když to ohlašuje tabulka nad hlavou. Je těžké, neposlušné, vyvrácené ze všech kloubů. Zesláblo, nalomilo se. K smíchu je, že Karolina

Ranochová kdysi nosila pytle s moukou a do ruky chytla opratě! Ani ne k smíchu, spíše je všechno jedno. Že se venku honí kalná mračna, že asi poslední list opadal, že vítr hvízdá nad sirým polem. Že krávy bučí v chlévě a kůň řetá v stáji. Že bylo třeba ještě něco sklízet. Že je nějaký les a stodola i dvůr. A velká jizba s těžkou postelí.

Vedle ní leží stará žena, šedivá hlava a vystouplé kosti; vyřízli jí nádor, operace byla velmi nebezpečná a žena patrně těžce trpí: dni pronaříká a noci prostená. Nač je člověk, leda aby byl rozřezáván a rozsekáván? Někdy ve dne se rozhovoří těžkopádnými větami: její syn má na předměstí obchod, ale nevěstu má velmi zlostnou a lakomou. Všecko dala pro syna: nepoznala, co jsou radovánky a lahůdky. A nyní se jí počítá každá lžička a odměřuje cukr. Nebyla ani nějaká velká hříšnice – a přece je tak rozpjata na kříž, že si již smrt přivolává.

Karolina nemůže ani rozhodnout otázku, přichází-li utrpení za hřích. Je příliš vysílena, než aby o tom mohla uvažovat a omámena; nerozeznává věci. Toto je nemocnice, ne–moc–ní–ce. Tam se dostanou lidé, o které se hlásí smrt. Tam se dostanou lidé, které je třeba řezat, zavínovat do obalů, krmit hořkými tinkturami, aby se vyrvali smrti z drápů. Smrt – ale co je smrt? Snad to někdy věděla Karolina Poštulková – nebo jak nějak jinak se nyní jmenuje... ale i to jí nyní zmizelo z myšlenek. Kterého je dnes? Že je listopad? Že padá sníh? Je čtvrtek, je pátek? Pozor, pozor... toto je nemocnice. Podivná věc: tak se bloudí v mlze a v závějích. Tak unáší vlažná voda list.

Kolik je hodin? Není hodin, hodiny nemají smyslu: tvým úkolem jest, abys tiše ležela v bílé posteli a čekala, čekala. Bez hlesu vklouzne milosrdná sestra: bolí vás něco, máte přání, máte žízeň? Odšustí, vedlejší postel stená, snad stená zároveň i Karolina Ranochová. Nač jinak ještě odměřovat – nesmírný veletok času? Není dědiny, není pole. Hodiny již nemají svých lehkých křídel, jsou z těžkého kovu, jsou z olova...

Velikým oknem se dívá do nemocničního pokoje dálka. Tam jsou lidé, zdraví, úsměvní, hlučící lidé. Jdou po cestách, snad jdou i na pole. Ale ty ležíš, ležíš. Západ hází krvavé pruhy, potom krev bledne, až se promění v šeděmodrý opar. V něm chodí stíny. A potom nesmírná tma zatopí svět, temně modrá a těžká, v níž krvácejí jen světélka dalekých oken. Jakési jazyky svítí: to jsou plameny z továren, z vysokých pecí.

Lékař se naklání: je cítit divnými vodičkami, mýdlem, cigaretami. Když jeho ruka bloudí po těle, vytéká z ní příjemný chlad. V hlavě se třese úlomek dávnodávné školní písně: Jak milo v háji dlíti! Ale doktor říká něco zcela jiného: „Jsou příliš důkladné, ty vaše selské vozy!“ A hned na to: „Budeme vás potom učit chodit, milá paní, polehoučku, polehoučku!“ Modré poštulkovské oči se ptají, ne okoralý ret. Ale doktor zdvíhá hlavu od rozřezaného boku: „Kdy? Ještě pár dní. Což se vám u nás

nelíbí? Na nějaký čas si odpočinout?“ Nato stenavě odpovídá stará žena se sousedního lože: „Člověk je mučedník a neví, za jakou vinu trpí.“ Doktor zamžiká a pokrčí rameny.

Odpoledne přicházejí návštěvy. Jednou přišel Ranoch, jakýsi hřmotný, s hlomozem a smíchem násilně přidušeným. Vidět, že nepřispěchal rád: patrně nějaká mohutná tlapa ho vyzdvihla za límec, vytáhla z dědiny a dvora, hodila na cestu. Ve vysokých botách a huňatém kabátě vypadá příliš dědinský, neotesaný. Slov mu chybí, točí kloboukem, šilhá po lahvičce s léky, po talířku se zbytkem moučníku. Co má vypravovat, když smí každé slovo vyslovovat jenom šeptem? Smát se rachotivým smíchem není ani dovoleno; a co má vypravovat, když Karolina odvrací hlavu ke stěně a přivírá těžká víčka? Je tak ubledlá, žlutavá, uvadlá. Pová jí něco o hospodářství, co se udělalo a co ještě čeká. Že vzal do služby na čas děvuchu, tam od nich z dědiny, ta se umí otočit a roztočit. Nic na to nepraví Karolina. Grunt je daleko, dědina daleko, i ten člověk, který se jmenuje Ranoch, daleko. A Ranoch se ptá, kolik stojí jeden den ošetřování v nemocnici. A kolik se bude platit operace? Obojí jeho, to je silná čára, která se škrtně pod součinem. No ja, no ja, neštěstí udeří na člověka a koruny se rozkutálejí.

Natahoval slova a přešlapoval – a ta stará babice na vedlejší posteli visí na jeho rtech! Mohla by na chvíli přestat s naříkáním a oddychováním; což jen ona jediná leží ve špitále? Byl rád, když mohl vyjít. Oči Karolininy na rozchodnou byly zakalené; ani nevyčítaly, ani se vzrušeně neloučily. Může jí něčím pomoci? O ni je přece postaráno: má kolem sebe milosrdné sestry, doktory; platí se za to velké peníze, co se má ještě udělat?

Také matka s Blaženou ji přišly navštívit; Blažena musela být za chvíli vyvedena z pokoje: byla zachvácená lítostivým pláčem, schoulila se, pěsti tiskla na víčka. Marně ji Karolina chytila za loket, přitáhla k sobě a trhaně chlácholila:

„Ale, blázne, dyť mě ešče někladu do truhly! Nic věce se něstalo, leda trochu barvy spadlo! Byla sem červená, včil sem žulta – tuž neni velky rozdíl!“ Ale děvče, sotva se podívalo na její váčky pod očima, na malátnou hlavu, na ruce jakoby oteklé, znovu se zalykalo pláčem a návštěvu skoro úplně přechalo na chodbě, s hlavou přitlačenou k okennímu rámu.

I vdova Poštulková se nalomila, když usedla k její posteli. Ztrnule se vypjala, hlavu vyzdvihla, ale brzy byla tíha mnohem větší, než aby se hlava udržela v pevné jistotě: ústa se nezvučně pohybovala, snad se chtěla modlit, snad lichotivě něco promluvit. Matka se nikdy nenaučila smát, nyní se křivila. „Karolino, Karolino, děvucho!“ tvrdě jenom ze sebe vypravila. Karolina měla dosti síly, že přervala i těžký oblak: „Poviztě mi, maminko, co je u nas noveho,“ tápala prsty po pokrývce, „enem hodně starosti s gruntem mi ešče nepředkladjtě, mam hlupu hlavu a malo světla v ni, ale žaden strach, i v ni světlo rožněmy.“ Hlas měla mdlý a protáhlý, nebylo to dřívější temné

bručení, slova se změkčila, unavila. Snad kdyby Karolina byla naříkala a hodila i tvrdé slovo, nebyla by vdova tak úzkostně mžikala a skoro se strachem se dotýkala její ruky.

Na chvíli měla Karolina až světlo v očích. Vtip její byl nucený a trpký: „Dochtoři vytahli nože – a tuž sme se dali do bitky. Pry se mnu byla velka robota a něvěděli, esli němaju ustupit'. Ale maminko –“ přitáhla matčinu hlavu ke rtům a potichu šeptala, „brzo mi ai od křtin pomohli, už se na ně chystať nemusimy.“

Matčina hlava se vztyčuje, jako by se chtěla opřít o neviditelnou oporu, a její slova hledají útěchu, která by přesvědčovala nejvíce: „Pambu uklada těžke zkušky na hlavu, ale odplaca, jak člověk něrepta.“

Světlé vlasy se třesou na polštáři v odmítavém posunku: „Maminko –“

I šedivé vlasy matčiny i její hlas poklesnou: „Ja sem myslela dycky enem na dobre svojich děti. Něščesti bysem dycky radši přivolala na svoju hlavu.“

Karolina ožila a pokoušela se opřít o loket. Její slova se soustřeďují jenom na malou plochu, aby zvuk nedoléhal jinam než k hubené ženě: „Ale ja něvyčitam ani slovečkem. Včil, jak ležim dluhe noci bez spanku a mam telko času na přemyšlení, jak sem něměla za cely život, napadaju mi divne a jinači věci. Možne, že člověk musi dycky těžko platiť, aby se mu oči otevřely. Zadarmo se nic nědava. A ja sem beztak nikdy něstala o to, abysem dary dostavala.“

To byla řeč, která nebyla vdově dosti jasná a která ji bodala. Odváděla myšlenky na jiné cesty: „Ešče při tym něščest'u je jedna dobra věc, že neni nejpilnější roboty a nic nězameškaš. Němusiš sobě nakladať na hlavu starosti.“

Karolininy rty se zkřivily: „Esli se vratim ze špitála a zase budu měť trochu sily v košťach, potem budu na takove věci mysleť. Potem, potem. To budě znameni, že mě grunt vola, že mě chce. Že mě potrebuje a že se beze mě něobejdě. Pravda, něvim ešče, jak se postavim. Či na tym místě, jak sem odešla. Či na jinym a od začatku. Ešče něvim, bo se mi myšlenky v hlavě něchcu urovnať a světlo mam takove, jak dyž smy v noci zasvicovali malu lampičku. Vitě... za tatinka, pamatujetě, maminko?“

„A s tym tvojim mužem –“ vyhrkla matka přidušeně, ale Karolina mávala rukou: „Počka ai to. Ešče ni, ešče ni. Na to musim měť jasne oči, silne oči.“

Vdova se naklonila k ní, hlavu položila na polštář těsně vedle jejího ucha a trhaně šeptala: „V tych nocach, jak mluviš o nich... jak přemyšlaš a jak se telko věci stavja před oči... a šak ja tež, moja děvucho, malo noci sem spokojno prospala a malokdy sem něležela jak pod velkym kamenem... v tych nocach, řekni mi, Karolino, něvyčitala si mi, že si věřila matce?“

Karolina se chtěla usmát, rozšířila obličej, pozdvihla ret. Potom těkal její pohled po stropě, po okenních rámech, po výseku oblohy, který se díval do světnice a zabodl se na sousední postel, kde se nemocná odvrátila na druhou stranu a přikryla se až po uši.

„O tym možemy mluviť doma,“ článkovala Karolina slova. „Alebo baj ni, bo ja něvyčítam a viny něhledam.“ Obrátila se: „A včil, maminko, zavolajtě Blaženu, chtěla bysem od toho střapa přece cosi uslyšeť, jakych mudrosti nabyła ve škole.“

Večer zaprosila ošetřovatelku, aby napsala lístek o její nemoci Maryči. „Marie Žežulíková, Že–žu–lí–ko–vá, manželka závodního řidiče,“ diktovala slabikami školsky prodlužovanými. „Napiště, prosim vas pěkně, ať přide, ať brzo přide.“

Na Maryču čekala dychtivě. Dvakrát se ptala ošetřovatelky, hodila-li lístek do poštovní schránky. Přejde Maryča? Dnes dostala lístek – a zítra, ano, zítra by tu mohla být. Ale Jotidom? Že by nedovolil? Maminka vyhnala Jotidoma a Jotidom řekne: ‚Budeme zpívat stejnou písničku. Maminka už nesmí poroučet Maryči, jí poroučí Jotidom. Karolíně poroučí Ranoch.‘ Ale ne, všechno se popletlo a život se omotal podivnými pavučinami.

Dychtivě čekala po obědě, až se pohne obdélník dveří a ukáže se v něm hlava. Ukázal se škrobený čepec milosrdné sestry. Potom přišla návštěva k vedlejší posteli: viděla stařeninu snachu, na niž slyšela tolik žalob, odměřenou, povýšenou. Když se mladá žena skláněla nad lože, padaly její otázky zrovna tak, jako by se ptala zákazníka v krámě. Ale její řeč se nedotýkala Karoliny, kývla hlavou na pozdrav a snažila se, aby nic neslyšela ze slov, která se v sousedství přijímala jako dar příliš hubený. A najednou tichoučké zaklepání, Karolíně se zatmívá v očích a v hrdle je těsno... chtěla by křičet, rukama mávat... ale jenom dále, dále... mlha před očima je růžová a modrá... takové veliké oči jsou poštolkovské: vždyť ona je jako panička... vchází pomalu, opatrně, neboť na zdravé, levé ruce drží bílý balíček, vykukuje z něho hlavička a ta se teď ozvala silným dětským výkřikem.

Karolina zdvíná k Maryči ruce, stiskla klouby jejích prstů, směje se hlučně a hučivě, chtěla by rázně zavolat: „Tož jaka nemoc, všecko su enem dochtorske řeči a vymysly!“ Temné pobrukování přejde v žadonivý povzdech: „Ukaž, ukaž!“ a uchyluje se na bok, aby lépe viděla bílý balíček a začervenalou hlavičku.

Maryča nad ní naklání silné dítě: „Vidiš, to je naš cigaň, cigaň s ťmavými vlaskami a s modrými očami... veselý křiklun, co se hrubě hlasno ozyva a mamu sužuje... vidiš, to je naš Cyrilek! A my smy takovi něotesani, že ani tětušku něpozdravimy: vitam tě, Karolinko, pěkně tě vitam, děvucho!“

Sotva se Karolinina ruka dotkne dětského čelíčka, chlapec se statečně rozkřikne, až se pomračí návštěva u vedlejší postele, ale Karolina kývá hlavou: „Ty mě vitaš nejlepšíším pozdravením, synečku!“

Maryča se omlouvá rozbolavělé stařeně i její snaše a její spisovná řeč je zrovna tak hladká i ozdobná, jako když píše kulaté litery na dopis. Když se však obrátí na Karolinu s přitlumeným hovorem, už se zase souhlásky změkčují a krátké slabiky lichotně pospíchají: „Přece smy tětušce Karolině museli ukázat naše nadělení!“ A stín přechází Karolininým čelem: „Vzacne nadělení, zavidět bysem ti měla!“

Ale už padají otázky, Karolina hučí a bublá jako potok v zátočině – – – „kolo mě přitlačilo k zemi a doctoři mě pořezali, ale nevím, esli se jim podařilo spravit' boží obraz“ co bolí? může už aspoň povstat? jak byla operována? – a na to se může odpovídat jenom bručením, že zatím vypadá sláva lidského těla jako rozházené trámy na spáleništi... že selským hospodyním by se mělo zakázat ležet v bílých peřinách a pod velikými okny, neboť tak si aspoň na pár týdnů pohoví – a potom ruka mávne: „Něbuděmy už mluvit' ani o vozach ani o doctorach, něbuděmy se sužovat' němocami, dyž si přinesla ukázat' roztomileho valibuka –“

Jedna otázka se však přece vtírá neodbytně a zesilují ji rozevřené zřítelnice; vysloví se teprve, když se na pozývavý pokyn hlava nakloní co nejnižší k nemocničnímu polštáři:

„A řekni, Maryčo, svatu pravdu, zaplatil syneček za všecko, co si musěla přestat'?“ Odpovědí je více tichý úsměv než přitlumená slova, jež se šeptají do polštáře: „A dybysem měla ešče raz všecko zažít'... a něbylo toho malo... nělutovala bysem –“

„Nělutovala?“

„Na maminku myslím – a je mi těžko u srca –“

Ale její věta se již odplavuje jinými otázkami: o bytě, o nábytku, o hospodářství. Havířské děvče jí přichází dohlédnout na synečka a obstarat i nutné posílky, ale ona nerada odskočí i jen na chvíli. Leda když Jotidom – a tak mu již praví kdekdo – dělá občas chůvu, ale je to blázen rozradostněný, který by nejraději vypravoval synečkovi příběhy o cestách a jízdách, jako by mu ten okáč mohl rozumět – a drobné starosti denního života vyskakují v kmitavém hovoru.

A co Tonek? Žije s nimi, ale dělá jim těžkou hlavu. Myšlenky se mu nemohou urovnat, jako by spal s otevřenýma očima. O Vojtěšce nic neví, nepíše mu, nehlásí se. Slyšel jenom pověsti, že odešla za hranice. Kámen se tak hodí do vody a ztratí se v hloubce, ale jemu vzal i kus rozumu... V kanceláři jsou prý stížnosti a hrozili mu propuštěním. On jenom rameny krčí a odpovídá, že neví, proč se všechno stalo.

„Jako by ani Poštulka něbyl!“ skřípne Karolina. „A pošli ho brzo ke mě do špitála! Ať přidě! Vidět' bysem ho chtěla!“

Dítě již je nepokojné, vzpíná se, hlasitě brouká. Ale je ještě tolik věcí, které se musejí všepat sesterské tváří. Oči jsou přivřeny a prsty leží tiše na pokrývce: „Esli ze špitála

vyjdu, velka moja starost' budě, abysem ti podil obstarala. Těžko se ti žije bez peněz.“

Ale poštulkovská tvář se směje: „Včil smy přeskakali nejhorši sužení a dluh náš taje jak snih na vesno. A ja schvalně něcham svůj podil na gruntě, pro teho cigana s modrymi očami, pro Cyrila Žežulíka.“

Prosba je až dětská, jak by ji vyslovovalo nedospělé děvče: „Daj mi teho synečka! Ale ty bys ho nĕdala ani za poštulkovsky grunt!“

„Nĕdala, Karolino! Može byť jako náš společny! A je dobře, esli budě měť na gruntě zabezpečeny kusek – aspoň se posadi na travnik, pod hrušku, na mez – a řekně sobě, že nĕsedi na cuzim. A že patří k vam!“

Karolina klade ruku na sestřiny prsty: „Ja bysem se měla hodně zpovídat'! Ai tobě, Maryčo! Bo ja se ti přiznam, že ja sem tě nĕlutovala, jak si musela z gruntu odejst'... ja sem se myslela, že ty na to ani prava nĕmaš, nĕpřala sem ti, zavidĕla sem ti! Oheň mě palil, jak sem vidĕla: možeš se o keho opřet', možeš věřit', možeš byť jista, že ten druhý nĕčiha na tvoje peníze, na tvoje pole, že tvuj život ma ešče jiny smysel ež natahnuť chomut přes hlavu a tahnuť, tahnuť... zdalo se mi, že ja bysem měla prava desetrazy věce! A jak tenraz si utíkala oknem, povidala sem sobě: je to velka bolest' i velke omamení – tak skočit' do hlybočiny! A stojí za to, stojí za všeco! Ni, nĕlutovala sem tebe, ani včil tě nĕlutuju, bo nĕplatila si zadarmo. Byla bysem tež tak platila! Nĕhnĕvaj se, Maryčo, moju zavisť mi odpust'... i to sem ti zavidĕla, že maminka zamkli za tebu vrata do gruntu... ty mi možné ani nĕrozumiš a ja sama sobě nĕrozumim... a doma bys ode mě nikdy takovu řeč nĕslyšela, ale tu ve špitale všeco nuti človĕka, aby se přiznaval, aby hrabal sam v sobě ež kajsi u srca... Esli odejdu ze špitale a kosti mě držeť budu, i za takovými řečami čaru udĕlam a nĕpromluvím jich po druge. Ale včil, vidím, už odejděš.“

Maryča neopustila ještě hned nemocnici. Na chodbě vyčkávala nemocničního lékaře, vyptávala se milosrdné sestry, konejšila dítě. Když uvidĕla lékaře přecházeti chodbou, uspĕchaného a s neklidnýma rukama, zastavila ho rozpačitým úsmĕvem.

Lékař štípl dítě do brady: „To koulíš očima, chlapíku, vid'! Takového hudebníka bychom potřebovali, aspoň by nás někdy obveseloval! Vzácný host! Beztak jsi dostal povolení k návštěvě jenom výjimečně!“

Obrátil se k Maryči: „Ach tak, ta selská paní na pĕtadvacítce je vaše sestra! Nu, bylo to s ní pošpatnělé a ještě si nějaký čas poleží! Musíme ji vyspravit, pokud jen to bude možno! Uzdraví-li se? S takovou zázračnou konstrukcí? S kostmi jako ze železa? Ale nĕčím za své zdraví přece zaplatí! Rozmnožení rodu –“ (utlumil hlas) „čekat nemůže, děti nebude mít –“

Pokrčil rameny: „Záleží na tom mnoho? Ale ovšem, když je matka požehnána takovým králevicem, jako je tenhle modrooký krasavec! Máš selskou krev v žilách, není-liž pravda, bohatýře?“

Kývl na něho ještě, když pospíchal dále chodbou, a když znovu nějaký prosebník předkládal mu úzkost svých očí a roztřesený hlas.

XXIV

Z nemocnice se dostala Karolina Ranochová za tvrdé zimy; lékař ji sice ještě zdržoval a doporučoval další týden, čtrnáct dní, ale Karolina urputně stála na svém a prohlašovala neuhlazenou spisovnou řečí: „Ležet už nemusím a nohy už nejsou z olova, mohla bysem se zase podívat na domácí pořádky.“ Lékař se smál: „Myslíte-li už na hospodářství a domácnost, vidět, že vás domov přitahuje. Je to tedy obnovení životní síly.“ „Děkuju za vysvětlení, pane doktore,“ kývla hlavou Karolina.

Domů přišla žlutavá, těžkopádná, mlčenlivá. Ale noha se musí již pevně postavit, když se skončilo nemocniční polehování, a oči se nesmějí dívat jenom na kus krajiny, vyříznuté okenním rámem! První kroky jsou sice takové, jako když se jde z polí po nejtěžším shonu, ale při druhé a třetí obchůzce nebude noha poklesávat v kolenou; třeba zapomenout, že zrovna v té chvíli přicházela ošetřovatelka, dělala důležitý obřad s teploměrem a potom přidávala jednu linku k rozvětvenému klikyháku nad hlavou. Třeba zapomenout, že je čas lékařské prohlídky, oblak podivných vůní, hladké ruce a dvě otázky stejné denně: Jak jste spala? Jak se cítíte? Třeba zapomenout, že na vedlejší posteli se bolestně dívá nová sousedka, která vystřídala starou ženu, hubená panička, mučená stále pomyšlením, že se muži zošklivila a že ji podvádí. Není milosrdné sestry, není doktora, úzkostné nemocné, bílých dveří a širokých rámců; je prostraný dvůr, je velká jizba, je ztemnělá kuchyň, je matka, je Blažena – a je člověk, po němž se jmenuje Ranochová.

Uvítal ji trochu rozpačitě a hned se smál hrdelnými slabikami: „Pobylas tam hodně dluho a odpočívala si jak panička!“ Nebude mu odpovídat, neboť jsou myšlenky, ze kterých zbývá jenom zhuštěné obočí a vráska kolem rtů. A nikdo jí říkat nemusí, kdo je vysoká děvucha s rozčepýřenými vlasy a kroutivými boky, která jí vyšla vstříc z kuchyně, a nemusela to oznamovat ani sama: „Hospodař mě vzali do služby, abysem vas zastala, smy ze stejne dědiny s hospodařem.“ Karolina ji pokropí nevzrušenými záblesky a praví klidně: „Je dobře, že vas vzal hospodař do služby a že stě mě ve všeckym zastala.“ Ve špitále se smysly zbystří, i když se zdá, že neviditelní pavouci tam mají mnoho práce; netřeba Karolině vysvětlovat, proč se potom ozve z kuchyně tlumený smích a zrychlené šeptání, když vyšla na síň a u nové služby zůstal jen on. Hospodař Ranoch. A je to opravdu dobře, že ji zastala dívčice s těkavýma očima a houpavým tělem; nemusela se ani dívat už na oba dva a byla by viděla i zavřenýma očima, proč hospodáře pozdravuje děvušin důvěrný úsměv.

Ale taková věc ani příliš nezraňuje. Co je přirozenějšího? Ona odpočívala jak panička v čisté posteli, těžké peníze za to platila – a hospodář si vzal děvuchu do služby. Hospodář poroučel, děvucha obskakovala, občas se zasmála a pohodila hbitým tělem. Matka se schovala do svého těsného výminku a jistě na okno dala dvojí hustou záclonku. „A pravda, maminko, matě tu dost' tma!“ Matka se napřimuje, zase stojí tak, jak kdysi všecko řídila, jak ukazovala kostnatým prstem, jak prošedivělou hlavu zdvíhala nad zmatky. Ale její hlas neporoučí: „Vitam tě, děvuchu, čekám na tebe jak na boží smilovani!“ Jenomže nažloutlá žena, která se tlačí k výminkářskému oknu, jmenuje se Ranochová.

„Buděmy hledat' spolem cestu, maminko,“ praví pomalým a jakoby urputným hlasem.

Stín Karoliny Ranochové vyplnil okenní výsek a ve výminkářské světnici je ještě více šero. Vdova si kvapně prohlíží dceru: kolik zachránila zdraví zpod doktorských nožů? Ani se nechce vyptávat, bojí se, že by uslyšela odpověď: „I ja se budu k pecu tlačit!“ Ze džbánu se vylije voda v jedné hodině, po kapkách se musí znovu nabírat.

Karolina praví nevzrušeným hlasem: „Dobře stě beze mě hospodařili, maminko!“

A tu vdova udělá k ní ještě jeden krok, kosti v obličeji vystoupnou a prohloubí ostré rýhy. Klouby žilnatých rukou zapraskají a šedivá hlava se třese: „Jak možeš takove slovo povědět', Karolino?“

Jenom na chvíli se kouše do rtů, ale potom se hrnou žaloby, hromaděné stále sípavěji a skřípavěji: „Krok za krokem mě tlačí věci do kutka, z moji řeči děla sobě enem blazny, za nic sem u něho! Povidala sem a poručila: budě se dělat' podle mojeho přikazovaňa po ten čas, co je hospodyň ve špitale! A un se směje: a to se hrubě mylitě, stara hospodyň, ženu zastupuje dycky enem muž! Všecko vaše přikazovani je mi leda pro smich, bo slavny vaš grunt držim enem ja! A kdo grunt drži, ma pravo rozkazovat', i dybystě se desetrazy jakesi pravo vymyšlali! Šak sobě kupim i na vaše pravo novu svičku a popišemy ešče jeden arch papiru!“

Vdovina brada je jako kus ulomené haluze, tenké rty se třesou, po obličeji skáče stín. Ale Karolininy oči jsou unavené; nevzpíná se, na všechny urputné žaloby odpovídá jenom pomalým kýváním hlavy. A přece by měla i ona pokročit, vykřiknout tvrdé slovo a třebaš i do stolu udeřit!

Vdova žaluje dále: „Prodali smy ledaco, stržily se penize, ale un koruny strka enem do svoji kapse! Un povidá: Ja nejvēc robim, bez moji ruky by ležel grunt na hromadě, a kdo nejvēc robi, ma pravo, aby se zblizka podival na penize! Dyť ja v notesu dělám dobre počty a podivamy se, kdo nakoněc budě co dobírat!“

Karolinina věta odpadne jak suchý list: „Maminko, raz stě povidali... v ten čas, jak po prve začla o nim řeč... že potřebujemy takeho, co se žadne roboty něboji a co grunt podepře!“

„Ale ni takeho, co grunt chce udusiť enem pro svůj užitek, co chce poručať enem sam, co chce z gruntu vydojit' posledni kapku!“ vykřikla vdova nenávistně. „Chtěla sem takeho, kery by pomahal! Ni takeho, u kereho bysmy byli v podružu, ty i ja!“

Karolina se klidně dívá a její odpověď je nevzrušená: „Něvybrala sem ho sobě, maminko!“

Vdova couvne a její slovo se přetrhne:

„Vyčitaš?“

„Něvyčítam. Němožu vyčitať, bo ja mam věce vinu... bo ja sem něměla přichvaliť, něměla přikyvnuť, měla sem se braniť, měla sem – – ale to už su tež enem zbytečne řeči a užitku z nich něbudě –“

Matčin pohled se přelomí, těká od okna ke dveřím: „Myslíš, že ja sem něpoznala, co su biče za dluhych noci? Bylo mi, jak bysem na mrazu stala, ve větru a ve t'mě. Dyť ja vim a něpřipominaj, Karolino... viděla sem už, jak se naš grunt hybe jak namazana mašina, jak ty stojiš přede mnu ruka v ruce s novym hospodařem!“

Vykřikla chraptivě:

„Něpřipominaj mi to, Karolino!“

Karolina opakuje: „Něvyčítam. Něpřipominam. Něbudu připominať.“

Vdovina řeč poklesne: „Či ty se nakoněc přidaš na jeho stranu a řekněš, že je všecko dobre, co un robi? Jak se ze stare matky vysmiva, jak nas okrada? Jak tu buděmy za otroky a piskať na jeho slovo?“

Teprve nyní projel živý záchvěv Karolininou tváří; dokonce se zasmála, ne tak hučivě a nevlídně, jak měla ve zvyku, ale osvobozeným smíchem, že není proč se trudit a vášnivě hrozit.

„Maminko, co se vy myslitě?“ praví s takovým přízvukem, jako by se úlohy vyměnily a ona již měla na spáncích šedivé chumáčky.

A najednou zní její slovo více jako šprým než výčitka: „Pravda, slychala sem, že se žena v ničim něma od muža odtrhovat... že v každym jeho poručěnu ma viděť svate evangelium.“

Usedla a hladila ubrus na stole: „To je tak, maminko, ale ja něvim, esli vam to dobře umim pověděť. Všecko to vidim, ale už se němožu hněvat. Němožu... bo už jasno poznavam, co je a co musi byť. Počítala sem tež tak, jako un, vitě, zapisuje do notesu. Něměla sem papir, ale dyť člověk němusi hned hledať velke archy, jak chce psat' zřetelnymi literami. Něumim vam to vyložiti, na mu dušu něumim. A vitě, maminko, že sem děkovala i za ten špital, i za ty noci? Pamatujetě se, co sem vam

pravila, jak stě mě byli ve špitale navštívit? Zadarmo člověk nic nedostaně. Ani něnaučí se člověk zadarmo. Ale jak člověk hodně zaplatí... a šak se může platit i jinačimi penězami, ež su padesatky a stuvky – potem může i hlavu pozdvihnout.“

„Něrozumim ti, Karolino, ani včil, něrozuměla sem ti ve špitale,“ přivřela vdova oči.

„To je všecko temu, že ja něumim vypovědět, i co jasno vidim. Slov mi dycky chybovalo. V psaňu i v řeči.“

Matka se naklonila nad Karolinou a přikazovala důrazným šeptáním: „Ale nejprvnější věc, keru musíš poručit: vyhnat z gruntu tu děvuchu, tu novu divku, co sobě un přived! Esli se něma stať velke něščesti! Bo ona je jisto svolna služit mu ve dně a ešče věce v noci!“

Ani nyní se Karolina nehněvá, ani nyní nehodí tvrdou nadávku. Na unavené tváři je rýha: „Měla bysem ho zbavit jeho potěšeňa?“

Je v tom posměšek, je v tom malátnost?

Matka nasadí tvrdý přízvuk: „Jaka je to řeč, Karolino? Chceš se dělit o muža s jakusi zvěščicu, co se budě z tebe vyšklebovat před tvojimi očami? Jaka je hospodyň, co by něchala vedle muža pohoršení a hřich?“

Karolina odpovídá otázkou: „Kdo pravi, že se chcu o muža dělit?“

Mlčí, klepe na stůl a potom pravi pomalu: „Němějtě mi za zle, maminko, ale už se mi ai mota v hlavě, co je hřich a pohoršení.“

Matka je nespokojena: „Dybysem něvěděla, žes byla dycky rozumna a že sem se s tebu nejlepší domluvila, řekla bysem, že v tobě zustalo ešče hodně němoci.“

„To vam, maminko, něvymluvam. I to je možné, i to je možné.“

Večer, když přišla Karolina do velké světnice, našla Ranocha již napolo svlečeného na pelesti postele. Protahoval se, silný, hranatý, drhl si huňaté ruce a natahoval bosé nohy ke kamnům.

„Čekam na tebe už pulhodinu,“ snažil se o šprýmovné uvítání, „ale viš, jake je chlopske čekani! Chlopi su v někerych věcach hrubě malo trpělivi! A my smy u sebe už něbyli hodně dluho – hehe, zda se mi, jako by to bylo před rokem.“

Na to Karolina neodpovídá, ani se nepomračí, vytahuje z kredence jakousi truhličku a přehrabuje se v papírech.

„No ja,“ pravi Ranoch už hlučněji a klátí nohama, „všecko se prvši děň němusi přehlednuť a prohrabat. Myslim, že dněs neni konec ani světa ani ludskeho života.“

„Ale je dobře, dyž se lude domluvuju před spanim,“ Karolina zavírá zase truhličku.

„Zda se mi, že dněs maš v umyslu spať oblečena,“ pohodí Ranoch hlavou.

„Všecko ma svůj čas.“

„A tuž co zas?“ podrážděně se Ranoch pozdvihne. „Zas už jakesi nove pranostyky? U vas se člověk nikda něvyzna, jake mudrosti vytahněť ze starych almar! A pry: tak to bylo za tatika a za stařikuv!“

Rozhoduje šubnutím ruky: „Jake nove mudrosti! Stara mudrošť se mi nejvēc podoba! To takova: noc je na spani – a jak se robečka vrati po dluhe době domu, i trochu na potěšení! No ni?“ A hlučně se směje.

Karolina obejde kamna, usedne si k nim zády, jako by si chtěla hřát promrzlý hřbet, je ve stínu, ani se na Ranocha nedívá. Praví klidně: „Myslela sem, že by něškodilo zrovna dněs sobě promluviť paru slov!“

Ranoch rachotí: „Paru slov? Čemu? Ale ja včil němam nejmenši chuti, abysem mluvil a vykladal! Pravda, tež mam připravene jakesi pořadky a domluvy, ale pod peřinu se člověk k takovym věcam nědostaně! Ani myšlenky na to něma!“

„Esli maš připravene nove pořadky a domluvy, enem jich vytahni, Ranochu! Mohli bysmy se na ně podívat!“

„Eh co, hlupoty, škoda dluheho koledovaňa!“ Vstal a táhl ji k sobě na pelest.

„To ni, to ni, něchcu!“ řekla sevřenými rty.

„Ale podivajmy se na roztomilu děvušku, ona něchce! Ona se stydi! Ona se ve špitale dala mezi klašterne!“ posmíval se.

„Na tym už nězaleži, s kym sem včil zajedno!“ zůstávala sedět na svém místě a pevně se přidržovala sedadla. „Ale v jednom maš pravdu: ve špitale mi dali naučení! A ja ti povim to naučení, Ranochu! Ja už nikdy něbudu měť děti! Ani s tebu, ani s kym jinym! Pořezali mě, spravovali, ale takovu novinu mi dali domu za vyslužku!“

Ranoch se na okamžik zarazil a potom se zvysoka zasmál: „Zase nova mudrošť! podařeny dochtorsky vymysel!“

„Zaplatila sem za nočni chamtění, bo odpočinku něbylo ani pro člověka ani pro hovado!“

„Nakoněc sem ja temu viněn, že se stalo něščesti! A přišlo mi to hodně vhod, že grunt zustal bez hospodyně! A že se musi zaplatiť do špitale a za dochtorske kumšty věce, ež cely grunt vyděla za rok! A potem se řekně: chamtění, chamtění!“

„Do tvoji kapse ešče žaden od nas nėsahal,“ řekla Karolina příkře, „a něbyla by to těžka hadanka, kaj přiletovali stříbrni a papirovi ptačci za zrní, za koňsku robotu a ja něvim, za co ešče jineho!“

„Šak se i na to podivamy a svoje notesy vytahnu!“

„S notesami bysem ešče něchtěla měť zabavu! Enem s tym, co mi dochtor ve špitale povidal! Něbudě děti, ranochovsky rod se na našim gruntě něrozmnoží!“

Ranoch se rozvzteklil: „Tos přivitala jak andělske zvěstovani! Šak vim, šak rozumim! Jakesi děti už najděť, o děti se poštulkovsky grunt postara! Jak něbudě měť jedna cera, nahonem zaskoči druha – a něbudě se žaden hrubě diviť, esli se diťa najdě na mezi lebo pod plotem! Počestny, starodavny poštulkovsky rod, co ze všeckeho nejvēc drží na svoju čest!“

„A dost! Ani slova věce!“ vzkřikla Karolina, vyskočila a bezděčně zařala pěst.

„Ale, ale – podivajmy se!“ poškleboval se Ranoch. „S pjastami se vitam po dluhe době! To nejspěš tež jedno naučení, kere se davalo ve špitale!“

Karolina couvla, stiskla rty a znovu si usedla do stínu.

„Enemže ja před pjastami něutikam a na pjasti ukažu tež pjasti!“ vypínal Ranoch hranatou hlavu. „A je mi dobře jasne, kere diťa by se mohlo na grunt nasadiť. Ma to všeco jednu chybu: ja sem trochu silny a hruby klapet – a takovy se tak lehko ani něodvali ani něpřeskoči!“

Přecházel světnicí a pak se hrčivě zasmál: „Začatek byl trochu divoky a uvitani upřimne! A dochtorske naučení! Na to ja hodně nědam! Budu děti, něbudu – uvidi se! Esli mam pravo, povimy se pořmě bez dluhych pranostyk!“

Karolina zhluboka oddychovala a pak mluvila zastřeně: „Něbudu děti! A něma smyslu, abysmy trapili jeden druhého. Vyber sobě, Ranochu, nocleh na gruntě, jak se ti nejvēc podoba, baj tu velku jizbu! A řeknu ti: něbudu se diviť, esli sobě vybereš kuchyň a pujděš se potěšiť k te nove střapate divce!“

„A tak, takove je to!“ spěšně polykal Ranoch slabiky. „Na mě se chodi s žalobami a podařenymi vymyslami! A abysem se vykludil? Čemu ni hned do stodoly na mraz, čemu ni do maštale ke koňum, jak pacholci lihaju, čemu ni do kolně?“

Napřímil se před ní, rozkročil se, světelný odlesk z kamen padal na jeho sříznuté čelo. Pootevřenými ústy bylo vidět i silné zuby, jak něco skřípavě rozkousávaly.

Hlučně se zasmál: „Hrubě dobře rozumim mudrosti na poštulkovskym gruntě! Enemže muj hlupy rozum vi sobě rady i v takovych chytrořach! Slyšim divoku notu, hraje se od podlahy, Ranoch se i takovu notu nauči! A Ranoch povidá včil – němožu

za to, že něchceš čekat' a že se takove řeči hod'a na rano – Karolině Ranochove, co je s ňu v pořadku zezdany, jak poručaju předpisy. To ji povida: zapřahně se, pojedě se hned rano k notarovi. Tam se zapiše Valentinovi Ranochovi spolumajetnost na gruntě. Bo Valentin Ranoch je zezdany – myslim, že „manžel“ se temu pravi. Manžel, muž, chlop, jak chcetě. Hospodař a silna ruka. Hospodař – a ni čeledin. Hospodař musi poručat', bo je muž. Podle jeho hlavy se všecko musi točit'. To je tež mudrost' – kratka a dobra.“

„Něpojedě se!“ řekla Karolina pevně.

„A čemu ni, prosim pěkně milostivu pani –“

„Grunt byl pro nas, abysmy byli všeci jak u jednoho stola a u jednoho peca, aby nam bylo dobře a těplo! Ty něchceš byt' naš, němaš grunt rad, usiluješ ho dobit'!“

„Hehe, zase nova mudrost' – kelko sem jich dněs už vyslechnul! Esli buděmy mět' takove kazani ež do bileho rana, nasbira se jich telko, že by se nězapsaly ani do hrubeho kalendařa! Ale ja jim udělám už konec, bo na špasovne komedyje neni kdy kole pulnoci! Posluchaj zase ranochovsku mudrost' – něbudě dluha. Něchcetě, abysem byl na poštulkovskym gruntě – je to vaša škoda. Něbudě po vašim, bo vaše vyrazení by bylo, abysem umřel hladnu smrťu lebo žil ptanym chlebem. Tuž to ni, to ni! Ranoch něbudě na vašim gruntě handra, co se s ňu vymětaju všecy kuty. Něbudě, něbudě! A jak nědostanu spolumajetnost', ani prstem něhnu, ať mašiny zhniju, ať koně pozdychaju, ať se cely grunt rozsype!“

„Něrozsype!“ řekla Karolina pomalu.

Ranoch se natřásal a těžce dýchal; vyrážel temné hrdelné zvuky, jež byly polo smích a polo vyhrožování. Ušklíbal se: „Zapominatě, že Valentin Ranoch němusi byt' na poštulkovskym gruntě. Ani z teho něma velky užitek. Ma svoju chalupu, ni velku, ale podstatnu a užitečnu, co ho dobře uživi. Beztak ten gyzd, co tam včil sedí, chce ju enem v nic připravit'. A tuž, dyž je to takove, může Valentin Ranoch zapřahnuť furu a vratit' se domu. Pujdě zpatkem trochu bliže k horam. Může hospodařit' doma, na svojim, podle svoji hlavy, pro svůj užitek. Něbudě mu poručat' stara hospodyň, co vystrkuje z vyminku švidrate oči a špičatu bradu. Ať sama grunt pořizuje, jak uzna její rozum! A mlada hospodyň pujdě za svojim mužem, pujdě tam, jak ji un poručí. Bo roba, zezdana roba, musi volit' stejnou cestu jak muž. Su na to ai předpisy.“

„Něpojedu!“ zamračila se Karolina.

„Hehe, lekho se řekně, hehe! A poštulkovsky grunt dba předpisuv! Bo jak se nědba předpisuv, ozvu se sudy – a ty mluvja zřetelnym hlasem. Ony pověďa: ženy idu za mužem, hospodyň idě za hospodařem. Hospodyň nepřidě na novu hospodarku s praznu, bo přiněse věno. Něvěsta z gruntu – může mět' male věno? Dyť ma ai podily – z podiluv su penize, z peněz je věno. Potem se hlasno řekně: A ten

hospodař, co stě z něho chtěli udělat' čeledina a co stě mu něchtěli popřat' meno hospodařa, robil na tym gruntě. Robil jako kuň. Bo sama povidaš, že odpočinku něbylo pro člověka. Možne, že je to pravda – něbylo odpočinku. Ale enem hlupy se može myslet', že takova mocna robota je za Zaplaťpambu! Hehe, ani to se něřeklo! Že se ež krev pluva zadarmo! Byly by to pěčne počty! Enemže Valentin Ranoch nic něda zadarmo! Un dobře vi, v jake ceně je jeho praca!"

Za jeho řeči se Karolina ani nehýbala, všecika se do sebe zhroutila, prsty zarývala do dřeva sedadla, jako by se země pod ní propadala.

Těžce zdvihla hlavu: „Kvuli gruntu sem se vydala. Grunt mě drži. Ale jak se gruntu něpomohlo a něpomůže, kdo mi budě přikazovat', abysem šla do cuzi končiny? Kdo mě z tego gruntu vytahně?"

„Ani dyž ti poručim ja? Ani dyž ti poruča sudy?"

Ztrnule se na něho podívala, hledala slova, ale řekla jenom namáhavě: „Něpojedu!"

Zdvihla se, vyšla ze dveří. Prošla síňkou, dostala se na dvůr.

Ticho, ticho. Sníh pohltil zvuky dědiny, cest, celého světa.

Grunt se rozložitě noří do sněhových závějí, namodralý lesk tančí na bílé ploše, stíny jsou jasné a zřetelné. Dvorem se táhne vyšlapaný chodník ke stodole, k výminkářské světničce, ke kůlně; klikatý had se vřezává do jiskřivého ticha.

Nebe je vysoko nad zemí. Výminkářská jizba se slepě dívá temným oknem, záclonky na okně nejsou nic jiného než urovnané pruhy sněhu... Matka spí? Nebo zase cítí neviditelné biče, které švihají temnotami? Přivírá oči – a polštáře se proměňují v trnovou korunu, která se vřezává do spánků? Jenom Blažena v té chvíli jistě hlasitě dýchá, trhá sebou ze spánku, po někom sněhem hází, dychtivě slabikuje jako před večerem, když se vrátila ze školy: Karolinko!

U vrátek do zahrádky se navršil sněhový sloup; cesta k zavátým stromům je neprošlapána.

Kroky se měkce prodírají až po kolena sněhem; od stromu ke stromu můžeš plouti hebkým mořem.

Kdo nyní prohlíží grunt, jsou-li všeciky dveře zavřeny, stáje a stodola, jako někdy prohlížela matka? Je dobře o dobytek postaráno? Není nikde zapomenuto světlo?

V kuchyni, kde má postel rozčepýřená děvucha, kmitá se krvácející světelná skvrna. Jen tak, jako když se rozžehne drobná lampička. Kdo čeká, rozsvěcuje takovou lampičku. Ale Karolina nechce vědět, čeká-li děvucha a proč se ještě nepřikryla peřinou.

Už se jí to ani netýká; všechno to je starost člověka nadobro cizího.

Grunt se s té strany těžkopádně rozložil: leží, odpočívá. Stíny se do něho mocně vrývají. Hlavu se starosvětskou beranicí ještě pozdvihuje: zvědavě hledí, kdo se v noci brodí sněhovým jiskřením. Domáci? neměj strach, staříku: opravdu domáci. Tu se znovu natahuje, ruce si založil pod hlavou, světlými houněmi se přikrývá.

Grunt odpočívá. Už je tu a tam vetchý, kusy zdi se oddrobují a na štítě se ukázala trhlinka. Není divu: pamatuje prý časy Marie Terezie. Tonek jednou (kdy to bylo? v den po tatínkově pohřbu...) vypočítával dávné prastaříky.

I grunt leží jako velký stařík, který živí a poroučí. Nechce se s nikým mazlit; když položí kamennou ruku na čelo, pod tou tíhou se kolena prolomí. Dáš mu zdraví a ruce, hlavu, celé tělo. Musíš poslouchat a podrobit se.

Je tvrdý. Když změkne a zmalátní, bortí se. Ale přece... nedává se velký dar? Dar nebo poctivý plat. Nemůže si sednouti rodina jako k jednomu stolu a jednomu tryskavému ohni?

Snad v té chvíli chodí mrtví kolem zdí a dívají se do oken. Vypravuje se tak. Noha jejich se klade na sníh, ale stopy nezanechá. Prsty se dotknou okenních rámců, ale kdo z nás má sluch tak jemný, že uslyší zaťukání?

Snad i nebožtík otec pomalu přechází sněhem. Tam, kde na rohu je pruh zvláště svítivý a jiskřivý, nepohybuje se jeho stín? Nerozevře velké modré oči? Zrovna takové, jako ukázal v poslední den na poli pod dusnou oblohou, pod bičem smrti... Jistě se usměje a řekne tichou větou, po které jako by hlavu ovál jarní vzduch. Takové velké modré poštulkovské oči mluví o jaru. Takové oči, jako má Cyrilek, Maryčin synek.

Ne, grunt není laskavý a měkký, jako byl pohled otcův.

Karolina se ztrácí pod stromem. Obloha je vysoko, převysoko. Sníh na nohou, mlčící grunt před sebou, nad hlavou mocné hlubiny.

V gruntě je světnička, kde spávala Maryča. Je tam ještě její postel. Jenom za stěnou, na dosah ruky, bude vedle ní spát člověk, po němž má jméno a bude mít jméno; snad on bude spát, snad si bude hledat jiný nocleh. Takové starosti se již do hlavy nevrývají. V pokojíčku je dobrý zámeček. Klíč se otočí – a zbude jenom modrá tma a mlčenlivý sněhový pohled.

XXV

Vdova Poštulková sedí ve své výminkářské světničce; nebude se již stěhovat, třeba by se mohla vrátit na grunt. Mohla by se usadit – nejlépe – do velké jizby, určené hospodáři, kde nyní přespává Karolina sama.

Není hospodáře; odešel s hněvem, rachotivým smíchem, posměšným vyhrožováním. Saně tenkrát měkce klouzaly po sněhu, ale jistě ještě s cesty se opřela proti gruntu napřažená pěst. A divná slova padala proti starobylému štítu, jakých neslyšel grunt od svého zrození, od mlhavých dob vznešené císařovny; byla to slova o soudech, o paragrafech, o pokutách.

Vdova Poštulková si obkládá nemocnou nohu a natírá si mastí žilnaté provázky. Z kamen vyskakují růžoví hádci: poskočí si na promrzlé kosti, v nichž se usadil chlad nesčetných sychravých večerů a mrazivých nocí, lehce pohladí, zakmitají se a ještě mají dosti hravého rozmaru, že udělají přemet na stůl, na postelovou pelest.

Když dříve vdova Poštulková povstala ve své jizbičce, dosahovala hlavou až skoro k mocným povalovým trámům. Šedé oči se zabodly, hlas důrazně udeřil, brada se vyzdvihla, lícní kosti se tvrdě rýsovaly – a nebylo nejmenší pochyby, kdo má právo poručit. Poručit, poněvadž tak ustanovuje starodávny řád gruntu a selského života. Poručit, poněvadž šedivé oči dále a lépe vidí než oči jiné.

Nyní málokdy se vdova Poštulková pozdvihuje k začernalému povalu, jenž pamatuje staříka a snad i jeho rodiče. Nohy v kloubech se podlamují, když chce stát tvrdě, jak stávala za dřívějších let. Nelze jinak, je to zákon gruntu: přešlo padesát let, nemoci selských hospodyní se nevyhnuly ani výminkářské jizbičce. Výminkářské? Ale vždyť přece nikdo ji tam neposílá, nikdo s ní nesmluvil dávky a povinnosti, mouku a vejčička, mléko a hrách. Ba stalo se něco jiného: hospodář odešel, hospodář se hněvá, hospodář nepřiloží ruce ke gruntu – a tu se nemůže mluvit ani o prokřehlých kostech a šedivých vlasech, když na jaře zavolá pole, když koně zařehtají, když vozy zaskřípají.

Ne, vdova Poštulková nebude hledat ani výmluvy; půjde a pomůže. Selská hospodyně se nemůže jenom dívat, jak slunce kropí dlouhé pruhy země a slavnostně pozývá do brázd; což na tom, že jsou ruce zčernalé a zkroucené, že v noze se zakusují podivní chrobáci – i to všecko je plat, který se musí odvést gruntu.

Nemyslete si, že se vdova Poštulková zkříví do uzlíčku a že si bude trhat i šedivé vlasy, když se nyní nemůže pozdvihovat k povalu a dlouho stát jako na stráži; snad si přitiskne kostnaté prsty ke spánkům a zrychleněji dýchá, ale to se stane jenom tenkrát, když je v jizbičce sama a nikdo neodkrývá bílou plachetku s oken.

Komu má říci, že přicházejí chvíle úzkosti, kdy by se začernalé prsty nejraději lámaly nad hlavou a chytaly zdi? Komu má ukázat na široké tlamy, které náhle zastiňují okno v nočních hodinách a komu má žalovat? Grunt dosluhuje, grunt se láme, už je vetvý, pamatuje časy příliš dávné, pilíře praskají, trhliny se prohlubují, zrovna tak, jako na zdi odpryskala omítka a ve štítě se ukázala roztrěpená rýha?

Komu má žalovat? Karolině? Vždyť ona sama se ohýbá pod kameny a ani na její široký hřbet se nemůže nakládat už nové břemeno. A ne-li Karolině, komu jinému? Jiného není.

Grunt se otrásl. Stojí ještě? Stojí. Ale noční hodiny jsou ukrutné a vyhrožují: trhliny se zakousnou až do vnitřní dřeni, pilíř praskne k základům, dychtivé ruce se budou napřahovat až k hrdlu. A jednoho dne bude se prodávat starobylý poštulkovský grunt, bude se prodávat a lacino; je již starý a popraskaný. Není hospodáře a ženské ruce nedovedou udržet už tíhu padajících zdí. Tak přitlačí k zemi starou i mladou hospodyní, jako naložený vůz v poli přitlačil Karolinu Ranochovou. Kupte si grunt! A kdo v zemi uhlí a železa, rachotících strojů a vrískajících sirén, bude ještě mít odvalu a chuť, aby se zaryl do země, aby zdvihl motyku, aby volal na koně?

Tak volá někdy noční hodina, když hlava zemdlí. Volá jen někdy – ale horší je, že vrací jako v posměšné ozvěně slova, která byla proslovena před měsíci, příkazy, které byly dány a dotvrzeny bodnutím špičatého prstu. Grunt nemůže býti bez poslušnosti; podrobí-li se dítě poslušně, neomylně padne požehnání na jeho hlavu.

Ale ráno, když červené záblesky vyskočí na stěny, zase se s hlavy střásají noční mlhy. Tenké rty se svírají, brada vystoupne, oči se rozhlédnou. Je pravda, trochu šedivé mlhy zůstane na vlasech; přibývá jí den za dnem. Hlas se pozdvihne, i když je chraptivý. Vstávat, vstávat! Zdi se protahují – ale což, trhliny jsou jenom na povrchu, na jaře se i jim pomůže, pilíře mají ještě dosti síly, starodávný štít bude ještě aspoň dvacet roků vypravovat o selských časech. Vstávat, vstávat! Dobytek se hlásí, drůbež křičí, koně řehtají. Lidé, vstaňte! Karolina jistě už chodí dvorem, kolébá se, snad si něco pobrukuje. Ale je pevná, pevná. Špitál ji nenahrbil. Za chvíli vstávej i ty, Blaženo, školačko! Potom bude den, světlo, znásobené sněhem a vyrovnanými dálkami.

Vdova Poštulková si nohy zavinula a povstává. Nohy, nepravte, že jste nemocné, malátné, sklíčené! Není to pravda – a nesmíte se tak hlásit, i kdyby to bylo pravda. Teď si ještě pohovíte trochu měsíc, šest týdnů – až větry zavanou od hor a rozhlomozí se po polích, až Odra zasvítlí světlými zákruty, ani vy se nesmíte křivit, že je ještě zima.

Únorový sníh smířeně padá. Je tiché odpoledne.

Vdova Poštulková poslouchá. Chytá zvuky, cinkání, hebké klouzání po sněhu, zařetání koní, hlasy. Karolina přijela z Ostravy, měla mnoho vyřizování, cesty, které jsou horší než největším mrazem: k soudu, k advokátovi. V přihrádce kredence se nakupilo několik archů a všechny poháněly suchými rozkazy, razítky, načmáranými podpisy. Dostavte se, odpovězte – Jste žalována, že – Jste povinna, aby – Papírky, hadříky – a těžké jako ocelové pláty. Dne toho a toho – v hodinu – Každý papírek je jedna trhlina na gruntě.

Vdova slyší: saně se odklízejí, koně se vedou do stáje. Dobře, že spřátelený sedlák jim půjčí v největší potřebě čeledína a že slíbil i na jaře aspoň někdy vypomáhat. Je to jenom kapka v neštěstí, ale potřebný je vděčen i za kapku.

Mužský hlas: to je čeledín, mluví zpěvavě a jakoby nosem. A jiné hlasy: což už se vrátila Blažena ze školy? Třeba se podívat do kuchyně: Blažena bude vylizovat už kdejaký hrníček.

Ale Karolina již otvírá, má ještě zimní kabát na sobě a šály kolem krku.

Vdovin krok se přelomí a prsty se bezděčně svírají: „Tuž, děvuchu, jak si vyřídila?“

Karolina odmotává šály, rozpíná se, vlhké světlé vlasy urovnává. Zhluboka pobrukuje: „To vitě, maminko – do kancelaře k sudu a k advokátovi! Tu cestu sem ešče něznala, ale němohla bysem řeknuť, že je to cesta příjemna! Jako že nam včil peněz nĕnadbyva, ale paru stuvek bysem rada položila, dyby něbylo takovych cest potřeba!“

„Ale jak, jak –?“ matka napjatě se soustředila na jejím obličejí.

„Možetě se představit – hodně řeči padlo dněs – a na velku radost' něbyly! Stala sem chvilami jak kravarka, dyž se ji jaka škoda vyčítal!“

Odhodila kabát, mnula si prsty a prudčeji vzkřikla: „A vitě, maminko, že sobě un počítal za ten čas, co byl s namí na gruntě, celych deset tisíc? Deset tisíc – a ešče že je to počítane s velku laskavosťu? Pry deset tisíc za svoju pracu a za svoju škodu!“

Posměšně si roztahovala prsty u kamen, jako by peníze počítala: „Včil sem poznala, jak je znamenity náš grunt, jake velke poklady se z něho pohrnu! Deset tisíc za paru měsicuv – a pry by spravedliva nahrada bylo dvacet!“

„Deset tisíc –“ a vdova viděla na stěně číslici, obrovskou, plápolající.

Karolina vypravovala: „Muj advokat mi radil, abysem na nic takoveho nepřistupovala, že je to zlodějstvo a očite ciganstvo. A pry: ‚My můžeme zase podat žalobu na něho, protože on si nechával peníze za obilí, za formanku, a takto už měl svou práci aspoň dvakrát zaplacenou.‘ To je všecko pravda, co advokat povídal. Zlodějstvo jasne, o tym nĕtreba mluviť. Byly by z teho pěkne sudy a myslim, že sobě advokat už brusil zuby, co se papiru popíše, kelko budě obsilek a vyslechuv! A ja vam povim, maminko: jednu chvilu takova zlosť do mě stupila, že už sem se chtěla dať do suduv, ať to stojí co chce. Ale potem – na tatinka sem sobě zpoměla, že lačne porovnani je dycky lepší ež tlusty sud – potem sem přistupila na to, že... deset tisíc vyplatim...“

„Deset tisíc, deset tisíc –“ opakuje vdova. „A unĕsemy to my dvě same, moja děvuchu?“

Karolina se mračí: „To včil ešče něvim. Ale přistupila sem na to, jak sem slyšela, že un... něbudě mě už silu a mocu u sebe držet... že naše manželstvo se može rozejst'... bo spolem něhcemy a němožemy žit'... Maminko, temu se povida: dobrovolný rozchod a nepřekonatelný odpor... su to dvě hrubě pěkne slovečka –“

Vdova zkřížila ruce: „Nikdy sem se něnadala, že moje cery... Slychavala sem od mala velke přikazani, že žena ma posluchať muža a muž s ženu je jedno společenstvo!“

Přistoupila k oknu, hledí na mihotavou sněhovou hru, pomalu kývá hlavou.

Karolina má drsný přízvuk v hlase: „Grunt dava jinači poručení. Enem grunt? Ai člověk se brani, jak citi zbujnicku ruku na krku. Slyšela sem už, že muž a žena su jedno společenstvo... un mi tak křičel, jak mi vyhrožoval... Ja vim, su všelijake stare předpisy... napsane v knížkach, možne, že ai do kameňa vyryte... ale ja už jich posluchať němožu. Ten stary předpis by zabil mě, by zabil vas, by zabil grunt. Neni dobre přikazani, co zabija člověka.“

Zdvihla hlavu: „Buděmy se mysleť, že je to tež trochu platu, kery buděmy platit' gruntu.“

Ve světničce je ticho, sněhové vločky klouzají po skle, bílé skvrny naskakují na okenní rám.

Vdova poslouchá. Najednou sebou trhne: „Něpřišel kdo s tebu?“

Karolina mluví o jiném: „Sama sem sobě dala ve špitale slub, že ešče raz grunt zdvihnu a že ho budu podpirať do poslednich sil, esli vyjdu trochu zdrava. To budě pro mě znameni, tak sem sobě povidala, že mam nanovo svoju pracu začinať. Ale vydana sem byla, doma bylo stare přikazani, doma byl un. Chtěla sem se s nim jaksi vyrovnat', vyměřit' mu kusek na gruntě, abysmy žili vedle sebe, enem ni spolem, ni u sebe. A co bysem zapirala... viděla sem hned ve špitale, že nakoněc zustanu sama... přala sem se teho, čekala sem to, dufala sem v taky koněc... enem ať odejdě dobrovolně, abysem se proti němu němusěla braniť všeckym, co by mi pod ruku přišlo –“

„Měla si divne myšlenky, Karolino,“ řekla matka přísně tak, jak byla zvyklá za dřívějších časů.

„Divne, ani jich včil křisit' něbudu.“ Mávla odmítavě rukou: „Za deset tisíc... možne, že všecko neni ani dost' draho zaplacene.“

Matka zneklidněla. Přiložila ucho k oknu a poslouchala: „Pořad' se mi zda, jako by se ozyvaly jakesi hlasy. Jako by male diťa křičelo... něnařika, ale zvesela křiči. No, včil vyska Blažena, její hlas přece poznám mezi tisicami, a včil... a včil...“

Karolina přivírá oči, na kulatou její tvář padá tichý oblak, na rtech se třese úsměv sotva znatelný. Mluví pomalu pro sebe, potápí se do snu: „Maminko, male dítě, to by bylo šumne, to by byl velký dar! Člověk by nebyl prázny a sam. Jak ze země by kvitko rostlo, vesele, zdrave, silne. Bylo by ho plno v domě, volalo by, potom by se smjalo na nas. Bylo by naše. Byl by to syneček, měl by velké modré oči, jak měli tatínek, díval by se tak, jak se oni dívali... vtenraz naposledy, tam na polu... Byl by jak malý valibuk, choť by ho matka enem na jedné ruce mohla pěstovat’...

Řekla bysem mu: Cyrilku, ty vesela poštulečko... ež budeš velký, zapřahneš, na pole vyjedeš, na gruntě budeš robít’ –“

Matka se úporně na ni podívala, hluboce oddychovala; zčernalými prsty probíhá chvění. Brání se, prsty škube. Chce mluvit, slova se propadají, zbývají z nich jen hranaté kamínky.

Nepůjde za dcerou. Kolísavým krokem se potácí na jinou roli, širokým obloukem se vyhýbá bolestnému Karolininu snu. Řeč její je chraptivá: „A jaké máš umysly pro vesno, jaké pořadky zamyšláš na gruntě?“

Karolina si utírá světlé vlasy, přihlazuje si je, čelo si hladí, jako by chtěla udržet nejbarevnější obrazy; potom mluví těžce, ani se jí nechce ještě o hospodářství hovořit: „Buděmy se radiť, co se má začat’, bo tu zůstaněmy, vy a ja... ale paru nových pořadkuv dovolitě mlade hospodyně. Jedno ešče musimy gruntu obětovat’, jedno, a ja vim, temu stě se dycky branili ež do krvě a nikdy stě taku myšlenku nechtěli připustit’... Buděmy potřebovat’ jakesi peníze, moja nemoc stala hodně, ty sudy nám těž vytahnu z kapsy pěkně desítky, na vesno bude třeba oprav... Esli se má dobře pomoci gruntu na nohy a vrátit’ mu trochu zdravja, musimy zajet’ jeden děň do založny a pojmát’ peníze. A potom se vyhrnuť rukavy a baj zuby zatnuť!“

„I dyby, i dyby –“ těžce svoluje vdova k takové možnosti, „a přece zůstaně ešče velká starost’: buděmy same dvě – utahněmy robotu?“

„Grunt nepřodamy a nēdamy ho do cizích ruk,“ vzkřikla Karolina. „Jednu věc vám můžu slubit’: grunt budu držet’, dokud’ se budu hybat’!“

Váhá, vybírá slova, náhle vyrazí a pokračuje zrychleně: „Přemýšlala sem o tym. To je mi jasne: s pojčavanými robotníky nadluho nēvystarčímy. Potřebujemy pomocníka staleho. A tuž sem se už po jedním ohlídlá.“

„Jak to?“ zdvíná vdova hlavu.

„Pomocníka sem našla pro grunt, myslim, že bude užitečný a dobrou robotu zastane,“ odpovídá Karolina klidně.

„Čeledina?“

„Ni. Pomocnika. Zatym pomocnika. Možno, že věce ež pomocnika.“

„Co zamyšlaš?“ ptá se vdova podezíravě.

„Jisto se, maminko, myslitě, že pomyšlam na novy vydaj,“ zlehka se Karolina ušklíbne. „Takove síly nĕmam, že bysem po druhe položila hlavu pod sekyrku. A nĕbudĕ toho ani potřeba. Kusněmy do gruntovskeho kolača zase s jineho konca. Jeden pomocnik utikal v noci... ale, maminko, ať se hnĕvatĕ, jak nejvĕc možno: škoda ho, synka ciganskeho... druhy hrozil sudami – uvidimy, jak budĕ dĕlat' třeti dobrotu. Ale na toho budu dobře dohlídat' a pěknĕ mu ruku povedu. Přídĕ ež za dva tydně, chtěla sem vam ho ukazať ež potem, abystĕ ho přijali zarovno se mnu... toho pomocnika mi vyhnat' nĕsmitĕ.“

„Odkud' je?“

„Zblizka – lebo zdaleka, nĕvim sama, jak bysem vam dobře povĕděla.“

„Tuž – jakesi chytačky – vypada to, jak dyž se dĕti hraju na skovavanu a utikaju za rohy,“ matčina vĕta je rozmrzelá.

„Meno vam povim. Menuje se Antonin Poštulka – Tonek se mu pravilo prve.“

„Karolino!“

Karolinin obličej v té chvíli nemá skoro vrásek: „S tym novym pomocnikem je to včil hrubĕ zle a řekla bysem, že nejvĕc z nas potrebuje uzdraveni. Uzdraveni? Ale ni – chtěla bysem to povĕdĕť jinač, dybysem pěknĕ slova našla. Toči se včil jak ve větru a musi se zasadiť do země, aby se nĕpřevratil nadobro. Odejďĕ z kancelařa – lebo ho vyhoďa, ani sama nĕvim, ale vyjďĕ to na stejne konce. O svoji ženĕ ztratil každy stopu, nĕvi, esli se ji kajsi ve světě lude klaňaju, lebo esli ma už na hlavĕ dva metry hlíny – ale i to vyjďĕ pro toho poštulkovskeho pomocnika na stejne konce.“

Vdova kroutí hlavou, červeň jí skáče na lícní kosti, modravé žíly na spáncích se jí napínají, chce se vyptávat, ale Karolina natahuje ruku, nechce otázky a zase tak lehce přivírá oči: „A ešĕ jednoho pomocnika mi nĕsmitĕ vyhnat', bo toho sem už napevno přijala na naš grunt... je ešĕ maly a robiť nĕumi, ale je vesely zpĕvak a slavny muzykant, zahrať umi a potĕši nas, jak nam budĕ nejvĕce smutno... ma velke modre oči a ťmave vlasky, budĕ volať, budĕ křičeť, budĕ se smjať!“

Vdova se chytá stolu, snad kostnatou rukou ulomí jeho roh, do ubrusu se vrývají její prsty, ne, to jsou začernalé kolíky, plné suků a rýh, teď vstává, stojí pevnĕ, dobře svým promrzlým kostem poroučí, kolena se netřesou, hlava dosahuje až skoro k povalovým trámům, dusí se, hlas její chrapť a je také rozryt desaterými rýhami.

Každá hláska se prodírá hustým kořáním: „Dyť ho slyším, dyť ho slyším –“

A pohled její se usilovně vrývá ke dveřím, nevolá, šepotavě stená: „Chtěla bysem vidět Cyrilka.“

Karolina vychází, na dvoře slyšet její hlas, ano, teď opět zdravý dětský výkřik, Blažena vypiskuje... a když Karolina mluví, zní to jako bručení a zamračené hubování:

„Pomaly, děvucho, pomaly, Maryčo, abys nepřepadla na prahu... aby něvypadla mala poštulečka... aby se něudeřil slavný muzikant... počkaj, pomozu ti, dveři ti odevřu –“

POZNÁMKA SLOHOVÁ, JAZYKOVÁ A SLOVNÍČEK

Užil jsem v tomto románovém vypravování – jako ve svých jiných knihách – v některých hovorech nářečí. Učinil jsem tak po mnohých úvahách: vím sice, že si spisovatel užitím nářečí neusnadňuje cestu k čtenáři, ale myslím přece, že zvolená látka a způsob jejího podání vyžadovaly tohoto výrazového prostředku, byť se čtenáři ukládalo jakési nepohodlí. Vždyť toto nářečí, bohaté starobylými jazykovými znaky, je mluva práce, drsné životní tíhy, ale i měkkého, důvěrného šepotu.

Je to nářečí ze severovýchodního moravského pomezí mezi řekami Odrou a Ostravicí (tak zv. „lašské“). Nedržel jsem se ovšem přesně fonetického přepisu, abych zbytečně neprohluboval vzdálenost mezi nářečím a mluvou spisovnou; i když jsem dbal přesně nářečí zejména po jeho stránce skladebné, přece byl můj záměr románový, ne jazykovědný. Proto jsem psal: zpívať, zpomínať, jizba, její. Nářečí to nemá délek, přizvukuje předposlední slabiku, vyslovuje skoro napořád měkce slabiky ne, de, te (tedy: něsetě, vedětě, děň) i slabiky si, zi (ne však: si – jsi, mezi). V tisku nebylo možno označovat toto měkké s, z, ani dvojí l, ani slabý zvuk jako y před slabikotvorným l, jenž se ostatně vůčihledě ztrácí (plny). Komu by šlo o vědecké poznání toho nářečí, najde je v knize dr. Ant. Kellnera „Štramberské nářečí“ (Brno 1939); bohatou látku slovníkovou a frazeologickou obsahuje kniha Frant. Horečky „Nářečí na Frenštátsku“ (Frenštát pod Radhoštěm 1941). Nářečí v tomto románě se shoduje až na nepodstatné odchylky zcela s popsányými dialekty, jež jsou v blízkém sousedství.

Ovšem nelze zapomínat, že vliv kostela, školy, novin znatelně stírá nářeční znaky. Nemožno dnes mluvit o jednotném nářečí. Vznikají takto v denním nářečním hovoru přemnohé dvojice, jednak ve výslovnosti (na př. štěstí – štěsti, měščanka – měšťanka, něska – dněska), jednak v hláskosloví a tvarosloví (nastupuje přehláska místo původního: slub, lutovať, lude, cuzi). I tento jazykový zjev jsem místy v románových hovorech vyznačil, ač jsem se nijak nesnažil o jazykovou pestrost. Čtenáři asi je bez dlouhého výkladu zřejmo, proč postava nezakořeněného, přistěhovalého Jotidoma vyznačena toliko několika nářečními znaky, ale není vykreslena jako pevný nářeční typ.

Snad postačí tento slovníček nářečních výrazů:

bantovať – vytrhovat, rušit
blazny robiť – dělat si vtipy
borak – ubožák
cigan – též podvodník
ciganiť – lhát
čuť – cítit
depřem – teprv
folvarky – velkostatky

galgan – šibeničník
gyzd – ošklivec
hamerak – dělník v železárnách
heksament – zkouška
hofer – podruh
hen – tam
hruby – tlustý
hrubě pěkný – velmi pěkný
chachar – trhan, hrubá nadávka
chlop – muž (bez příhany)
choť – i kdyby, třebaš
chrobak, chrobaček – brouk, brouček
chrobalivy – červivý
kaj si – kdesi, kamsi
kelko – kolik
klapeť – špalek
klašterna – jeptiška
kobzole – brambory
krmáš – posvícení
krkoška – suk
krčove žily – křečové
lunt – darebák
meškani – byt
meškať – bydlet
miglanc – šibal
mluviť s cesty – blouznit
něnastarči – nestačí
něškorši – později
nicpotak – ničema, mizera
pluva krev – plije, chrlí
podobat' se – líbit se
pokaličeny – zmrzačený
polata maslem (krupica) – politá
popjantany – popletený
po ukryjenku – tajně
poval – strop
ptany chleb – vyžebrany
roba, robka – žena (bez příhany)
robota – práce
rozšarpany – rozedraný
rybarky – rackové
řikať – modlit se

sem za nic – nic neplatím
smyk – tulák
smykula – tulačka
smykať se – toulat se
statek – dobytek
struhať pana – hrát si na pána
střapač, střap – rozcuchanec
stukať – stenat
suci – schopný (jsoucí)
šandar – četník
škaredy – ošklivý
šumny, švarny – pěkný
švidraty – šilhavý
telko – tolik
tětuška – tetička
tihlarska – cihlářská
tiň – stín
tisarsky – císařský
trutina – jed
ukryjenky – skrytě
un – on
valibuk – silák
včil – nyní
verkovní – závodní
verky – průmyslové závody
vydaj – vdavky
vyščiřať se – vysmívat se
zabidovať – onemocnět
zabunčeny – zamračený, zabručený
zahladnuť – cítit hlad
zavadzať – překážet
zbulať se – zřítit se, spadnout
zhlavek – polštář
zhnily – lenivý
zvěščica – čarodějnice, divá žena
žiť na knižku – v divokém manželství, beze sňatku.

Tato kniha byla napsána roku 1941.

Vojtěch Martínek

KAMENNÝ ŘÁD

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, příspěvková organizace

Ostrava, 2020

Vydáno jako elektronická verze 1.0 knižního vydání z roku 1942.

ISBN 978-80-7054-289-7 (pdf)

